

Baltic
Institute
of Social
Sciences

TREŠO VALSTU PILSONU SITUĀCIJAS IZPĒTE LATVIJĀ 2017

PĒTĪJUMA REZULTĀTU ZIŅOJUMS

Pētījums veikts Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda 2014.-2020. gada plānošanas perioda projekta „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” (Nr. PMIF/12/IZV/2017/1/01) ietvaros ar Eiropas Savienības (75%) un Latvijas valsts budžeta (25%) finansējumu.

Par šī pētījuma saturu pilnībā atbild nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”, un tas nevar tikt uzskatīts par dokumentu, kas pauž Eiropas Savienības vai Latvijas republikas oficiālo viedokli.

2017

Saturs

Ievads	4
Pētījuma metodika	7
Pētījuma mērķis un mērķa grupa	7
Statistikas datu analīze	8
Trešo valstu pilsoņu kvantitatīvā aptauja	9
Kvalitatīvā izpēte	11
PMIF ietvaros atbalstīto projektu izpēte	13
Ārvalstu pieredzes analīze	14
Pētījuma rezultāti.....	15
1. Statistikas analīze.....	15
1.1. Trešo valstu pilsoņi ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām	17
1.2. Trešo valstu pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļaujām	18
2. Trešo valstu pilsoņu aptaujas rezultāti: kvantitatīvās izpētes rezultāti	25
2.1. Trešo valstu pilsoņu raksturojums	25
2.2. Nodarbinātība.....	31
2.3. Iekļaušanās sociālajā un lingvistiskajā vidē.....	34
2.4. Brīvā laika pavadīšana, mediju lietošana un kultūras telpa	40
2.5. Informācijas un pakalpojumu pieejamība	46
2.6. Saskarsme ar valsts iestādēm	48
2.7. Diskriminācijas pieredze.....	49
3. Trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu situācijas raksturojums: kvalitatīvās izpētes rezultāti.....	52
3.1. PMIF mērķa grupu integrācijas tiesiskais un politiskais ietvars.....	52
3.2. Uzturēšanās atļaujas administratīvā procedūra	57
3.3. Nodarbinātība.....	61
3.4. Vispārējā izglītība	65
3.5. Veselības aprūpe	67
3.6. Sociālā aizsardzība.....	70
3.7. Mājoklis	72
3.8. Latviešu valodas apmācības.....	74
3.9. Pilsoniskā un politiskā līdzdalība.....	77
4. Trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu atbalsta un integrācijas pasākumi.....	79
4.1. PMIF (2014 – 2020) mērķi un tā finansēto integrācijas projektu īstenošanas vispārējs raksturojums.....	79

4.2. Valodas un integrācijas kursu pieejamība un kvalitāte: pašvaldību un NVO kā pakalpojumu sniedzēju perspektīva	87
4.3. Konsultāciju un tulkošanas pakalpojumi PMIF mērķa grupai: pašvaldību un NVO kā pakalpojumu sniedzēju perspektīva	94
4.4. Pašvaldību pieredze darbā ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām	97
5. Ārvalstu pieredzes analīzes rezultāti.....	102
5.1. Igaunija	102
5.2. Somija	111
5.3. Čehija	117
5.4. Slovākija	122
5.5. Vācija	128
Secinājumi un ieteikumi	136
Trešo valstu pilsoņu situācija un vēlamie darbības virzieni	136
Starptautiskās aizsardzības personu vajadzības un vēlamie darbības virzieni.....	143
Secinājumi par PMIF atbalstītajiem integrācijas pasākumiem un tālāko aktivitāšu plānošanu	147
Ieteikumi mērķa grupas iekļaušanās sabiedrībā mērījumu veikšanai	151
Pielikums.....	154

Ievads

Līdz šim Latvijā ir veikti divi trešo valstu pilsoņu situācijas izpētes pētījumi (2009. un 2015. gadā), kuru rezultāti ir kalpojuši par informatīvo bāzi esošās politikas veidošanai un īstenošanai, galveno šīs mērķa grupas vajadzību un nepieciešamās rīcības noteikšanai. Papildus 2011. gadā tika izstrādāta „Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas rokasgrāmata”¹, kurā ir iekļauti kvantitatīvie un kvalitatīvie indikatori trešo valstu pilsoņu integrācijas novērtēšanas mērījumiem. 2015. gada pētījumā „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā”² secināts, ka būtiskākie uzlabojumi attiecībā uz trešo valstu pilsoņu iekļaušanās iespējām salīdzinājumā ar 2009. gadu ir, pirmkārt, uzturēšanās atļauju izsniegšanas procedūra, kas mērķa grupas vērtējumā ir kļuvusi vienkāršāka; otrkārt, latviešu valodas kursu pieejamība; treškārt, vispārējās izglītības pieejamība, piešķirot tiesības uz bezmaksas obligāto pirmsskolas izglītību un pamatizglītību trešo valstu pilsoņiem. Pētījums parādīja, ka pakāpeniski uzlabojas arī situācija diskriminācijas mazināšanas jomā – ir samazinājies to trešo valstu pilsoņu īpatsvars, kas ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi savas valstiskās piederības, etniskās vai reliģiskās piederības dēļ. Uzlabojušies bija rādītāji, kas raksturo trešo valstu pilsoņu pieredzi kontaktējoties ar valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem. Viena laikus saglabājās rasu diskriminācijas pazīmes vizuāli atšķirīgo trešo valstu pilsoņu grupās.

2015. gada pētījumā tika identificētas arī nozīmīgākās trešo valstu pilsoņu vajadzības, t.sk. latviešu valodas apguves pieejamība, deklarētās nodarbinātības iespēju paplašināšana, atbalsts iekļauties vispārējās izglītības sistēmā, veselības aprūpes pakalpojumu un veselības apdrošināšanas pakalpojumu pieejamība, atbalsta sniegšana un institucionālais nodrošinājums trešo valstu valstspiederīgajiem iesaistīties Latvijas politiskajā vidē – piedalīties vēlēšanās, dibināt partijas, lai pārstāvētu savas grupas intereses un vajadzības. Vairākas problēmu un vajadzību grupas bija saistītas ar vietējās sabiedrības gatavību uzņemt trešo valstu pilsoņus. Tā piemēram, pētījumā secināts, lai veicinātu trešo valstu pilsoņu veiksmīgu sociālo un lingvistisko iekļaušanos sabiedrībā, nepieciešama ir ne tikai latviešu valodas apguve, bet arī tās aktīva lietošana, ikdienā komunicējot ar vietējiem iedzīvotājiem. Savukārt šīs mērķa grupas diskriminācijas mazināšana būtu īstenojama, veidojot izpratni tieši vietējā sabiedrībā par šīs mērķa grupas situāciju valstī.

Pētījums „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” ir veikts kā secīgs pētījums 2009. un 2015. gadā veiktajiem pētījumiem, kas ļauj iegūt izpratni par aktuālo situāciju, novērtēt izmaiņas un radīt informatīvo bāzi valsts imigrācijas un integrācijas politikas tālākajai īstenošanai. Atšķirībā no iepriekšējiem pētījumiem tajā ir iekļauta jauna mērķa grupa – starptautiskās aizsardzības personas - patvēruma meklētāji, bēgļi un alternatīvo statusu ieguvušas personas. Saskaņā ar starpvaldību vienošanos (Eiropas Savienības (ES) bēgļu pārvietošanas programma) Latvija 2016. gadā apņēmas kopumā uz Latviju pārvietot 776 patvēruma meklētājus no citām Eiropas valstīm un bēgļu nometnēm. Līdz 2017. gada septembrim Latvijai bija jāuzņem 531 patvēruma meklētājs (uz 31.07.2017. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) statistiska rāda, ka fiksēti 300 patvēruma meklētāji³). Tāpat Latvijā regulāri saviem spēkiem nokļūst ārvalstnieki, no kuriem daļa pēc aizturēšanas lūdz patvēruma statusu Latvijā. 2016.gadā ES pārvietošanas programmas ietvaros Latvijā ir ieradušās 169 personas, no tām 89 pieaugušie un 80 bērni. Patstāvīgi robežu šķērsoja un

¹ Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas rokasgrāmata (2011). Rīga: Baltic Institute of Social Sciences. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/imigranti2011/BISS_TVVP_integr_pol_novert_metodika_2011.pdf (sk.20.12.2017.)

² Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015). Sabiedrības integrācijas fonds. Pieejams: http://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/2013/gramata_pilsonu_290615_web.pdf (sk. 20.12.2017.)

³ PMLP, 2017. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/patveruma-mekletaji.html> (sk. 29.09.2017.)

patvērumu pieprasīja 181 persona. Pavisam 2016.gadā patvērumu pieprasīja 350 personas (224 pieaugušie un 126 bērni). Bēgļa statuss ir piešķirts 47 personām (28 pieaugušajiem un 19 bērniem), alternatīvais – 107 personām (58 pieaugušajiem un 49 bērniem).⁴

Pakalpojumi un pasākumi trešo valstu valstspiederīgo integrācijai sabiedrībā Latvijā pēdējo septiņu, astoņu gadu laikā ir īstenoti lielākoties Eiropas fondu programmu ietvaros. Laikā no 2009. līdz 2015. gadam notika Eiropas Komisijas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2007. - 2013. gada Daudzgadu programmas ieviešana Latvijā. No nacionālā budžeta pastāvīgi tiek nodrošināta normatīvajos aktos noteikto pakalpojumu pieejamība un sniegšana trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām. Kopš 2016. gada janvāra aktivitātes trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanas un integrācijas jomā tiek īstenotas arī Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (PMIF) 2014.-2020. gada plānošanas perioda darbības ietvaros. Arī šis pētījums ir veikts ar PMIF un Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Tā **mērķis ir novērtēt aktuālo trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu situāciju Latvijā dažādās jomās** - uzņemšanas procedūra, nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe, sociālā aizsardzība, mājoklis, latviešu valodas apmācības, pilsoniskā līdzdalība un mijiedarbība ar vietējo sabiedrību, kas kopumā raksturo šo mērķa grupu dzīves apstākļus, vajadzības un nepieciešamos risinājumus to sekmīgai integrācijai Latvijas sabiedrībā, sociālajā, ekonomiskajā un kultūras vidē. Pētījumā ir izmantotas daudzveidīgas metodes un informācijas avoti, kas ir ļāvuši iegūt daudzšķautņainu skatījumu uz pētāmajiem jautājumiem.

2017. gada pētījums parāda, ka kopumā situācija trešo valstu pilsoņu integrācijas jomā būtiski nav mainījies kopš 2015.gada. Latvijā turpina pieaugt trešo valstu pilsoņu ar termiņuzturēšanās un pastāvīgās uzturēšanās atļaujām skaits (2009. gadā (janvāris) – 8 474 ar TUA un 31 063 ar PUA, 2017. gadā (jūlijs) – 26 618 ar TUA un 47 819 ar PUA). Raksturojot kopējo ainu, secināms, ka trešo valstu pilsoņu iekļaušanos sabiedrībā un nākotnes nodomus par dzīvi Latvijā būtiski ietekmē mainīgā valsts imigrācijas politika. Joprojām lielākās grūtības šai mērķa grupai ir saistītas ar latviešu valodas zināšanu trūkumu vai zemu līmeni, kas ir galvenais priekšnosacījums sekmīgai šīs mērķa grupas integrācijai darba tirgū, izglītībā un uzņēmējdarbības attīstīšanā. Trešo valstu pilsoņu vidū saglabājas augsts pieprasījums pēc pēctecīgām un kvalitatīvām latviešu valodas apmācībām dažādos valodas zināšanu līmeņos visos Latvijas reģionos. Nodarbinātības jomā ir mainījies nodarbināto trešo valstu pilsoņu piesaiste dažādām tautsaimniecības nozarēm – kopš 2009. un 2015. gada ir pieaudzis transporta, loģistikas un komunikācijas (t.sk. IT) nozarē nodarbināto trešo valstu pilsoņu īpatsvars (no 17% 2009. gadā uz 25% 2017. gadā). Padziļināto interviju rezultāti ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka darba devēji, kas nodarbina kvalificētos trešo valstu pilsoņus, sniedz būtisku ieguldījumu šīs mērķa grupas sekmīgā integrācijā Latvijas sabiedrībā, nodrošinot gan latviešu valodas apmācības, gan veselības apdrošināšanas pakalpojumus, sniedzot atbalstu mājokļa jautājumā. 2017.gada pētījums rāda, ka neapmierinoša situācija saglabājas veselības aprūpes pakalpojumu jomā, kuru pieejamība ir tieši atkarīga no katras personas ekonomiskās labklājības līmeņa, tā kā gan pieaugušajiem, gan bērniem neatkarīgi no nodarbinātības statusa un vecuma veselības aprūpe ir pieejama pamatā par maksu.

Kā jau minēts, jauna mērķa grupa šajā pētījumā ir starptautiskās aizsardzības personas – patvēruma meklētāji, bēgļi un alternatīvo statusu ieguvušas personas. Kaut arī starptautiskās aizsardzības personu tiesību un iespēju kopums ir būtiski atšķirīgs atkarībā no piešķirtā statusa, galvenās šīs grupas grūtības ir saistītas ne tik daudz ar uzņemšanu un sākotnējo izmitināšanu, bet tieši ar patstāvīgas dzīves uzsākšanu Latvijā, īpaši tādās jomās kā mājoklis, nodarbinātība un vispārējā izglītība. Šajā mērķa grupā latviešu valodas un Latvijā biežāk lietoto starpniekvalodu – krievu un

⁴ Avots: www.km.gov.lv (sk. 29.09.2017.).

angļu valodas – zināšanu trūkums rada lielākus šķēršļus iekļauties Latvijas sabiedrībā un vidē, nekā tas ir trešo valstu pilsoņu grupā. Šī grupa ir arī pakļauta augstākam diskriminācijas riskam nekā trešo valstu pilsoņi, kuru vidū vērojama pozitīva rādītāju dinamika (ja 2009.gadā 41% trešo valstu valstspiederīgo bija saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi savas etniskās vai reliģiskās piederības dēļ, tad 2017. gadā šis rādītājs ir 20%). Attiecībā uz PMIF līdzšinējo darbību Latvijā integrācijas jomā pētījumā iegūtie un analizētie dati sniedz pamatu secinājumam, ka fonda atbalstītie integrāciju veicinošie projekti kopumā atbilst fonda mērķa grupas vajadzībām un sekmē fonda vispārējo un nacionālo mērķu sasniegšanu.

Pētījuma rezultātu gala ziņojuma izklāsts ir strukturēts piecās nodaļās. Pirmajā nodaļā, kas seko pētījuma metodoloģijas aprakstam, ir apkopoti jaunākie statistiskās dati par trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām. Otrajā nodaļā ir aprakstīti un vizuāli attēloti trešo valstu pilsoņu kvantitatīvās aptaujas rezultāti, pēc iespējas raksturojot galveno šīs mērķa grupas situācijas rādītāju dinamiku salīdzinājumā ar 2009. gada un 2015. gada pētījumu datiem. Ziņojuma trešā nodaļa ir veltīta kvalitatīvās izpētes – padziļināto interviju ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām - rezultātu apkopojumam par PMIF mērķa grupas vajadzībām šādās jomās: uzņemšanas procedūra, nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe, sociālā aizsardzība, mājoklis, latviešu valodas apmācības un pilsoniskā līdzdalība. PMIF mērķa grupas viedokļi un pieredze ir papildināti ar pašvaldību un NVO pārstāvju intervijās iegūtajām atziņām. Ceturtajā nodaļā ir raksturoti aktuālie PMIF un pašvaldību atbalsta pasākumi trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām, t.sk. PMIF atbalstīto un NVO ieviesto projektu īstenošanas līdzšinējā gaita, kā arī pašvaldību pieredze un iespējamie darbības virzieni šajā jomā. Piektajā nodaļā, balstoties uz dokumentu analīzes rezultātiem, ir apkopota piecu ES valstu – Igaunijas, Somijas, Čehijas, Slovākijas un Vācijas – politikas un prakses izpēte darbā ar PMIF mērķa grupām. Ziņojuma noslēgumā ir sniegti galvenie secinājumi un ieteikumi imigrācijas un integrācijas politikas pilnveidošanai, PMIF aktivitāšu tālākai plānošanai un fonda mērķa grupas iekļaušanās sabiedrībā mērījumu veikšanai.

Pētījuma autori izsaka pateicību Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei, Izglītības un zinātnes ministrijai, PMIC „Mucenieki”, biedrībai „Patvērums „Drošā māja””, biedrībai „Izglītības attīstības centrs”, biedrībai „Sadarbības platforma”, biedrībai „Inovāciju atbalsta centrs”, Latviešu valodas aģentūrai, Daugavpils Universitātei, Daugavpils Universitātes Mūžizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrībai „Intelektu parks”, Informāciju sistēmu menedžmenta augstskolai, Rēzeknes tehnoloģiju augstskolai, Transporta sakaru institūtam, Rīgas Stradiņa universitātei un Biznesa augstskolai „Turība”, kā arī visiem pētījuma dalībniekiem – trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām – par sadarbību un ieguldījumu pētījuma īstenošanā.

Pētījuma metodika

Pētījuma metodika – izmantoto metožu kopums konkrētu pētniecisko uzdevumu izpildei – ir izstrādāta, balstoties uz noteiktajiem pētījuma mērķiem un uzdevumiem⁵. Pētījumā ir izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās datu ieguves, apstrādes un analīzes metodes: dokumentu analīze, statistikas datu analīze, kvantitatīva aptauja (anketēšana), padziļinātās intervijas un ekspertu intervijas. Pētījuma metodikas sagatavošanā ir ņemta vērā gan 2009., gan 2015. gadā veikto pētījumu metodika, kas nodrošina datu salīdzināmības iespējas, gan „Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas rokasgrāmata”⁶ sniegtie ieteikumi par izmantojamajiem rādītājiem un to novērtēšanas metodēm un kritērijiem. Metožu raksturojums un pamatojums ir strukturēts atbilstoši pētnieciskajiem pasākumiem.

Pētījuma mērķis un mērķa grupa

Pētījuma vispārīgais mērķis ir novērtēt PMIF (2014 – 2020) mērķa grupas (trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu) situāciju un iekļaušanās Latvijas sabiedrībā procesu. **Pētījuma tiešais mērķis** ir nodrošināt trešo valstu pilsoņu vajadzību analīzi turpmākai PMIF aktivitāšu plānošanai un efektīvai līdzekļu ieguldīšanai.

Šo mērķu sasniegšanai ir īstenotas šādas **pētnieciskās aktivitātes**:

- vispārējs mērķa grupu situācijas raksturojums;
- pētījuma mērķa grupas raksturojoša statistiskas datu analīze;
- trešo valstu pilsoņu kvantitatīva aptauja;
- padziļinātās intervijas ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām;
- padziļinātās intervijas ar nevalstisko organizāciju (NVO) pārstāvjiem, kas strādā ar mērķa grupu;
- padziļinātās intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem no visiem Latvijas reģioniem;
- PMIF (2014-2020) finansēto projektu integrācijas jomā līdzšinējās īstenošanas gaitas novērtēšana;
- ārvalstu pieredzes izpēte par pētījuma mērķa grupas integrācijas iespējām vietējā sabiedrībā.

Pētījumā ir divas galvenās **mērķa grupas**:

- trešo valstu pilsoņi;
- starptautiskās aizsardzības personas.

Trešo valstu pilsoņu mērķa grupa ir ļoti plaša – tās ir personas, kuras nav Latvijas Republikas, citas Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Ekonomikas zonas valsts vai Šveices Konfederācijas pilsoņi, kuri legāli uzturas Latvijā. 2009. un 2015. gada pētījumos trešo valstu pilsoņu mērķa grupai tika noteiktas papildu pazīmes, kuras izrietēja no Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda definētajām mērķa grupas pazīmēm. PMIF mērķa grupa ir definēta ļoti plaši – trešo valstu pilsoņi (t.sk. Latvijas nepilsoņi) un starptautiskās aizsardzības personas. Ņemot vērā nepieciešamību

⁵ Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda 2014.-2020.gada plānošanas perioda atklātas projektu iesniegumu atlases „Kultūras ministrijas kā Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda deleģētās iestādes īstenoto Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda aktivitāšu mērķa grupu vajadzību un situācijas izvērtējums (1.posms)” konkursa nolikuma 13.-18.punkts.

⁶ Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas rokasgrāmata (2011). Rīga: Baltic Institute of Social Sciences. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/imigranti2011/BISS_TVVP_integr_pol_novert_metodika_2011.pdf (sk. 20.12.2017.)

salīdzināt šī pētījuma datus ar 2009. un 2015. gada pētījumu datiem, šajā pētījumā trešo valstu pilsoņu mērķa grupā tiek iekļautas personas, kuras **Latvijā uzturas ar termiņuzturēšanās atļaujām (TUA) un pastāvīgajām uzturēšanās atļaujām (PUA) līdz pieciem gadiem, piecus līdz 10 gadus un ilgāk kā 10 gadus, bet ne vairāk kā 20 gadus.** Datu analīzē ir ņemtas vērā un skaidrotas šo grupu atšķirības. Kā atsevišķa apakšgrupa pētījumā tika identificēti tie trešo valstu pilsoņi, kas ieceļojuši Latvijā, pamatojoties uz Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 3., 28., 29. un 30. punktā noteikto (imigranti investori⁷). Pētījuma mērķa grupā neietilpst Latvijas nepilsoņi (bijušie PSRS pilsoņi bez Latvijas Republikas vai citas valsts pilsonības), kā arī trešo valstu pilsoņi, kuri legāli dzīvo Latvijā ilgāk nekā 20 gadus.

Starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupa iedalāma trīs apakšgrupās: patvēruma meklētāji, bēgļi un alternatīvo statusu ieguvušas personas:

- Patvēruma meklētājs ir persona, kas ir pametusi savu mītnes zemi, baidoties no vajāšanas vai kara draudu dēļ un ierodas kādā valstī, lai lūgtu patvērumu. Tas ir pagaidu statuss, kamēr valsts amatpersonas nolemj, vai piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu. Ja statuss netiek piešķirts, patvēruma lūdzējam ir jāpamet valsts.
- Bēglis ir persona, kam konkrētā valstī ir piešķirtas likumīgas tiesības uzturēties, dzīvot un strādāt, jo tās izcelsmes valstī cilvēks ir pakļauts vajāšanas briesmām rases, reliģijas, tautības vai sociālās grupas dēļ. Bēgļiem tiek piešķirta pastāvīgās uzturēšanās atļauja un personu apliecinošs ceļošanas dokuments.
- Alternatīvo statusu piešķir cilvēkam, kurš nevar saņemt bēgļa statusu, tomēr viņam nepieciešama aizsardzība. Statusu piešķir īslaicīgi, un ik gadu to pārskata. Šo statusu piešķir, ja cilvēkam draud nāvessods, spīdzināšana vai iekšējo bruņoto konfliktu dēļ nav iespējams atgriezties dzimtenē. Personām ar alternatīvo statusu tiek piešķirta termiņuzturēšanās atļauja uz vienu gadu un personu apliecinošs ceļošanas dokuments.

Statistikas datu analīze

Statistikas datu analīzes uzdevums ir sniegt mērķa grupas – trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu – raksturojumu Latvijā. Statistikas datu avoti ir: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP) un Izglītības un zinātnes ministrija (IZM). Statistikas datu analīze tika veikta šādos griezumos:

- Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc valstiskās piederības;
- ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām termiņuzturēšanās atļaujām (TUA), t.sk. sadalījumā pēc uzturēšanās iemesla, pilsonības valsts, dzimuma, vecuma un izglītības;
- ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām pastāvīgās uzturēšanās atļaujām (PUA), t.sk. sadalījumā pēc uzturēšanās iemesla, pilsonības valsts un dzimuma;
- ārvalstu studentu skaits Latvijā;
- ārzemnieku bērnu skaits, kas mācās vispārējās izglītības iestādēs.

Statistikas datu analīzes mērķiem izmantoti gan publiski pieejamie dati, gan institūciju (PMLP, IZM) pēc pieprasījuma sniegtā informācija. Statistikas datu analīzes rezultāti ir atspoguļoti pētījuma rezultātu gala ziņojuma 1. nodaļā.

⁷ Šādu šīs mērķa grupas apzīmējumu lieto PMLP speciālistu grupa pētījumā “Maza apjoma izpētes darbs. Trešo valstu pilsoņu uzņemšana Latvijā uzņēmējdarbības nolūkos Latvijā” (2014). Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/LV_EMN_NCP_Admitting_third_country_nationals_for_business_purposes_LV.pdf

Trešo valstu pilsoņu kvantitatīvā aptauja

Trešo valstu pilsoņu (neiekļaujot aptaujas izlasē starptautiskās aizsardzības personas) kvantitatīvā aptauja (anketēšana) ir viena no galvenajām pētnieciskajām aktivitātēm, kuras mērķis bija iegūt situācijas kvantitatīvu novērtējumu, iespēju robežās salīdzinot to ar 2009. un 2015. gadā veikto aptauju datiem, lai veiktu situācijas novērtējumu dinamikā. Aptaujā tika izmantota paš aizpildāmā anketa krievu un angļu valodā, respondentam izvēloties sev saprotamāko valodu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, aptaujas (anketēšanas) mērķa grupa ir trešo valstu pilsoņi, kuri uzturas Latvijā ar TUA vai PUA līdz pieciem gadiem, piecus līdz 10 gadus un ilgāk kā 10 gadus, bet ne vairāk kā 20 gadus, tajā skaitā personas, kas Latvijā ieceļo, pamatojoties uz Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 3., 28., 29. un 30. punktā noteikto. Starptautiskās aizsardzības personas mērķa grupā neietilpst divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, starptautiskās aizsardzības personas, kaut arī ir PMIF mērķa grupa, ir specifiska mērķa grupa, kura nav tieši salīdzināma ar trešo valstu valstspiederīgo grupu, kuriem ir piešķirtas uzturēšanās atļaujas Latvijā. Abām šīm mērķa grupām ir gan specifiskas vajadzības, gan būtiski atšķirīgs tiesību kopums. Otrkārt, starptautiskās aizsardzības personas Latvijā, ņemot vērā to kopējo skaitu, nav analizējama, izmantojot kvantitatīvās pētījumu metodes, šajā gadījumā anketēšanu, tāpēc tika plānota tikai statistiskas datu analīze un kvalitatīva šīs grupas izpēte.

Anketēšanas uzdevums bija raksturot esošo situāciju, apzināt un aprakstīt dažādu trešo valstu pilsoņu grupu iespējas, pieredzi un problēmas iekļauties sabiedrībā. Anketā tika aplūkoti šādi jautājumi:

- sociālekonomiskā iekļaušanās (izglītības, nodarbinātības un uzņēmējdarbības iespējas (šķēršļi un veicinošie faktori), veselības aprūpes, sociālo pakalpojumu un mājokļa pieejamība);
- sabiedriskā līdzdalība un saikne ar vietējo sabiedrību (sabiedriskās līdzdalības iespējas (tās cēloņi un šķēršļi)), dalība biedrībās un nodibinājumos, brīvprātīgo aktivitātēs, attieksme pret pilsonības iegūšanu, attieksme pret ilglaicīgu uzturēšanos Latvijā, vietējās sabiedrības attieksme, mijiedarbība ar vietējiem iedzīvotājiem (kaimiņi, darba kolēģi, interešu grupas un tml.);
- informatīvā telpa un valodas lietojums (mērķa grupas izmantotie masu mediji informācijas iegūšanai un izklaidei, latviešu valodas zināšanu līmenis, valodas lietojuma paradumi (ģimenē, darbavietā, ar vietējiem iedzīvotājiem));
- sociāldemogrāfiskā informācija (t.sk. uzturēšanās tiesiskais pamats, uzturēšanās ilgums, ierašanās iemesls, ienākumu gūšanas veids, vērtības, tradīcijas, svinamie svētki, brīvā laika pavadīšana, nākotnes plāni un tml.).

Īstenojot aktivitāti, kopumā tika iegūtas 642 aptaujas anketas, no kurām par derīgām, mērķa grupai atbilstošām, tika atzītas un turpmākajā analīzē iekļautas **503 aptaujas anketas**. Tās veido kopējo analīzē iekļauto izlases apjomu. Respondentu sadalījums pēc nozīmīgākajiem sociāli demogrāfiskajiem parametriem ir attēlots 1. tabulā.

1. tabula. Trešo valstu pilsoņu aptaujā sasniegtās izlases raksturojums

		Procenti*	Izlases lielums (N)
KOPĀ		100,0%	503
Dzimums	Vīrietis	54,9%	276
	Sieviete	44,9%	226
Vecums	14-24 gadi	29,0%	144
	25-34 gadi	34,1%	169
	35-44 gadi	18,8%	93

	45-54 gadi	12,1%	60
	55 gadi un vairāk	6,0%	30
Ierašanās mērķis Latvijā	Ģimenes apvienošanas nolūkā	25,8%	130
	Lai strādātu	20,9%	105
	Lai mācītos	34,6%	174
	Kā uzņēmējs	0,8%	4
	Iegādāties nekustamo īpašumu	15,3%	77
	Cits	2,6%	13
Pilsonība	Krievija	30,8%	155
	Ukraina	18,7%	94
	Kaukāza valstis	3,6%	18
	NVS valstis Vidusāzijā	15,3%	77
	Citas NVS valstis	6,2%	31
	Tuvie Austrumi	4,6%	23
	Ķīna	5,2%	26
	Indija	4,6%	23
	Citas Āzijas valstis	4,6%	23
	Ziemeļāfrika	0,6%	3
	Citas Āfrikas valstis	0,8%	4
	Amerikas, Austrālijas un Okeānijas valstis	4,8%	24
	Eiropas valstis, kas nav ES/EEZ sastāvā	0,4%	2
Statuss Latvijā	Citas valsts piederīgais ar TUA	85,1%	428
	Citas valsts piederīgais ar PUA	9,3%	47
	Dzīvo Latvijā bez uzturēšanās atļaujas	2,6%	13
	Cits	3,0%	15
Izglītība	Sākumskola	0,4%	2
	Pamatskola	0,4%	2
	Vidējā/ vidējā speciālā izglītība	35,3%	166
	Augstākā izglītība	63,8%	300
Dzīvesvieta Latvijā	Rīga	72,4%	364
	Pierīga	7,8%	39
	Citas republikas nozīmes pilsētas (Daugavpils, Liepāja, Rēzekne, Jelgava, Jēkabpils, Ventspils, Valmiera)	15,9%	80
	Citas pilsētas un novadi	2,6%	13
	Nav atbildes	1,4%	7

* Dažās apakšgrupās respondentu skaita summa ir mazāka, jo atsevišķi respondenti nav snieguši atbildes uz visiem demogrāfijas jautājumiem. Respondentu īpatsvars procentos aprēķināts no derīgajiem datiem attiecīgajā kategorijā.

Kvantitatīvā aptauja tika veikta laikā no 2017. gada 16. oktobra līdz 15. decembrim. Aptaujas lauka darbs tika veikts, sadarbojoties ar:

- PMLP Rīgas 1.nodaļu un Liepājas nodaļu;
- Augstskolām, kurās mācās trešo valstu pilsoņi (atļauja veikt studentu anketēšanu tika saņemta no piecām augstskolām: Informāciju sistēmu menedžmenta augstskolas, Rēzeknes tehnoloģiju augstskolas, Transporta sakaru institūta, Rīgas Stradiņa universitātes un Biznesa augstskolas „Turība”);
- Latviešu valodas apmācību pakalpojumu sniedzējiem;
- NVO, kuras sniedz atbalstu un pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem;

- Atsevišķiem darba devējiem;
- Sociālo tīklu vietnēm.

Pārskats par iegūto anketu skaitu, izmantojot katru no iepriekš minētajām mērķa grupas sasniegšanas metodēm, sniegts pielikumā (2.tabula). Veicot anketēšanu PMLP, tika fiksēti arī mērķa grupas atteikumi. Pārskats par mērķa grupas atsaucību pievienots ziņojuma pielikumā (3.tabula).

Aptaujas dati tika apstrādāti ar SPSS programmu (dati tika ievadīti, veikta kvalitātes kontrole un apstrādāti). Kvantitatīvo datu analīzes rezultāti ir atspoguļoti pētījuma gala ziņojuma 2. nodaļā.

Kvalitatīvā izpēte

Kvalitatīvās izpētes mērķis bija iegūt padziļinātas zināšanas par trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu vajadzībām un dzīves apstākļiem Latvijā. Galvenā datu ieguves metode tika izmantota padziļinātā daļēji strukturētā intervija. Kvalitatīvās izpētes ietvaros tika aptvertas četras mērķa grupas:

- trešo valstu pilsoņi;
- starptautiskās aizsardzības personas;
- NVO pārstāvji, kas sniedz pakalpojumus pētījuma pamata mērķa grupai vai strādā imigrācijas un integrācijas jomā;
- pašvaldību pārstāvji, kuru teritorijā dzīvo nozīmīgs skaits mērķa grupas pārstāvju vai kurās tiek īstenoti īpaši pasākumi mērķa grupas iekļaušanai sabiedrībā.

Katrai mērķa grupai tika izstrādātas atsevišķas padziļinātās intervijas vadlīnijas, ņemot vērā katras mērķa grupas izpētes uzdevumus.

Trešo valstu pilsoņu mērķa grupas respondentu atlasē pēc iespējas tika ievēroti divi galvenie nosacījumi: 1) lai būtu proporcionāli aptvertas dažādas vecuma grupas (14-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55 gadi un vairāk); 2) lai būtu ievērota dažādu izcelsmes valstu un ģeogrāfisko reģionu pārstāvniecība. Respondentu atlasei tika izmantoti daudzveidīgi rekrutēšanas kanāli, „sniega bumbas” metode (tā paredz, ka katrs intervētais respondents iesaka nākamo, kas pēc pazīmēm atbilst pētījumā definētajai mērķa grupai), līdzdalība mērķa grupai paredzētos pasākumos un aktivitātēs, izmantojot tiešo mērķa grupas motivēšanu, skaidrojot mērķa grupas ieguldījumu pētījumā un savas situācijas uzlabošanā, tādējādi iegūstot mērķa grupas uzticēšanos pētniekiem un sekmējot tās iesaistīšanos pētījumā. Interviju vadlīnijas tika tulkotas angļu un krievu valodā. Kopumā šajā mērķa grupā ir veiktas 25 padziļinātās intervijas ar 26 trešo valstu pilsoņiem. Sociāli demogrāfiskie dati par intervētajiem trešo valstu pilsoņiem ir apkopoti pielikuma 4.tabulā.

Galvenās padziļināto interviju tēmas ar trešo valstu pilsoņiem:

- uzturēšanās nosacījumi;
- iespējas iekļauties darba tirgū;
- iespēja saņemt izglītības pakalpojumus (galvenokārt attiecībā uz vispārējo izglītību);
- sociālo pakalpojumu pieejamība;
- veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība;
- mājokļa pieejamība;
- valodas un integrācijas kursu pieejamība un kvalitāte;
- sabiedriskā (pilsoniskā) līdzdalība (motīvi un šķēršļi);
- mijiedarbība ar vietējo sabiedrību;
- informācijas telpa (mediju lietošanas motīvi un paradumi).

Starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupā ir veiktas piecas intervijas, kurās piedalījās septiņi respondenti. Interviju vadlīnijas tika tulkotas angļu un krievu valodā. Šī ir ļoti jūtīga mērķa grupa, ņemot vērā viņu imigrācijas pieredzi, motīvus, nedrošības sajūtu par savu nākotni, valodas prasmēm, spēju izteikties u.c. faktorus. Vairākos gadījumos pētnieki īsi pirms intervijām saņēma atteikumus sniegt intervijas, kas tika pamatoti ar nevēlēšanos publiskot savu gadījumu, neraugoties uz solīto anonimitāti un konfidencialitāti, kā arī ar atrunu, ka ir jau snieguši intervijas kā medijiem, tā valsts ierēdņiem (varēja noprast, ka daļā gadījumu pētnieki tika uztverti kā valsts vai pašvaldību pārstāvji). Atteikumu pamatā bija arī veselības problēmas un ģimenes apstākļi (slimi bērni). Respondentu atlase tika veikta ar uzticības personu starpniecību – NVO darbiniekiem, kuri sniedz palīdzību šai mērķa grupai, darba devējiem, PMIC „Mucenieki” darbiniekiem. Tāpat tika izmantota tiešā mērķa grupas motivēšana, izmantojot sniega bumbas metodi, kas paredz lūgt pētījuma dalībniekam ieteikt nākamo dalībnieku atbilstoši pētnieka formulētajām pazīmēm, kas izriet no pētnieciskās aktivitātes mērķa. Intervijas tika veiktas gan PMIC „Mucenieki”, gan nodibinājuma „Baltic Institute of Social Sciences” biroja telpās. Interviju norises vietas izvēle tika atstāta respondentu ziņā. Trīs no piecām intervijām notika ar tulku palīdzību (divas intervijas tika tulkotas no sīriešu valodas uz angļu valodu; viena intervija – no kurdu sorani valodas uz angļu valodu), viena intervija notika angļu valodā un viena – franču valodā. Sociāli demogrāfiskie dati par intervētajām starptautiskās aizsardzības personām ir apkopoti pielikuma 5.tabulā.

Galvenās padziļināto interviju tēmas ar starptautiskās aizsardzības personām:

- uzturēšanās nosacījumi (tiesiskais pamats; procedūras ilgums);
- uzturēšanās apstākļi, gaidot lēmumu par statusa piešķiršanu/ nepiešķiršanu;
- iespēja strādāt (deklarētā nodarbinātība);
- iespēja saņemt izglītības pakalpojumus (galvenokārt attiecībā uz vispārējo izglītību);
- sociālo pakalpojumu pieejamība;
- veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība;
- mājokļa pieejamība;
- valodas un integrācijas kursu pieejamība un kvalitāte;
- sociālā mentora pakalpojumi;
- sabiedriskā (pilsoniskā) līdzdalība (motīvi un šķēršļi);
- mijiedarbība ar vietējo sabiedrību;
- informācijas telpa (mediju lietošanas motīvi un paradumi).

Padziļināto interviju rezultāti ar starptautiskās aizsardzības personām un trešo valstu pilsoņiem ir integrēti pētījuma rezultātu gala ziņojuma 3. nodaļā.

Nevalstisko organizāciju pārstāvju atlasē tika ņemti vērā šādi nosacījumi: 1) NVO pieredze darbā ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām; 2) NVO iesaiste PMIF (2014-2020) atbalstīto integrācijas projektu īstenošanā. Veicot padziļinātās intervijas ar NVO pārstāvjiem, kuri atbilst otrajam nosacījumam, tika uzdoti jautājumi arī par šo organizāciju īstenojamiem PMIF projektiem, iegūstot papildu informāciju pētnieciskās aktivitātes „Fonda ietvaros atbalstīto projektu izpēte” (5. pasākums) īstenošanai. Kopumā šajā mērķa grupā ir veiktas piecas padziļinātās intervijas ar šādām organizācijām: biedrība „Patvērums „Drošā māja””, biedrība „Izglītības attīstības centrs”, biedrība „Sadarbības platforma”, biedrība „Inovāciju atbalsts centrs” un Daugavpils Universitātes Mūžizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrība „Intelektu parks”.

Galvenās padziļināto interviju tēmas ar NVO pārstāvjiem:

- trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu portrets (sociāli demogrāfiskais raksturojums);

- trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu vajadzības, aptverot šādas jomas: nodarbinātība, izglītība, mājoklis, sociālie pakalpojumi, veselības aprūpe, sabiedriskā (pilsoniskā) līdzdalība;
- starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupas uzņemšanas nosacījumi un uzturēšanās apstākļi lēmuma par statusa piešķiršanu periodā;
- galvenās problēmas trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu iekļaušanās sabiedrībā īstenošanai, aptverot šādas jomas: nodarbinātība, izglītība, mājoklis, sociālie pakalpojumi, veselības aprūpe, sabiedriskā (pilsoniskā) līdzdalība;
- vēlamie problēmu risinājumi;
- nepieciešamās izmaiņas Latvijas tiesiskajā regulējumā attiecībā uz trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām.

Padziļināto interviju ar NVO un pašvaldību pārstāvjiem ir integrēti pētījuma gala ziņojuma 3. nodaļā (rezultāti, kas attiecas uz dažādām integrācijas jomām) un 4. nodaļā (rezultāti, kas raksturo NVO un pašvaldību pieredzi darbā ar mērķa grupu, konkrētu atbalsta un integrācijas pasākumu īstenošanā).

Pašvaldību pārstāvju atlasē padziļinātājām intervijām tika ievēroti šādi nosacījumi: 1) visu Latvijas reģionu pārstāvniecība; 2) konkrētu pašvaldību izvēlē pēc iespējas tiks izvēlētas tās pilsētas, kuru teritorijā dzīvo nozīmīgs skaits mērķa grupas pārstāvju vai kurās tiek īstenoti īpaši pasākumi mērķa grupas iekļaušanai. Ņemot vērā šos divus nosacījumus, tika izvēlētas šādas pašvaldības: Rīga, Daugavpils, Cēsis, Jelgava un Liepāja. Interviju jautājumi tika precizēti atbilstoši katras pašvaldības specifikai, pirms intervijas veicot katra gadījuma priekšizpēti, balstoties uz publiski pieejamo informāciju. Kopumā šajā mērķa grupā ir veiktas piecas padziļinātās intervijas.

Galvenās padziļināto interviju tēmas ar pašvaldību pārstāvjiem:

- pašvaldības pieredze darbā ar mērķa grupu;
- galveno problēmu analīze atbilstoši iekļaušanās sabiedrībā jomām (nodarbinātība, izglītība, mājoklis, sociālie pakalpojumi, veselības aprūpe, sabiedriskā (pilsoniskā) līdzdalība);
- īstenotie projekti un/vai pasākumi saistībā ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām un to ietekme uz mērķa grupas situāciju un vietējo sabiedrību;
- nepieciešamās izmaiņas Latvijas tiesiskajā regulējumā attiecībā uz trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām.

PMIF ietvaros atbalstīto projektu izpēte

Šajā pētnieciskajā aktivitātē ir analizēts PMIF (2014-2020) atbalstīto projektu ieguldījums fonda mērķa sasniegšanā un ietekmes uz sabiedrības integrācijas jomas izmaiņām laika periodā no 2016. gada maija līdz 2017. gada decembrim. Analīzes ietvaros ir īstenots šādu aktivitāšu kopums:

- atbalstīto projektu ietvaros piedāvāto pakalpojumu raksturojums un atbilstības mērķa grupas vajadzībām analīze;
- valodas un integrācijas kursu pieejamības un kvalitātes dažādām trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu grupām apraksts un analīze;
- atbalsta pasākumu, tai skaitā tulku un tulkošanas pakalpojumu, kā arī konsultāciju pieejamības un kvalitātes dažādām trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu grupām apraksts un analīze;
- fonda sinerģijas vai papildinātības ar citām Eiropas Savienības vai nacionālajām iniciatīvām apraksts un analīze.

Kopumā šajā laika posmā tiek īstenoti 22 projekti⁸, no tiem 10 ir vērsti uz integrāciju un attiecas uz minētajām aktivitātēm un atbilst pētījuma konkursa nolikuma prasībām. No šiem 10 integrācijas projektiem, spriežot pēc projektu vispārīgajiem un tiešajiem mērķiem, astoņos projektos tiešā mērķa grupa ir gan trešo valstu pilsoņi, gan starptautiskās aizsardzības personas. Projektu izpēte tika veikta izmantojot dokumentu analīzes metodi. Kā galvenie informācijas avoti ir izmantota publiski pieejamā informācija par projektu mērķi, uzdevumiem, mērķa grupām, aktivitātēm, projekta ieviešanas gaitu. Otra metode, kura ir izmantota šajā pētnieciskajā pasākumā, ir padziļinātās intervijas ar pieciem projektu īstenotājiem (aptverot sešus projektus), kas tika intervēti kvalitatīvās izpētes ietvaros (4. pasākums). PMIF atbalstīto integrācijas projektu novērtējuma rezultāti ir integrēti pētījuma gala ziņojuma 4. nodaļā.

Ārvalstu pieredzes analīze

Šīs pētnieciskās aktivitātes ietvaros ir apkopota ārvalstu pieredze, kurā aprakstīta un izvērtēta piecu ES valstu pieredze un normatīvais regulējums par trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu integrācijas iespējām vietējā sabiedrībā. Valstis, kas iekļautas ārvalstu pieredzes analīzē saskaņā ar pētījuma konkursa prasībām⁹, ir Igaunijas Republika, Somijas Republika, Vācijas Federatīvā Republika, Čehijas Republika un Slovākijas Republika. Ārvalstu pieredzes izpētes galvenā metode ir dokumentu analīze, galvenie informācijas avoti: Migrantu integrācijas indeksa (MIPEX) 2015. gada rezultāti¹⁰, sekundārie pētījumi par minētajām piecām ES dalībvalstīm, šo valstu publisko institūciju sniegtā informācija globālajā tīmeklī, t.sk. tulkotie normatīvie akti. Ārvalstu pieredzes un normatīvā regulējuma analīzes metodikas sagatavošanā pamatā tika izmantota 2009. gada pētījuma bāze un MIPEX 2015. gada metodoloģija.

Šī pētījuma mērķiem ir apkopota un aprakstīta piecu minēto ES dalībvalstu imigrantu (trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu) integrācijas situācija, aptverot šādas iekļaušanās sabiedrībā jomas:

- vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums;
- tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi;
- atbalsta pasākumi (konsultācijas, tulku pieejamība u.c.);
- darba tirgus pieejamība un iekļaušanās tajā;
- vispārējā izglītība;
- veselības aprūpe;
- piekļuve pakalpojumiem (mājoklis, sociālie pakalpojumi);
- valodas un integrācijas kursi;
- pilsoniskā, t.sk. politiskā, līdzdalība.

Iegūto datu un informācijas apkopojuma izklāsts ir strukturēts pa valstīm pētījuma gala ziņojuma 5. nodaļā.

⁸ Pilnu sarakstu skat.:

http://www.iem.gov.lv/lat/es_fondi_un_programmas/patveruma_fonds_2014_2020/apstiprinatie_projekti/ (sk. 22.09.2017.)

⁹ Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda 2014.-2020.gada plānošanas perioda atklātas projektu iesniegumu atlases „Kultūras ministrijas kā Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda deleģētās iestādes īstenoto Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda aktivitāšu mērķa grupu vajadzību un situācijas izvērtējums (1.posms)” konkursa nolikuma 13.-14.5.punkts.

¹⁰ MIPEX (2015). The Migrant Integration Policy Index. Pieejams: <http://www.mipex.eu/key-findings> (sk. 20.09.2017.)

Pētījuma rezultāti

1. Statistikas analīze

Statistikas datu analīzes uzdevums ir raksturot trešo valstu pilsoņus, kas dzīvo Latvijā. Statistikas datu galvenais avots ir Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP), kā arī Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) apkopotā informācija.

Saskaņā ar PMLP Iedzīvotāju reģistra datiem, 2017. gada 1. jūlijā Latvijā bija 2,1 miljons iedzīvotāju, no kuriem 84,5% bija Latvijas pilsoņi, 11,2% bija Latvijas nepilsoņi un 4,3% – citu valstu piederīgie (1.1. tabula). Salīdzinot ar 2009. gadu un 2015. gadu, Latvijas pilsoņu īpatsvars ir palielinājies. Citu valstu pilsoņu, īpaši Krievijas pilsoņu, īpatsvars Latvijā visbūtiskāk ir palielinājies laika posmā no 2009. gada līdz 2015. gadam, tomēr tas ir nedaudz pieaudzis arī vēlāk.

1.1. tabula. Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc valstiskās piederības. Datu salīdzinājums: 01.07.2009., 01.01.2015. un 01.07.2017.

Valstiskā piederība	01.07.2009.		01.01.2015.		01.07.2017.	
	Skaits	%	Skaits	%	Skaits	%
Latvijas pilsonis	1 860 297	82,3	1 813 466	84,0	1 788 710	84,5
Latvijas nepilsonis	351 435	15,5	262 622	12,2	237 759	11,2
Krievijas pilsonis	30 718	1,4	54 838	2,5	54 998	2,6
Ukrainas pilsonis	3 403	0,2	4 853	0,2	6 697	0,3
Lietuvas pilsonis	3 742	0,2	4 356	0,2	4 868	0,2
Baltkrievijas pilsonis	2 053	0,1	2 748	0,1	3 100	0,1
Vācijas pilsonis	1 054	0,1	1 962	0,1	2 498	0,1
Uzbekistānas pilsonis	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1 601	0,1
Igaunijas pilsonis	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1 215	0,1
Ķīnas pilsonis	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1 144	0,1
Indijas pilsonis	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1 061	0,1
Citi	8 901	0,4	15 280	0,7	13 732	0,6
Kopā:	2 261 603	100,0	2 160 125	100,0	2 117 383	100,0

Avots: 1) PMLP dati uz 01.07.2017. Pieejams:

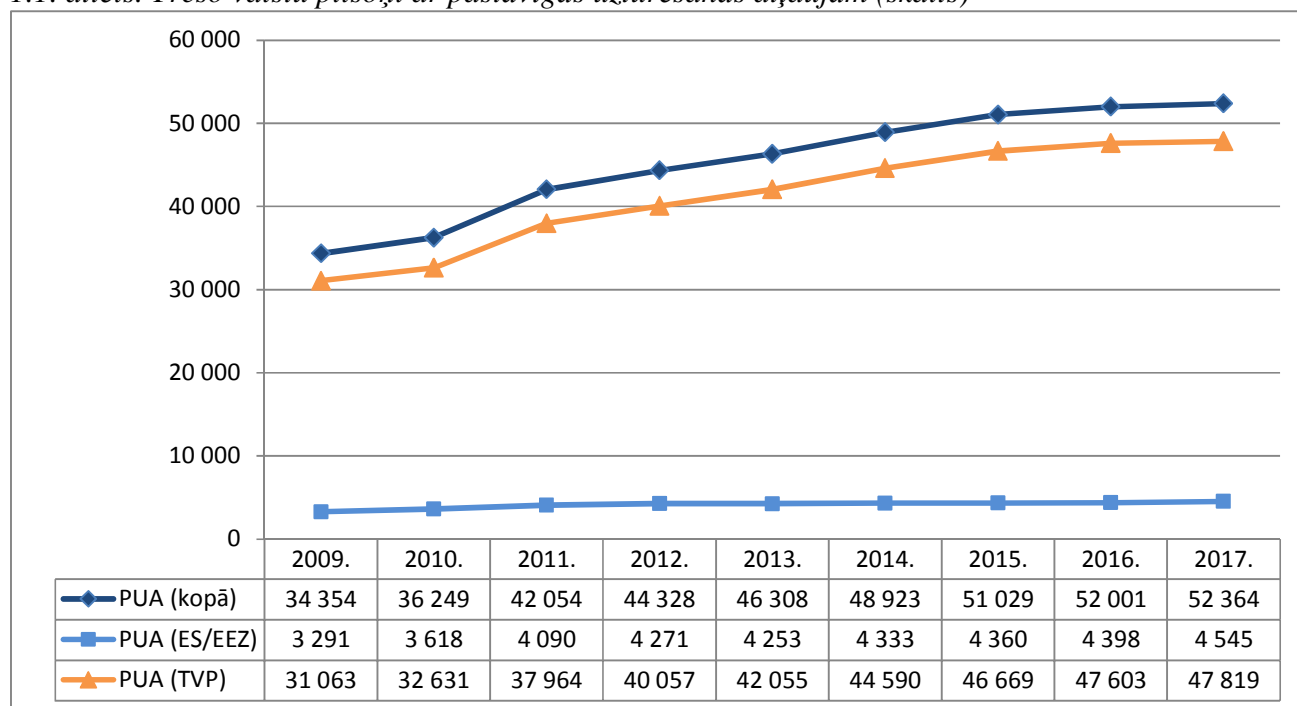
http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/documents/Iedzivotaju%20re%C4%A3istrs/010717/ISVP_Latvija_pec_VPD.pdf

2) Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.)” Sabiedrības integrācijas fonds: PMLP dati uz 01.07.2009. un uz 01.01.2015., dati publiski vairs nav pieejami.

Kopumā 2017. gada 1. jūlijā Latvijā dzīvoja vairāk nekā 90 tūkstoši ārvalstnieku, no tiem 52 364 personas Latvijā uzturējās ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām (PUA) un 39 007 – ar termiņuzturēšanās atļaujām (TUA). Kopš 2015. gada ārvalstnieku skaits Latvijā ir pieaudzis gandrīz par astoņiem tūkstošiem, t.sk., pieaugums 1,3 tūkstoši ar PUA un 5,8 tūkstoši ar TUA (sk. 1.1. un 1.2. attēlus). Ārvalstnieku skaita ar PUA un TUA pieaugums aplūkotajā laika posmā atšķiras. Visstraujākais ārvalstnieku skaita pieaugums ar PUA ir noticis laika posmā no 2010. līdz 2011. gadam, būtiski palielinoties trešo valstu pilsoņu skaitam (1.1. attēls). Mērens personu ar PUA pieaugums notika arī laika posmā no 2012. līdz 2014. gadam, kad trešo valstu pilsoņu ar PUA skaits pieauga vidēji par diviem tūkstošiem personu gadā. Trešo valstu pilsoņu skaita pieauguma tempi 2015.-2017. gadā samazinājās, un, salīdzinot datus uz 2016. gada 1. janvāri un 2017. gada 1. jūliju, ārvalstnieku ar PUA skaits pieaudzis vien par 363 personām. Savukārt visstraujākais personu ar TUA skaits ir pieaudzis laika posmā no 2014. līdz 2015. gadam (gandrīz par astoņiem tūkstošiem), līdzīgi kā PUA gadījumā, būtiski palielinoties trešo valstu pilsoņu skaitam (1.2. attēls). Pēc 2015. gada personu ar TUA skaita pieaugums gadā būtiski samazinājās, un laika posmā no 2016. gada 1. janvāra

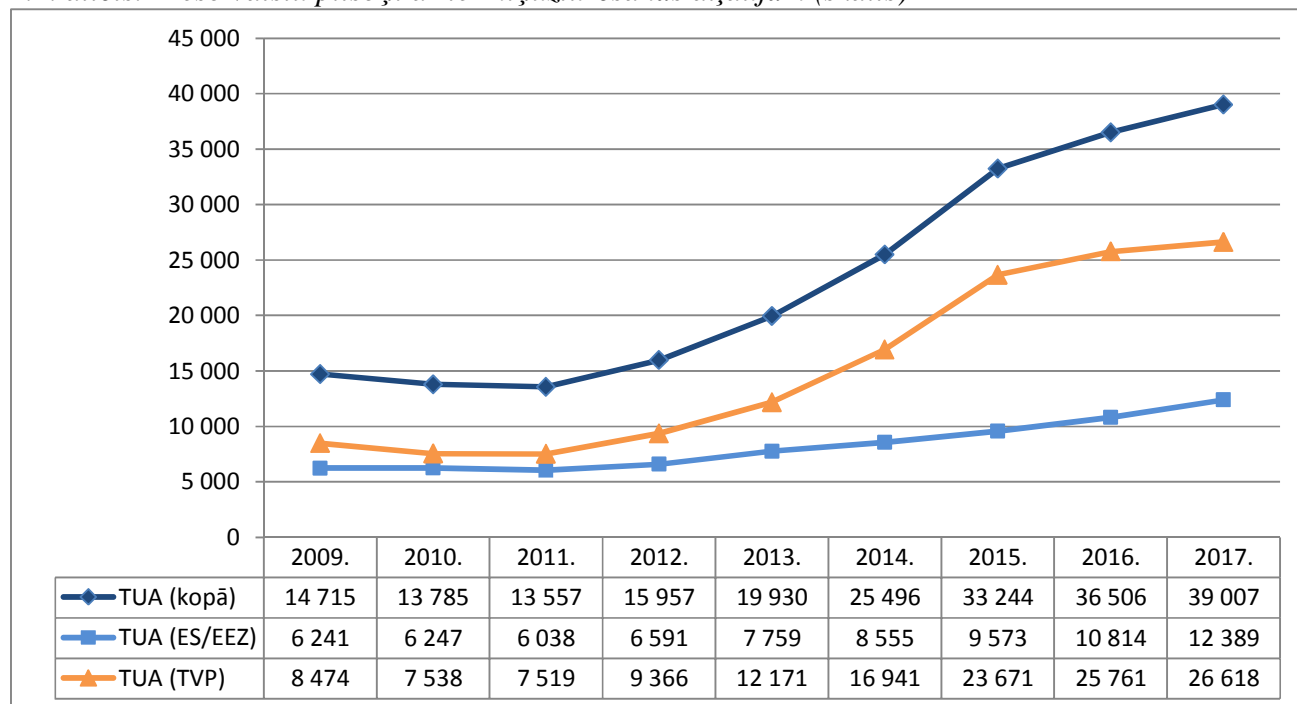
līdz 2017. gada 1. jūlijam lielāks personu ar TUA skaita pieaugums novērojams ES/EEZ valstu pilsoņu grupā, nevis trešo valstu pilsoņu grupā.

1.1. attēls. Trešo valstu pilsoņi ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām (skaits)

Avots: 2009.-2015. gads: Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.)” Sabiedrības integrācijas fonds; 2016.-2017. gada dati: PMLP mājas lapa: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/uzturesanas-atlajas.html>. Piezīme: 2016. gada dati ir uz 01.01.2016., 2017. gada dati – uz 01.07.2017.

1.2. attēls. Trešo valstu pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļaujām (skaits)

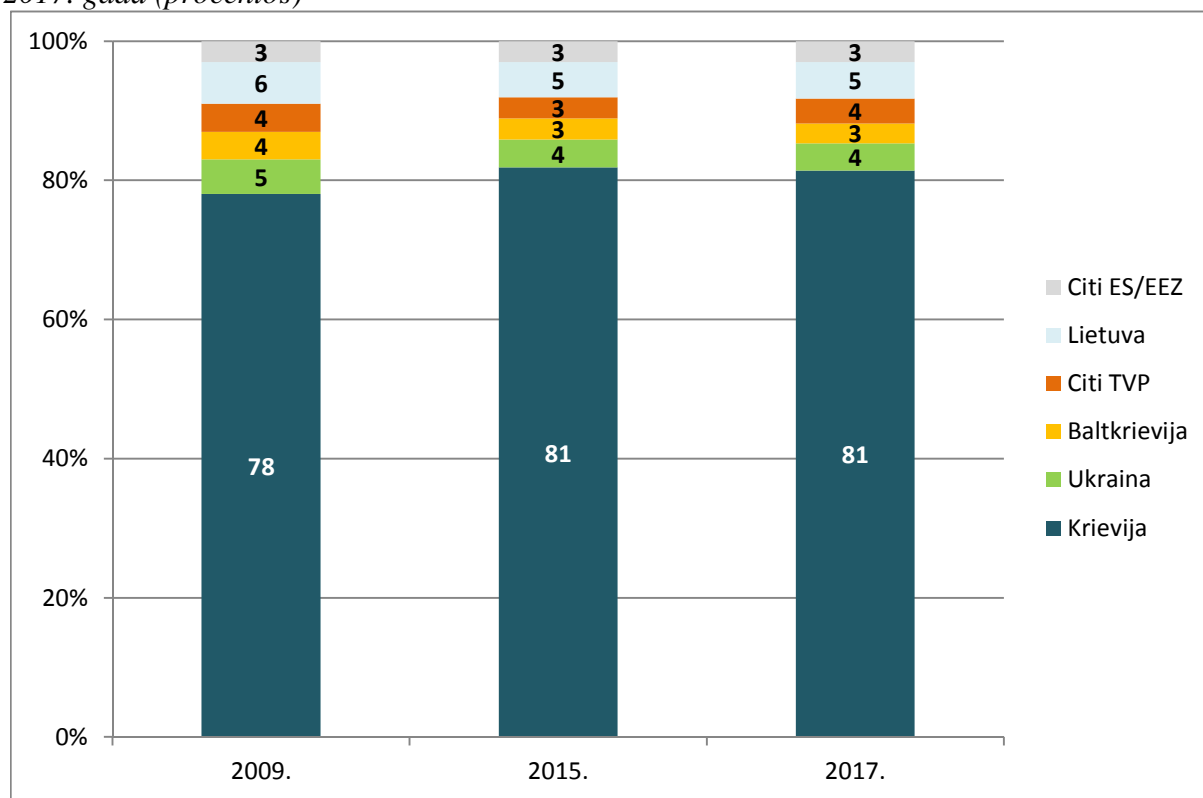
Avots: 2009.-2015. gads: Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.)” Sabiedrības integrācijas fonds; 2016.-2017. gada dati: PMLP mājas lapa: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/uzturesanas-atlajas.html>. Piezīme: 2016. gada dati ir uz 01.01.2016., 2017. gada dati – uz 01.07.2017.

1.1. Trešo valstu pilsoņi ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām

Kopumā Latvijā ar PUA dzīvo 103 dažādu valstu pilsoņi. Kopumā no 52 364 ārvalstniekiem, kas Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju uzturējās ar PUA, 21 393 (41%) bija vīrieši un 30 971 (59%) bija sievietes. Aplūkojot datus valstu grupās (ES/EEZ un TVV), redzams, ka vīriešu un sieviešu skaita proporcija atšķiras. ES/EEZ valstu pilsoņu vidū, kas Latvijā uzturas ar PUA, 55% bija vīriešu, savukārt trešo valstu pilsoņu grupā vīriešu bija 40%.

Vairums Latvijā dzīvojošo ārvalstnieku ar PUA ir Krievijas pilsoņi. Saskaņā ar PMLP datiem uz 2017. gada 1. jūliju Latvijā dzīvoja 42 394 Krievijas pilsoņi ar PUA, kas veidoja 81% no visiem ārvalstniekiem ar PUA (1.3. attēls). Nākamā lielākā trešo valstu pilsoņu ar PUA grupa ir Ukrainas pilsoņi, kuru skaits uz 2017. gada 1. jūliju bija 2 065 personas jeb 4% no kopējā ārvalstnieku ar PUA skaita. Tāpat Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju dzīvoja arī 1 488 Baltkrievijas pilsoņu ar PUA. Salīdzinot ar 2015. gadu, Krievijas, Ukrainas un Baltkrievijas pilsoņu ar PUA īpatsvars Latvijā nav mainījies. Līdzīgi kā 2015. gadā, arī 2017. gada pirmajā pusē lielāko daļu Latvijā dzīvojošo ES/EEZ pilsoņu ar PUA veido Lietuvas un Igaunijas pilsoņi, kuru skaits pēdējo divu gadu laikā absolūtos skaitļos ir nedaudz pieaudzis. Kopumā 5% no Latvijā dzīvojošajiem ārvalstniekiem ar PUA ir Lietuvas pilsoņi (2717 personas), 1% ir Igaunijas pilsoņi (629 personas) un 2% – pārējie ES/EEZ valstu pilsoņi (1199 personas).

1.3. attēls. Trešo valstu pilsoņu ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām valstiskā piederība 2009., 2015. un 2017. gadā (procentos)

Avots: 2009. un 2015. gads: Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.)” Sabiedrības integrācijas fonds; 2017. gads: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām PUA uz 30.06.2017”

Ārvalstnieku ar PUA uzturēšanās iemeslu apskats ir veikts atbilstoši iedalījumam, kādu piedāvā PMLP apkopotie dati. Tie rāda, ka 38 637 (74%) personas ar PUA ir Latvijā pastāvīgi dzīvojošie citu valstu pilsoņi (1.2. tabula). Nākamā izplatītākā uzturēšanās iemeslu grupa ir Latvijas Republikas pilsoņu un nepilsoņu laulātie un bērni – 8 290 personas (16%). Citi uzturēšanās iemesli, piemēram,

ārvalstnieki, kas uzturējušies Latvijā piecus gadus ar TUA, repatrianti, komercdarbības vai nodarbinātības nolūkā Latvijā dzīvojošie ārvalstnieki u.tml., Latvijā ir ievērojami mazāk izplatīti (zem 4%).

Uz 2017. gada 1. jūliju PUA kopumā bija saņēmuši 145 bēgļi (no tiem 83 vīrieši un 62 sievietes). Bēgļu vidū ir vairāk nekā 16 valstu pārstāvji, no tiem visbiežāk Krievijas (27 personas), Irākas (20 personas), Afganistānas (19 personas) un Irānas valstspiederīgie (15 personas).

1.2. tabula. Ārvalstnieku ar PUA uzturēšanās iemesli Latvijā. Dati: 01.07.2017.

Uzturēšanās iemesls	PUA (kopā)		PUA (ES/EEZ)		PUA (TVP)	
	Skaitis	%	Skaitis	%	Skaitis	%
Pastāvīgi dzīvojošie citu valstu pilsoņi	38 637	73,8	2 255	49,6	36 382	76,1
Laulātie un bērni	8 290	15,8	1 224	26,9	7 066	14,8
Repatrianti un viņu radnieki	2 004	3,8	172	3,8	1 832	3,8
Ārvalstnieki, kas uzturējies LR 5 gadus ar TUA	1 262	2,4	354	7,8	908	1,9
Komercdarbība, nodarbinātais	433	0,8	336	7,4	97	0,2
LR pilsoņa vai nepilsoņa vecāki un viņu laulātie	414	0,8	5	0,1	409	0,9
ES pastāvīgais iedzīvotājs	575	1,1	0	0,0	575	1,2
Bēglis	145	0,3	0	0,0	145	0,3
Pārējie	604	1,2	199	4,4	405	0,8
Kopā	52 364	100,0	4 545	100,0	47 819	100,0

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām PUA uz 30.06.2017”

Pastāv vairākas atšķirības, salīdzinot ārvalstnieku uzturēšanās iemeslus Latvijā pēc viņu valstiskās piederības – ES/EEZ pilsoņi vai trešo valstu pilsoņi (sk. 1.2. tabulu). ES/EEZ pilsoņi ar PUA retāk ir pastāvīgi Latvijā dzīvojošie citu valstu pilsoņi (50%), savukārt biežāk ir Latvijas Republikas pilsoņu vai nepilsoņu laulātie vai bērni (27%). Tāpat ES/EEZ pilsoņi ar PUA relatīvi biežāk nekā trešo valstu pilsoņi ir saņēmuši PUA tāpēc, ka ir ārvalstnieki, kas uzturējušies Latvijā piecus gadus ar TUA, vai komercdarbības vai nodarbinātības dēļ.

1.2. Trešo valstu pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļaujām

Kopumā Latvijā ar termiņuzturēšanās atļauju (TUA) dzīvo 124 dažādu valstu pilsoņi. Kopumā no 39 007 ārvalstniekiem, kas Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju uzturējās ar TUA 12 389 (32%) bija ES/EEZ valstu pilsoņi un 26 618 – trešo valstu pilsoņi (68%). Salīdzinot ES/EEZ un trešo valstu pilsoņu ar TUA proporcijas izmaiņas kopš 2009. gada, redzams, ka tendence nav vienmērīga. Sākotnēji, laika posmā no 2009. līdz 2015. gadam, trešo valstu pilsoņu īpatsvars no visiem ārvalstniekiem ar TUA pakāpeniski pieauga, un 2015. gadā tas sasniedza 71%¹¹. Savukārt pēdējos divos gados Latvijā straujāk ir audzis ES/EEZ valstu pilsoņu ar TUA skaits (sk. 1.2. attēlu), kā rezultātā trešo valstu pilsoņu ar TUA īpatsvars uz 2017. gada 1. jūliju ir samazinājies līdz 68%.

¹¹ Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.) Sabiedrības integrācijas fonds. Pieejams: http://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/2013/gramata_pilsonu_290615_web.pdf (sk. 20.12.2017.)

Līdzīgi kā ārvalstnieku grupā ar PUA, vislielāko grupu ārvalstnieku vidū ar TUA ir Krievijas pilsoņi – 2017. gada 1. jūlijā 12 550 personas (sk. 1.3. tabulu), kas veido 32% no visu ārvalstnieku ar TUA īpatsvara jeb 47% no trešo valstu pilsoņu ar TUA īpatsvara. Vienlaikus jāatzīmē, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, Krievijas pilsoņu ar TUA skaits Latvijā ir samazinājies gandrīz par tūkstoši personu. Nākamā lielākā ārvalstu, t.sk. trešo valstu, pilsoņu grupa Latvijā ir Ukrainas valstspiederīgie – 4 593 personas (jeb 17% no visiem trešo valstu pilsoņiem ar TUA). Salīdzinot ar 2015. gadu, Ukrainas pilsoņu skaits ar TUA Latvijā ir pieaudzis gandrīz par diviem tūkstošiem (1.3. tabula). Citas trešo valstu pilsoņu grupas Latvijā sastopamas retāk (mazāk par diviem tūkstošiem personu jeb 6% no visiem trešo valstu pilsoņiem ar TUA). To starpā ir Baltkrievijas, Uzbekistānas, Ķīnas un Indijas pilsoņi. Ja Baltkrievijas pilsoņu skaits Latvijā, salīdzinot ar 2009. un 2015. gadu pieaug pakāpeniski, tad Uzbekistānas, Ķīnas un Kazahstānas pilsoņu skaits ir strauji pieaudzis laika posmā no 2009. līdz 2015. gadam. Kopumā pēdējo divu gadu laikā šo valstu pilsoņu skaits Latvijā ir nostabilizējies, Ķīnas un Kazahstānas pilsoņu skaitam pat nedaudz samazinoties.

1.3. tabula. Trešo valstu pilsoņi ar termiņuzturēšanās atļaujām 2009., 2015. un 2017. gadā

Valstiskā piederība	01.07.2009.		01.01.2015.		01.07.2017.	
	Skaits	%	Skaits	%	Skaits	%
Krievija	3 351	40	13 262	56	12 550	47
Ukraina	1 676	20	2 826	12	4 593	17
Baltkrievija	852	10	1 295	5	1 603	6
Uzbekistāna	171	2	1 341	6	1 529	6
Ķīna	73	1	1 188	5	1 133	4
Indija	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1 010	4
Kazahstāna	83	1	635	3	615	2
Kaukāza valstis (Azerbaidžāna, Gruzija, Armēnija)	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	797	3
Sīrija	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	287	1
Citas valstis	2 268	27	3 124	13	2501	9
Kopā	8 474	100	23 671	100	26 618	100

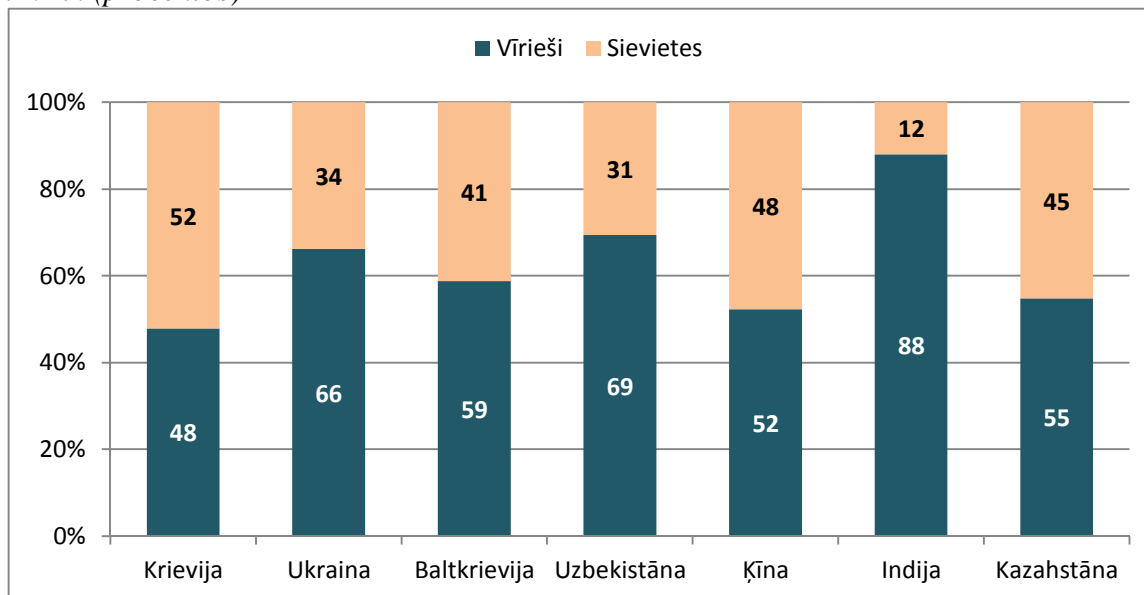
Avots: 2009. un 2015. gads: Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.) Sabiedrības integrācijas fonds; 2017. gads: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

Kopumā 23 206 (jeb 59%) ārvalstnieku ar TUA, kas uzturējās Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju, bija vīrieši, savukārt 15 801 (jeb 41%) – sievietes. Vīriešu un sieviešu, kas Latvijā uzturas ar TUA, proporcijas atšķiras ES/EEZ un trešo valstu pilsoņu grupās. ES/EEZ valstu pilsoņu grupā, kas Latvijā uzturas ar TUA, vīriešu ir vairāk – 64%, kamēr trešo valstu pilsoņu grupā – 57%. Būtiskas ir arī vīriešu un sieviešu skaita proporcijas atšķirības dažādu trešo valstu pilsoņu, kas uzturas Latvijā ar TUA, vidū. Aplūkojot to trešo valstu pilsoņu, kuri Latvijā dzīvo visbiežāk, sadalījumu dzimumu griezumā (1.4. attēls), redzams, ka vīriešu vidū lielāko daļu veido Latvijā ar TUA dzīvojošie Indijas (88%) un Uzbekistānas (69%) pilsoņi, vairāk vīriešu nekā sieviešu ir arī Latvijā ar TUA dzīvojošo Ukrainas (66%) un Baltkrievijas (59%), kā arī Kazahstānas (55%) pilsoņu grupās. Savukārt Latvijā ar TUA dzīvojošo Krievijas pilsoņu vidū nedaudz lielāks ir sieviešu pārsvars (52%).

PMLP dati ļauj raksturot arī ārvalstnieku ar TUA dalījumu vecuma grupās (1.5. attēls). Kopumā Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju uzturējās 11% ārvalstnieku ar TUA vecumā līdz 14 gadiem (4 285 personas), 14% – 15-24 gadu vecumā (5 279 personas), 22% – 25-34 gadu vecumā (8 696 personas), 21% – 35-44 gadu vecumā (8 382 personas), 17% – 45-54 gadu vecumā (6 768 personas) un 14% – 55 un vairāk gadu vecumā (5597 personas). ES/EEZ un trešo valstu pilsoņu sadalījums vecuma

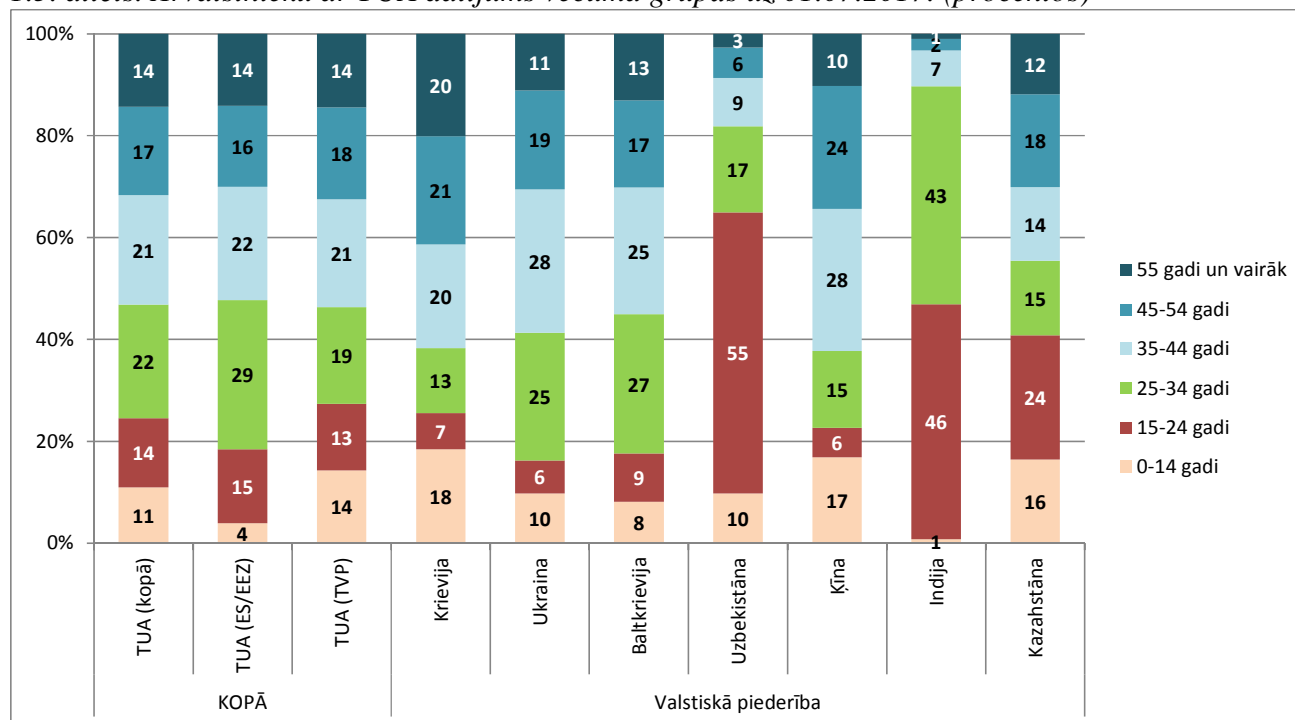
griezumā visbūtiskāk atšķiras divās grupās – līdz 14 gadu vecumam, kad novērojams būtiski lielāks trešo valstu pilsoņu pārsvars, un 25-34 gadu vecuma grupā, kad būtiski lielāks ir ES/EEZ valstu pilsoņu, kas Latvijā uzturas ar TUA, īpatsvars. Citās vecuma grupās būtiskas atšķirības nav vērojamas.

1.4. attēls. Vīriešu un sieviešu skaita īpatsvars dažādu trešo valstu pilsoņu ar TUA grupās uz 01.07.2017. (procentos)

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

1.5. attēls. Ārvalstnieku ar TUA dalījums vecuma grupās uz 01.07.2017. (procentos)

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

Aplūkojot Latvijā biežāk pārstāvēto trešo valstu pilsoņu sadalījumu vecuma griezumā (1.5. attēls), novērojamas būtiskas atšķirības, ko lielā mērā izskaidro dažādie uzturēšanās iemesli (sk. turpinājumā). Krievijas pilsoņu ar TUA vidū ir samērā vienmērīgi pārstāvētas dažādas vecuma grupas, vismazāk – personas 15-24 gadu vecumā. Atšķirībā no citām valstīm Latvijā ar TUA dzīvo nozīmīgi vairāk Krievijas pilsoņu 55 un vairāk gadu vecumā (20%, salīdzinot ar 14% vidēji). Aptuveni 52-53% Ukrainas un Baltkrievijas pilsoņu, kas Latvijā uzturas ar TUA, visbiežāk ir 25-34 un 35-44 gadus veci (1.5. attēls). Savukārt Indijas un Uzbekistānas pilsoņi, kas Latvijā visbiežāk ierodas mācību nolūkos, attiecīgi ir 15-24 vai 25-34 gadus veci. Tomēr arī šo divu valstu starpā novērojamas atšķirības. Latvijā ar TUA dzīvojošo Uzbekistānas pilsoņu vidū 55% ir 15-24 gadu vecumā, kamēr Indijas pilsoņu vidū vienādi sastopami gan 15-24 gadus vecas, gan 25-34 gadus vecas personas (attiecīgi 46% un 43%).

PMLP dati ļauj iegūt tikai daļēju priekšstatu par ārvalstnieku, kas Latvijā uzturas ar TUA, izglītību (1.4. tabula), jo 76% gadījumu nav pieejama informācija par ES/EEZ valstu pilsoņu ar TUA iegūto izglītību un 23% – arī par trešo valstu pilsoņu izglītību. Tādējādi skaidrāks priekšstats ir gūstams tikai par trešo valstu pilsoņu, kas uzturas Latvijā ar TUA, izglītības līmeni. **PMLP dati rāda, ka 41% trešo valstu pilsoņu ar TUA ir augstākā izglītība, vēl 12% – vidējā izglītība un 9% – profesionālā vidējā vai arodizglītība** (sk. 1.4. tabulu).

1.4. tabula. Ārvalstnieku ar TUA izglītības līmenis. Dati: 01.07.2017.

Izglītības līmenis	TUA (kopā)		TUA (ES/EEZ)		TUA (TVP)	
	Skaits	%	Skaits	%	Skaits	%
Augstākā (t.sk. zinātniskais grāds)	12 173	31	1 207	10	10 966	41
Profesionālā vidējā vai arodizglītība	2 871	7	373	3	2 498	9
Vidējā izglītība	4 286	11	1 070	9	3 216	12
Pamatizglītība	502	1	94	1	408	2
Skolēns	1 708	4	87	1	1 621	6
Pirmsskolas vecums	1 764	5	111	1	1 653	6
Bez izglītības	34	0	2	0	32	0
Nav informācijas	15 669	40	9 445	76	6 224	23
Kopā	39 007	100	12 389	100	26 618	100

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

Tāpat PMLP dati rāda, ka ES/EEZ valstu un trešo valstu pilsoņu ar TUA uzturēšanās iemesli Latvijā atšķiras (sk. 1.5. tabula). ES/EEZ valstu pilsoņu ar TUA galvenie uzturēšanās iemesli Latvijā ir darbs (38%), studijas (23%) un citi iemesli (27%), visbiežāk TUA ir izsniegts uz pietiekamu iztikas līdzekļu pamata. Savukārt **trešo valstu pilsoņu ar TUA galvenie uzturēšanās iemesli Latvijā ir ieguldījumi nekustamajā īpašumā (40%), darbs (21%, no tiem 5% strādā kvalificētu darbu) un ģimenes apvienošana (19%)**. Salīdzinot ar 2015. gadu, laika posmā līdz 2017. gada 1. jūlijam ir mainījies dažādu uzturēšanās iemeslu īpatsvars abās ārvalstnieku ar TUA grupās. Lai gan galvenais ES/EEZ valstu pilsoņu uzturēšanās iemesls Latvijā arī 2015. gadā bija darbs, tomēr šī iemesla īpatsvars ir samazinājies (attiecīgi 48% un 43% 2017. gadā), savukārt pieaudzis ir TUA skaits, kas izsniegts uz pietiekamu iztikas līdzekļu pamata, tādējādi ir pieaudzis citu iemeslu īpatsvars (22% – 2015. gadā un 27% – 2017. gadā). Līdzīgi arī trešo valstu pilsoņu grupā galvenais uzturēšanās iemesls ir ieguldījumi nekustamajā īpašumā, tomēr tā īpatsvars ir samazinājies (49% – 2015. gadā un 40% – 2017. gadā), savukārt **pieaudzis ir TUA skaits, kas izdots uz nodarbinātības pamata (13% – 2015. gadā un 21% – 2017. gadā)**.

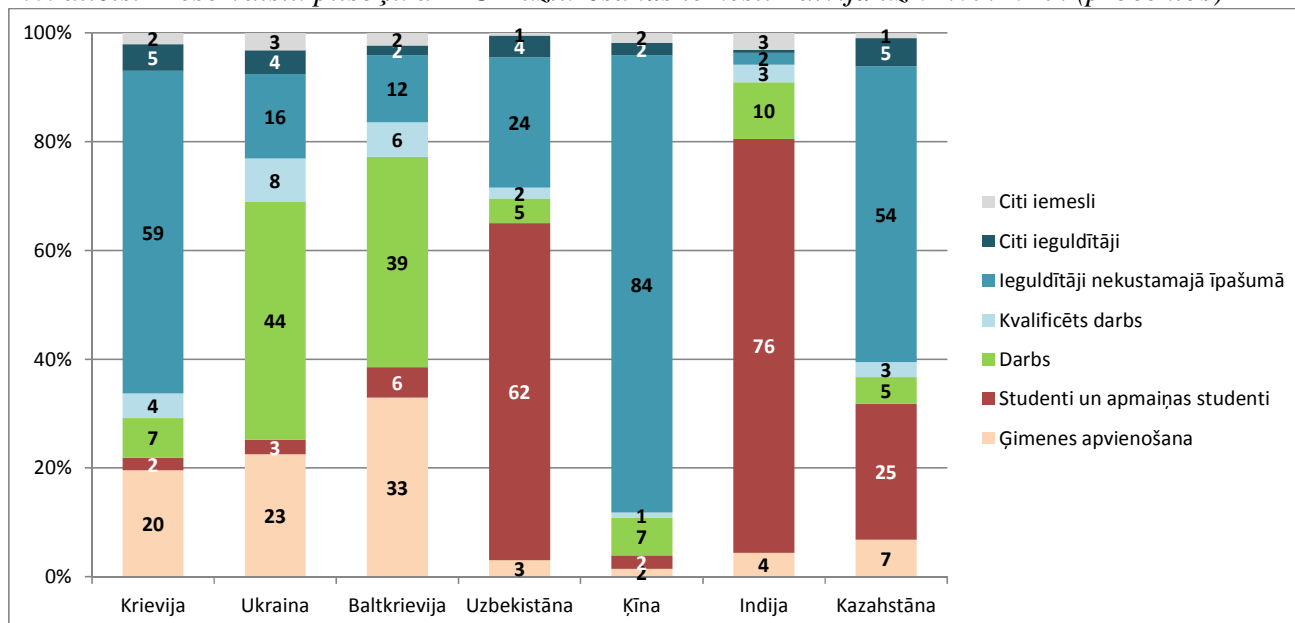
1.5. tabula. Ārvalstnieku ar TUA uzturēšanās iemesli Latvijā. Dati: 01.07.2017.

Izglītības līmenis	TUA (kopā)		TUA (ES/EEZ)		TUA (TVP)	
	Skaits	%	Skaits	%	Skaits	%
Ģimenes apvienošana	5 767	15	718	6	5 049	19
Studenti un apmaiņas studenti	5 953	15	2 903	23	3 050	11
Darbs	8 989	23	4 664	38	4 325	16
Kvalificēts darbs	2 055	5	708	6	1 347	5
Alternatīvais statuss	324	1	0	0	324	1
Ieguldītāji nekustamajā īpašumā	10 638	27	2	0	10 636	40
Citi ieguldītāji (vērtspapīros, kapitālsabiedrībā, kredītsabiedrībā)	1 041	3	1	0	1 040	4
Citi iemesli	4 240	11	3 393	27	847	3
Kopā	39 007	100	12 389	100	26 618	100

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

Salīdzinot biežāk Latvijā sastopamo trešo valstu pilsoņu uzturēšanās iemeslus Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju (1.6. attēls), redzamas būtiskas atšķirības. Visbiežāk uz ieguldījumu nekustamajā īpašumā pamata TUA ir izsniegts Ķīnas (84%), Krievijas (59%) un Kazahstānas (54%) pilsoņiem. Darbs un kvalificēts darbs visbiežāk ir TUA izsniegšanas pamats Ukrainas (attiecīgi 44% un 8%) un Baltkrievijas (attiecīgi 39% un 6%) pilsoņiem. Ģimenes apvienošana kā uzturēšanās iemesls ir raksturīgs Baltkrievijas (33%), Ukrainas (23%) un Krievijas (20%) pilsoņiem. Savukārt Indijas un Uzbekistānas pilsoņu galvenais uzturēšanās iemesls Latvijā ir studijas (attiecīgi 76% un 62%). Studijas ir ievērojami retāk sastopams, taču pietiekami būtisks uzturēšanās iemesls arī Kazahstānas pilsoņiem (25%).

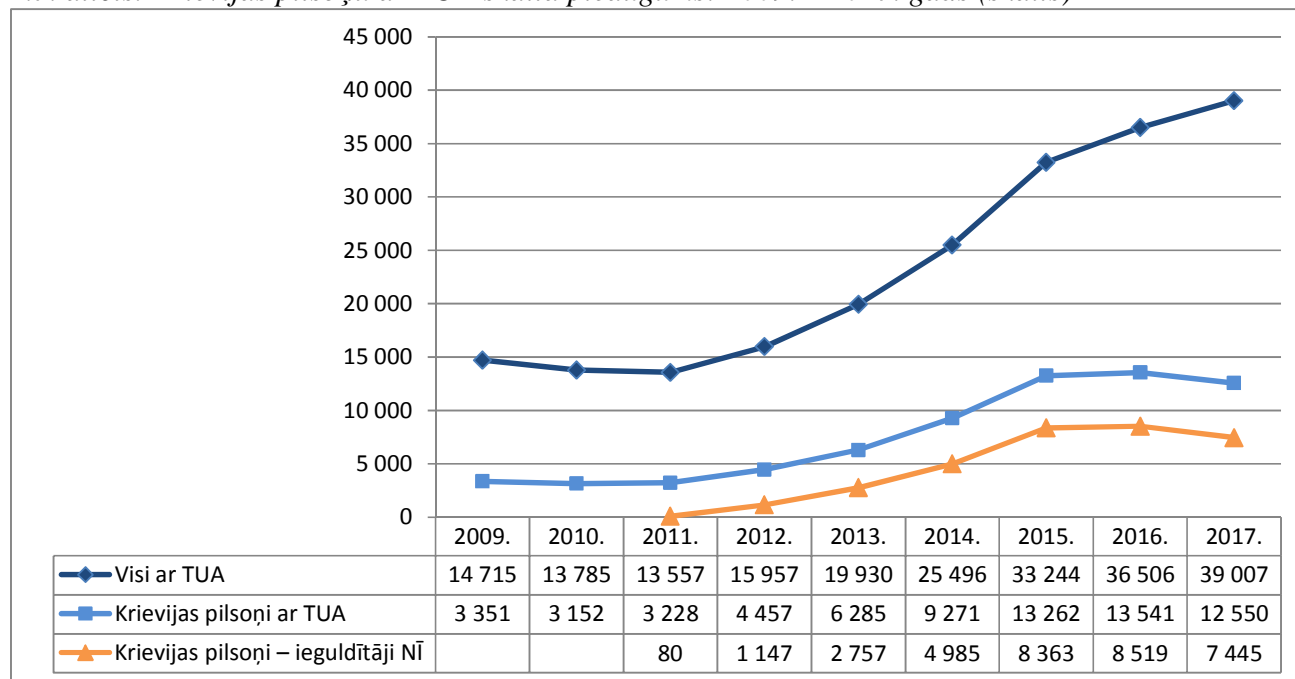
1.6. attēls. Trešo valstu pilsoņu ar TUA uzturēšanās iemesli Latvijā uz 01.07.2017. (procentos)

Avots: Autoru apkopojums no PMLP datiem: Tabula „Kopējais ārzemnieku skaits Latvijā ar derīgām TUA uz 30.06.2017”.

Aplūkojot Latvijā lielākās trešo valstu pilsoņu ar TUA grupas – Krievijas pilsoņu – skaita dinamiku, redzams, ka izteikts pieaugums vērojams laika posmā no 2011. līdz 2015. gadam (1.7. attēls). Lielākais Krievijas pilsoņu ar TUA skaits Latvijā bija 2016. gadā – 13 541 persona, kam sekoja neliela skaita samazināšanās, un 2017. gada 1. jūlijā Latvijā uzturējās 12 550 Krievijas pilsoņi ar TUA. Krievijas pilsoņu skaita pieaugums lielā mērā saistāms ar ieguldījumiem nekustamajā īpašumā (1.7. attēls), un arī tā samazināšanās lielā mērā ir saistīta ar ieguldītāju nekustamajā īpašumā skaita samazināšanos. 2017. gada 1. jūlijā TUA, pamatojoties uz ieguldījumiem nekustamajā īpašumā, bija izsniegta 7 445 Krievijas pilsoņiem.

1.7. attēls. Krievijas pilsoņu ar TUA skaita pieaugums: 2009. – 2017. gads (skaits)

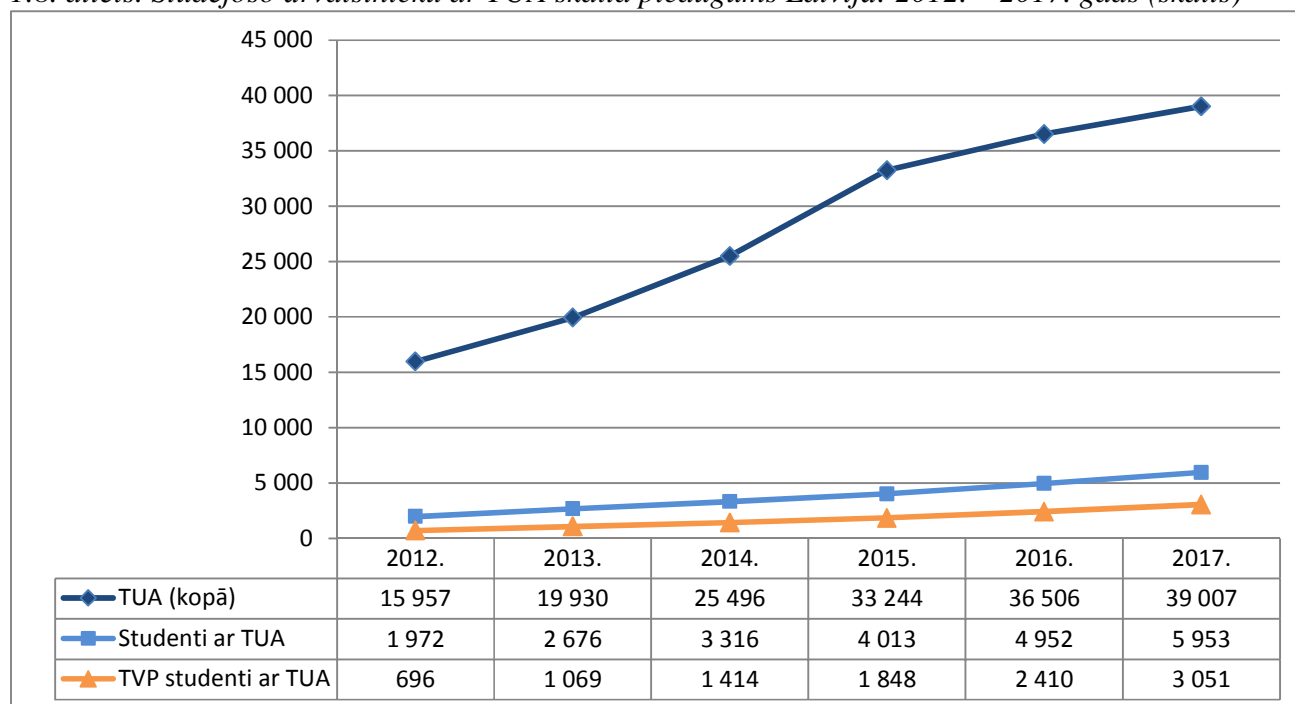
Avots: 2009.-2015. gads: Pētījums „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.)” Sabiedrības integrācijas fonds; 2016.-2017. gada dati: PMLP mājas lapa: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/uzturesanas-atlaujas.html>. Piezīme: 2016. gada dati ir uz 01.01.2016., 2017. gada dati – uz 01.07.2017.

1.5. tabulā redzams, ka Latvijā ar TUA 2017. gada 1. jūlijā uzturējās **324 alternatīvo statusu ieguvušas personas**, to starpā 196 (jeb 61%) vīrieši un 128 (jeb 39%) sievietes. 124 (jeb 38%) alternatīvo statusu ieguvušas personas ir vecumā līdz 14 gadiem, 43 personas – 15-24 gadu vecumā, 89 personas – 25-34 gadu vecumā, 53 personas – 35-44 gadu vecumā, 11 personas – 45-54 gadu vecumā un vēl 4 personas 55 un vairāk gadu vecumā. Informācija par personu ar alternatīvo statusu izglītību 97% gadījumu nav pieejama. Personu ar alternatīvo statusu starpā ir vairāk nekā 11 valstu pārstāvji, no tiem visbiežāk Sīrijas (245 personas), Eritrejas (26 personas), Afganistānas un Irākas (abos gadījumos – 11 personas) valstspiederīgie.

Kopumā saskaņā ar PMLP datiem Latvijā **studiju nolūkā 2017. gada 1. jūlijā bija ieradušies 5 953 ārvalstnieki, no kuriem 51% bija trešo valstu pilsoņi** (1.8. attēls). Trešo valstu pilsoņu studējošo skaita pieauguma temps laika posmā no 2012. līdz 2017. gadam bija straujāks, nekā ES/EEZ valstu pilsoņu studentu skaita pieaugums. Tādējādi, ja 2012. gada 1. janvārī TUA studiju nolūkā bija saņēmuši 696 trešo valstu pilsoņi (jeb 35% no kopējā ārvalstu studentu īpatsvara), tad 2014. gada 1. janvārī studējošo trešo valstu pilsoņu skaits bija praktiski dubultojies – 1 414 personas (jeb 43% no kopējā ārvalstu studentu īpatsvara). Jāatzīmē, ka PMLP dati par studijām kā TUA izsniegšanas pamatu nesakrīt ar IZM datiem par ārvalstu studentu skaitu Latvijas augstskolās un koledžās, jo

studentu vidū ir arī personas, kurām TUA ir izsniegta uz cita pamata (piemēram, ieguldījumi nekustamajā īpašumā u.tml.).

1.8. attēls. Studējošo ārvalstnieku ar TUA skaita pieaugums Latvijā: 2012. – 2017. gads (skaits)

Avots: PMLP mājas lapa: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/uzturesanas-atlaujas.html>, katra gada tabula, kas rāda kopējo ārzemnieku skaitu Latvijā ar derīgām TUA. Piezīme: 2012.-2016. gads: dati uz attiecīgā gada 1. janvāri; 2017. gada: dati uz 2017. gada 1. jūliju

Saskaņā ar IZM datiem 2016./2017. mācību gadā Latvijas augstskolās un koledžās kopumā studēja 8 137 ārvalstu studenti, no tiem 7 880 – augstskolās (4 962 – valsts augstskolās)¹². **Kopumā augstāks ārvalstu studentu īpatsvars ir juridisko personu dibinātajās augstskolās.** Visaugstākais ārvalstu studentu skaita īpatsvars no kopējā augstskolā studējošo skaita bija Rīgas Ekonomikas augstskolā (37%), Informācijas sistēmu menedžmenta augstskolā (32%), Rīgas Aeronavigācijas institūtā (27%), Rīgas Stradiņa universitātē (22%), Baltijas Starptautiskajā akadēmijā (20%), Eiropas Tālmācības augstskolā (20%) un Rīgas Juridiskajā augstskolā (20%). Skaitliski liels ārvalstu studentu skaits 2016./2017. mācību gadā bija Rīgas Tehniskajā universitātē (1 670 personas jeb 11% no kopējā augstskolā studējošo skaita)¹³.

Saskaņā ar IZM datiem trešo valstu pilsoņu bērnu skaits, kas mācās vispārējās izglītības iestādēs Latvijā, kopš 2013./2014. mācību gada ir pieaudzis. Kopumā 2016./2017. mācību gadā Latvijā mācījās 874 citas valsts pilsoņi (nerezidenti), no tiem 548 bija trešo valstu pilsoņi (ES/EEZ pilsoņi – 164, par 162 skolēniem trūkst precīzas informācijas). Savukārt iepriekš, 2015./2016. mācību gadā Latvijā mācījās 440 trešo valstu pilsoņi un 2014./2015. gadā – 480 trešo valstu pilsoņu.

¹² Izglītības un zinātnes ministrija (2017). „Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2016. gadā. Galvenie statistikas dati”. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 74.-75.lpp.

¹³ Turpat

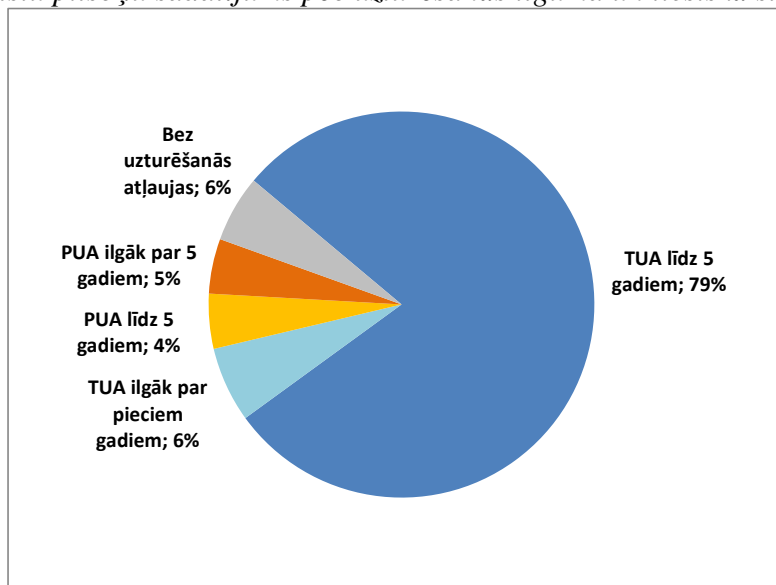
2. Trešo valstu pilsoņu aptaujas rezultāti: kvantitatīvās izpētes rezultāti

Trešo valstu pilsoņu situācijas raksturojums ir balstīts uz kvantitatīvās aptaujas datiem, kuri pēc iespējas ir salīdzināti ar 2009. un 2015. gadā veikto aptauju datiem, par pamatu izmantojot 2015. gadā sagatavoto ziņojumu „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā.2015”¹⁴. Rezultātu interpretācijā ir jāņem vērā vairāki datu tiešu salīdzinājumu ierobežojoši faktori – atšķirības aptaujas datu vākšanā (anketēšanas norises vietas) un atšķirīgi atsevišķu jautājumu un piedāvāto atbilžu variantu formulējumi. Datu analīzē pēc personas tiesiskā statusa Latvijā ir nodalītas vairākas trešo valstu pilsoņu grupas, no kurām salīdzinājums galvenokārt tiek veikts divās grupās, kurās ir pietiekami liels aptaujāto skaits: trešo valstu pilsoņi ar TUA (N=428) un trešo valstu pilsoņi ar PUA (N=47).

2.1. Trešo valstu pilsoņu raksturojums

Kopumā 88% aptaujāto trešo valstu pilsoņu uzturas Latvijā ne ilgāk kā piecus gadus, no tiem mazāk par vienu gadu šeit dzīvo 31%, bet vienu līdz piecus gadus – 56%. Salīdzinot ar 2009. un 2015. gadā veiktajām aptaujām, 2017. gadā ir pieaudzis to aptaujāto skaits, kuri uzturas Latvijā mazāk par vienu gadu (26% 2015. gadā un 21% 2009. gadā). 85% aptaujāto ir TUA, 9% – PUA, 3% norādījuši, ka dzīvo Latvijā bez uzturēšanās atļaujas, un vēl 3% norādījuši citu uzturēšanās Latvijā pamatu (vīzu). Kopumā pēdējās divas respondentu grupas aptaujas veikšanas brīdī bija uzsākušas TUA kārtošanas procedūru. Aptaujāto vidū ar PUA visbiežāk ir Krievijas un Ukrainas pilsoņi. 2.1.attēlā ir atspoguļots respondentu sadalījums pēc abiem iepriekš aplūkotajiem parametriem – uzturēšanās ilguma un tiesiskā statusa. Redzams, ka 79% aptaujāto ir trešo valstu pilsoņi ar TUA, kuri uzturas Latvijā līdz pieciem gadiem. Salīdzinot ar 2015. gada aptaujas datiem, šīs grupas īpatsvars izlasē 2017. gadā ir pieaudzis.

2.1. attēls. Trešo valstu pilsoņu sadalījums pēc uzturēšanās ilguma un tiesiskā statusa

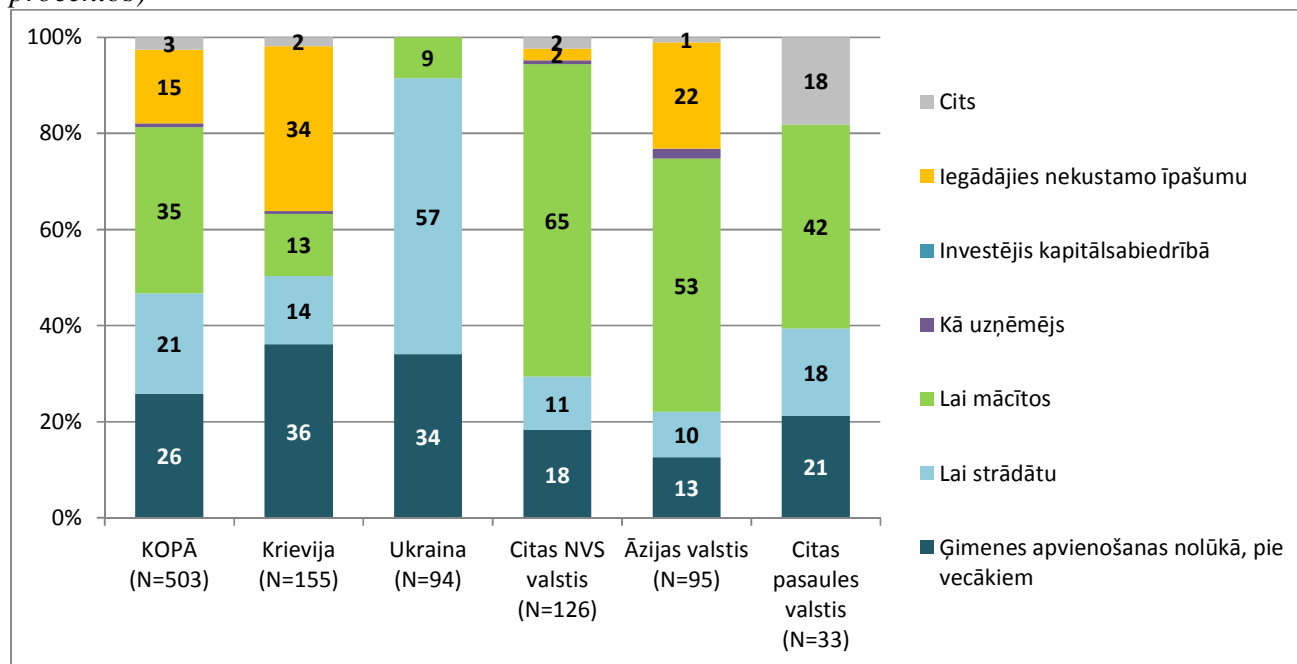
Bāze: Trešo valstu pilsoņi, kuri snieguši konkrētu atbildi, N=496

¹⁴ Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015.) Sabiedrības integrācijas fonds. Pieejams: http://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/2013/gramata_pilsonu_290615_web.pdf (sk. 20.12.2017.)

Izslases raksturojums (sk. 1. tabulu), kurš sniegts kopā ar pētījuma metodikas aprakstu, rāda, ka lielāko trešo valstu pilsoņu grupu aptaujāto vidū veido Krievijas (31%), Ukrainas (19%) un citu NVS valstu Vidusāzijā (visbiežāk – Kazahstānas, Uzbekistānas, Tadžikistānas) pilsoņi (15%). Salīdzinot ar statistikas datiem, redzams, ka Krievijas pilsoņu īpatsvars izlasē ir pārstāvēts par maz, ko savukārt kompensē Ukrainas un citu NVS valstu pilsoņu nedaudz palielinātais īpatsvars izlasē. Kopumā kvantitatīvajā aptaujā ir aptverti visu pasaules reģionu trešo valstu pilsoņi atbilstoši to skaitliskajam īpatsvaram. Papildus NVS valstīm aptaujāto vidū ir Ķīnas, Indijas, Tuvo Austrumu (piemēram, Izraēlas, Turcijas, Libānas, kā arī Pakistānas) un citu Āzijas valstu (piemēram, Šrilankas, Taivānas, Filipīnu, Dienvidkorejas, Vjetnamas u.c.) pilsoņi, Āfrikas (visbiežāk – Ēģiptes), Amerikas, Austrālijas un Okeānijas valstu (t.sk., ASV, Kanādas, Argentīnas, Meksikas, Austrālijas u.c. valstu) pilsoņi. Turpmākai datu analīzei valstis ir sagrupētas plašākās kategorijās, apvienojot NVS valstis, izņemot Krieviju un Ukrainu, Āzijas un citas pasaules valstis.

Dažādu trešo valstu pilsoņu ierašanās motīvi Latvijā ir atšķirīgi (2.2. attēls), un jāuzsver, ka tie nav tieši salīdzināmi ar statistikas datiem par uzturēšanās atļaujas izsniegšanas pamatu. Kvalitatīvās izpētes rezultāti rāda, ka persona var būt Latvijā sākotnēji ieceļojusi ar mērķi studēt (un šo mērķi atzīmē kvantitatīvās aptaujas anketā), taču intervijas brīdī uzturēšanās atļauja ir izsniegta uz cita, piemēram, darba vai ģimenes apvienošanas pamata.

2.2. attēls. Trešo valstu pilsoņu ierašanās Latvijā iemesli dažādās valstu grupās (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi

Piezīme: citās NVS valstu grupā datu kodēšanas īpatnību dēļ ir ieskaitīta arī Turkmenistāna un Gruzija, kuras izstājās no NVS attiecīgi 2005. un 2008. gadā.

Kopumā visdaudzveidīgākie ir Krievijas pilsoņu ierašanās iemesli Latvijā – 36% aptaujāto Krievijas pilsoņu ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā, 14% – lai strādātu, 13% – lai mācītos un 34% aptaujāto ir iegādājušies Latvijā nekustamo īpašumu (2.2. attēls). Aptaujāto Ukrainas pilsoņu vidū dominē divi iemesli, no kuriem galvenais ir darbs (57%), kam seko ģimenes apvienošana (34%). Citu NVS valstu un Āzijas valstu grupās dominējošais ierašanās motīvs Latvijā ir studijas (attiecīgi 65% un 53%). Āzijas valstu grupā cits būtisks ierašanās iemesls ir nekustamā īpašuma iegāde (kopumā 22%), ko galvenokārt ir veikuši Ķīnas pilsoņi. Citu pasaules valstu grupā ir sastopami

vairāki motīvi – visbiežāk tiek minētas studijas (42%), kam seko ģimenes apvienošanās (21%), darba un citi nolūki (abi 18%). Citu nolūku vidū visbiežāk tiek minēta reliģiskās darbības veikšana.

Izsoles raksturojums (sk. 1. tabulu), kurš sniegts kopā ar pētījuma metodikas aprakstu, rāda, ka vislielāko aptaujāto grupu veido trešo valstu pilsoņi ar augstāko izglītību (64%) un vecumā no 14 – 34 gadiem (63%). Augstākā izglītība dominē to trešo valstu pilsoņu grupās, kas ieradušies Latvijā, lai iegādātos nekustamo īpašumu, ģimenes apvienošanas nolūkā vai strādāt. Savukārt vidējā izglītība dominē to trešo valstu pilsoņu grupā, kuri ieradušies Latvijā mācību nolūkā.

Visbiežāk aptaujātie trešo valstu pilsoņi dzīvo Rīgā (72%), tomēr intervētāju novērojumi, veicot anketēšanu PMLP telpās, rāda, ka šī informācija var būt neprecīza, proti, aptaujātie, kuri uzturas darba devēju kopmītnēs Pierīgas pašvaldībās, kā dzīvesvietu mēdz norādīt Rīgu. Pierīgā (Jūrmalā vai Ādažu, Babītes, Baldones, Carnikavas, Garkalnes, Ikšķiles, Ķekavas, Mārupes, Olaines, Ropažu, Salaspils, Saulkrastu vai Stopiņu novadā) dzīvo 8% aptaujāto, citās republikas nozīmes pilsētās (Daugavpilī, Liepājā, Rēzeknē, Jelgavā, Jēkabpilī, Ventspilī, Valmierā) dzīvo 16% aptaujāto, citās pilsētās un novados – 3%. Visbiežāk (37%) aptaujātie trešo valstu pilsoņi dzīvo savā vai ģimenes locekļu īpašumā, no tiem 19% – privātmājā un 18% – dzīvoklī. 29% aptaujāto trešo valstu pilsoņi ir māju, dzīvokli vai istabu, 21% dzīvo studentu kopmītnēs, 6% – pie radniekiem, 5% – darba devēja kopmītnēs (galvenokārt transporta uzņēmumā strādājošie) un vēl 2% norādījuši, ka dzīvo viesnīcā vai hostelī. Salīdzinot trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA atbildes, redzams, ka to starpā, kuri uzturas Latvijā ar TUA, sastopama lielāka dzīvesvietu variācija (ieskaitot studentu kopmītnes, darba devēju kopmītnes u.tml.), savukārt tie, kuri uzturas Latvijā ar PUA, visbiežāk dzīvo savā vai ģimenes loceklim piederošā dzīvoklī (39%). Summējot atbildes „ļoti apmierināts” un „drīzāk apmierināts”, redzams, ka 85% aptaujāto ir apmierināti ar savu dzīves vietu, 7% - drīzāk vai pilnīgi neapmierināti un 9% bijis grūti novērtēt savu apmierinātību. Lai gan apmierinātība ar dzīves vietu trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA ir līdzīga, to starpā, kuriem ir TUA, ir lielāks pilnīgi apmierināto ar dzīves vietu īpatsvars (40% vs 34% ar PUA).

2017. gada aptaujas dati rāda, ka 51% trešo valstu pilsoņu dzīvo vieni, ko lielā mērā izskaidro ierašanās Latvijā iemesli – visbiežāk vieni Latvijā dzīvo trešo valstu pilsoņi, kuri ieradušies, lai mācītos (84%) vai strādātu (75%). Savukārt tie trešo valstu pilsoņi, kuri ieradušies Latvijā ģimenes apvienošanās nolūkos vai iegādājušies nekustamo īpašumu, galvenokārt dzīvo kopā ar dzīvesbiedru/partneri (attiecīgi 89% un 82%). Šie dati atspoguļojas arī atbildēs, vai trešo valstu pilsonim ir TUA vai PUA, proti, 75% aptaujāto, kuriem ir PUA, dzīvo kopā ar dzīvesbiedru/partneri.

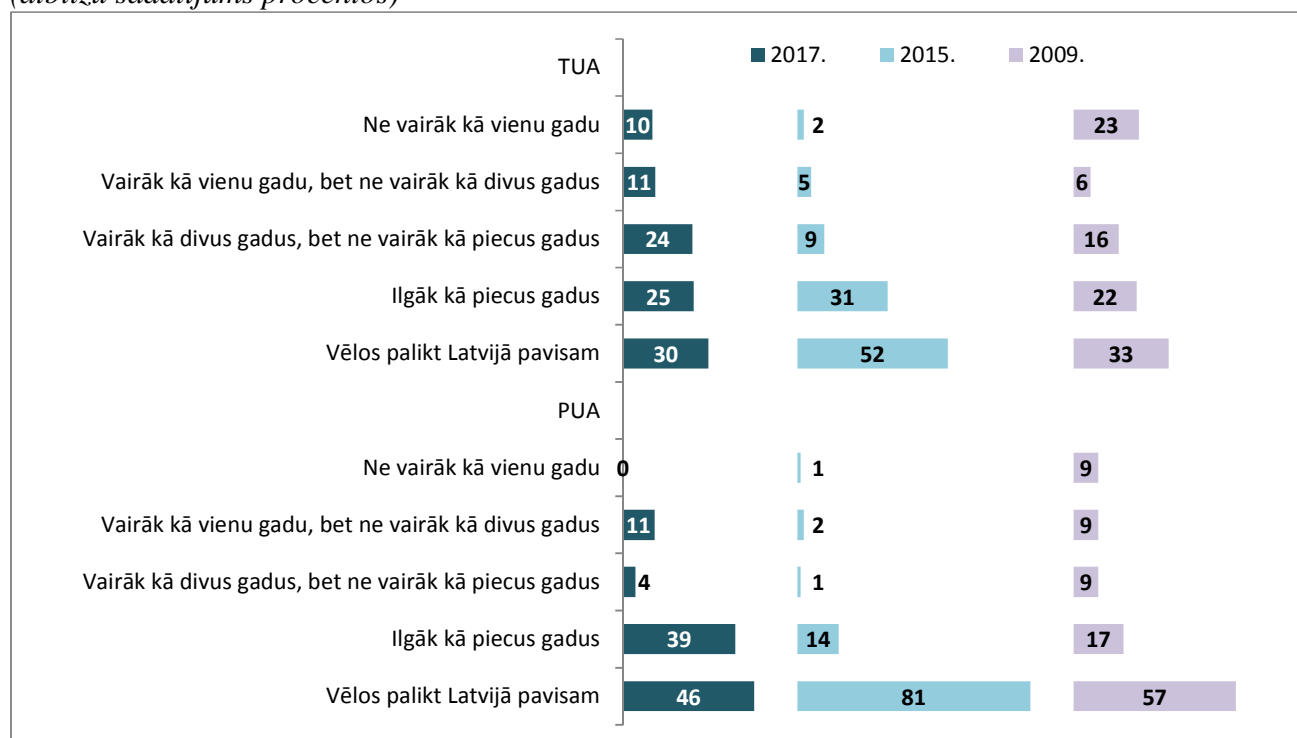
To aptaujāto starpā, kuri Latvijā dzīvo kopā ar partneri (49%), laulātie vai partneri visbiežāk ir Latvijas pastāvīgais iedzīvotājs vai pilsonis (49%), savukārt 45% gadījumu – citas valsts pilsonis, kas dzīvo Latvijā mazāk kā piecus gadus. Līdzīgi kā 2015. gadā, novērojamas būtiskas atšķirības, kāda valstiskā piederība ir aptaujāto laulātajam vai partnerim, atkarībā no tā, vai respondentam ir TUA vai PUA. Aptaujātajiem ar TUA laulāto vai partneru valstiskā piederība ir tuvu kopējiem datiem, proti, 44% laulātais vai partneris ir Latvijas pastāvīgais iedzīvotājs vai pilsonis un 49% - citas valsts pilsonis ar TUA, kas dzīvo Latvijā mazāk kā piecus gadus. Savukārt trešo valstu pilsoņu ar PUA laulātie vai partneri 78% gadījumu ir Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vai pilsoņi.

Papildus iepriekš minētajam un līdzīgi kā iepriekšējās aptaujās 12% respondentu ir dzīvesbiedrs, kas nedzīvo Latvijā, parasti šāda situācija ir aptaujātajiem ar TUA. 31% šādu gadījumu aptaujātie ir atzinuši, ka laulātais vai partneris plāno pārcelties dzīvot uz Latviju, kā galveno iemeslu minot to, ka neuzskata to par nepieciešamu, jo pats respondents neplāno palikt Latvijā pārāk ilgi (38%). Citu nozīmīgu iemeslu vidū, kāpēc dzīvesbiedrs neplāno pārcelties uz Latviju, ir ģimenes pienākumu pildīšana izcelsmes valstī (30%) un grūtības atrast Latvijā darbu savā profesijā (24%).

Kopumā 34% aptaujāto ir bērni līdz 18 gadu vecumam, kas ir mazāk nekā iepriekšējo gadu pētījumos un skaidrojams ar augstāku studējošo īpatsvaru 2017. gada izlasē. Līdz ar to biežāk nepilngadīgi bērni ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuriem ir PUA (49% vs 31% aptaujāto ar TUA). Ja aptaujātajiem ir nepilngadīgi bērni, 74% gadījumu viņi dzīvoja kopā ar vecākiem Latvijā, kas ir līdzīga tendence 2009. gada aptaujas datiem. Nepilngadīgie bērni dzīvo kopā ar vecākiem visiem respondentiem ar PUA (100%), kamēr to aptaujāto, kuriem ir TUA, nepilngadīgie bērni dzīvo kopā ar vecākiem Latvijā 74% gadījumu.

Aplūkojot trešo valstu pilsoņu nodomus uzturēties Latvijā (2.3. attēls), redzams, ka 31% aptaujāto vēlas palikt Latvijā pavisam un 25% – ilgāk kā piecus gadus, tādējādi situācija ir līdzīgāka 2009. gada datiem, kad līdzīgi kā šajā pētījumā vismaz puse aptaujāto tika sasniegta, veicot anketēšanu PMLP telpās, kas ļauj piedalīties pētījumā arī tādiem trešo valstu pilsoņiem, kuri atbraukuši uz Latviju tikai peļņas nolūkos. Savukārt studējošo pieplūdums Latvijā, ko veicina apzināta augstskolu trešo valstu pilsoņu studentu piesaistīšanas politika, rada situāciju, ka nākamais biežāk minētais laika posms, cik Latvijā plāno uzturēties aptaujātais, ir vairāk nekā divus, bet ne vairāk kā piecus gadus (23%). Līdzīgi kā iepriekšējos gados ir novērojama tendence, ka lielāks respondentu īpatsvars, kas vēlas palikt Latvijā pavisam vai ilgāk nekā piecus gadus, ir to trešo valstu pilsoņu vidū, kuriem ir PUA (85%). Attiecīgi to vidū, kuriem ir TUA, vēlēšanās palikt Latvijā pavisam vai ilgāk nekā piecus gadus ir 54% aptaujāto (sk. 2.3.attēlu). Neskatoties uz līdzīgo tendenci, kopumā vērojams, ka aptaujāto nodomi palikt Latvijā drīzāk līdzinās 2009., nevis 2015. gada datiem, un būtiska nozīme šeit ir tam, ka un 2009. un 2017. gadā dati tika vākti pēc līdzīgas metodes, atbilstošā apmērā sasniedzot vīriešu dzimuma trešo valstu pilsoņus (sk. izlases raksturojumu).

2.3. attēls. Trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA plāni palikt Latvijā 2009., 2015. un 2017. gadā (atbilžu sadalījums procentos)

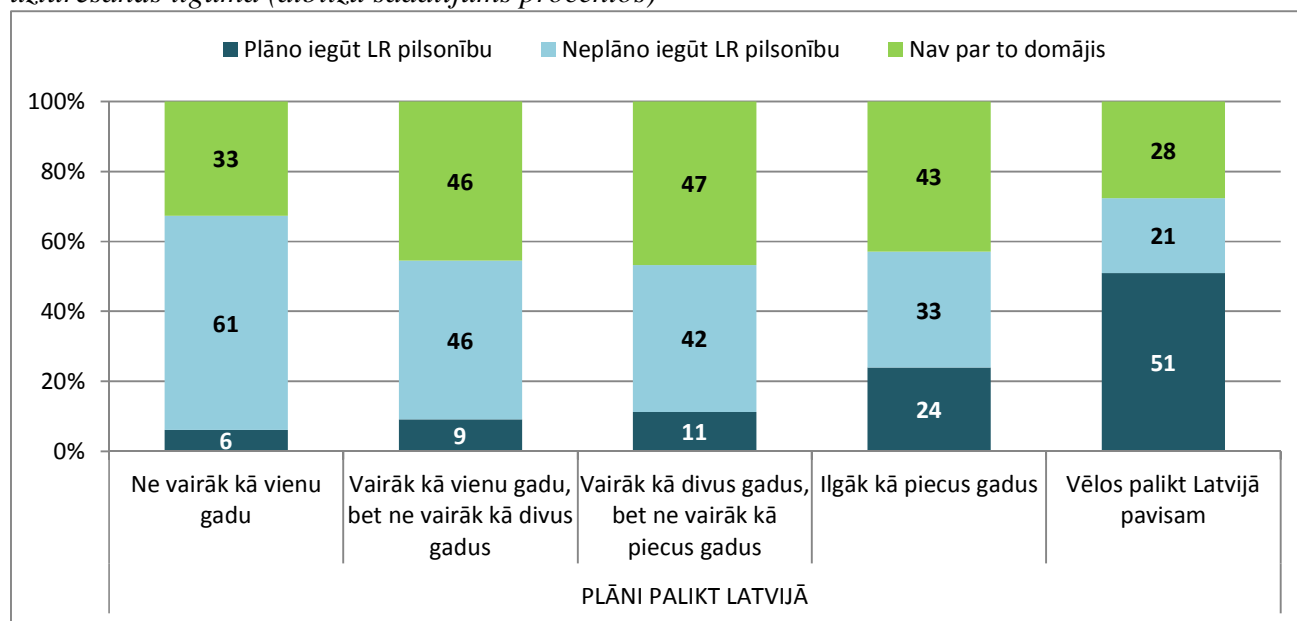
Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi (2009. gadā N=349, 2015. gadā N=461, 2017. gadā N=484)

Būtisks izskaidrojošais faktors trešo valstu pilsoņu plānos palikt Latvijā ir ierašanās iemesls, kuram savukārt, kā tika parādīts iepriekš, ir saistība ar aptaujātā izcelsmes valsti. Attiecīgi visbiežāk palikt Latvijā pavisam vēlas tie trešo valstu pilsoņi, kas šeit ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā (59%)

un kas Latvijā ir iegādājušies nekustamo īpašumu (49%). Šajās aptaujāto grupās nākamā biežāk sastopamā atbilde ir ilgāk nekā piecus gadus (attiecīgi 28% un 36%). Savukārt aptaujāto grupā, kuri ieradusies Latvijā mācīties, visbiežāk plāno uzturēties valstī vairāk kā divus gadus, bet ne vairāk kā piecus gadus (39%), 35% – īsāku laiku, savukārt 10% vēlētos palikt Latvijā pavisam. To aptaujāto starpā, kuri Latvijā ir ieradusies strādāt, vienādi bieži sastopami ir divi atbilžu varianti – 30% vēlas palikt Latvijā vairāk kā divus gadus, bet ne vairāk kā piecus gadus, un tikpat daudz - ilgāk nekā piecus gadus. Savukārt nodomu palikt Latvijā pavisam paiduši 14% aptaujāto, kuru ierašanās mērķis Latvijā bijis darbs. Analizējot datus valstiskās piederības griezumā, redzams, ka visbiežāk Latvijā palikt pavisam vēlas Krievijas (48%) un Ukrainas (29%) pilsoņi, kā arī Amerikas, Austrālijas un Okeānijas un Āfrikas valstu pilsoņi (27%).

Papildus plāniem palikt Latvijā 2017. gada aptaujā tika noskaidrots par trešo valstu pilsoņu nodomiem iegūt Latvijas Republikas pilsonību. Kopumā 26% aptaujāto atzīst, ka vēlētos iegūt Latvijas pilsonību; 39% aptaujāto atzīst, ka nav domājuši par šo iespēju. Nodoms iegūt Latvijas pilsonību ir būtiski atkarīgs no plāniem uzturēties Latvijā – jo ilgāk respondenti plāno uzturēties Latvijā, jo lielāks to īpatsvars atzīst, ka vēlas iegūt Latvijas Republikas pilsonību. Tādējādi 51% aptaujāto, kas vēlētos palikt Latvijā pavisam, apsver šo iespēju (2.4.attēls).

2.4. attēls. Trešo valstu pilsoņu plāni iegūt Latvijas Republikas pilsonību atkarībā no plānotā uzturēšanās ilguma (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi (N=489)

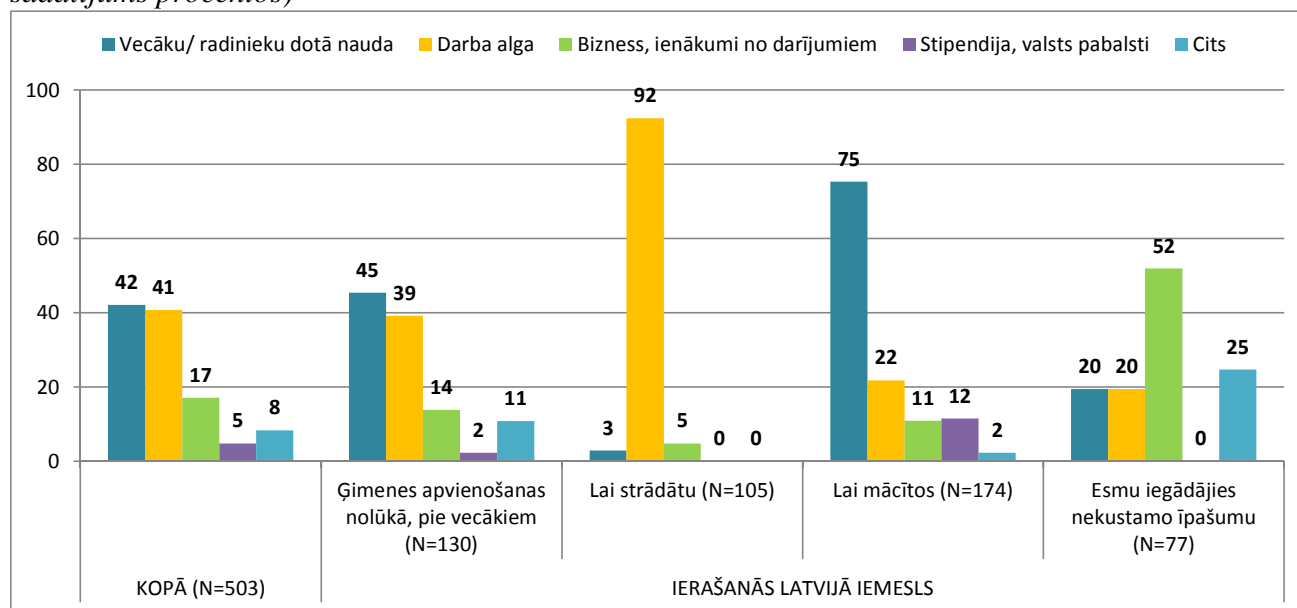
Lai gan visbiežāk Latvijā palikt pavisam vēlas Krievijas un Ukrainas pilsoņi, nav vērojams, ka šo valstu piederīgo grupās būtu ievērojami augstāks to aptaujāto īpatsvars, kas izsaka vēlēšanos iegūt Latvijas Republikas pilsonību (attiecīgi 26% un 25%). Kā rāda kvalitatīvās izpētes rezultāti, šāda nostāja skaidrojama ar vairākiem apstākļiem – pārvietošanās brīvības saglabāšanu, administratīvajiem šķēršļiem atteikties no savas valsts pilsonības, iespējamajām izcelsmes valsts sankcijām, saiknes saglabāšanu ar dzimteni u.tml. Vislielāko interesi iegūt Latvijas Republikas pilsonību izsaka Amerikas, Austrālijas un Okeānijas un Āfrikas valstu pilsoņi (41%), iespējams, arī tāpēc, ka daļā no šiem gadījumiem ir iespējama dubultpilsonība ar Latviju.

Ierašanās motīva Latvijā saistība ar trešo valstu pilsoņa vēlmi iegūt Latvijas Republikas pilsonību ir samērā vāja. Nedaudz biežāk nekā vidēji Latvijas pilsonību iegūt apsver tie aptaujātie, kas ieradusies Latvijā ģimenes apvienošanas nolūkā (33%), savukārt visretāk (17%) šo iespēju apsver aptaujātie,

kuri ieradušies Latvijā mācību nolūkā. Citu grupu nodomi iegūt Latvijas Republikas pilsonību ir līdzīgi kopīgajam rezultātu sadalījumam.

Aplūkojot trešo valstu pilsoņu ienākumu avotus, redzams, ka tie lielā mērā ir atkarīgi no ierašanās Latvijā iemesla (2.5. attēls). Kopumā visbiežāk minētie ienākumu avoti ir vecāku un radnieku dotā nauda (42%), it sevišķi, ja aptaujāto ierašanās mērķis Latvijā ir bijušas mācības, un darba alga (41%), kas ir praktiski vienīgais ienākumu avots tiem, kas ieradušies Latvijā strādāt. Trešo valstu pilsoņi, kuri ieradušies Latvijā ģimenes apvienošanas nolūkā un kuri šeit ir iegādājušies nekustamo īpašumu, min daudzveidīgākus ienākumu avotus. Tiem, kas iegādājušies nekustamos īpašumus īpaši raksturīgs ienākumu avots, salīdzinot ar citām grupām, ir ienākumi no uzņēmējdarbības un darījumiem un citi ienākumi, kuru starpā parasti tiek minēti uzkrājumi vai citā valstī saņemta pensija.

2.5. attēls. Trešo valstu pilsoņu ienākumu avoti dalījumā pēc ierašanās mērķa Latvijā (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi (N=503)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%. Attēlā atspoguļoti tikai tie ierašanās mērķi Latvijā, kuru apakšgrupās ir sasniegts analīzei pietiekams respondentu skaits.

Atbilstoši tam, kādi ierašanās Latvijā motīvi dominē trešo valstu pilsoņiem ar TUA un PUA, ir novērojamas atšķirības šo grupu starpā. Tās izpaužas galvenokārt divu ienākumu avotu minēšanas biežumā. Aptaujātajiem ar TUA divi biežāk minētie ienākumu avoti ir vecāku vai radnieku dotā nauda (44%) un darba alga (36%). Savukārt aptaujātajiem ar PUA galvenais ienākumu avots ir darba alga (60%) un tad vecāku vai radnieku dotā nauda (38%). Citu ienākumu avotu minēšanas biežumā šo divu grupu aptaujāto pārstāvju starpā būtiskas atšķirības nepastāv.

Būtiskas atšķirības ienākumu avotos ir novērojamas dzimumu griezumā. Ja vīrieši kā savu ienākumu avotu visbiežāk ir minējuši darba algu (48%) un tad vecāku vai radnieku doto naudu (34%), tad sievietes otrādi – visbiežāk minētais ienākumu avots ir vecāku vai radnieku finansiālais atbalsts (52%), kam seko darba alga (33%). Vēl 20% vīriešu un 14% sieviešu kā savu ienākumu avotu norāda uzņēmējdarbību un ienākumus no dažādiem darījumiem. Citas būtiskas atšķirības ienākumu avotos dzimumu griezumā nav novērotas.

2.2. Nodarbinātība

2017. gadā aptaujāto trešo valstu pilsoņu vidū strādāja 53%, no tiem 28% bija darba ņēmēji uz pilnu slodzi un 10% – darba ņēmēji uz nepilnu slodzi (visbiežāk to vidū, kuri Latvijā ieradušies mācīties). Aptaujāto vidū 6% ir pašnodarbināto personu, 4% – uzņēmuma īpašnieku vai līdzīpašnieku, 1% strādā bez samaksas ģimenes uzņēmumā vai praksē un vēl 3% veic darbības, kas nepieciešamas savas uzņēmējdarbības vai prakses uzsākšanai. Salīdzinot ar iepriekš veiktajām aptaujām, pilnas slodzes trešo valstu pilsoņu darba ņēmēju skaits Latvijā nav mainījies, taču nedaudz pieaudzis ir nepilnā slodzē strādājošo īpatsvars. Biežāk nodarbināti ir vīrieši (60% vs 44% sieviešu).

Strādājošo trešo valstu pilsoņu vidū 40% strādā sev atbilstošā profesijā (novērtējums veikts, salīdzinot respondenta norādīto pamata profesiju izcelsmes valstī un profesiju, kurā aptaujātais strādā Latvijā), kas ir augstāks rādītājs, nekā tika noteikts 2015. gada aptaujā (24%), taču zemāks, nekā 2009. gada aptaujā (49%). Kopumā 2017. gada aptaujā vēl 22% aptaujāto strādāja līdzīgā profesijā un 16% – citā profesijā.

Papildus iepriekš minētajam, balstoties uz aptaujāto strādājošo trešo valstu pilsoņu sniegtajām atbildēm, tika novērtēts, vai respondenti Latvijā strādā augstu kvalificētās (piemēram, programmēšana, jurisprudences, audits u.tml.) vai vidējas vai zemas kvalifikācijas profesijās (piemēram, būvniecībā, transporta pārvadājumos, ēdināšanā). Atbilstoši šim novērtējumam 46% strādājošo respondentu bija augstas kvalifikācijas speciālisti un 55% – vidējas vai zemas kvalifikācijas speciālisti.

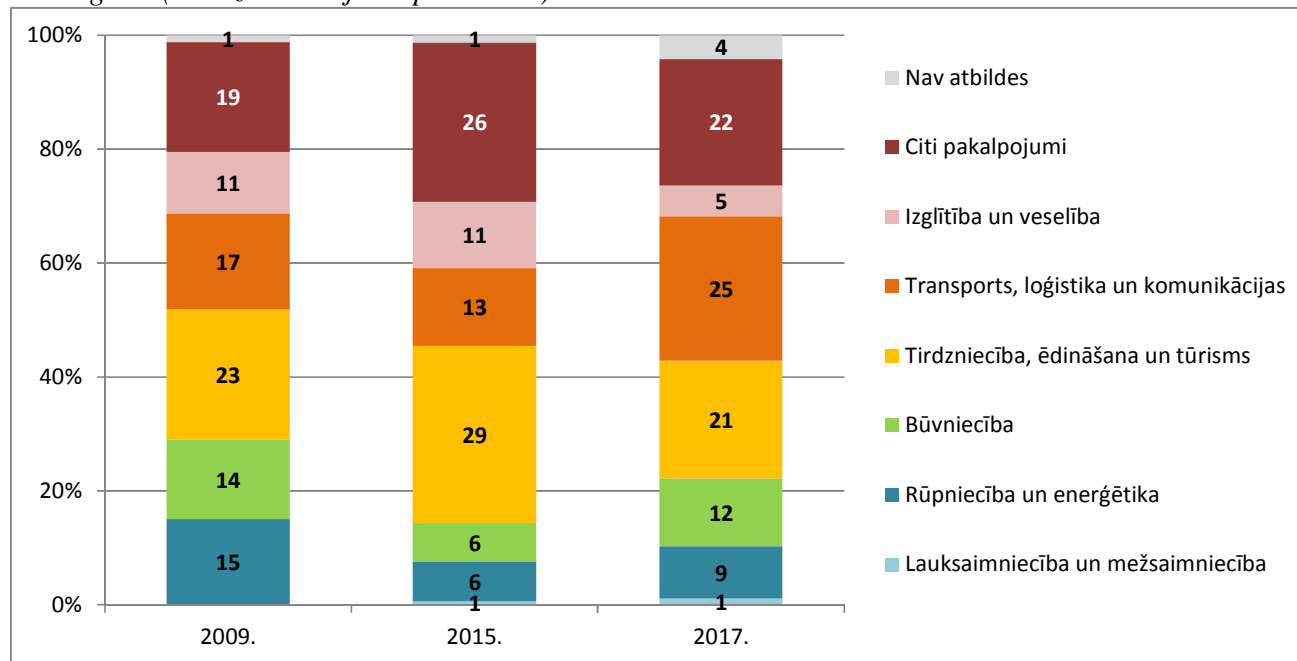
Būtiskas atšķirības, kādā profesijā strādā un kādas kvalifikācijas darbu veic trešo valstu pilsoņi ar TUA un PUA, 2017. gada aptaujā nav novērotas, taču pastāv atšķirības dzimumu un izcelsmes valstu griezumā. Galvenā atšķirība, analizējot datus dzimumu griezumā, ir tāda, ka sievietes biežāk nekā vīrieši strādā citā profesijā (attiecīgi 28% un 10%). Savukārt valstu griezumā interesanta tendence novērojama, salīdzinot Krievijas un Ukrainas pilsoņu nodarbinātību Latvijā, proti, Krievijas pilsoņi ievērojami biežāk nekā Ukrainas pilsoņi Latvijā veic augstas kvalifikācijas darbu (attiecīgi 65% un 22%). Vienlaikus jāatzīmē, ka atšķirības novērtējumā, kas veiktas, salīdzinot respondenta norādīto pamata profesiju izcelsmes valstī un profesiju, kurā aptaujātais strādā Latvijā, šo valstu starpā nav novērotas.

Aptaujas dati rāda (2.6. attēls), ka visvairāk aptaujāto trešo valstu pilsoņu ir nodarbināti transporta, loģistikas un komunikācijas, t.sk. IT, (25%), citu pakalpojumu, piemēram, juridiskie, tulkošanas un finanšu konsultāciju pakalpojumi (22%), un tirdzniecības, ēdināšanas un tūrisma (21%) jomā. Salīdzinot ar 2009. un 2015. gada datiem, ir mainījusies nodarbināto trešo valstu pilsoņu piesaiste dažādām tautsaimniecības nozarēm, piemēram, ir pieaudzis transporta, loģistikas un komunikācijas (t.sk. IT) nozarē nodarbināto trešo valstu pilsoņu īpatsvars (no 17% 2009. gadā uz 25% 2017. gadā), savukārt ir samazinājies tirdzniecības, ēdināšanas un tūrisma nozarē nodarbināto īpatsvars (no 29% 2015. gadā uz 21% 2017. gadā, tādējādi tuvinoties 2009. gada līmenim). Aplūkotajā laika posmā ir samazinājies arī izglītības un veselības, t.sk. skaistumkopšanas, nozarē nodarbināto īpatsvars (no 11% 2009. un 2015. gadā uz 5% 2017. gadā). Tāpat pēc zināma nodarbināto īpatsvara būvniecības, rūpniecības un enerģētikas nozarēs samazinājuma 2015. gadā, ko iespējams skaidrot ar lielāku aptaujāto sieviešu skaita īpatsvaru, 2017. gada aptaujā atkal vērojams šajās nozarēs nodarbināto īpatsvara pieaugums. Trešo valstu pilsoņi nav nodarbināti valsts pārvaldē, lauksaimniecībā un mazaizsaimniecībās.

Aplūkojot 2017. gada trešo valstu pilsoņu nodarbinātību dažādās tautsaimniecības nozarēs dzimumu griezumā, redzamas būtiskas atšķirības. Vīrieši ievērojami biežāk nekā sievietes strādā būvniecības

(attiecīgi 17% vs 3%), transporta, loģistikas un komunikācijas, t.sk. IT (attiecīgi 34% un 10%), jomās. Savukārt sievietes ievērojami biežāk nekā vīrieši strādā citu pakalpojumu (attiecīgi 41% vs 11%), kā arī izglītības un veselības, t.sk., skaistumkopšanas (attiecīgi 12% vs 1%), jomās.

2.6. attēls. Strādājošo trešo valstu pilsoņu sadalījums pēc tautsaimniecības nozares 2009., 2015. un 2017. gadā (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri strādā un kuri sniedza konkrētu atbildi (2009. gadā N=166, 2015. gadā N=173, 2017. gadā N=261)

Kopumā Latvijas tiesiskais regulējums nosaka trešo valstu pilsoņiem nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru atkarībā no uzturēšanās atļaujas pieprasījuma pamata. Saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr. 225 (25.04.2017.) trešo valstu pilsoņiem nepieciešamajam minimālajam finanšu līdzekļu apmēram, ja uzturēšanās atļauja ir saistīta ar nodarbinātību, ir jāatbilst strādājošo mēneša vidējai bruto darba samaksai iepriekšējā gadā (saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes pēdējo publicēto informāciju). Gadījumā, ja uzturēšanās atļauju pieprasa ārzemnieks, kurš vēlas saņemt Eiropas Savienības zilo karti, kurš tiks nodarbināts specialitātē, ko Ministru kabinets iekļāvis to specialitāšu sarakstā, kurās prognozē būtisku darbaspēka trūkumu, vai kura uzturēšanās ir saistīta ar komercdarbību, tad vidējai bruto darba samaksai valstī iepriekšējā gadā tiek piemēroti dažādi koeficienti¹⁵. Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes apkopoto informāciju, vidējā bruto darba samaksa 2016. gadā bija 859 eiro un neto (uz rokas) – 631 eiro¹⁶.

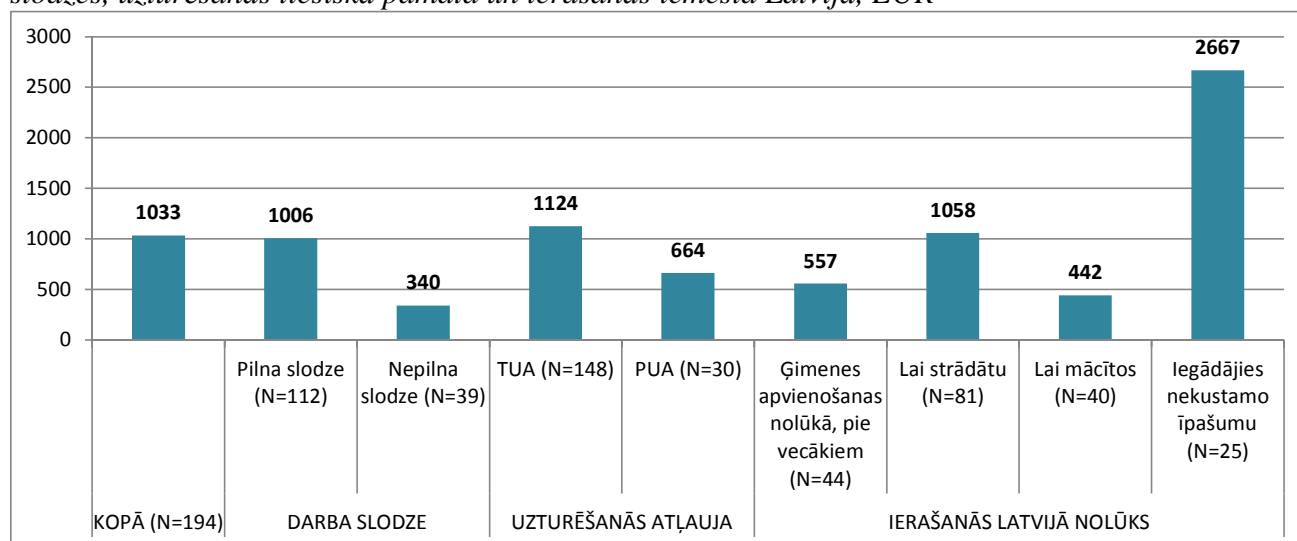
Saskaņā ar trešo valstu pilsoņu, kas norādīja savus mēneša ienākumus – darba samaksu uz rokas (neto), sniegto informāciju, kopumā 49% aptaujāto darba alga bija zemāka par vidējo neto darba samaksu Latvijā. Aplūkojot atsevišķi tos respondentus, kas Latvijā bija ieradušies strādāt (N=81), t.i., uz kuriem attiecas MK noteikumi Nr. 225 (25.04.2017.), 27% gadījumu mēneša darba samaksa bija zemāka par 631 eiro uz rokas. Salīdzinot ar 2015. gada aptauju, trešo valstu pilsoņu īpatsvars, kas saņem mazāku algu par valstī noteikto vidējo, ir samazinājies.

¹⁵ Ministru kabineta noteikumi Nr. 225 (25.04.2017.) „Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu”, 3. daļa (stājās spēkā 19.05.2017.)

¹⁶ Centrālā statistikas pārvalde. Datubāze. >> Iedzīvotāji un sociālie procesi >> Ikgadējie statistikas dati >> Darba samaksa >> Tabula DSG01. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa (eiro; % pret iepriekšējo periodu), skatīts 22.12.2017.

Ņemot vērā, ka pētījumā ir aptvertas dažādas nodarbināto grupas un ka normatīvais regulējums dažādām trešo valstu pilsoņu grupām nosaka atšķirīgu finanšu līdzekļu minimālo mēneša apmēru, lai korekti novērtētu atalgojumu, tas tika atsevišķi aprēķināts atkarībā no aptaujāto ierašanās mērķa Latvijā, kā arī pilna un nepilna laika darbiniekiem. Saskaņā ar 2017. gada aptaujas datiem vidējā neto trešo valstu pilsoņu mēneša darba samaksa ir 1033 eiro (2.7. attēls). Pilnas slodzes darbinieku vidējā mēneša darba alga bija 1006 eiro uz rokas, nepilnas slodzes darbinieku – 340 eiro uz rokas. Trešo valstu pilsoņu, kas ieradušies Latvijā strādāt, vidējā darba samaksa uz rokas bija 1058 eiro. Visaugstāko darba samaksu ir norādījuši tie trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā ir iegādājušies nekustamo īpašumu, – 2667 eiro uz rokas.

2.7. attēls. Strādājošo trešo valstu pilsoņu vidējā mēneša darba samaksa (neto) dalījumā pēc darba slodzes, uzturēšanās tiesiskā pamata un ierašanās iemesla Latvijā, EUR

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri strādā un kuri sniedza informāciju par savu darba algu

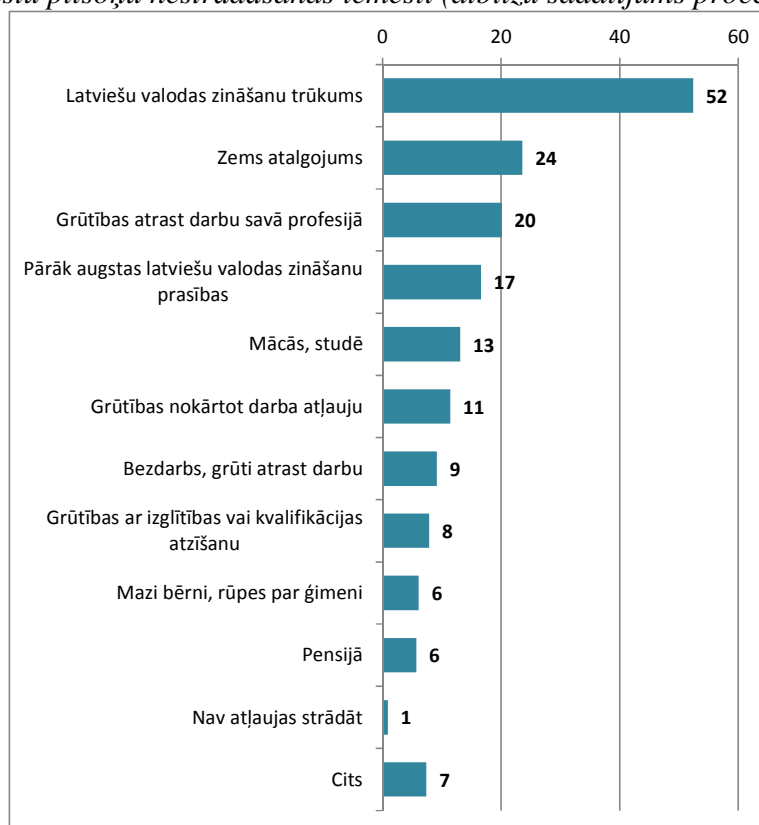
Piezīme: Attēlā atspoguļoti tikai tās respondentu apakšgrupas, kurās sasniegts analīzei pietiekams aptaujāto skaits.

63% šobrīd nestrādājošo trešo valstu pilsoņu vēlētos strādāt Latvijā. Visbiežāk vēlētos strādāt tie, kuri Latvijā ir ieradušies ģimenes apvienošanās nolūkā (83%), savukārt visretāk – tie, kuri šeit ir iegādājušies nekustamo īpašumu vai ieradušies studēt (attiecīgi 51% un 55%). Salīdzinot ar 2015. gadu, Latvijā strādāt gribētāju īpatsvars ir samazinājies, taču jāņem vērā dažāda studējošo skaita īpatsvars izlasē abu gadu pētījumos, kas varētu būt viens no nozīmīgākajiem šo atšķirību izskaidrojošiem faktoriem.

Līdzīgi kā 2015. gada aptaujā, būtiskākais 2017. gadā minētais nestrādāšanas iemesls ir latviešu valodas zināšanu trūkums. Lai gan šajā rādītājā vērojama pozitīva dinamika, joprojām vairāk kā puse (52%) nestrādājošo trešo valstu pilsoņu norādījuši, ka nestrādā valodas zināšanu trūkuma dēļ (2015. gadā – 70,5%) (2.8. attēls). Nākamie biežāk minētie nestrādāšanas iemesli ir zems atalgojums (24%), grūtības atrast darbu savā profesijā (20%) un pārāk augstas latviešu valodas zināšanu prasības (17%). Vēl 13% aptaujāto par nozīmīgu šķērslī darbam norādīja studijas. Vienlaikus citu nestrādāšanas iemeslu vidū studenti bieži vien minēja grūtības atrast darbu uz nepilnu slodzi.

Aptaujas dati neļauj salīdzināt respondentu ar TUA un PUA nestrādāšanas iemeslus mazā respondentu skaita dēļ, kuriem ir PUA. Savukārt salīdzinot datus dzimumu griezumā, redzams, ka vīrieši biežāk nekā sievietes kā savu nestrādāšanas iemeslu Latvijā min zemo atalgojumu (attiecīgi 31% vs 17%), tāpēc citu nestrādāšanas iemeslu starpā mēdz pieminēt darbu vai uzņēmējdarbību citā valstī. Sievietes biežāk nekā vīrieši par savu nestrādāšanas iemeslu norāda latviešu valodas zināšanu trūkumu (attiecīgi 61% vs 43%).

2.8. attēls. Trešo valstu pilsoņu nestrādāšanas iemesli (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri nestrādā un kuri atbildēja uz jautājumu (N=229)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Jautāti par savu dzīvesbiedru nodarbinātību, 2017. gada aptaujas dalībnieki norādījuši, ka 59% gadījumu viņu partneri strādā. Šajā aspektā pētījuma rezultāti būtiski neatšķiras no 2015. gada datiem, t.sk., saglabājusies tendence, ka biežāk strādā to aptaujāto partneris, kuriem ir PUA. Visbiežāk strādā to trešo valstu pilsoņu partneris, kuri Latvijā ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā (82%), visretāk – to aptaujāto partneris, kuri Latvijā iegādājušies nekustamo īpašumu (22%).

Pirmie trīs biežāk minētie dzīvesbiedru nestrādāšanas iemesli ir nedaudz mainījušies, salīdzinot ar 2015. gada aptauju. Līdzīgi kā iepriekš pirmais minētais iemesls 2017. gadā ir latviešu valodas zināšanu trūkums (35%), savukārt nākamie ir atšķirīgi – zems atalgojums (31%) un nevēlēšanās vai vajadzības neesamība strādāt (21%). 19% aptaujāto norāda, ka ir pārāk augstas latviešu valodas zināšanu prasības, lai partneris Latvijā varētu atrast darbu, 17% min citus iemeslus (piemēram, rūpes par maziem bērniem, pensionēšanās, darbs ārvalstīs u.tml.) un 16% – grūtības partnerim atrast darbu savā profesijā.

2.3. Iekļaušanās sociālajā un lingvistiskajā vidē

Līdzīgi kā iepriekšējo gadu pētījumos, trešo valstu pilsoņu iekļaušanās sociālajā vidē aptaujā tika mērīta ar vairāku jautājumu palīdzību – pirmkārt, nosakot sociālos kontaktus ar vietējiem (latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem), otrkārt, nosakot sociālo kontaktu intensitāti ar vietējiem iedzīvotājiem un citiem ārvalstniekiem, treškārt, nosakot, cik cieši aptaujātie jūtas piederīgi Latvijai. Savukārt iekļaušanās lingvistiskajā vidē tika mērīta, noskaidrojot, kādās valodās trešo valstu pilsoņi sazinās dažādās dzīves situācijās, un iesaistīšanos latviešu valodas apguvē.

Draugi un paziņas vietējo vidū biežāk ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri uzturējušies Latvijā ilgāku laika posmu. Tādējādi daudz draugu un paziņu vietējo vidū ir 18% respondentu, kuri Latvijā uzturas līdz vienam gadam, 33% respondentu, kuri Latvijā ir trīs līdz piecus gadus, 51% respondentu, kuri uzturas no sešiem līdz desmit gadiem, un 62% respondentiem, kuri Latvijā ir jau ilgāk par 11 gadiem. Līdzīgi kā 2015. gada pētījumā, trešo valstu pilsoņi ar PUA ar vietējiem iedzīvotājiem draudzējas biežāk nekā tie, kuriem ir TUA. Aptaujā 49% respondenti, kuriem ir PUA, norādīja, ka viņiem ir daudz draugu un paziņu un vēl 30% – ka viņiem ir daži draugi un paziņas (attiecīgi respondentu ar TUA vidū šie rādītāji ir 29% un 40%). Kopumā 8% trešo valstu pilsoņi nedraudzējas ar vietējiem latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem Latvijā, salīdzinot ar iepriekšējo pētījumu, šis rādītājs ir palielinājies (2015. gadā – 4%). Nav novērojamas nozīmīgas atšķirības aptaujāto atbildēs atkarībā no ierašanās mērķa Latvijā, taču tādas ir novērojamas, aplūkojot dažādu valstu pilsoņu atbildes. Daudz draugu un paziņu vietējo vidū vairāk ir citiem NVS valstu pilsoņiem (piemēram, Vidusāzijas, Kaukāza valstu u.tml.), retāk tas tā ir Āzijas valstu pilsoņiem (attiecīgi 40% un 21%). Āzijas valstu un citu pasaules valstu pilsoņu vidū vairāk ir tādu, kuri atzīst, ka viņi nav iepazinušies un viņiem nav draugu vietējo iedzīvotāju vidū (attiecīgi 18% un 16%).

Visbiežāk (53%) trešo valstu pilsoņi regulāri uztur kontaktus (kopā dzīvo, strādā, mācās vai pavada brīvo laiku) ar vienu līdz pieciem citu valstu pilsoņiem Latvijā, 25% – ar sešiem līdz 15 citu valstu pilsoņiem un vēl 22% – regulāri kontaktējas ar vairāk nekā 15 ārvalstniekiem Latvijā. Regulārus kontaktus ar vairāk nekā 15 cilvēkiem biežāk uztur tie aptaujātie, kuri ir ieradušies studēt (30%). Savukārt mazs citu ārvalstnieku kontaktu loks (viens līdz pieci) ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri iegādājušies Latvijā nekustamo īpašumu (68%) vai ieradušies ģimenes apvienošanas dēļ (58%). Kopumā, jo ilgāk trešo valstu pilsonis uzturas Latvijā, jo plašāks kontaktu tīkls viņam ir izveidojies ne tikai ar vietējiem iedzīvotājiem (sk. iepriekš), bet arī citiem ārvalstniekiem. Tā regulārus kontaktus ar vairāk nekā 15 ārvalstniekiem uztur 39% trešo valstu pilsoņu, kas Latvijā uzturas mazāk par vienu gadu, un 67% aptaujāto, kuri uzturas Latvijā 11 un vairāk gadu.

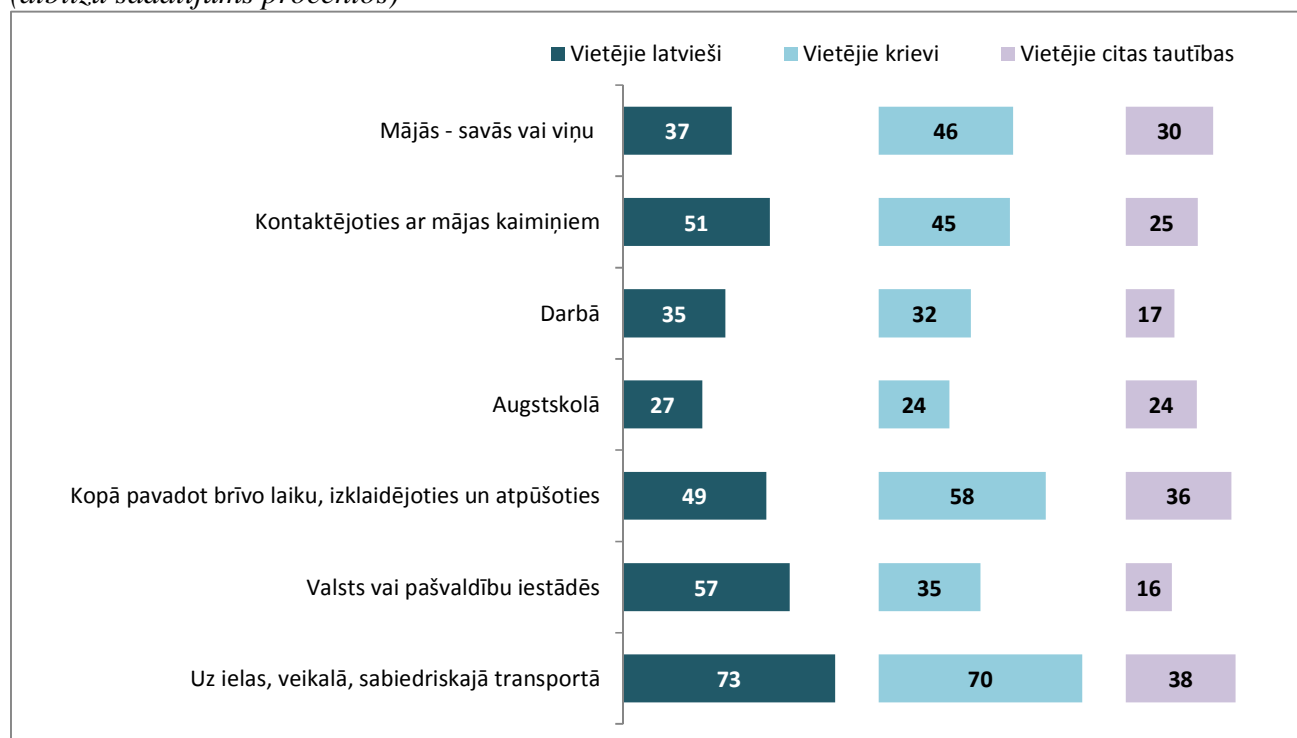
Visbiežāk trešo valstu pilsoņi kontaktējas ar vietējiem latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem (sk. 2.9. attēlu) publiskajā telpā – uz ielas, veikalos vai sabiedriskajā transportā, kur ar vietējiem latviešiem saskaras 73% trešo valstu pilsoņi, ar vietējiem krieviem – 70% un vietējiem citu tautību pārstāvjiem – 38% trešo valstu pilsoņu. 2015. gada aptaujas dati rādīja, ka trešo valstu pilsoņu saskarsme ar vietējiem iedzīvotājiem publiskajā telpā notika nedaudz biežāk.

Ar vietējiem latviešiem trešo valstu pilsoņi visbiežāk kontaktējas valsts un pašvaldību iestādēs (57%), satiekoties ar mājas kaimiņiem (51%) un kopā pavadot brīvo laiku vai izklaidējoties (49%). Kopumā trešo valstu pilsoņi ar TUA visās situācijās ar vietējiem latviešiem kontaktējas retāk, nekā to dara aptaujātie ar PUA.

Ar vietējiem krieviem trešo valstu pilsoņi visbiežāk kontaktējas (sk. 2.9. attēlu), kopā pavadot brīvo laiku vai izklaidējoties (58%), esot savās vai viņu mājās (46%) un sastopoties ar mājas kaimiņiem (45%). Līdzīgi kā kontaktu ar vietējiem latviešiem gadījumā trešo valstu pilsoņi ar TUA visās situācijās ar vietējiem krieviem kontaktējas retāk nekā aptaujātie ar PUA.

Ievērojami retāk trešo valstu pilsoņi ir norādījuši, ka kontaktējas arī ar citu tautību pārstāvjiem Latvijā (2.9. attēls), un viens no iemesliem ir informācijas trūkums par vietējo iedzīvotāju tautību (piemēram, jautājumi par tautību savstarpējā saziņā netiek uzdoti). Ar vietējiem citu tautību pārstāvjiem trešo valstu pilsoņi sastopas, pavadot brīvo laiku vai izklaidējoties (36%) un kontaktējoties savās vai viņu mājās (30%).

2.9. attēls. Saskarsmes situācijas ar vietējiem latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem (atbilžu sadalījums procentos)

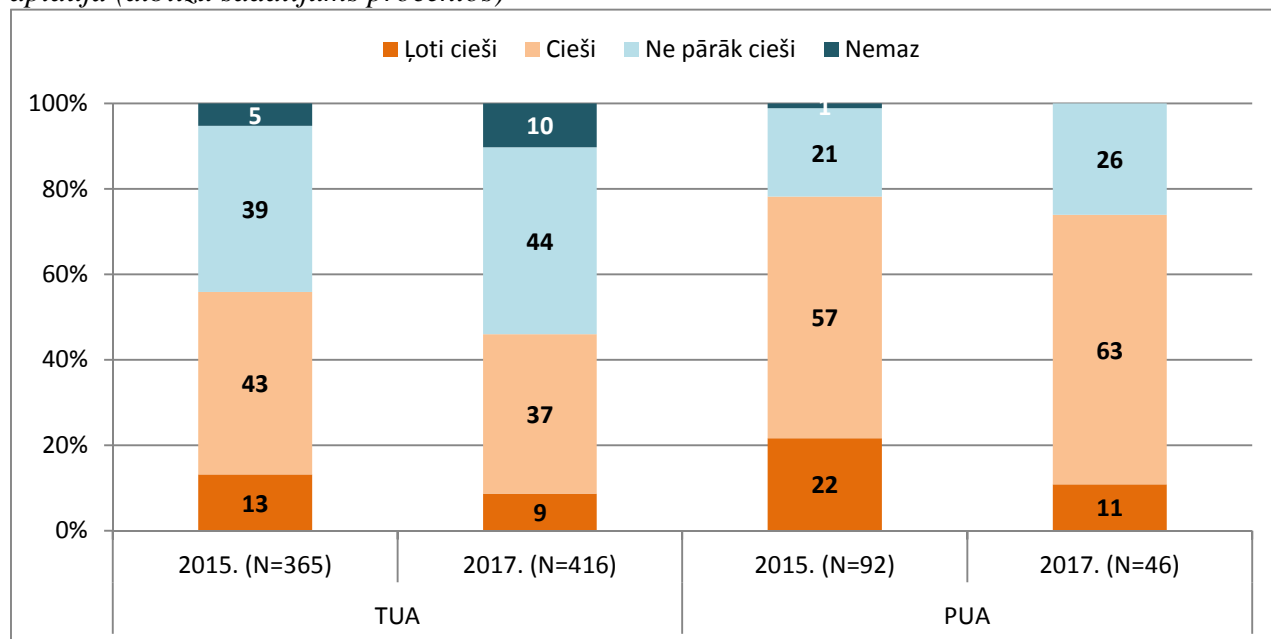

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Piederīgi Latvijai kopumā jūtas 48% trešo valstu pilsoņi, no tiem 95 jūtas ļoti cieši un 39% – cieši saistīti ar Latviju. Salīdzinot ar 2015. gadu, ir samazinājies trešo valstu pilsoņu īpatsvars, kas jūtas cieši vai ļoti cieši saistīti ar Latviju (60% – 2015. gadā).

2.10. attēls. Trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA saišu ciešums ar Latviju 2015. un 2017. gada aptaujā (atbilžu sadalījums procentos)

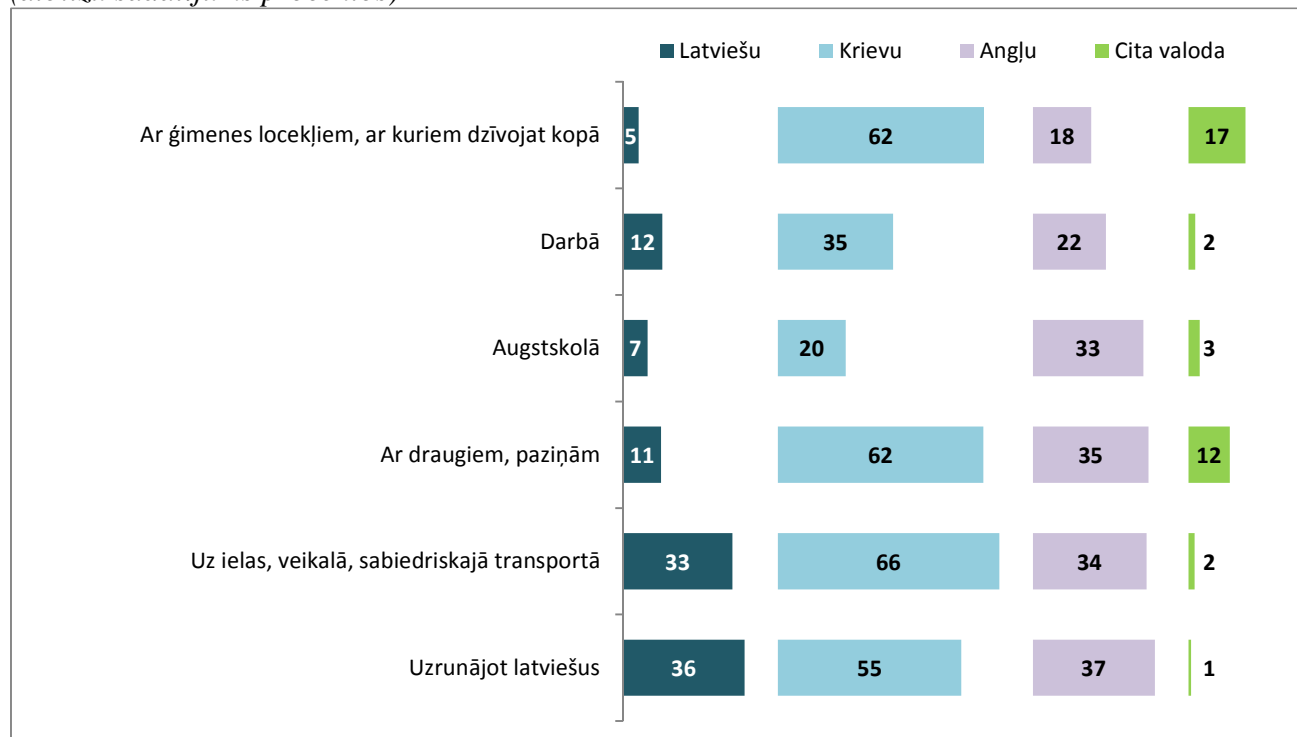
Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

Salīdzinot trešo valstu pilsoņus ar PUA un TUA, redzams, ka kopumā saglabājas iepriekšējā pētījumā novērotā tendence, ka ciešāku saikni ar Latviju izjūt respondenti ar PUA (2.10. attēls). Tā 74% aptaujāto ar PUA un 46% trešo valstu pilsoņi ar TUA jūtas ļoti cieši vai cieši saistīti ar Latviju. Salīdzinot trešo valstu ar PUA un TUA piederības sajūtu Latvijai 2015. un 2017. gadā, redzams, ka būtiskas atšķirības novērojamas aptaujāto ar TUA grupā – tie 2017. gadā retāk ir atzinuši ļoti ciešu vai ciešu piederības sajūtu Latvijai.

Lai analizētu trešo valstu pilsoņu iekļaušanos Latvijas daudzvalodu vidē, 2017. gada pētījumā tika detalizēti noskaidrots valodu lietojums ikdienā biežāk sastopamajās situācijās – ģimenē, darbā, augstskolā, saskarsmē ar draugiem un paziņām, publiskajā telpā (uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā), kā arī uzrunājot latviešus. Tā kā iepriekšējos pētījumos jautājums par valodas lietojumu tika uzdots vispārīgāk (biežāk lietotā valoda ārpus mājas), tad dažādu valodu lietojuma biežumu tieši salīdzināt nav iespējams.

Kopumā dažādās dzīves situācijās trešo valstu pilsoņi visbiežāk sarunājas krievu valodā (2.11. attēls), kas skaidrojams arī ar to, ka krievu valoda ir dzimtā valoda 47% aptaujas dalībnieku un vēl 28% aptaujāto dzimtā valoda ir kāda no bijušās Padomju Savienības republiku valodām. Trešo valstu pilsoņi visbiežāk krievu valodā sarunājas publiskajā telpā – uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā (66%), sazinoties ar draugiem, paziņām (62%) un ar ģimenes locekļiem, ar kuriem dzīvo kopā (62%), kas apstiprina to, ka krievu valodas sociolingvistiskās funkcijas Latvijas sabiedrībā joprojām ir plašas.

2.11. attēls. Ikdienā biežāk lietotās valodas trešo valstu pilsoņu vidū dažādās dzīves situācijās (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

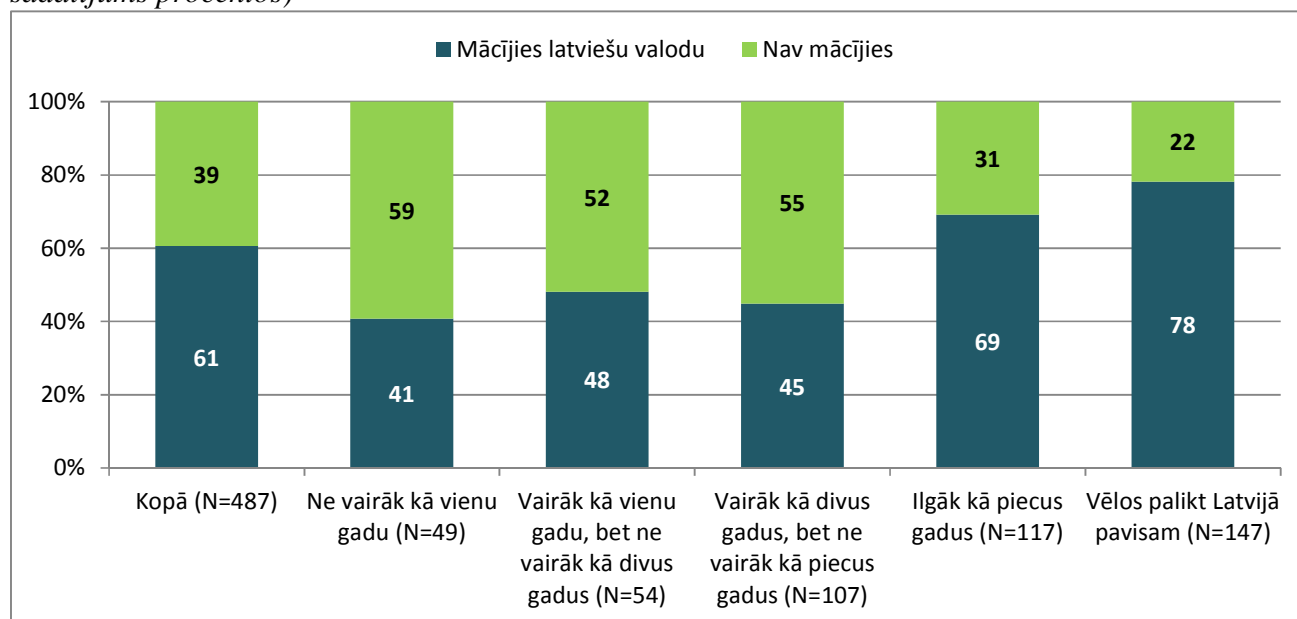
Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Latviešu valodu trešo valstu pilsoņi lieto, pirmkārt, uzrunājot latviešus (36%) un dažādās saskarsmes situācijās publiskajā telpā – uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā (33%). Trešo valstu pilsoņi ar PUA latviešu valodu dažādās dzīves situācijās lieto biežāk – tas notiek, uzrunājot latviešus (64%), uz

ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā (51%) un darbā (32%). Daļai trešo valstu pilsoņu būtisks instruments saskarsmes veidošanai ir angļu valoda. Tā visbiežāk tiek lietota, uzrunājot latviešus (37%), sarunājoties ar draugiem, paziņām (35%) un publiskajā telpā (34%).

Salīdzinot dažādas dzīves situācijas redzams, ka vislielākā valodu konkurence novērojama publiskajā vidē un uzrunājot latviešus – kaut arī abās situācijās visbiežāk tiek lietota krievu valoda, aptaujātie trešo valstu pilsoņi ar plašākām valodu zināšanām praktiski vienlīdz bieži runā arī angļu un latviešu valodās (2.11. attēls). Trešo valstu pilsoņi, kuri studē augstskolās, mācību vidē visbiežāk sarunājas angļu valodā (33%), savukārt strādājošie – krievu valodā, kam seko angļu valoda (attiecīgi 35% un 22%). Citās valodās (piemēram, ķīniešu, spāņu u.c.) trešo valstu pilsoņi runā šaurā lokā – ģimenē (17%) un saviem draugiem vai paziņām (12%).

2.12. attēls. Latviešu valodas apguve atkarībā no plānotā uzturēšanās Latvijā ilguma (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

Kopumā 2017. gadā 61% aptaujāto trešo valstu pilsoņu jebkad ir mācījušies latviešu valodu (2.12. attēls), kas ir par 22 procentpunktiem mazāk nekā 2015. gadā (83%). Salīdzinot abu gadu pētījumus, jāņem vērā atšķirīgā datu vākšanas pieeja, kas deva lielāku iespēju piekļūt tiem trešo valstu pilsoņiem, kas Latvijā ierodas īslaicīgi un ar mērķi strādāt. Trešo valstu pilsoņi, kuri ir ieradušies Latvijā nodarbinātības nolūkā, latviešu valodu ir mācījušies visretāk (33%).

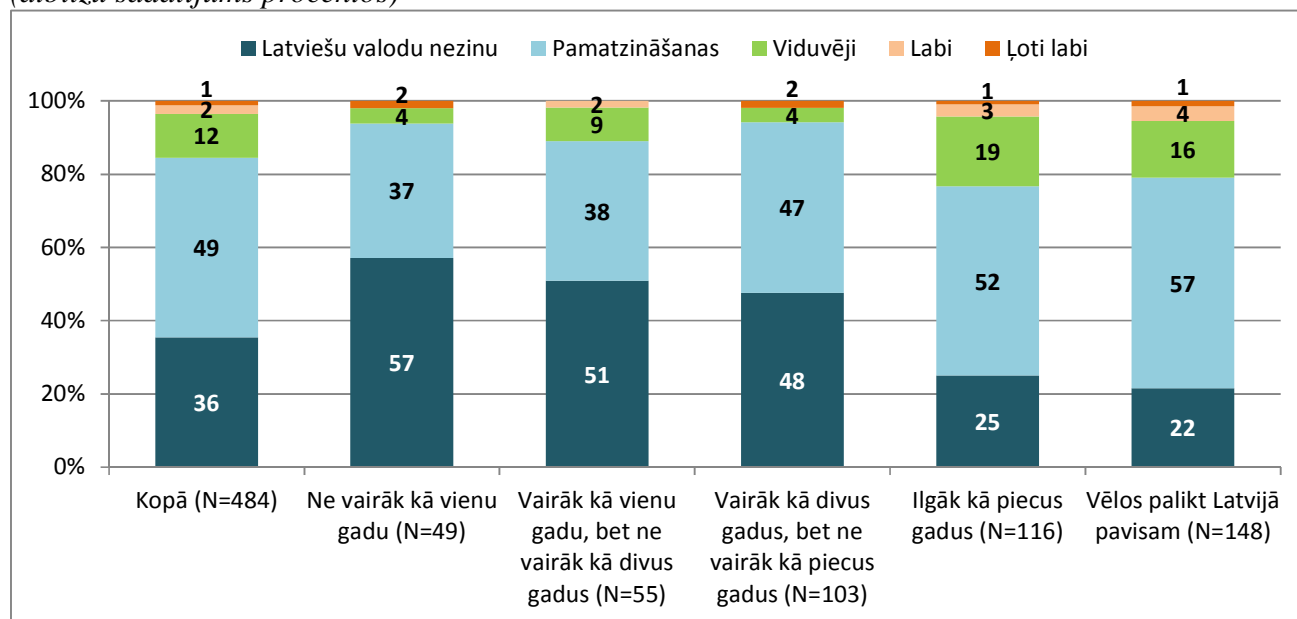
Latviešu valodas apguve ir cieši saistīta ar trešo valstu pilsoņu plāniem uzturēties Latvijā – jo ilgāk aptaujātie plāno palikt valstī, jo lielāka iespēja, ka viņš ir mācījies latviešu valodu (2.12. attēls). Tādējādi latviešu valodu ir mācījušies 41% respondenti, kuri plāno uzturēties valstī ne vairāk kā vienu gadu, un 78% trešo valstu pilsoņu, kuri vēlas Latvijā palikt pavisam. Latviešu valodas apguve ir saistīta arī ar brīvā laika resursiem - sievietes, kas ir retāk nodarbinātas nekā vīrieši, biežāk ir mācījušās latviešu valodu (attiecīgi 76% sievietes un 48% vīrieši). Tāpat latviešu valodu biežāk ir mācījušies gados vecāki respondenti. Latviešu valodu ir mācījušies 70% respondenti 55 un vairāk gadu vecumā un tikai 57-58% trešo valstu pilsoņu 14-34 gadu vecumā.

Novērojamas ir atšķirības latviešu valodas apguves intensitātē atkarībā no aptaujāto dzīvesvietas. Visbiežāk latviešu valodu ir apguvuši trešo valstu pilsoņi, kas dzīvo citās republikas nozīmes pilsētās

(piemēram, Daugavpilī, Liepājā, Rēzeknē, Jelgavā, Ventspilī) (83%), savukārt Rīgā un Pierīgā dzīvojošie – retāk (55-58%). Šīs atšķirības skaidrojamas ar aptaujas norises metodēm Rīgā un reģionos (reģionos aptaujas izlasē iekļuva lielāks valodas un integrācijas kursu dalībnieku īpatsvars).

Kopumā 60% trešo valstu pilsoņu vērtē latviešu valodas kursu pieejamību kā ļoti labu vai drīzāk labu. Lai gan, salīdzinot ar 2015. gadu, latviešu valodas kursu pieejamība tiek vērtēta zemāk, vienlaikus ir būtiski pieaudzis to respondentu skaits, kuri nav spējuši sniegt konkrētu atbildi (grūti pateikt – 25%). Visbiežāk tie ir aptaujātie, kas uzturas Latvijā mazāk nekā gadu, kas ieradušies Latvijā strādāt. 2017. gada pētījumā nav novērojamas būtiskas atšķirības trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA vērtējumā par latviešu valodas kursu pieejamību.

2.13. attēls. Latviešu valodas zināšanu pašvērtējums atkarībā no plānotā uzturēšanās Latvijā ilguma (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

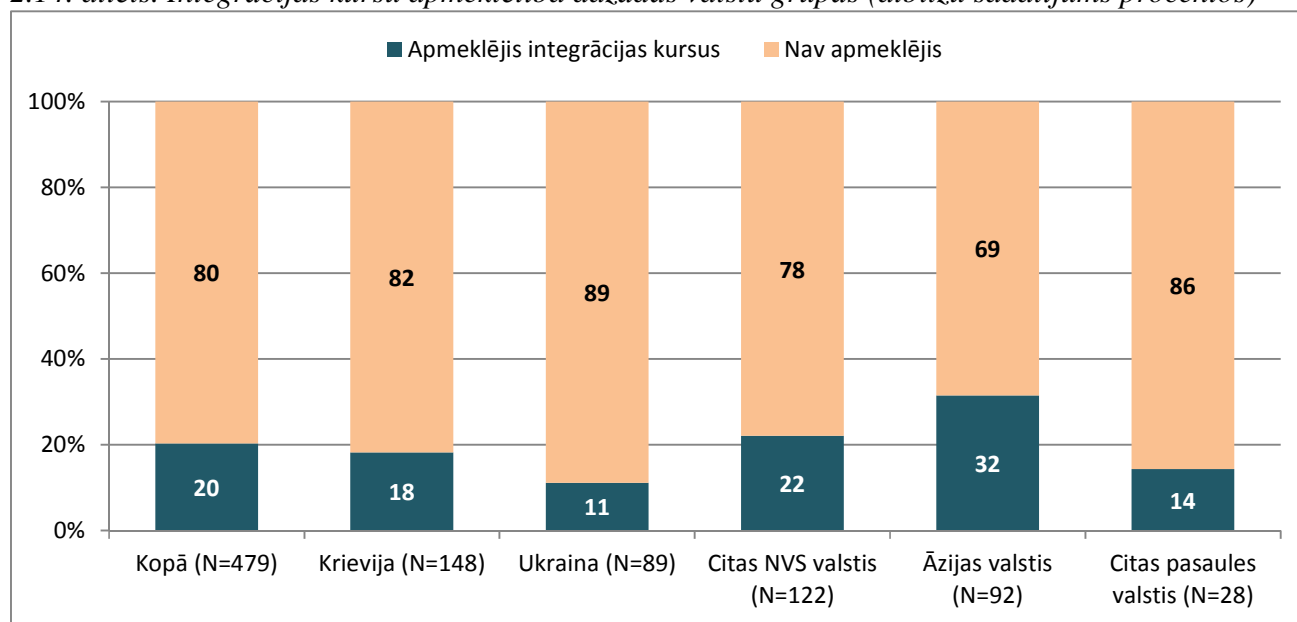
Lai noskaidrotu latviešu valodas kursu atdevi, 2017. gada pētījumā trešo valstu pilsoņiem tika lūgts sniegt savu latviešu valodas zināšanu pašnovērtējumu. Visbiežāk trešo valstu pilsoņiem ir latviešu valodas pamatzināšanas (49%), savukārt 35% aptaujāto latviešu valodu nezina vispār (2.13. attēls). Vēl 12% trešo valstu pilsoņu uzskata savas latviešu valodas zināšanas par viduvējām, 2% – ar labām un 1% - par ļoti labām. Kopumā aptaujātie ar PUA savas zināšanas novērtē augstāk nekā tie, kuriem ir TUA – 15% aptaujāto ar PUA ir ļoti labas vai labas latviešu valodas zināšanas un vēl 30% – viduvējas, kamēr aptaujātajiem ar TUA galvenokārt ir tikai pamatzināšanas (51%). Likumsakarīgi tam, ka sievietes biežāk nekā vīrieši ir mācījušās latviešu valodu, salīdzinot latviešu valodas zināšanas dzimumu griezumā, redzams, ka 19% sieviešu norādījušas, ka latviešu valodu nezina, pretstatā tam latviešu valodu nezina 49% trešo valstu pilsoņu vīriešu.

Saskaņā ar aptaujas rezultātiem labākas latviešu valodas zināšanas ir tiem, kuri plāno Latvijā palikt ilgāk (2.13. attēls). Latviešu valodu nezina 57% respondenti, kuri plāno uzturēties valstī ne vairāk kā vienu gadu, un tikai 25% un 22% trešo valstu pilsoņu, kuri attiecīgi plāno palikt Latvijā ilgāk kā piecus gadus vai vēlas palikt pavisam. Interesanti, ka latviešu valodas zināšanu līmenis būtiski atšķiras arī divu trešo valstu pilsoņu grupu starpā, kuras Latvijā visdrīzāk uzturas īslaicīgi, t.i., to, kas ieradušies nodarbinātības un studiju nolūkā. Ja strādāt atbraukušo trešo valstu pilsoņu vidū latviešu

valodu nezina vispār 62% aptaujāto, tad 50% aptaujāto studējošo trešo valstu pilsoņu pašnovērtējums liecina par iegūtām latviešu valodas pamatzināšanām.

Integrācijas kursus, kuros tiek stāstīts par Latvijas vēsturi, dzīvesveidu, Latvijas iestādēm un organizācijām, kuras piedāvā pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem, kopumā ir apmeklējuši 20% aptaujāto (2.14. attēls). Visbiežāk integrācijas kursus ir apmeklējuši trešo valstu pilsoņi no Āzijas valstīm (31%) un citām NVS valstīm, piemēram, Vidusāzijas, Baltkrievijas, Kaukāza valstīs (22%).

2.14. attēls. Integrācijas kursu apmeklētība dažādās valstu grupās (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kuri sniedza konkrētu atbildi

Piezīme: citās NVS valstu grupā datu kodēšanas īpatnību dēļ ir ieskaitīta arī Turkmenistāna un Gruzija, kuras izstājās no NVS attiecīgi 2005. un 2008. gadā.

Tāpat integrācijas kursus biežāk ir apmeklējuši trešo valstu pilsoņi ar PUA (38%) nekā TUA (19%). Aplūkojot datus uzturēšanās ilguma griezumā, redzams, ka tie trešo valstu pilsoņi, kas Latvijā atrodas ne vairāk kā vienu gadu, integrācijas kursus ir apmeklējuši 16% gadījumu, ja aptaujātie Latvijā uzturas vienu līdz piecus gadus, tad kursus apmeklējuši 22%. Ja trešo valstu pilsoņi Latvijā uzturas vairāk nekā sešus gadus, tad integrācijas kursus ir apmeklējuši 24-25% mērķa grupas. Integrācijas kursus biežāk apmeklējuši trešo valstu pilsoņi, kuri dzīvo citās republikas nozīmes pilsētās (28%) un citos novados (23%), savukārt Rīgā un Pierīgā integrācijas kursus apmeklējuši attiecīgi 19% un 18% trešo valstu pilsoņi. Izvērtējot šos aptaujas datus, secināms, ka apdzīvotajās vietās ārpus Rīgas reģiona, kur apmetušies dzīvot ievērojami mazāk trešo valstu pilsoņu ar TUA, integrācijas kursi biežāk ir pieejami arī personām ar PUA.

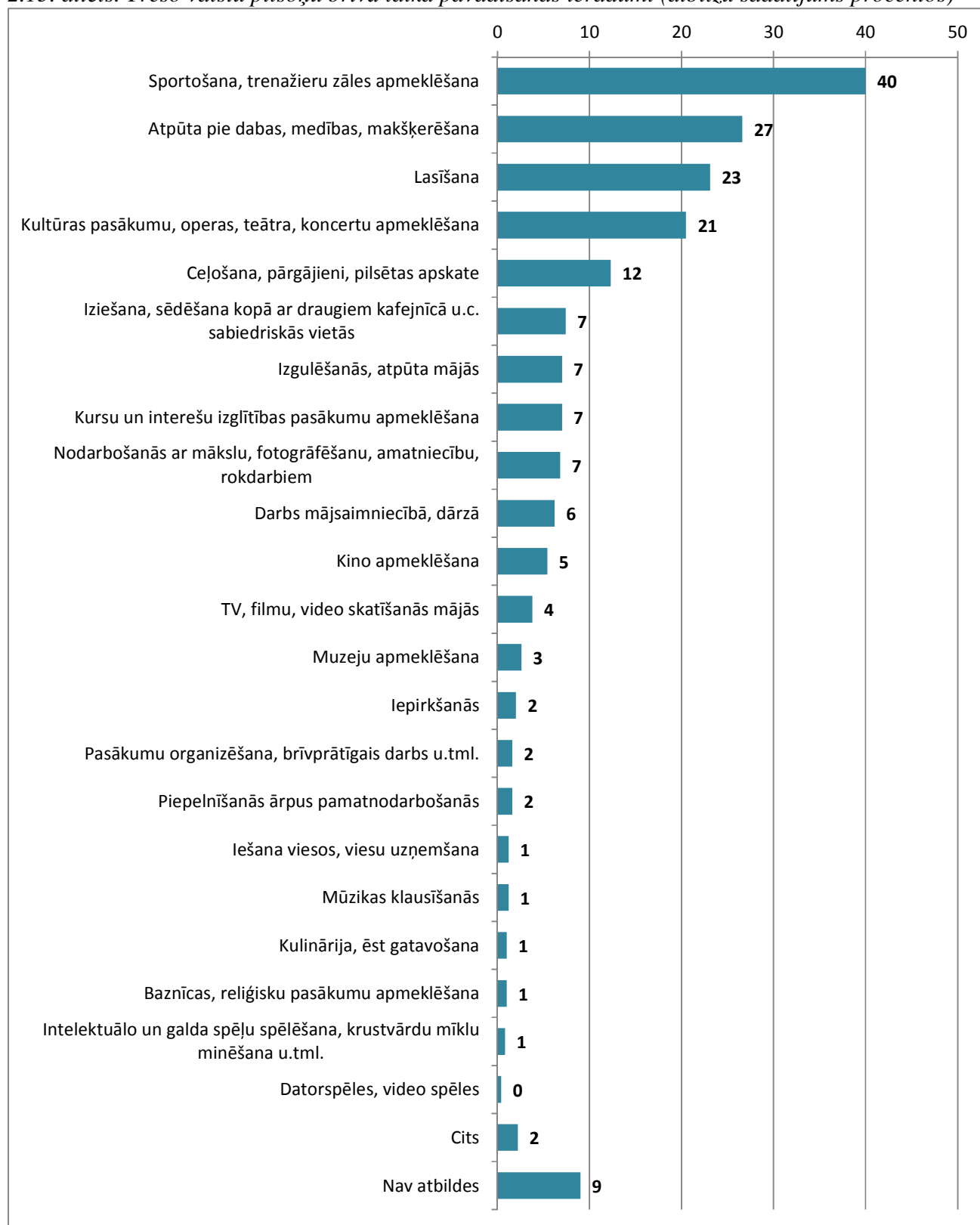
90% trešo valstu pilsoņi, kuri ir apmeklējuši integrācijas kursus, kopumā ar tiem ir ļoti vai drīzāk apmierināti. Aptaujātie ar PUA biežāk ir norādījuši, ka ir ļoti apmierināti ar integrācijas kursiem (67%, ar TUA – 43%). Nav novērojamas būtiskas atšķirības aptaujāto atbildēs dalījumā pēc citiem sociāli demogrāfiskajiem parametriem.

2.4. Brīvā laika pavadīšana, mediju lietošana un kultūras telpa

Lai labāk izprastu trešo valstu pilsoņu integrēšanos Latvijā, 2017. gada pētījumā vairāk uzmanības tika pievērsta mērķa grupas brīvā laika pavadīšanas ieradumu izpētei. Aptaujas anketā trešo valstu

pilsoņiem tika lūgts nosaukt ierastākos brīvā laika pavadīšanas veidus, un iegūtās atbildes tika apkopotas loģiskās aktivitāšu grupās (sk. 2.15. attēlu).

2.15. attēls. Trešo valstu pilsoņu brīvā laika pavadīšanas ieradumi (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi (N=503)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Kvalitatīvās izpētes rezultāti sniedz pamatu secinājuma, ka trešo valstu pilsoņiem nepastāv būtiski šķēršļi vai ierobežojumi pavadīt savu brīvo laiku atbilstoši savām vēlmēm. Kopumā visbiežāk trešo valstu pilsoņi savā brīvajā laikā nodarbojas ar sportu, apmeklē trenažieru zāles (40%), atpūšas pie dabas un nodarbojas ar medībām, makšķerēšanu (27%), lasa (23%) un dodas uz kultūras pasākumiem, operu, teātri, koncertiem (21%) (2.15. attēls).

Salīdzinot ierastākos brīvā laika pavadīšanas veidus dažādās sociāli demogrāfiskās grupās, redzamas atšķirības, ko nosaka uzturēšanās Latvijā iemesls, vecums, iegūtā izglītība, kā arī izcelsmes valsts. Piemēram, sievietes biežāk nekā vīrieši savā brīvajā laikā biežāk ceļo, dodas pārgājienos un apskata pilsētas (15%) un nodarbojas ar mākslu, fotografēšanu, amatniecību, rokdarbiem (11%). Gados jaunāki respondenti (14-24 gadu vecumā) biežāk nekā citi trešo valstu pilsoņi brīvo laiku pavadā, izejot ārpus mājas, pavadot laiku kopā ar draugiem kafejnīcā u.c. sabiedriskās vietās (14%), savukārt vecāka gada gājuma aptaujātie biežāk pavadā laiku, atpūšoties pie dabas, makšķerējot vai medījot (43% – 45-54 gadu vecu respondentu grupā). Krievijas pilsoņi, kas vienlaikus visbiežāk Latvijā ir iegādājušies nekustamos īpašumus, biežāk nekā citas aptaujāto grupas norāda, ka apmeklē kultūras pasākumus, operu, teātri un koncertus, kā arī atpūšas pie dabas. Savukārt Āzijas valstu pilsoņi biežāk norāda, ka brīvo laiku pavadā mājās, skatoties televīziju, filmas un citos video materiālus internetā u.tml.

81% trešo valstu pilsoņu nav piedalījušies nekāda veida sabiedriskajos pasākumos (piemēram, talkās, labdarības pasākumos u.tml.). Biežāk minētās aktivitātes, kurās aptaujātie ir piedalījušies, ir talkas (5%) un brīvprātīgais darbs, kas ietver arī līdzdalību studentu pašpārvaldē u.c. pasākumos, kurus ārvalstu studentiem piedāvā augstskolas (4%). Trešo valstu pilsoņi ar PUA sabiedriskos pasākumos iesaistās biežāk nekā tie, kuriem ir TUA, piemēram, 21% ar PUA ir piedalījušies talkās (3% ar TUA), 6% piedalījušies labdarības pasākumos, koncertos u.tml. (3% ar TUA).

Trešo valstu pilsoņu sociālā aktivitāte ir saistīta ar viņu uzturēšanās ilgumu Latvijā – jo ilgāk aptaujātie dzīvo Latvijā, jo biežāk viņi ir piedalījušies kādās sociālajās aktivitātēs (piemēram, jebkādā sabiedriskā pasākumā ir piedalījušies 13% aptaujāto, kas Latvijā dzīvo ne vairāk kā gadu, un jau 22% aptaujāto, kas Latvijā uzturas no viena līdz pieciem gadiem).

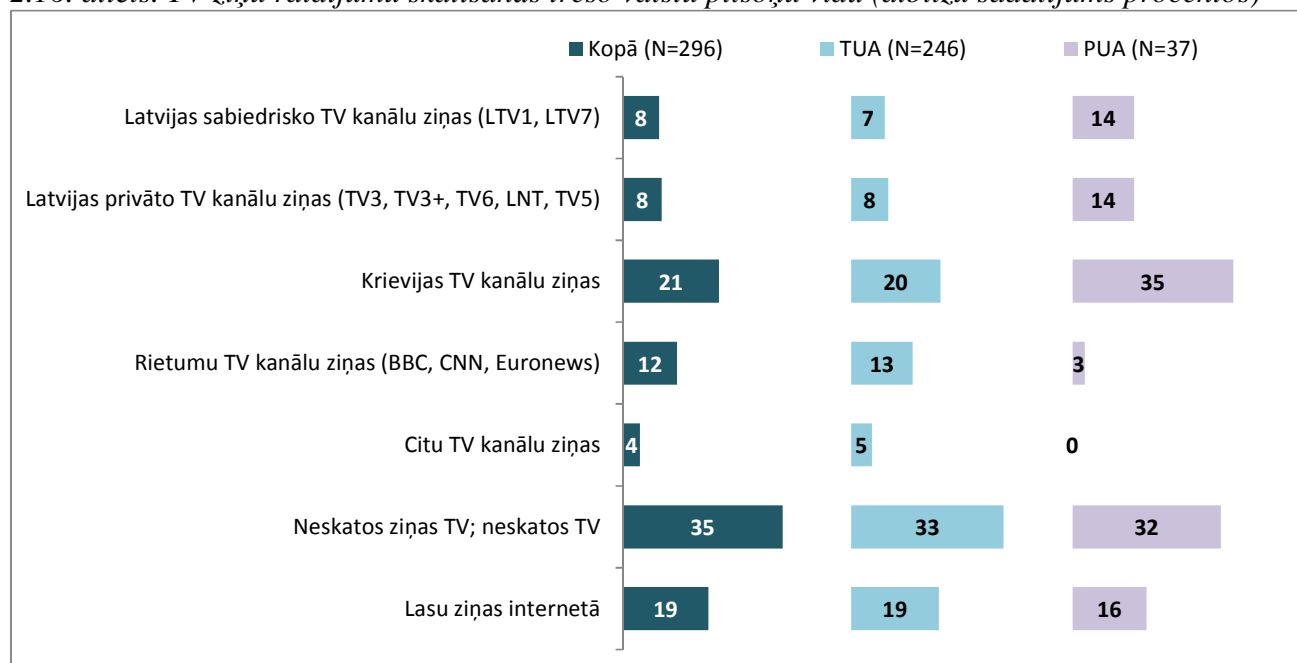
Ierašanās iemesls Latvijā arī ir faktors, kas ietekmē trešo valstu pilsoņu dalību sabiedriskajos pasākumos. Sociāli visaktīvākie ir tie, kas Latvijā iegādājušies nekustamo īpašumu (33% piedalījušies jebkādā sabiedriskā pasākumā), kam seko tie, kas ieradušies Latvijā ģimenes apvienošanas iemesla dēļ (22%).

Trešo valstu pilsoņi visbiežāk nosauc divus iemeslus, kāpēc neiesaistās sabiedriskajās aktivitātēs. Pirmkārt, tā ir aizņemtība darbā, mācībās vai mājās (38%), un, otrkārt, informācijas trūkums, kur šādi pasākumi notiek un kā tajos piedalīties (32%). Trešais biežāk nosauktais iemesls ir intereses vai vajadzības trūkums piedalīties šādos pasākumos (19%). Vēl 24% aptaujāto nav minējuši konkrētu iemeslu, savukārt citi iemesli (piemēram, aptaujātā kultūrā nav ierasts vai personai ir nedroša sajūta, piedalīties šādos pasākumos, kautrēšanās doties uz pasākumu vai NVO vājo latviešu valodas zināšanu dēļ) ir nosaukti reti. Pastāv nozīmīgas atšķirības iemeslos, kāpēc dažādas trešo valstu grupas neiesaistās sabiedriskajos pasākumos. Viens no būtiskākajiem izskaidrojošajiem faktoriem ir ierašanās Latvijā iemesls. Tie, kas Latvijā ieradušies strādāt, biežāk nekā citas grupas kā savas līdzdalības trūkuma iemeslu norāda aizņemtību darbā, studijās vai mājās (58%), studējošajiem biežāk nekā pārējiem ir raksturīgs nenorādīt iemeslu (35%), savukārt tie, kas Latvijā iegādājušies nekustamo īpašumu, visbiežāk norāda, ka piedalīšanos sabiedriskajās aktivitātēs kavē informācijas trūkums, kur šādi pasākumi notiek un kā tajos piedalīties (42%). Pēdējo iemeslu ļoti bieži kā kavējošo faktoru min tieši aptaujātās sievietes (42% vs 26% vīriešu).

Lielākā daļa (74%) aptaujāto trešo valstu pilsoņu atzīst, ka seko līdzi notikumiem Latvijā, piemēram, laikrakstos, radio, televīzijā vai internetā, no tiem 28% – bieži un 47% – dažreiz. Salīdzinot ar 2015. gadu aptaujāto īpatsvars, kas seko līdzi Latvijas notikumiem, ir samazinājies (2015. gadā – 93%), ko lielā mērā var skaidrot ar studējošo un strādājošo trešo valstu pilsoņu lielāku pārstāvniecību izlasē. Aptaujas dati rāda, ka šīs divas aptaujāto grupas seko līdzi notikumiem Latvijā plašsaziņas līdzekļos ievērojami retāk nekā tie, kas ieradušies ģimenes apvienošanās nolūkos vai iegādājušies nekustamo īpašumu.

Līdzīgi kā 2015. gadā, arī 2017. gada aptaujas dati rāda, ka biežāk notikumiem Latvijā seko līdzi trešo valstu pilsoņi ar PUA (81% vs 74% ar TUA). Notikumiem Latvijā biežāk seko līdzi pilsoņi no Krievijas (93%), Ukrainas (74%) un citu NVS valstu pilsoņi (76%). Līdzīgi kā 2015. gadā, mazāk intensīvi notikumiem Latvijā plašsaziņas līdzekļos seko līdzi Āzijas un citu pasaules valstu pilsoņi. Retāk par notikumiem Latvijā interesējas un seko līdzi tie, kas Latvijā ieradušies studēt vai strādāt (attiecīgi notikumiem līdzi seko 61% un 75% aptaujāto, turklāt biežāk izvēloties atbildi variantu „dažreiz”).

2.16. attēls. TV ziņu raidījumu skatīšanās trešo valstu pilsoņu vidū (atbilžu sadalījums procentos)

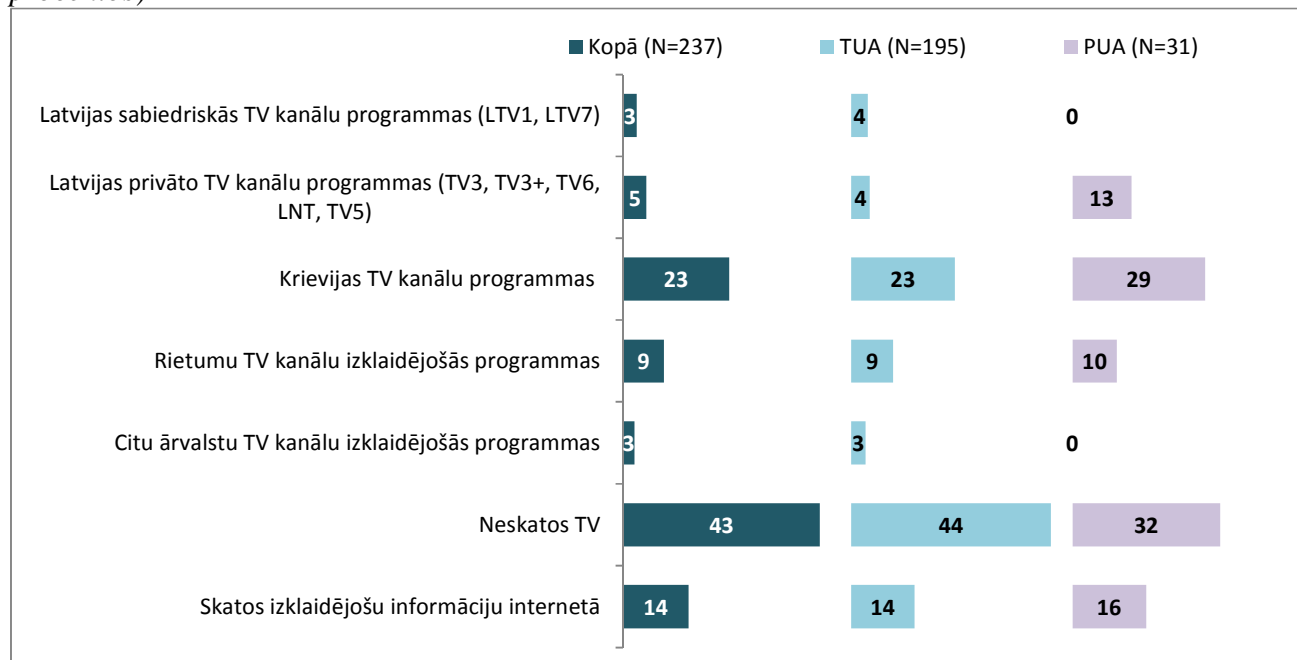
Bāze: trešo valstu pilsoņi, kas snieguši konkrētu atbildi (N=296)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

2.16. attēlā ir apkopoti dati par to, kādu televīzijas (TV) kanālu ziņu raidījumus skatās Latvijā dzīvojošie trešo valstu pilsoņi. Aptaujā jautājums formulēts atvērtā jautājuma veidā, tas nozīmē, ka katrs respondents varēja brīvi norādīt tos TV kanālus, kuru raidījumus skatās. Kopumā aptuveni puse aptaujāto, kas sniedza konkrētu atbildi, atzina, ka skatās kādu televīzijas kanālu. To starpā visbiežāk minētie ir Krievijas TV kanāli (PBK, NTV, RTR, REN TV, RTV, *Russia Today*), kurus skatās 21% aptaujāto. Retāk un samērā līdzīgi trešo valstu pilsoņi skatās rietumu TV kanālu ziņas (piemēram, BBC, *Euronews*, CNN) vai Latvijas sabiedrisko un privāto TV kanālu ziņas (attiecīgi 12% un 8%). Citu TV kanālu ziņas (TV Rain (Doždj), reģionālie Latvijas TV kanāli, Baltkrievijas un Ukrainas TV kanāli) skatās 4% aptaujāto. Salīdzinot ar 2015. gadu, būtiski ir mainīties ziņu televīzijā skatīšanās īpatsvars vispār un ziņu lasīšana internetā. 2017. gadā 35% aptaujāto trešo valstu pilsoņu norādīja, ka neskatās ziņas TV vai vispār neskatās televīziju, un vēl 19% norādīja, ka lasa ziņas internetā (2015. gadā šie rādītāji bija attiecīgi 16% un 12%).

Līdzīgi kā 2015. gadā, aptaujas dati rāda, ka trešo valstu pilsoņi ar PUA biežāk skatās Krievijas TV kanālu ziņas (35% vs 20% ar TUA), Latvijas sabiedrisko un privāto TV kanālu ziņas (14% un 7-8% ar TUA), kamēr aptaujātie ar TUA biežāk norāda, ka skatās rietumu TV kanālu ziņas (13% vs 3% ar PUA) un citu TV kanālu ziņas (5% vs 0% ar PUA).

2.17. attēls. Izklaidējošo raidījumu skatīšanās trešo valstu pilsoņu vidū (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: trešo valstu pilsoņi, kas snieguši konkrētu atbildi (N=237)

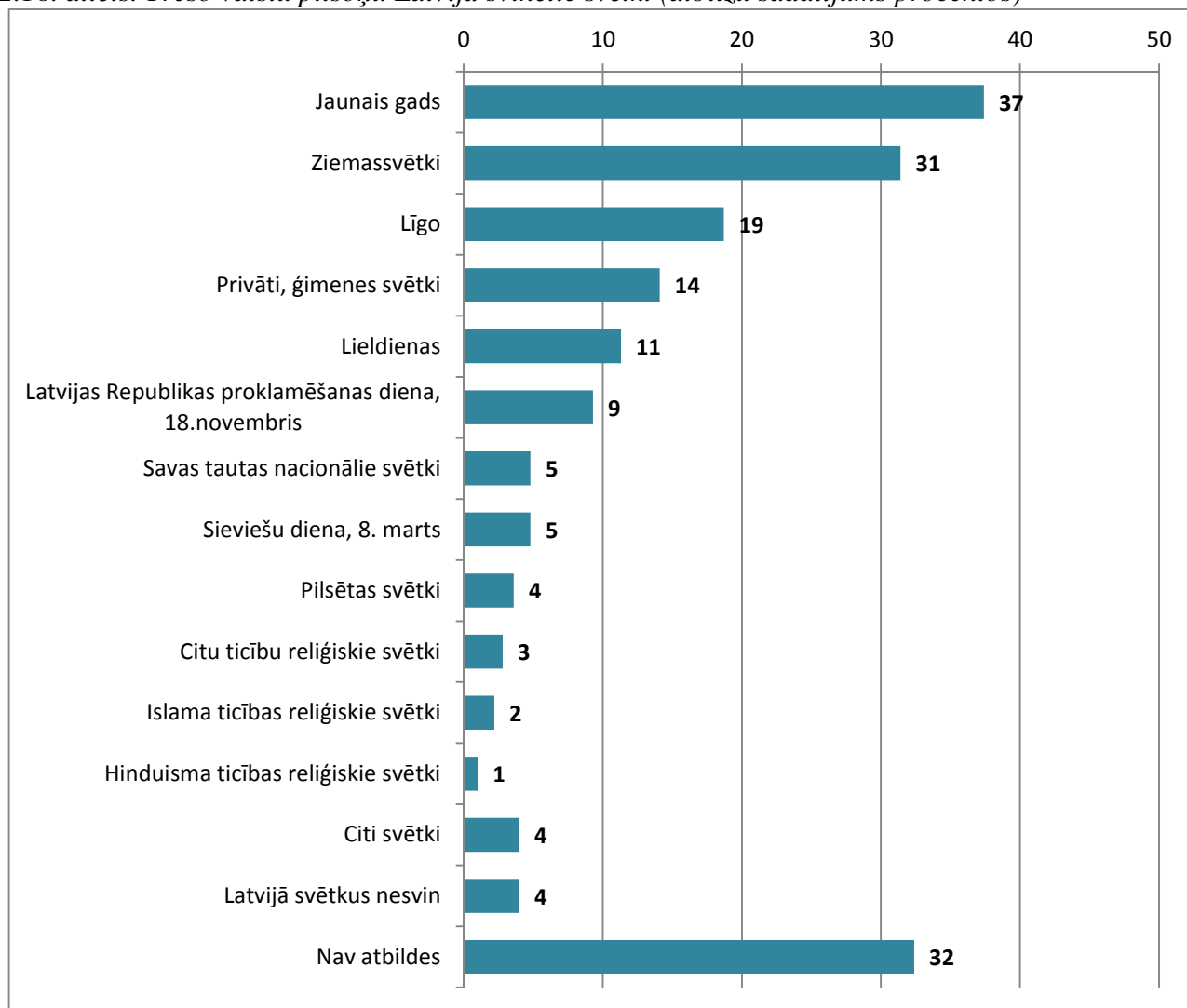
Savukārt 2.17. attēlā ir apkopoti dati, kādus izklaidējošos raidījumus skatās Latvijā dzīvojošie trešo valstu pilsoņi, uzdodot jautājumu līdzīgā formā kā ziņu raidījumu gadījumā. 43% aptaujāto skatās izklaidējošos raidījumus televīzijā, 43% atzīst, ka neskatās televīziju šajā nolūkā un 14% norāda, ka izklaidējošu informāciju, filmas u.tml. skatās internetā (piemēram, izmantojot vietnes youtube, netflix u.tml.). Dažādu televīzijas kanālu starpā visbiežāk trešo valstu pilsoņi nosauc Krievijas TV kanālu programmas (23%), kam seko rietumu TV kanālu izklaidējošās programmas (piemēram, MTV, VH1, *Discovery*, *Animal Planet* u.tml.) (9%). Latvijas sabiedriskās un privāto TV kanālu programmas izklaides nolūkos trešo valstu pilsoņi skatās reti – 3-5% gadījumos.

Aplūkojot datus dažādos griezumos, redzams, ka trešo valstu pilsoņi ar TUA ievērojami biežāk norāda, ka izklaidējošos raidījumus TV neskatās (44%), tomēr izklaidējošo informāciju internetā skatās tikpat bieži kā aptaujātie ar PUA. Galvenais izklaidējošās informācijas avots tiem, kas skatās televīziju gan TUA, gan PUA gadījumā ir Krievijas TV kanāli, tomēr aptaujātie ar TUA tos skatās nedaudz retāk kā tie, kuriem ir PUA. Aptaujātie ar TUA izklaides nolūkos nelielā mērā skatās arī Latvijas sabiedriskās TV programmas, ko, pēc aptaujas datiem spriežot, nedara aptaujātie ar PUA. Datu analīze izcelsmes valsts griezumā rāda, ka aptaujātie trešo valstu pilsoņi lielā mērā iedalāmi divās lielās grupās – tādi, kas vairāk iekļaujas krievu valodas kultūras telpā, kurā izklaides nolūkos visbiežāk tiek skatīti Krievijas TV kanāli (tos skatās Krievijas, Ukrainas un citu NVS valstu pilsoņi), un tādi, kas vairāk iekļaujas rietumu kultūras telpā, kurā attiecīgi izklaides nolūkos galvenokārt skatās dažādus rietumu TV kanālus un praktiski neskatās Krievijas TV kanālus.

Lai noskaidrotu trešo valstu pilsoņu piederību kādai vērtību sistēmai, 2017. gada aptaujas ietvaros šis aspekts tika mērīts, jautājot, kādai reliģijai personiski jūtas piederīgs aptaujātais, neatkarīgi no tā, vai

viņš/ viņa ir ticīgs. Reliģiskā piederība vērtību sistēmas noteikšanai tika izvēlēta kā vienkāršākā alternatīva dažādu pasaules uzskatu un dzīvesveidu pretstatīšanai, kādi sastopami pasaules kultūrā. Atbilstoši tam, ka lielākā daļa trešo valstu pilsoņu ir Krievijas valstspiederīgie, visbiežāk norādītā reliģija bija pareizticība (41%), vēl 17% aptaujāto norādot kādu no kristīgajām konfesijām (katolicisms, protestantisms). Vēl 17% aptaujāto norādījuši, ka pieder islāma ticībai, savukārt 13% aptaujāto atzīmējuši citu variantu, kurā ierakstījuši, ka ir pārliecināti ateisti vai tika norādīti specifiskāki reliģiskie novirzieni (piemēram, sikhisms, pagānisms u.tml.). Salīdzinot aptaujāto atbildes pēc izcelsmes valsts, kopumā redzama attiecīgajā reģionā un valstī sastopamās reliģijas dominance. Piemēram, Krievijas un Ukrainas pilsoņi jūtas piederīgi pareizticībai (66% un 74%), bet citu NVS valstu pilsoņi biežāk atzīmējuši islāma ticību (47%). Āzijas valstu pilsoņi biežāk norādījuši, ka jūtas piederīgi budismam (26%) un hinduismam (16%). Citu pasaules valstu pilsoņi visbiežāk izvēlējušies protestantismu (28%) un katolicismu (21%). Tādējādi aptaujas dati ļauj secināt, ka trešo valstu pilsoņu kultūras telpas un vērtību sistēmas noskaidrošanai pietiekami ir noskaidrot aptaujātā valstisko piederību (pilsonību).

2.18. attēls. Trešo valstu pilsoņu Latvijā svinētie svētki (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi (N=503)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Trešo valstu pilsoņu integrāciju Latvijas sabiedrībā raksturo arī dažādu svētku svinēšana. Atbilstoši tam aptaujā atklātā jautājuma veidā trešo valstu pilsoņiem tika jautāts, kādus svētkus viņi svin mājās

vai ārpus mājas, dzīvojot Latvijā, retāk minētos svētkus sagrupējot. 2.18. attēlā ir redzami biežāk nosauktie svētki, kurus trešo valstu pilsoņi un viņu ģimenes locekļi svin Latvijā. Visbiežāk trešo valstu pilsoņi Latvijā svin jaunā gada sagaidīšanu (37%) un Ziemassvētkus (31%). Nākamā biežāk minēto svētku grupa ir Līgo (19%), dažādi privāti, ģimenes svētki, piemēram, dzimšanas dienas, (14%) un Lieldienas (11%). Vienlaikus redzams, ka 32% aptaujāto nav nosaukuši nekādus konkrētus Latvijā svinētus svētkus un vēl 4% atzinuši, ka Latvijā svētkus nesvin. Samērā bieži (9%) trešo valstu pilsoņi norāda, ka svin Latvijas Republikas proklamēšanas dienu. Citus svētkus, arī savas tautas nacionālos vai reliģiskos svētkus aptaujātie trešo valstu pilsoņi ir norādījuši retāk. Tas vienlaikus ir saistīts ar aptaujātā valstisko piederību, proti, ievērojami retāk atbildējuši, kādus svētkus svin Latvijā, ir Āzijas un citu pasaules valstu pilsoņi (attiecīgi neesošu atbilžu īpatsvars ir 42% un 46%), kā arī Ukrainas pilsoņi (39%). Tādējādi informācija par šo valstu pilsoņu svētku svinēšanas ieradumiem Latvijā ir nepilnīga. Savukārt Krievijas pilsoņi ir norādījuši visplašāko Latvijā svinēto svētku spektru, un dažādu valstu aptaujāto vidū Krievijas pilsoņi biežāk svin tādus latviskus svētkus kā Līgo (33%), nedaudz biežāk kā citas grupas arī Latvijas Republikas proklamēšanas dienu (13%), vienlaikus svinot arī vairākus padomju gados aktīvi svinētus svētkus, piemēram, Sieviešu dienu (8. martu) (11%) un savas tautas nacionālos svētkus (7%), kuros ietilpst arī 9. maijs (Padomju Armijas uzvaras diena pār nacistisko Vāciju) un 23. februāris (Padomju Armijas dienas). Iespējams, zināma ietekme uz šiem rezultātiem ir aptaujas īstenošanas laikam (oktobris-novembris), kad publiskajā telpā un valodas un integrācijas kursos tiek aktualizēta Latvijas valsts svētku tēma.

2.5. Informācijas un pakalpojumu pieejamība

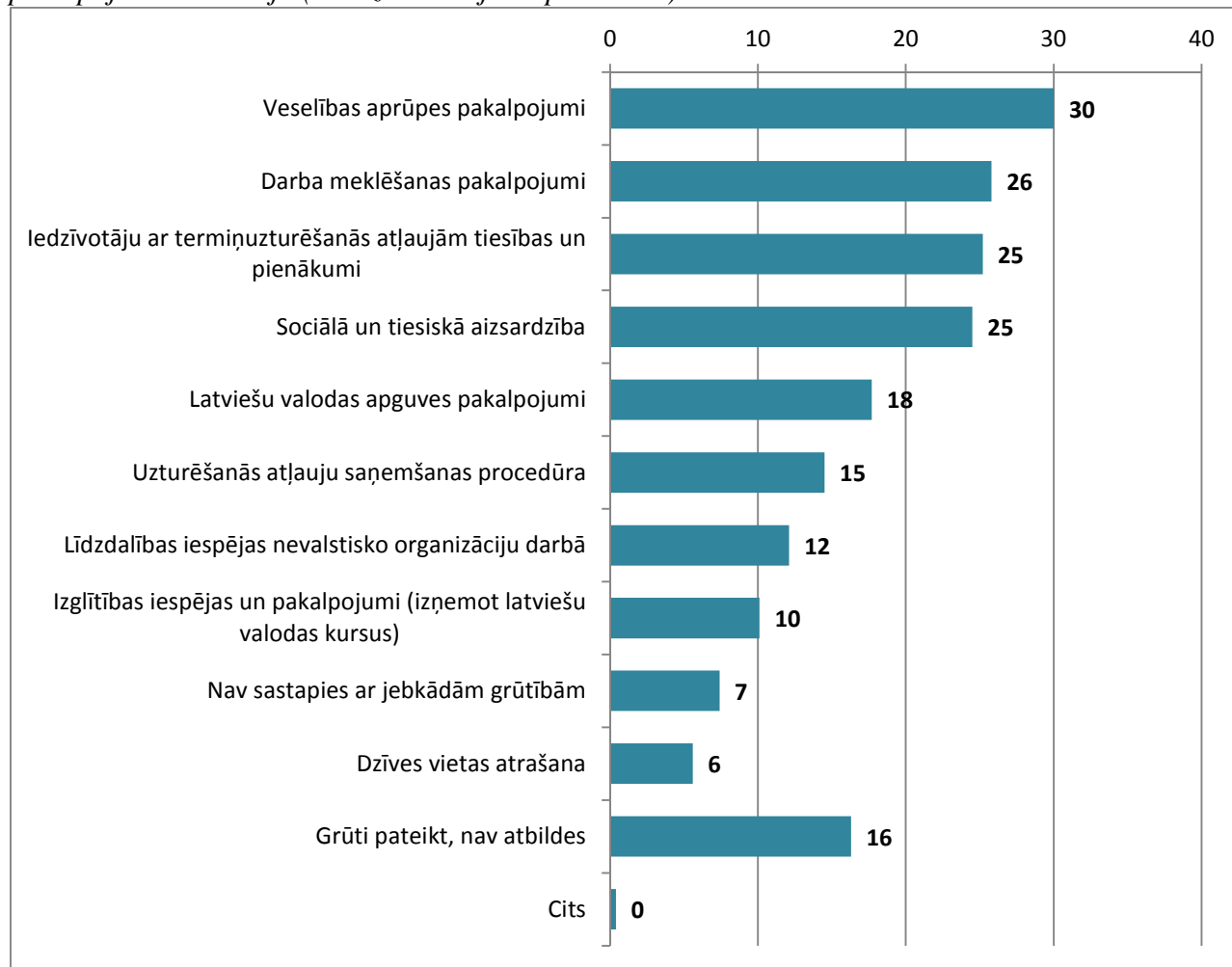
Jautājumu risināšanā par trešo valstu pilsoņu uzņemšanu un iekļaušanos Latvijas sabiedrībā ir iesaistīts plašs institucionālais mehānisms. Šī mehānisma pilnveidošanā un pakalpojumu attīstīšanā pēdējo gadu laikā ir ieguldīti nozīmīgi resursi, tādējādi pētījuma ietvaros ir svarīgi aplūkot šo aspektu no mērķa grupas perspektīvas, proti, nosakot tās pieredzi sadarbībā ar valsts institūcijām (sk. sīkāk 2.6. nodaļu) un informācijas pieejamības vērtējumu dažādās jomās, kas netieši raksturo problēmas, kas izriet no nepietiekamas dažādu pakalpojumu sniegšanā iesaistīto institūciju un organizāciju sadarbības. Tā kā līdzīgi jautājumi ir uzdoti arī 2015. gadā, tad iegūto atbilžu salīdzinājums ļauj noteikt situācijas izmaiņas attiecīgajās jomās.

Vislielāko informācijas trūkumu trešo valstu pilsoņi izjūt par veselības aprūpes pakalpojumiem Latvijā (30%), darba meklēšanas pakalpojumiem (26%), iedzīvotāju ar TUA tiesībām un pienākumiem (25%) un sociālo un tiesisko aizsardzību (25%) (2.19. attēls). Šīm jomām seko latviešu valodas apguves pakalpojumi (18%), uzturēšanās atļauju saņemšanas procedūra (15%) un līdzdalības iespējas nevalstisko organizāciju darbā (12%). Kopumā piecas biežāk nosauktās jomas, kurās trešo valstu pilsoņi izjūt informācijas trūkumu, salīdzinot ar 2015. gadu, nav mainījušās, taču ir mainīties to savstarpējais sarindojums, un ir samazinājies aptaujāto īpatsvars, kuri ar šīm grūtībām ir saskārušies. Piemēram, informācijas trūkumu par veselības aprūpes pakalpojumiem 2015. gadā izjuta 44% aptaujāto, t.i., par 14 procentpunktiem vairāk nekā 2017. gada pētījumā, arī informācijas trūkums par sociālo un tiesisko aizsardzību ir samazinājies par 19 procentpunktiem. Praktiski vienādi lielā apmērā gan 2015., gan 2017. gadā aptaujātie ir izjutuši informācijas trūkumu par latviešu valodas apguves pakalpojumiem (attiecīgi 20% un 18%), nav mainījies trešo valstu pilsoņu īpatsvars, kuri izjutuši informācijas trūkumu saistībā ar uzturēšanās atļauju saņemšanas procedūru.

Atkarībā no trešo valstu pilsoņa ierašanās iemesla Latvijā un izcelsmes valsts ir vērojamas atšķirīgas atbildes, kurās jomās aptaujātie saskaras ar informācijas trūkumu. Piemēram, aptaujātajiem, kuru ierašanās mērķis ir studijas, biežāk trūkst informācijas par darba meklēšanas pakalpojumiem (33%) un uzturēšanās atļauju saņemšanas procedūru (19%). Trešo valstu pilsoņiem, kas ieradušies Latvijā

ģimenes apvienošanas nolūkā trūkst informācijas par sociālo un tiesisko aizsardzību (25%) un latviešu valodas apguves pakalpojumiem (23%). Aptaujātajiem, kas iegādājušies Latvijā nekustamo īpašumu, visbiežāk trūkst informācijas par veselības aprūpi (44%) un iedzīvotāju ar TUA tiesībām un pienākumiem (35%). Pēdējais jautājums šai grupai ir kļuvis aktuāls tieši saistībā ar pēdējām izmaiņām Imigrācijas likumā (stājas spēkā no 2018. gada 1. janvāra), kas paredz nosacījumu par iemaksu valsts budžetā 5000 eiro apmērā atkārtotas TUA pieprasīšanas gadījumā tiem saņēmējiem, kuri ir tās saņēmuši par ieguldījumiem nekustamajā īpašumā, kapitālsabiedrībās un banku pakārtotajās saistībās.

2.19. attēls. Galvenās jomas, kurās trešo valstu pilsoņu izjūt vislielāko informācijas trūkumu par pakalpojumiem Latvijā (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi (N=503)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

Papildus jautājumam par informācijas trūkumu pētījumā tika atsevišķi aplūkota arī veselības, sociālo un izglītības pakalpojumu pieejamība trešo valstu pilsoņiem Latvijā. Attiecībā uz veselības pakalpojumu pieejamību, trešo valstu pilsoņu aptaujas dati rāda, ka grūtības saņemt veselības aprūpi Latvijā ir bijušas 26% respondentiem vai viņu ģimenes locekļiem (vēl 35% atbildējuši, ka viņiem nav bijušas veselības problēmas, un 39% norāda, ka viņi nav saskārušies ar grūtībām saņemt veselības aprūpi Latvijā). Galvenās grūtības, kuras minējuši aptaujātie, kuriem bijušas grūtības saņemt veselības aprūpi Latvijā, ir pakalpojumu pieejamība tikai par maksu un to dārdzība (54%), grūtības sazināties, jo ārsts nezina krievu un/vai angļu valodu (22%) un individuālas/ privātas veselības apdrošināšanas trūkums (15%).

Salīdzinot ar 2015. gada pētījumu, redzams, ka ir samazinājies to respondentu īpatsvars, kas ir saskārušies ar grūtībām saņemt veselības aprūpi Latvijā, un viens no izskaidrojošiem faktoriem ir gados jaunu aptaujāto (studentu) lielāks skaits izlasē, kuriem nav bijušas veselības problēmas.

Aplūkojot 2017. gada datus dažādās trešo valstu pilsoņu grupās, redzams, ka nepastāv būtiskas atšķirības atbilžu sadalījumā respondentiem ar TUA un PUA. Biežāk grūtības saņemt veselības aprūpes pakalpojumus minējuši aptaujātie, kuri Latvijā ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā (38%) vai iegādājušies nekustamo īpašumu (35%), kamēr strādāt un studēt atbraukušie biežāk norāda, ka viņiem nav bijis veselības problēmu.

Lai gan nav novērojamas būtiskas atšķirības, cik bieži ar grūtībām saņemt veselības aprūpes pakalpojumus ir bijis dažādu trešo valstu pilsoņiem, grūtību raksturs, ar kurām aptaujātie sastapušies, atšķiras. Piemēram, Āzijas valstu pilsoņi visbiežāk minētā problēma ir saziņas grūtības (60%), savukārt Krievijas, Ukrainas un citu NVS valstu biežāk minētā problēma ir pakalpojumu pieejamība par maksu (attiecīgi 68%, 65% un 54%). Papildus tam citu pasaules valstu pilsoņi norāda, ka problēmas sagādā tas, ka nav individuālas/privātas veselības apdrošināšanas (43%).

Attiecībā uz sociālās aizsardzības pakalpojumu pieejamību trešo valstu pilsoņu aptaujas dati rāda, ka 3% aptaujāto ir saskārušies ar šādām grūtībām (6% ar PUA un 3% ar TUA), tomēr lielākā daļa (60%) savā uzturēšanās laikā nav vērsušies pēc sociālās aizsardzības vai Latvijā nav saskārušies ar grūtībām saņemt sociālo aizsardzību Latvijā (36%).

Tie aptaujātie, kuru bērni līdz 18 gadu vecumam dzīvo Latvijā, atzinuši, ka 85% gadījumu viņu bērniem nav bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību Latvijas pirmsskolas vai vispārējās izglītības iestādēs. Salīdzinot ar 2015. gada pētījumu, šis rādītājs ir mazinājies – 2015. gadā 91% bērniem nav bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību. Vienlaikus statistikas datu analīze rāda, ka pēdējā gada laikā būtiski ir pieaudzis trešo valstu pilsoņu bērnu skaits, kas mācās Latvijas vispārējās izglītības iestādēs. 2017. gadā ievērojami biežāk ar grūtībām saskārušies to aptaujāto bērni, kuriem ir TUA (19% vs 4% ar PUA). Galvenās grūtības, ar kurām sastopas trešo valstu pilsoņu bērni Latvijas pirmsskolas vai vispārējās izglītības iestādēs, ir latviešu valodas zināšanu prasības bērnam un nepieciešamība tās apgūt īsā laika posmā, kā arī vecāku grūtības bērnam palīdzēt mācībās.

2.6. Saskarsme ar valsts iestādēm

Gan iepriekšējos pētījumos, gan 2017. gadā īpaša uzmanība tika pievērsta trešo valstu pilsoņu saskarsmei ar Latvijas policiju un robežsardzi, kā arī uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūras sarežģītībai.

2017. gada aptaujā 20% respondentu pēdējo 12 mēnešu laikā ir bijusi saskarsme ar Latvijas policiju (2015. gadā – 22%). Biežāk ar Valsts policiju saskārušies trešo valstu pilsoņi ar PUA (26%) nekā aptaujātie ar TUA (21%). Biežāk ar policiju ir kontaktējušies Krievijas (24%) un Ukrainas pilsoņi (22%). Jo ilgāk respondents ir uzturējies Latvijā, jo lielāka iespēja, ka pēdējo 12 mēnešu laikā viņam ir bijis kontakts ar policiju: tie, kas uzturējušies Latvijā līdz vienam gadam (8%), vienu līdz piecus gadus (26%), sešus līdz desmit gadus (32%), 11 un vairāk gadu (25%).

Latvijas policijai uzticas 70% respondentu, kas nozīmē, ka kopš 2015. gada uzticēšanās līmenis Latvijas policijai nav mainījies (2015. gadā – 69%). Nav novērojamas būtiskas viedokļu atšķirības trešo valstu pilsoņu ar TUA un PUA starpā. Salīdzinot atbildes valstu grupās, policijai visvairāk uzticas Krievijas pilsoņi (78%) un vismazāk – citu pasaules valstu pilsoņi (54%). Nav novērojamas

viedokļu atšķirības, salīdzinot atbildes respondentu grupās ar atšķirīgiem uzturēšanās Latvijā iemesliem.

Savukārt Latvijas robežsardzei trešo valstu pilsoņi uzticas mazliet biežāk – 76% respondenti uzticas vai drīzāk uzticas Latvijas robežsardzei, attiecīgi bez atšķirībām, salīdzinot ar 2015. gada datiem. Līdzīgi kā uzticības policijai vērtējumā, visbiežāk Latvijas robežsardzei uzticas Krievijas pilsoņi (81%) un visretāk – citu pasaules valstu pilsoņi (61%).

Vērtējot uzturēšanās atļaujas kārtošanas procedūras sarežģītību, 49% respondenti norāda, ka tā ir drīzāk vienkārša vai ļoti vienkārša, t.i., tikpat bieži kā 2015. gadā. 34% norādījuši, ka procedūra ir drīzāk vai ļoti sarežģīta. Būtiskas atšķirības šajā rādītājā starp aptaujātajiem trešo valstu pilsoņiem ar TUA un PUA nav novērotas. Uzturēšanās atļaujas kārtošanas procedūru par vienkāršu uzskata 61% respondenti, kas Latvijā iegādājušies nekustamo īpašumu, 52% aptaujāto, kas ieradušies Latvijā, lai mācītos, 46% respondenti, kas ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkā un 44% lai strādātu. Tāpat redzama sakarība – jo ilgāk trešo valstu pilsonis uzturas Latvijā, jo vienkāršāka viņam šķiet uzturēšanās atļaujas kārtošanas procedūra, kas skaidrojams ar subjektīvām sajūtām, pierodot un pārzinot procedūras kārtību.

2.7. Diskriminācijas pieredze

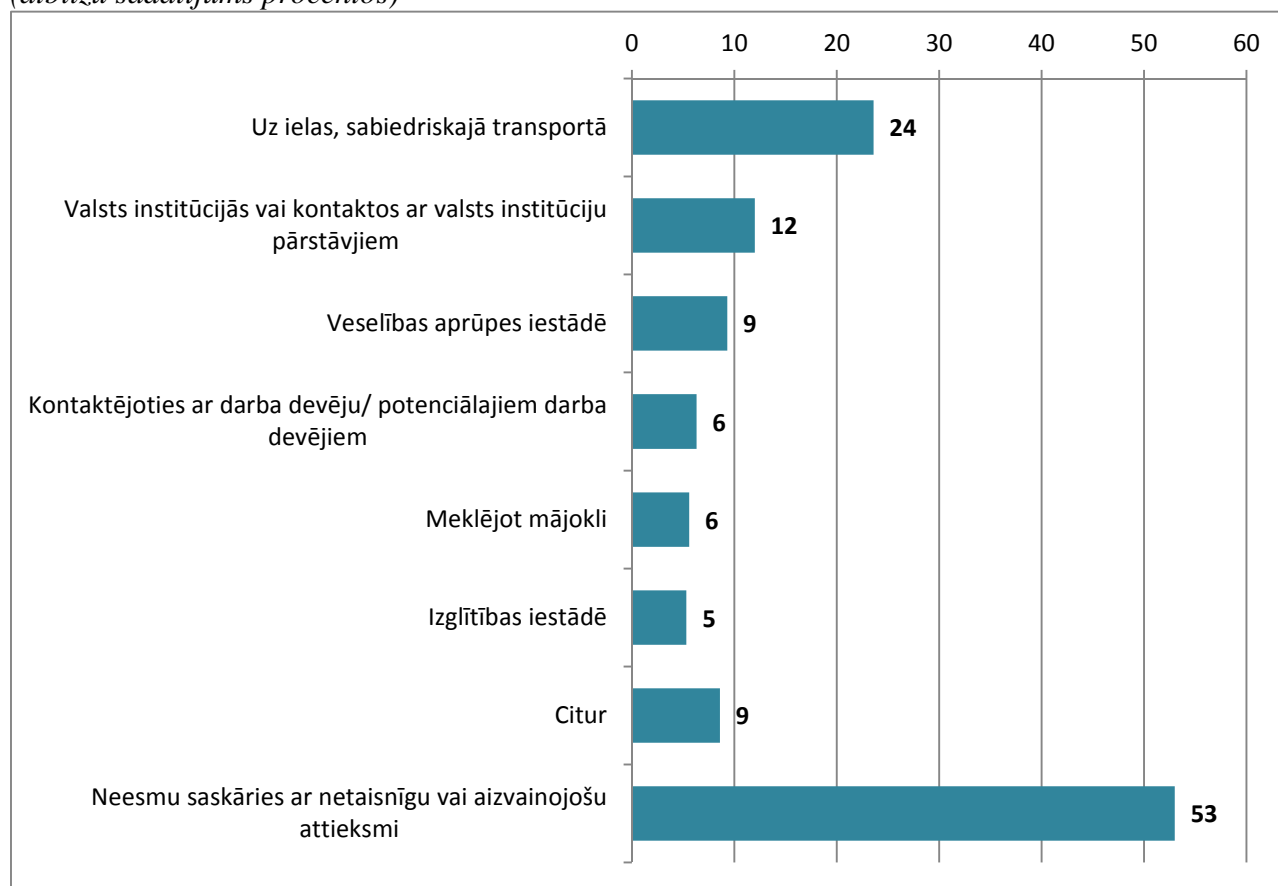
2.20. attēlā ir apkopoti aptaujas rezultāti par situācijām, kad trešo valstu pilsoņi ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi, pēc būtības – ar diskrimināciju, atrodoties Latvijā. To respondentu vidū, kas ir vismaz vienā no situācijām piedzīvojuši diskriminējošu attieksmi, trīs visbiežāk nosauktās situācijas ir, pirmkārt, uz ielas, sabiedriskajā transportā (24%), otrkārt, valsts institūcijās vai kontaktos ar valsts institūciju pārstāvjiem (PMLP, robežsardze, policija u.tml.) (12%) un, treškārt, veselības aprūpes iestādēs (9%). Arī 2015. gadā šīs bija trīs visbiežāk minētās situācijas (attiecīgi 21%, 14% un 12%), un redzams, ka diskriminējošu situāciju piedzīvošanas biežums šo divu gadu laikā praktiski nav mainījies. Respondenti, kuri ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi saskārušies citur, norādījuši, ka tas noticis tirdzniecības vietās, sabiedriskās ēdināšanas vietās, bankās, saskarsmē ar latviešu valodas kursu organizētājiem un latviešu valodas eksaminācijas komisiju un citviet.

Salīdzinot pieredzi atkarībā no respondenta valstiskās piederības, redzams, ka visretāk ar diskrimināciju ir saskārušies Krievijas pilsoņi, taču norāda, ka ir to piedzīvojuši uz ielas, sabiedriskajā transportā (20%) un valsts institūcijās vai kontaktos ar valsts institūciju pārstāvjiem (13%). Savukārt visbiežāk ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi ir saskārušies citu NVS valstu, Āzijas un kopumā citu pasaules valstu pilsoņi. Arī šajās valstu grupās visbiežāk aizvainojoša attieksme ir piedzīvota publiskajā telpā – uz ielas, sabiedriskajā transportā, tirdzniecības vietās un sabiedriskās ēdināšanas vietās.

Trešo valstu pilsoņu diskriminācijas pieredze šajā pētījumā tika analizēta arī, jautājot, vai respondenti uzturēšanās laikā Latvijā ir saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi sava valstiskā statusa (trešo valstu valstspiederīgais ar uzturēšanās atļauju) un etniskās vai reliģiskās piederības dēļ. Aptaujāto pieredze ir attiecīgi parādīta 2.21. un 2.22. attēlā.

Valstiskā statusa dēļ ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi ir saskārušies 31% aptaujāto (2.21. attēls), kas ir līdzīgs rezultāts kā 2015. gada aptaujā. Respondenti ar TUA ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi ir saskārušies nedaudz biežāk nekā ar PUA (32% vs 25%).

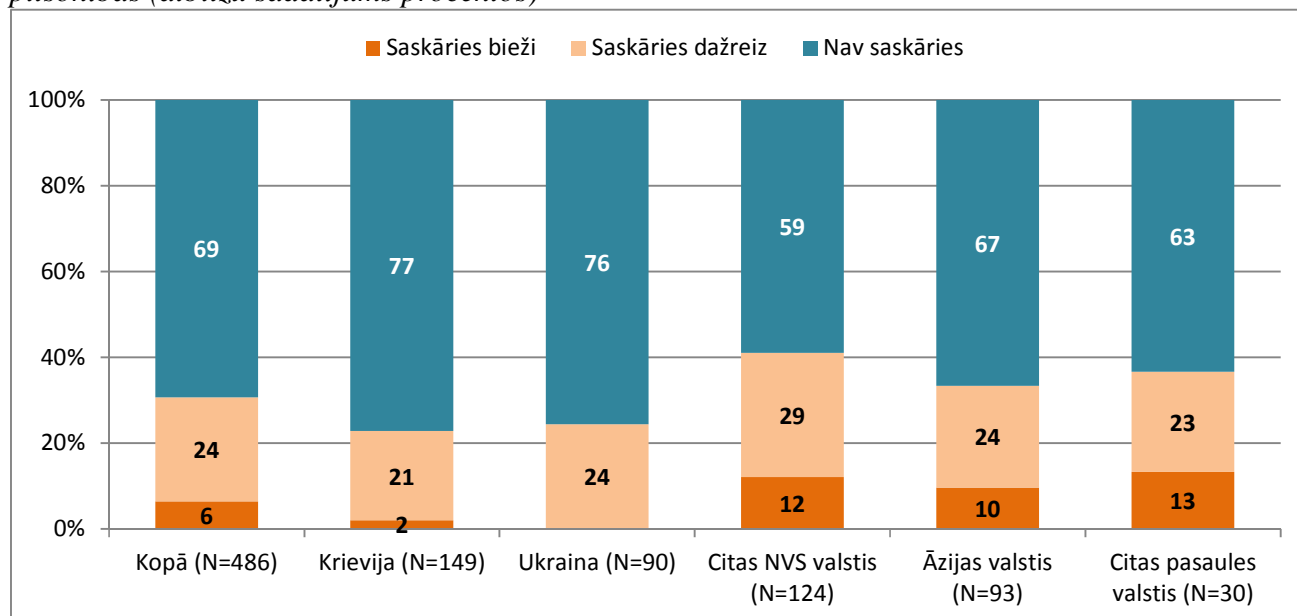
2.20. attēls. Situācijas, kurās trešo valstu pilsoņi saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi, kas snieguši konkrētu atbildi (N=432)

Piezīme: Vairākatbilžu jautājums, atbilžu variantu summa pārsniedz 100%

2.21. attēls. Trešo valstu pilsoņu diskriminācijas pieredze valstiskā statusa dēļ sadalījumā pēc pilsonības (atbilžu sadalījums procentos)

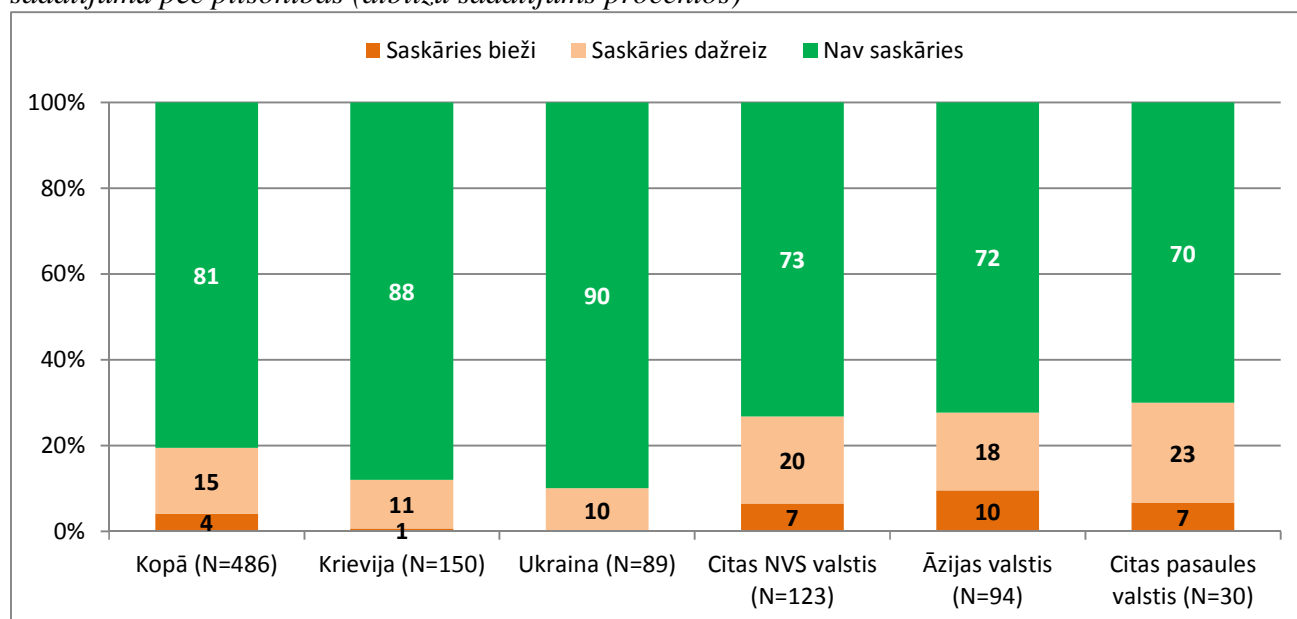
Bāze: visi trešo valstu pilsoņi, kas snieguši konkrētu atbildi

Piezīme: citu NVS valstu grupā datu kodēšanas īpatnību dēļ ir ieskaitīta arī Turkmenistāna un Gruzija, kuras izstājās no NVS attiecīgi 2005. un 2008. gadā.

Visbiežāk ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi Latvijā saskārušies respondenti, kuri ieradušies Latvijā mācību nolūkos (39%). Valstu griezumā redzams, ka citu NVS valstu pilsoņiem biežāk ir nācies piedzīvot netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi (citas NVS valstis – 41%, citas pasaules valstis – 36%, Āzijas valstis – 33%, Ukraina – 24%, Krievija – 23%).

Etniskās vai reliģiskās piederības dēļ netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi ir piedzīvojuši 20% aptaujāto (2.22. attēls). Arī šajā gadījumā nav būtiska atšķirība no 2015. gada aptaujas datiem. Etniskās vai reliģiskās piederības dēļ visbiežāk ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi saskārušies tie, kas ieradušies Latvijā mācību nolūkā (27%). Salīdzinot valstu grupas, visbiežāk ar šādu attieksmi saskārušies aptaujātie no citām pasaules valstīm, Āzijas un citām NVS valstīm (attiecīgi 30%, 28% un 27%) un visretāk – Krievijas pilsoņi (12%).

2.22. attēls. Trešo valstu pilsoņu diskriminācijas pieredze etniskās vai reliģiskās piederības dēļ sadalījumā pēc pilsonības (atbilžu sadalījums procentos)

Bāze: visi trešo valstu pilsoņi, kas snieguši konkrētu atbildi

Piezīme: citu NVS valstu grupā datu kodēšanas īpatnību dēļ ir ieskaitīta arī Turkmenistāna un Gruzija, kuras izstājās no NVS attiecīgi 2005. un 2008. gadā.

Padziļināto interviju rezultāti ar trešo valstu pilsoņiem kopumā papildina aptaujas datus un tajos balstītās atziņas. Intervijās atklājās, ka trešo valstu pilsoņi bez vizuālām atšķirībām ar dzimto krievu valodu (piemēram, no Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas) valstīm Latvijā nav saskārušies ar tiešu diskrimināciju, taču ir novērojuši no vietējo iedzīvotāju puses negatīvu attieksmi situācijās, kad viņi izmantojuši krievu valodu. Lai attaisnotu latviešu valodas neprasmi, viņi vietējiem iedzīvotājiem skaidro, ka viņi Latvijā ir jauniebraucēji un tādēļ neprot valsts valodu, nevis, ka tā ir viņu attieksme vai nostāja attiecībā uz valodu lietojumu Latvijā. Šāds skaidrojums parasti palīdzējis atrisināt emocionāli negatīvo situāciju. Savukārt trešo valstu pilsoņi, kuri ir vizuāli atšķirīgi no Latvijas vietējiem iedzīvotājiem, dalījās pieredzē par vairākiem gadījumiem, kad, viņuprāt, atšķirīgā attieksme no vietējo puses ir bijusi tieši saistīta ar viņu ādas krāsu (diskriminācija pēc rases pazīmes). Šādas situācijas ir bijušas gan saistībā ar darba meklējumiem, gan studentu kopmītnēs koplietošanas telpās. Vietējo iedzīvotāju attieksme nav agresīva, spriežot pēc respondentu stāstītā, nav arī pamats apgalvot, ka ir novērojamas atklātas naida runas pazīmes, drīzāk atšķirīgā attieksme izpaužas kā pasīvā agresijā – klusēšana, ignorēšana, novēršanās, atbildes nesniegšana, piemēram, par lēmumu attiecībā uz vakanci.

3. Trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu situācijas raksturojums: kvalitatīvās izpētes rezultāti

Pētījuma rezultātu ziņojuma 3. nodaļa ir veltīta padziļināto interviju ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām analīzei (mērķa grupas raksturojumu skat. pielikumā 4., 5. tabula). Kvalitatīvo datu analīzes izklāsts ir strukturēts deviņās apakšnodaļās, vispirms aplūkojot imigrācijas un imigrantu integrācijas tiesisko un politisko ietvaru un turpinājumā secīgi aptverot visas sabiedrības dzīves jomas, kas ir saistītas ar šo mērķa grupu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā: uzņemšanas procedūra, nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe, sociālā aizsardzība, mājoklis, latviešu valodas apmācības un pilsoniskā līdzdalība. Katras apakšnodaļas sākumā ir sniegts tiesiskajā regulējumā balstīts situācijas raksturojums un skaidrotas galvenās izmaiņas tiesiskajā regulējumā (ja attiecināms), kam seko trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu pieredzē un viedokļos balstīta šo grupu vajadzību analīze. PMIF mērķa grupu padziļināto interviju dati ir papildināti ar pašvaldību un NVO pārstāvju interviju datiem par atbilstošajiem jautājumiem, tādējādi veidojot integrētu kvalitatīvo datu analīzes izklāstu.

3.1. PMIF mērķa grupu integrācijas tiesiskais un politiskais ietvars

3.1. nodaļā ir aplūkoti galvenie politikas dokumenti un tiesību akti, kuri raksturo trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu tiesību kopumu, kā arī valsts politikas mērķus un uzdevumus šo grupu iekļaušanās sabiedrībā nodrošināšanai. Pirmkārt, ir sniegts vispārējs politiskā ietvara raksturojums; otrkārt, pārskats par galvenajiem tiesību aktiem.

Nozīmīgākais nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokuments, kas tiešā veidā attiecas uz pētījuma projektu „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017”, ir „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam” (turpmāk – Pamatnostādnes). Pamatnostādnēs definētā 1. rīcības virziena „Pilsoniskā sabiedrība un integrācija” viens no plānotās politikas rezultātiem paredz **radīt apstākļus visaptverošai imigrantu integrācijas politikai**, kā rezultatīvos rādītājus norādot integrācijas programmu apguvē, t.sk. dažādu līmeņu valsts valodas apguves programmās, iesaistījušos cilvēku skaitu (personas) (11.1. rezultatīvais rādītājs) un aktīvi darbojošos imigrantu NVO un NVO, kas pārstāv viņu intereses, skaitu (NVO skaits) (11.2. rezultatīvais rādītājs).

2017.gada 31.maijā tika pieņemts Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018. gadam īstenošanas plāns 2017.-2018. gadam.¹⁷ Situācijas raksturojumā attiecībā uz imigrantu (trešo valstu pilsoņu) iekļaušanos sabiedrībā dokumentā akcentēti vairāki darbības virzieni/ uzdevumi. Pirmkārt, nepieciešamība apgūt latviešu valodu, kas ir priekšnoteikums „sekmīgi izmantot izglītības un vietējā darba tirgus piedāvātās iespējas, līdzdarboties dažādās sabiedrības struktūrās un iestādēs, iekļauties Latvijas informācijas un kultūras telpā”. Otrkārt, nepieciešamība nodrošināt informācijas pieejamību par saviem pienākumiem un tiesībām attiecībā uz uzturēšanos un dzīvi Latvijā, nodarbinātību, mājokli, izglītību, veselību un sociālo aizsardzību. Kā īpašas grupas definētas sievietes, pensijas vecuma cilvēki, bērni un starptautiskās aizsardzības personas.

Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012.-2018. gadam īstenošanas plāna 2017.-2018. gadam mērķis ir īstenot Pamatnostādnes trīs rīcības virzienos,

¹⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=291179> (sk. 29.09.2017.)

no kuriem divos – 1. Pilsoniskā sabiedrība un integrācija; 2. Nacionālā identitāte: valoda un kultūrtelpa – ir definēti mērķi, uzdevumi un konkrētas darbības, kas ir saistītas vai attiecas uz PMIF mērķa grupām.

1. rīcības virziena ietvaros ir paredzēts izveidot koordinējošu sistēmu trešo valstu pilsoņiem līdzdalības atbalstam (1.2.5. mērķis), paredzot šādus pasākumus:

- Informācijas un konsultāciju sniegšana trešo valstu pilsoņiem, kā arī tulku un tulkošanas pakalpojumu nodrošināšana mērķa grupas vajadzībām (1.2.5.1. pasākums);
- Organizēt pasākumus, kuros trešo valstu pilsoņiem tiek sniegta viegli uztverama, labi strukturēta informācija par valsti, tiesībām, kultūru, vēsturi un tradīcijām (1.2.5.2. pasākums);
- Nodrošināt sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursa programmu par Latviju personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība (bēgļi, personas, kurām piešķirts alternatīvais statuss un patvēruma meklētāji) (1.2.5.3. pasākums).

Šie pasākumi sasaucas ar "Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā" definētajiem pasākumiem (skat. zemāk) un to īstenošanā tieši iesaistīti ir PMIF atbalstītie integrācijas projekti (skat. izvērsti 4.nodaļu).

Lai veicinātu sociāli atstumto grupu iekļaušanos sabiedrībā un novērstu diskrimināciju (1.3. mērķis) viens no plānoto pasākumu darbības rezultātiem ir sniegt „sociālā darbinieka un sociālā mentora atbalstu patvēruma meklētāju un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu sociālekonomiskās integrācijas veicināšanā” (vidēji gadā 390 personām)¹⁸. Savukārt, lai stiprinātu kvalitatīvu, demokrātisku informācijas telpu un palielinātu plašsaziņas līdzekļu lomu (1.4. mērķis), ir paredzēts nodrošināt mācību kursu plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem (vismaz 40 pārstāvjiem ne mazāk kā 24 akadēmisko stundu apmērā) par trešo valstu pilsoņu integrācijas jautājumiem (1.4.7. pasākums).

Visu 1. rīcības virziena pasākumu kopuma trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu integrācijas politikas rezultātu rezultatīvais rādītājs (1.6. rādītājs) paredz, ka ir nodrošinātas integrācijas iespējas imigrantiem, proti, integrācijas programmu apguvē, t.sk. dažādu līmeņu valsts valodas apguves programmās, iesaistījušos cilvēku skaits 2018. gadā ir 1700.

2. rīcības virziena 2.2. mērķis ir nostiprināt latviešu valodas prasmes dažādām mērķa grupām, t.sk. jauniešiem imigrantiem (trešo valstu pilsoņiem). Šī mērķa sasniegšanai ir paredzēts rīkot latviešu valodas mācības trešo valstu pilsoņiem (līdz 2018.gadam kursos piedalījušos skaits tiek plānots 1000 cilvēku) un izstrādāt latviešu valodas mācību materiālu specifiskām valodu grupām (2.2.2.5. pasākums). Attiecīgi uzlabojot latviešu valodas zināšanas, tiek sagaidīts, ka tiks sekmēta trešo valstu pilsoņu iekļaušanās izglītības sistēmā un darba tirgū. 2. rīcības virziena 2.6. politikas rezultatīvais rādītājs paredz, ka, īstenojot plānotos pasākumus, tiks attīstīts starpkultūru dialogs un sekmēta Latvijas iedzīvotāju labvēlīga attieksme pret citu tautību pārstāvjiem.

Galvenais rīcībpolitikas dokuments saistībā ar starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanu Latvijā ir Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (MK rīkojums Nr.759, 02.12.2015., prot.nr. 57 58.). Rīcības plāns tika izstrādāts, lai īstenotu Latvijas starptautisko apņemšanos Eiropas Savienības bēgļu pārvietošanas programmas ietvaros divu gadu laikā, sākot no 2015.gada, uz Latviju pārvietot 531 patvēruma meklētāju. Rīcības plāna **mērķis** ir Latvijas apstākļiem piemērotas sistēmas izveide patvēruma meklētāju uzņemšanai, kā arī bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu sociālekonomiskai iekļaušanai.

¹⁸ Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=291179> (sk. 29.09.2017.)

Rīcības plānā ir noteikts **atbildības jomu sadalījumu iesaistītajām institūcijām**, lai nodrošinātu patvēruma meklētāju uzņemšanu un integrāciju. Plāna īstenošanā ir iesaistītas šādas institūcijas: Iekšlietu ministrija (Valsts Robežsardze, Drošības policija, PMLP), Kultūras ministrija (NVO - "Patvērums "Drošā māja""), Izglītības ministrija (LVA, AIC), Ekonomikas ministrija, Tieslietu ministrija, Veselības ministrija, VARAM (LPS), Labklājības ministrija (NVA, VSAA, SIF), Zemkopības ministrija. Rīcības plāna mērķa sasniegšanai ir definēti **trīs rīcības virzieni**:

- 1) personu atlase un pārvietošana;
- 2) patvēruma meklētāju uzņemšana un izmitināšana;
- 3) sociālekonomiskā iekļaušana.

Pētījums „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” attiecas uz trešo rīcības virzienu – sociālekonomisko iekļaušanos, kas definē **atbalsta pasākumu kopumu** personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība. Plānā ietvertie pasākumi ir paredzēti gan patvēruma procedūras laikā, gan pēc lēmuma par statusa piešķiršanu. 3.1. tabulā ir sniegts Rīcības plānā iekļauto pasākumu apkopojums.

3.1. tabula. Rīcībās plānā noteiktie pakalpojumi un atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām patvēruma procedūras laikā un pēc lēmuma par statusa piešķiršanu.

Pakalpojumi un atbalsta pasākumi patvēruma procedūras laikā (3.1.-3.10. pasākumi)	Pakalpojumi un atbalsta pasākumi pēc lēmuma par statusa piešķiršanu (3.11.-3.32. pasākumi)
• sociālās rehabilitācijas pakalpojumi (daļā gadījumi šie cilvēki nāk no karadarbības zonām) (3.10.); • latviešu valodas apmācība nepilngadīgām un pilngadīgām personām (3.1.); • lekciju mācību kurss „Iepazīsti Latviju!”, kurā ietverta vispārīga informācija par Latviju, praktiska informācija par pakalpojumiem, informācija par iekļaušanos sabiedrībā, aptverot tādas komas kā nodarbinātība, mājoklis, veselība, brīvais laiks, interešu grupas, izglītība, sociālā drošība un sociālā palīdzība, nediskriminācijas principi (3.1.); • ievada kurss par darba tirgu Latvijā „Darba iespējas Latvijā” (3.1.); • nodarbināt patvēruma meklētājus pagaidu vai brīvprātīgos darbos PMIC un tā teritorijā, sākot no pirmās ierašanās dienas (3.6.), pasākuma mērķis ir iegūt vai uzturēt darba iemaņas, veicinātu saturīgas laika pavadīšanas attieksmes attīstīšanu un socializēšanos.; • paredzēta sociālekonomiskās iekļaušanās plāna izstrāde, kas ietver saistību līguma noslēgšanu ar patvēruma meklētājiem, palīdzību nodarbinātības jautājumā, dzīvesvietas atrašanās, nevalstiskā sektora, reliģisko organizāciju un brīvprātīgo piesaistīšanu atbalsta sniegšanā, kā arī sociālā mentora piesaisti katram bēglim vai ģimenei, lai palīdzētu veiksmīgāk integrēties sabiedrībā (3.7.); • sociālā darbinieka (patvēruma meklēšanas	• sociālekonomiskā iekļaušana ar nodarbinātības palīdzību, t.sk. citu ES dalībvalstu valodu apmācība, kas var palīdzēt iekļauties darba tirgū (3.11., 3.32.); • valsts sociālie pabalsti (3.12.); • no valsts budžeta kompensēti faktiskie izdevumi par nepavadīta nepilngadīga bērna uzturēšanu audžuģimenē (vidēji 1 bērnam 250 eiro mēnesī) (3.13.); • vispārējās izglītības nodrošināšanu nepilngadīgām personām valsts valodā, izglītības asistenta pakalpojums nodrošināšana, atvērtas un iekļaujošas mācību vides nodrošināšana (3.14., 3.28., 3.30); • jauniešu profesionālās izglītības ieguves nodrošināšanu profesionālās izglītības iestādēs, sociālekonomiskā iekļaušana profesijā (3.15., 3.29.); • nepilngadīgu patvēruma meklētāju nodrošināšana ar izglītības apguvi izglītības iestādē saskaņā ar pašvaldību funkcijām (3.16.); • sociālā atbalsta nodrošināšanu pašvaldībā (3.17); • informatīvs atbalsts mājokļa īrei (3.18.); • tulku pakalpojumi un to koordinācija saziņai ar pakalpojumu sniedzējiem (3.22.); • informācijas centrs patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu, kas piedāvā plašu pakalpojumu klāstu ne tikai minētajām grupām, bet arī sabiedrībai kopumā

procesā 3 mēneši) un sociālā mentora (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši un 12 mēneši pēc statusa saņemšanas) piesaiste katram bēglim/ģimenei, kurš sniedz atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas plāna ieviešanā (3.8.); • sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām ar mērķi iepazīstināt patvēruma meklētājus ar pamata informāciju par dzīvi Latvijā, lai pilnvērtīgi izmantotu savas tiesības, pildītu pienākumus un orientētos Latvijas apstākļos (3.9.)	un dažādu jomu speciālistiem (3.24., 3.25., 3.22., 3.23.); • izglītības atzīšanas noteikšana pie neesošās izglītības dokumentācijas (3.27.).
--	--

Pētījuma „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” ietvaros ir analizēta šobrīd pieejamo pakalpojumu kvalitāte un atbilstība mērķa grupas vajadzībām galvenokārt no mērķa grupas perspektīvas. 4. nodaļā ir aprakstīta līdzšinējā Rīcības plāna trešā rīcības virziena – sociālekonomiskā iekļaušana - īstenošanas gaita PMIF (2014-2020) finansēto projektu ietvaros, tādējādi atspoguļojot šo projektu ietekmi uz valsts politikas īstenošanu starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanas un iekļaušanas sabiedrībā jomā.

Turpinājumā par galvenajiem tiesību aktiem, kas attiecas uz PMIF mērķa grupu. Migrācijas un patvēruma jomu Latvijā nosaka Patvēruma likums un Imigrācijas likums. 2016. gada sākumā stājās spēkā jauns Patvēruma likums (19.01.2016.), kas noteica vairākas izmaiņas patvēruma jomā Latvijā. Būtiskas izmaiņas aplūkojamajā laika periodā ir notikušas arī Imigrācijas likumā (31.10.2002.), kas tika grozīts 2016.gadā un 2017.gada sākumā (par konkrētām izmaiņām skat. 3.2. apakšnodaļu).

2016.gadā ir pieņemti vairāki jauni un grozīti spēkā esošie Ministru kabineta noteikumi patvēruma jomā. Galvenās izmaiņas skārušas tādas jomas kā:

- veselības aprūpe,
- finansiālais atbalsts (uzturnaudas apmērs, uztura normas aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, pabalstu izmaksa),
- izglītības ieguve,
- nepilngadīgo izmitināšana,
- personas dokumenti;
- pirkstu nospiedumi.

3.2. tabulā ir apkopoti galvenie Latvijas tiesību akti, kuri regulē trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanu un iekļaušanās iespējas. Tajos veiktās nozīmīgās izmaiņas katrā no PMIF mērķa grupu integrācijas jomām kopš 2015. gada jūnija, kad tika pabeigts iepriekšējais pētījums par trešo valstu pilsoņiem Latvijā, ir minētas atbilstošajās pētījuma rezultātu apakšnodaļās (skat. 3.2.-3.8. apakšnodaļu)

3.2. tabula. Imigrantu integrāciju regulējošie Latvijas tiesību akti

Joma	Tiesību akts
Uzņemšana dalībvalstī	Imigrācijas likums (31.10.2002.)
	Patvēruma likums (19.01.2016.)
	Par Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā (22.06.2006.)
	MK noteikumi nr. 675 "Kārtība, kādā Savienības pilsoņi un viņu ģimenes locekļi ieceļo un uzturas Latvijas Republikā" (30.08.2011.)

	MK noteikumi nr. 554 "Noteikumi par valstīm, kuru pilsoņiem, izsniedzot vīzu vai uzturēšanās atļauju, veic papildu pārbaudi" (21.06.2010.) MK noteikumi nr. 564 "Uzturēšanās atļauju noteikumi" (21.06.2010.) MK noteikumi nr. 620 "Kārtība, kādā veic aizturētā patvēruma meklētāja veselības stāvokļa pārbaudi un sanitāro apstrādi, kā arī reģistrē to rezultātus" (20.09.2016.) MK noteikumi nr.74 "Kārtība, kādā Latvijas Republikā notiek bēgļa, alternatīvo statusu vai pagaidu aizsardzību ieguvušās personas ģimenes atkalapvienošana" (26.01.2010.) MK noteikumi nr. 225 "Noteikumi par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esības konstatēšanu" (25.04.2017.) MK noteikumi nr. 215 "Ārzemnieku ceļošanas dokumentu atzīšanas kārtība" (29.04.2003.) MK noteikumi nNr.95 "Noteikumi par tādas personas pārvietošanas dokumenta paraugu, kurai piešķirta pagaidu aizsardzība, pārvietošanas dokumenta izsniegšanas kārtību un apmaiņai starp dalībvalstīm nepieciešamās informācijas apjomu" (02.02.2010.)
Nodarbinātība	Darba likums (20.06.2001.) MK noteikumi nr. 55 „Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu" (20.01.2014.). Pēdējie grozījumi veikti 25.04.2017. Komerclikums (13.04.2000.)
Izglītība	Izglītības likums (29.10.1998.) Vispārējās izglītības likums (10.06.1999.) MK noteikumi nr. 174 "Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības iespējas" (23.02.2010.) MK noteikumi nr.591 „Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi" (13.10.2015.)
Valoda	07.07.2009. MK noteikumi nr.733 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi"[spēkā ar 01.09.2009.] 3.pielikums Ministru kabineta 2009.gada 7.jūlija noteikumiem Nr.733 "Funkcionēšanas ierobežojumu un diagnožu saraksti atvieglojumiem un atbrīvojumam no valsts valodas prasmes pārbaudes"
Veselības aprūpes pakalpojumi	Ārstniecības likums (12.06.1997.) MK noteikumi nr. 1529 "Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība" (17.12.2013.) MK noteikumi nr. 591 "Ārzemnieku veselības apdrošināšanas noteikumi" (28.07.2008.) MK noteikumi nr. 620 "Kārtība, kādā veic aizturētā patvēruma meklētāja veselības stāvokļa pārbaudi un sanitāro apstrādi, kā arī reģistrē to rezultātus" (20.09.2016.) MK noteikumi nr. 825 "Veselības traucējumi un slimības, kuru dēļ ārzemniekam atsaka uzturēšanās atļaujas izsniegšanu vai reģistrēšanu" (03.10.2006.)
Sociālie pakalpojumi / Sociālā palīdzība	Likums par valsts sociālo apdrošināšanu (01.10.1997.) Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums (09.05.2002.) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (31.10.2002.) Valsts sociālo pabalstu likums (31.10.2002.) MK noteikumi nr. 302 "Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanas izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai" (06.06.2017.) MK noteikumi Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss" (22.04.2014.) MK noteikumi Nr.24 "Noteikumi par uztura, higiēnas un pirmās nepieciešamības preču iegādes izdevumu apmēru patvēruma meklētājam un šo izdevumu segšanas kārtību" (12.01.2010.)
Sabiedriskā līdzdalība	Likums "Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām" (15.12.1992.) Pilsonības likums (22.07.1994.)

3.2. Uzturēšanās atļaujas administratīvā procedūra

Kā jau iepriekš norādīts, 2016.gadā un 2017.gada sākumā tika veikti grozījumi Imigrācijas likumā (aktuālā redakcija stājas spēkā 02.03.2017.), nosakot šādas galvenās izmaiņas:

- termiņuzturēšanās atļauju (TUA) var saņemt trešās valsts pilsonis, kurs plāno radīt un attīstīt inovatīvu produktu;
- TUA izsniegšanu var ierobežot kādas trešās valsts pilsoņiem;
- stingrākas prasības ārvalstu komersantiem;
- atviegloti iecelšanas nosacījumi augsti kvalificētiem trešo valstu pilsoņiem;
- noteikti nosacījumi uzņēmumu ietvaros pārceltiem darbiniekiem un sezonas darbiniekiem;
- patvēruma meklētājiem samazināts termiņš nodarbinātības aizliegumam;
- tiesības uz nodarbinātību un komercdarbību trešo valstu pilsoņu ģimenes locekļiem un ārvalstu studentiem.

Pētījuma kontekstā nozīmīgas izmaiņas Imigrācijas likumā stājas spēkā no 2018. gada 1. janvāra, kas paredz nosacījumu par iemaksu valsts budžetā 5000 eiro apmērā atkārtotas TUA pieprasīšanas gadījumā tiem saņēmējiem, kuri ir tās saņēmuši par ieguldījumiem nekustamajā īpašumā, kapitālsabiedrībās un banku pakārtotajās saistībās. Noteikto maksājumu valsts budžetā 5000 eiro apmērā var veikt vienā maksājumā atkārtotās TUA saņemšanas brīdī vai pa daļām, pirmo daļējo maksājumu 1000 eiro apmērā veicot atkārtotās termiņuzturēšanās atļaujas saņemšanas brīdī un turpmākos maksājumus - katru 1000 eiro apmērā - ik gadu, reģistrējot termiņuzturēšanās atļauju.¹⁹ Intervētie trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā uzturas uz nekustamā īpašuma iegādes pamata, uzsvēra, ka ir sašutuši par šādu prasību un tās attiecināšanu uz tiem imigrantiem, kuri Latvijā iebrauca līdz šīs normas ieviešanai, tātad balstoties uz citiem nosacījumiem. Viņi raksturoja kopējo viņiem līdzīgo trešo valstu pilsoņu satraukumu saistībā ar šo normu un prognozēja, ka šādas normas ieviešana daudziem liks apsvērt lēmumu par došanos prom no Latvijas. Īpaši tas attiecoties uz ģimenēm ar bērniem, kurām šāda maksājuma kopējā summa varot sasniegt 20 000 eiro un vairāk.

Trešo valstu pilsoņu pieredze saistībā ar uzturēšanās atļauju kārtošanu lielāko tiesu ir pozitīva. Tas attiecas gan uz pirmreizējo, gan atkārtoto TUA saņemšanu. Īpaši pozitīvus vērtējumus sniedza tie trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā atrodas uz nodarbinātības vai studiju pamata – viņu gadījumā lielāko daļu administratīvo procedūru nokārto uzņēmumu personāla daļas, tiešais darba devējs vai augstskolas administrācijas darbinieki. Privātajās augstskolās, kā liecina intervijās atklātā pieredze, ir gadījumi, kad jauniebraukušajam studentam tiek piesaistīts mentors, kurš palīdz dažādos jautājumos, t.sk. nokārtot uzturēšanās atļauju, dodoties līdzī arī uz PMLP filiāli.

Attiecībā uz informācijas pieejamību par TUA kārtošanas procedūru netika minētas nekādas sūdzības – informācija ir pieejama un saprotama. Problēmas esot bijušas ar PMLP mājas lapā nepilnīgo (arī grūtāk atrodamo) informāciju par PUA saņemšanai iesniedzamajiem dokumentiem. Galvenās problēmas, kuras attiecas ne tikai uz informācijas pieejamību, bet uzturēšanās administratīvo procedūru kopumā, esot saistītas ar **mainīgo imigrācijas politiku** – kā skaidroja respondenti, viņiem ir grūtības pašiem izsekot visām izmaiņām attiecībā uz uzturēšanās Latvijā prasībām. Turklāt šādas izmaiņas notiekot ļoti regulāri. Daļā gadījumu šīs grūtības tiek risinātas, sadarbojoties ar starpniekiem, piemēram, juristiem.

Atsauksmes par PMLP darbinieku attieksmi pret trešo valstu pilsoņiem kā klientiem arī kopumā ir pozitīvas ar atsevišķiem izņēmumiem, kad respondenti sūdzējās par nelaipnu attieksmi, vājām PMLP

¹⁹ Grozījumi Imigrācijas likumā (22.11.2017.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295584-grozijumi-imigracijas-likuma> (skat. 12.12.2017.)

apkalpojošā personāla angļu vai krievu valodas un tiesību normu zināšanām. Par valodu zināšanām viedokļi gan atšķirās – daļa respondentu pieņēma, ka PMLP darbiniekiem, visticamāk, nemaz neesot pienākums runāt svešvalodās, tāpēc saziņa krievu vai angļu valodā viņu izpratnē ir īpaša labvēlība no PMLP darbinieku puses; otra daļa, savukārt, uzskatīja, ka svešvalodu prasmes ir atbilstoša prasība iestādes, kas strādā ar imigrantiem, darbiniekiem, jo no jauniebraucējiem nevarot prasīt valsts valodas zināšanas.

Jautāti par PMLP darbinieku kompetenci, vairāki respondenti sūdzējās, ka ir saskārušies ar gadījumiem, kad PMLP darbinieki sniedz atšķirīgu informāciju par vienu un to pašu jautājumu, kas rada pārpratumus un iekavē dokumentu kārtošanas kopējo procedūru. Respondenti ir novērojuši, ka augstāka kompetence uzturēšanās atļauju kārtošanas jomā ir PMLP Rīgas 1. nodaļas (centrālās nodaļas) darbiniekiem salīdzinājumā ar citām nodaļām. Daļā gadījumu PMLP darbinieku negatīvo attieksmi pret sevi respondenti skaidroja ar savām vizuālajām atšķirībām, PMLP darbinieku nepilnīgajām starpkultūru komunikācijas kompetencēm un neapmierinošo apkalpojošo kultūru Latvijā kopumā. Vienlaikus citiem respondentiem ir ļoti pozitīva saskarsme ar PMLP darbiniekiem pieredze – laipna, ieinteresēta, pretimnākoša attieksme, saziņa viņiem saprotamā (krievu vai angļu) valodā.

Neapmierinātība tika pausta saistībā ar PMLP pierakstu uz pakalpojumu saņemšanu sistēmu – pati pieeja – iepriekš pierakstīties uz konsultāciju, lai nebūtu lieks laiks jāpavada rindā - klientus apmierina, sūdzības ir par nepieciešamību pierakstīties ilgu laiku iepriekš, lai varētu savlaicīgi nokārtot nepieciešamos dokumentus. Gadījumos, kad rodas kādas problēmas ar atsevišķu dokumentu atbilstību prasībām, pietrūkst laika, lai iesniegtu precizētos dokumentus. Rezultātā uzturēšanās atļaujas kārtošana ir jāveic paātrinātā kārtībā, kas, savukārt, būtiski paaugstina šī pakalpojuma izmaksas, īpaši, ja šāda situācija veidojas ģimenei ar vairākiem bērniem. Trešo valstu pilsoņi, kuri paši kārtot TUA (bez starpnieku palīdzības) un kuri Latvijā ir ieradušies no NVS bloka valstīm, pauda neapmierinātību ar prasību katru gadu atkārtoti reģistrēt TUA klātienē PMLP nodaļā.

Turpinājumā par **starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanas procedūru**. 2016. gadā tika pieņemts jauns Patvēruma likums (iepriekšējais tika pieņemts 2009. gadā), nosakot šādas galvenās izmaiņas patvēruma jomā:

- mainīts funkciju sadalījums atbildīgo institūciju starpā;
- noteiktas tiesības personai izteikt vēlmi saņemt bēgļa vai alternatīvo statusu mutvārdos kādai no atbilstīgajām institūcijām;
- noteikta kārtība lēmumu pieņemšanai par patvēruma iesnieguma atstāšanu bez izskatīšanas un tā izskatīšanu saīsinātā kārtībā, kā arī lēmumu pārsūdzībai;
- ieviesti un precizēti patvēruma jomā lietotie termini;
- noteiktas īpašas garantijas patvēruma procedūras laikā un uzņemšanas apstākļos patvēruma meklētājiem, kuri ir identificēti kā mazāk aizsargātas personas;
- noteiktas izmaiņas veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanā un nepilngadīgo patvēruma meklētāju tiesības uz medicīnisko rehabilitāciju;
- noteikts regulējums patvēruma meklētāju ierobežojošiem pasākumiem;
- regulē Patvēruma meklētāju pirkstu nospiedumu informācijas sistēmas darbību.²⁰

Ar 20.04.2017. likumu veikti grozījumi Patvēruma likumā, kas stājās spēkā 24.05.2017., nosakot izmaiņas vairākos pantos, būtiskākās ir šādas:

- papildināts 9.pants ar 2¹ daļu par patvēruma meklētāju izmitināšanu, kas paredz, ka patvēruma meklētājiem viņu izmitināšanas laikā izmitināšanas centrs nodrošina veselības

²⁰ Ziņojums par migrācijas un patvēruma situāciju Latvijā 2016.gadā (2017). PMLP, Eiropas migrācijas tīkls, 4.lpp.

aprūpes pakalpojumu pieejamību, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību nepilngadīgajiem, citu patvēruma meklētāju tiesību ievērošanu, kā arī integrācijas pasākumu īstenošanu;

- 53.pants, kas nosaka atbalstu bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušai personai, tika būtiski papildināts; jaunajā šī panta redakcijā noteikts, ka bēglis vai alternatīvo statusu ieguvusi persona var saņemt vienreizējo finansiālo atbalstu, kuru izmaksā PMLP, un pabalstu uzturēšanās izdevumu segšanai, kuru izmaksā VSAA; bēglim ir tiesības saņemt pabalstu 10 mēnešus 12 mēnešu periodā, alternatīvo statusu ieguvušai personai ir tiesības saņemt pabalstu septiņus mēnešus 12 mēnešu periodā; gadījumā, ja bēglis vai alternatīvo statusu ieguvusi persona strādā, pabalstu maksā ne ilgāk par trim mēnešiem no dienas kopš darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusa iegūšanas;
- likums papildināts ar 70.pantu „Pasākumi pārcelšanas un pārmitināšanas mehānismu ietvaros”.

Patvēruma meklētāju uzņemšana un iekļaušana sabiedrībā tiek organizēta trīs soļos:

- 1) Pirmais solis ir patvēruma meklētāju atlase un pārvietošana, ko īsteno Iekšlietu ministrija. Tiek izvērtēti pieejamie personas dokumenti, motivācija kļūt par bēgli, izglītība, ģimenes stāvoklis, darba pieredze un iespējamie drošības riski. Atlasē tiek ņemtas vērā arī uzņemošās valsts iespējas. Latvija ir noteikusi, ka labākas iekļaušanās iespējas ir ģimenēm ar bērniem, cilvēkiem ar svešvalodu zināšanām, pamatizglītību un darba pieredzi (IeM).
- 2) Otrais solis ir patvēruma meklētāju uzņemšana un izmitināšana: līdz lēmuma pieņemšanai par konkrēta statusa piešķiršanu vai atgriešanu patvēruma meklētāji dzīvo patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā „Mucenieki”. Šajā laikā notiek obligātā veselības pārbaude un ārstēšana, 3,00 eiro dienā iztikai, latviešu valodas kursi (120h), integrācijas kursi (40h) un ievadkurss par darba iespējām Latvijā, ir iespēja saņemt tulku pakalpojumus, sociālais darbinieks izstrādā plānu integrācijai, sociālais mentors palīdz risināt sadzīviskus jautājumus. Atbildīgās institūcijas par īstenošanu: IZM, KM, IeM, LM, VM, EM, VARAM un NVO.
- 3) Trešais solis ir patvēruma meklētāju sociāli ekonomiskā iekļaušana. Pozitīva lēmuma gadījumā cilvēks sāk veidot patstāvīgu dzīvi Latvijā. Sociālais mentors palīdz ar mājokļa atrašanu sadarbībā ar pašvaldībām. Ja apmeklē sociālekonomiskās iekļaušanās pasākumus, tad katra persona var saņemt 139 eiro lielu pabalstu, bet katrs nākamais ģimenes loceklis 97 eiro lielu pabalstu mēnesī (bēglim vienu gadu, personai ar alternatīvo statusu – deviņus mēnešus). NVA un karjeras konsultanti nodrošina iekļaušanos darba tirgū. Ir tiesības saņemt tādus pašus veselības aprūpes pakalpojumus kā jebkurš Latvijas iedzīvotājs, bērni saņem bezmaksas izglītību, NVO palīdz adaptēties dzīvei Latvijā. Atbildīgās institūcijas par īstenošanu: KM, VM, LM, IZM, VARAM, NVO.²¹

Padziļinātajās intervijās ar starptautiskās aizsardzības personām tika apspriesta viņu pieredze saistībā ar ierašanos Latvijā, uzņemšanu un izmitināšanu laika periodā, kamēr tiek izskatīta viņu lieta un pieņemts lēmums par statusa piešķiršanu. Intervētās personas uzskata, ka statusa piešķiršanas procedūra notikusi atbilstoši likuma prasībām gan attiecībā uz procedūras kārtību, gan ilgumu, un šajā sakarā netika pausti nozīmīgi iebildumi vai neapmierinātība. Jautāti par valsts iestāžu darbinieku attieksmi pret viņiem, intervētie cilvēki atzina, ka saskārušies ar laipnu un pieklājīgu attieksmi. Dīvos gadījumos tika paustas sūdzības par tulku darba kvalitāti. Vienā no gadījumiem tulks pats atzinis, ka ne pārāk labi zina konkrēto valodu, tāpēc uzņemšanas intervija norisinājusies ilgstoši, kamēr abas puses spējušas saprasties. Otrā gadījumā patvēruma meklētājam radās nozīmīgas grūtības

²¹ Avots: <https://www.youtube.com/watch?v=rcwNESkENgo&feature=youtu.be> (Valdības mājas (Ministru kabineta) sagatavots video materiāls, publiskots 2016.gada 18.martā, sk. 28.09.2017.)

ar statusa piešķiršanu tieši nekvalitatīva tulku darba rezultātā. Lūk, fragments no intervijas, kurā respondente, kura rezultātā ieguva bēgles statusu, stāsta savu pieredzi: „No sākuma mēs no imigrācijas departamenta [PMLP] saņēmām negatīvu atbildi. Mēs iesniedzām sūdzību tiesā, un tikai tad es ieguva statusu, jo dokumentu tulkošanā bija pieļauta kļūda. (..) Latvijā neviens nezina latviešu un kurdu sorani valodu, Latvijas valstij būtu ļoti jāpieņem pie kvalitatīva tulkojuma nodrošinājuma, tulkošana ir ārkārtīgi nozīmīga.”

Ar izmitināšanas apstākļiem PMIC „Mucenieki” intervētie patvēruma meklētāji un alternatīvo statusu ieguvušas personas ir apmierinātas – telpas ir tīras, ir iespēja aizslēgt savas istabas durvis, atrasties nosacīti savā privātajā telpā, brīvi pārvietoties ārpus centra. Viedokļi dalās attiecībā uz centra atrašanās vietu ārpus Rīgas. Pozitīvi esot tas, ka apkārtnē ir klusa, ir svaigs gaiss un miers, kas palīdz atgūties ne tikai fiziski, bet arī psiholoģiski no pārdzīvotajām piespiedu migrācijas traumām. Negatīvi tiek vērtēts tas, ka centrs atrodas tālu no dažādiem pakalpojumu sniedzējiem, piemēram, izglītības iestādēm, veselības aprūpes iestādēm, biedrības „Patvērums „Drošā māja””, lai apmeklētu sociālekonomiskās iekļaušanās programmas informatīvās lekcijas. Kaut arī tiek sniegts atbalsts sabiedriskā transporta pakalpojumu sniegšanai, ne vienmēr tas sedz visus nepieciešamos braucienus, sabiedriskais transports kursē salīdzinoši reti un mērojamais ceļš līdz pilsētas centram ir tāls un ilgs.

To, ka ikdienas pārvietošanās prasa daudz laika, kā īpašu problēmu izjūt ģimenes ar bērniem – kamēr viens bērns tiek pavadīts ceļā uz skolu vai veselības aprūpes iestādi, ir jānodrošina otra bērna pieskatīšana, taču ne visiem bērniem ir iespēja apmeklēt centrā izvietoto bērnudārzu. PMIC „Mucenieki” sniegtie pirmsskolas vecuma bērnu aprūpes un izglītības pakalpojumi piecus un sešus gadus veciem bērniem tika nodrošināti līdz 2017. gada beigām. Pētījumā veiktās intervijas ar PMIF mērķa grupu, NVO pārstāvjiem un PMIC „Mucenieki” darbinieku komentāri liecina, ka šāda veida pakalpojumi visiem pirmsskolas vecuma bērniem būtu nepieciešami arī turpmāk. Nākotnē ir plānots, ka Ropažu novada pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē būtu nepieciešams nodrošināt 12 vietas bērniem – patvēruma meklētājiem. Pētījuma īstenošanas laikā notika diskusijas starp Ropažu novada pašvaldību un Saeimas Pilsonības, migrācijas un saliedētības komisija par iespējamiem šī jautājuma risinājumiem. No pētījuma perspektīvas ir ieteicams nodrošināt pirmsskolas vecuma bērniem aprūpes, uzraudzības un izglītības pakalpojumus pēc iespējas tuvāk viņu dzīves vietai vai uzturēšanās vietai.

Pētījums parāda, ka bērnu uzraudzības pakalpojumu pieejamības trūkums rada būtiskus šķēršļus vecākiem aktīvi mācīties valodu, meklēt darbu un uzsākt patstāvīgu dzīvi Latvijā. Kā stāstīja viens no respondentiem: „Es nevaru šobrīd apmeklēt NVA valodas kursus, lai pēc tam varētu meklēt darbu, jo man katru dienu ir jāved meita uz slimnīcu, bet pēc tam jābrauc pakal dēlam uz skolu. Savukārt sieva nevar mācīties, jo viņai ir mazais un jāgatavo ēdiens.” Šajā gadījumā, lai puisēns nokļūtu uz skolu, ir jābrauc ar diviem autobusi vienā virzienā, kas esot gan dārgi, gan laikietilpīgi.

Negatīvas atsauksmes intervijās izskanēja arī par pārtiku un ēdināšanu. Respondenti atzina, ka viņiem tiek piešķirtas pārtikas pakas, taču to saturs, pirmkārt, esot nepietiekams un nepilnīgs (trūkst jebkādu dārzeņu); otrkārt, daļai produktu viņi nezina pielietojumu (piemēram, ar olu pulveri), tāpēc veidojas situācijas, kad pārtikas pakas krājas istabās vai arī tiek izmestas atkritumu tvertnēs. Neizpratne radusies arī par dzeramo ūdeni. Piemēram, viena no patvēruma meklētājām sašutusi skaidroja, ka PMIC „Muceniekos” tā iemītniekiem netiekot dots dzeramais ūdens, bet sacīts, ka jādzer t.s. krāna ūdens. Šāda veida problēmas parāda, cik liela nozīme ir to darbinieku, kas strādā ar šo mērķa grupu, starpkultūru komunikācijas kompetencēm.

Lielākās grūtības sākas tieši pēc statusa iegūšanas, kad tiek pārtraukta pārtikas un higiēnas paku izsniegšana, pārtraukts atbalsts sabiedriskā transporta izdevumu segšanai un ir jāuzsāk patstāvīga

dzīve – pašiem jānodrošina sev dzīves vieta un iztikas līdzekļi. Īpaši grūti tas ir ģimenēm ar nepilngadīgiem bērniem. Respondenti skaidroja, ka priekš viņiem dzīve Latvijā ir ļoti dārga, ņemot vērā viņu ierobežotās iespējas nopelnīt (skat. 3.3. apakšnodaļu par nodarbinātību). Viena no respondentēm šīs grūtības raksturoja ļoti emocionāli: „Dažreiz mēs tiešām domājam, ka labāk būtu bijis, ja mēs Irākā būtu nomiruši, jo ir ļoti turpināt dzīvot šādu dzīvi.”

3.3. Nodarbinātība

Trešo valstu pilsoņu nodarbinātībai pastāv vairāki ierobežojumi: pirmkārt, daļai ārzemnieku ir vajadzīga darba atļauja, otrkārt, daudzās profesijās ir nepieciešamas **latviešu valodas zināšanas, kas joprojām ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem nodarbinātības jomā**, treškārt, ierobežots skaits darba vietu ir pieejams tikai Latvijas pilsoņiem.

2017. gada 2. februārī Saeimā tika pieņemts likums “Grozījumi Imigrācijas likumā”, kas paredz uzturēšanās atļauju izsniegšanu ārzemniekiem, kas gatavojas attīstīt vai ieviest inovatīvus produktus un dibināt jaunuzņēmumus, kā arī precīzē vīzās un uzturēšanās atļaujās veicamos ierakstus tiesību uz nodarbinātību piešķiršanas gadījumos. Likuma regulējuma izpildei bija nepieciešams veikt grozījumus Ministru kabineta 2014. gada 28. janvāra noteikumos Nr.55 “Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu”, paredzot šādas galvenās izmaiņas:

- 1) tika precizētas to ārzemnieku kategorijas, kam vīzā vai uzturēšanās atļaujā iekļauj ierakstu „Tiesības strādāt 20H nedēļā” (ja ārzemniekam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja saskaņā ar Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 10. punktu vai sakarā ar studentu apmaiņu atbilstoši Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 19. punktam. Ja ārzemniekam izsniegta vīza sakarā ar studijām Latvijas Republikā akreditētā izglītības iestādē vai studentu apmaiņu, ierakstu vīzā veic angļu valodā: „THE RIGHT TO WORK 20 H PER WEEK”²²) un „Komerccdarbība” (papildinājums: „vai fiziskai personai, kas reģistrēta kā saimnieciskās darbības veicēja, vai ārzemniekam, kam izsniegta termiņuzturēšanās atļauja saskaņā ar Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 33. punktu”²³);
- 2) tika noteikts termiņš, kādā darba devējam jāiesniedz ielūguma vai izsaukuma pieprasījums ārzemniekam, paredzot dokumentu iesniegšanu ne vēlāk kā 30 dienu laikā pēc tam, kad pieteiktā vakance kļuvusi neaktuāla. Šāds termiņš nepieciešams, lai darba devējs un ārzemnieks varētu sagatavot dokumentus (piemēram, legalizēt vai atzīt profesionālās kvalifikācijas dokumentus) iesniegšanai PMLP. Šobrīd noteikumi neparedz starpposmu starp vakances deaktivēšanu un dokumentu iesniegšanu, līdz ar to ir gadījumi, kad darba devējs nepaspēj sagatavot visus dokumentus, un brīvā darba vieta jāreģistrē atkārtoti;
- 3) tika noteikts, ja ārzemnieku plānots nodarbināt specialitātē (profesijā), ko Ministru kabinets ir iekļāvis specialitāšu (profesiju) sarakstā, kurās prognozē būtisku darbaspēka trūkumu, pēc darba vietas pieteikšanas filiālē tai jābūt brīvai ne mazāk kā 10 darbdienas;
- 4) tika precizēti gadījumi, kad nav nepieciešams saņemt jaunas tiesības uz nodarbinātību, papildinot spēkā esošo regulējumu ar nosacījumu par to, ka jaunas tiesības uz nodarbinātību nav nepieciešams saņemt, ja ārzemnieks līdz diviem mēnešiem kalendārā gada laikā tiek nodarbināts pie viena darba devēja citā specialitātē (profesijā) nekā tā, kuras veikšanai viņam

²² Avots: <https://likumi.lv/ta/id/290392-grozijumi-ministru-kabineta-2014-gada-28-janvara-noteikumos-nr-55-noteikumi-par-arzemnieku-nodarbinasanu> (sk. 29.09.2017.)

²³ Turpat.

piešķirtas tiesības uz nodarbinātību, un šāda nodarbinātība saistīta ar prombūtnē esoša darbinieka aizvietošanu;

- 5) tika noteikts, ka uzņēmumu iekšienē pārceltu darbinieku nodarbināšanai nav nepieciešams pieteikt brīvu darba vietu Nodarbinātības valsts aģentūras filiālē.²⁴

Kopumā trešo valstu pilsoņiem nav būtisku tiesiskajā regulējumā bāzētu ierobežojumu attīstīt Latvijā savu uzņēmējdarbību. Attiecībā uz uzņēmējdarbību vienīgais ierobežojums ārzemnieku iespējām to attīstīt Latvijā ir saistīts ar aizliegumu iegādāties zemo pierobežas, aizsargjoslu teritorijās, kā arī lauksaimniecības un meža zemi.

Padziļināto interviju dati gan ar trešo valstu pilsoņiem, gan ar NVO un pašvaldību pārstāvjiem liecina, ka nodarbinātība ir joma, kurā PMFI mērķa grupa saskaras ar nozīmīgām grūtībām. Ierobežota darba tirgus pieejamība samazina šīs grupas iespējas un pieeju resursiem arī citās jomās. Galvenais šķērslis nodarbinātības jomā ir **latviešu valodas zināšanu trūkums** vai zems līmenis. Trešo valstu pilsoņu grupā īpaši tas skar augsti kvalificētos trešo valstu pilsoņus, kuri daudzos gadījumos tieši valodas dēļ nevar strādāt savai kvalifikācijai atbilstošā darba vietā. Situācija gan var atšķirties dažādās nodarbinātības jomās un sektoros. Tika izteikti pieņēmumi, ka mazāk grūtību varētu būt privātajā sektorā un darbības jomās, kuras nav saistītas ar tiešo komunikāciju ar cilvēkiem atšķirībā no jomām, kurās ir tiešais kontakts ar klientiem (viesmīļi, frizieri, pārdevēji u.tml.). Kā rāda augsti kvalificēto respondentu pieredze, vieglāk integrēties darba tirgū ir eksakto un tehnisko jomu speciālistiem, piemēram, informācijas tehnoloģiju speciālistiem, kuriem latviešu valodas zināšanu līmenis nerada būtiskus profesionālās darbības šķēršļus. Ar problēmām atrast piemērotu darbu vairāk saskaras humanitāro un sociālo zinātņu jomās izglītību un profesionālo kvalifikāciju ieguvušie trešo valstu pilsoņi. Lai strādātu jomās, kas atbilst viņu kvalifikācijai, bez augsta līmeņa latviešu valodas zināšanām viņiem ir nepieciešamas arī zināšanas par nacionālo tiesisko regulējumu un konkrētās nozares specifiku tieši Latvijā.

Kā risinājumu savām nodarbinātības problēmām vairāki intervētie augsti kvalificētie trešo valstu pilsoņi apsver iespēju attīstīt savu uzņēmējdarbību. Daļa to jau ir mēģinājuši darīt, taču ne vienmēr sekmīgi. Galvenie šķēršļi ir bijušas latviešu valodas zināšanas (to gan varot risināt piesaistot starpniekus), nodokļu slogs, grūtības atrast uzticamus un atbildīgus vidējās kvalifikācijas darbiniekus (piemēram, ēdināšanas uzņēmumā apkalpojošo personālu), kā arī kopējie uzņēmējdarbības uzsākšanas un īstenošanas nosacījumi. Kopumā gan tika atzīts, ka tās nav problēmas, kuras ir specifiskas tieši ārvalstniekiem, bet gan skar jebkuru Latvijas iedzīvotāju, kurš vēlas īstenot savu uzņēmējdarbību. Līdzās neveiksmīgajiem gadījumiem pētījumā atklājās arī pozitīva pieredze, kad trešo valstu pilsonis ir izveidojis Latvijā uzņēmumu, radot vēl papildus vairāk nekā desmit darba vietas arī vietējiem iedzīvotājiem.

Kā atsevišķa nodarbinātības problēmas risinājuma stratēģija, kas atklājās šajā pētījumā, ir darba atrašana, izmantojot privātos sociālos un profesionālos kontaktus ar darba devējiem. Šiem gadījumiem raksturīgi, ka darba devējam ir vērtīgas konkrēto speciālistu profesionālās zināšanas vai prasmes (iespējams, citi nemateriālie resursi, piemēram, kontakti). Latviešu valodas un citu kompetenču trūkums tiek kompensēts ar citu uzņēmuma darbinieku resursiem. Parasti šie darbinieki-trešo valstu pilsoņi strādā kā uzņēmuma konsultanti, vidējā līmeņa vadītāji vai uzņēmuma vadītāja palīgi. Daļā gadījumu tā ir deklarētā nodarbinātība, bet daļā, spriežot pēc intervijas konteksta un atklātās informācijas, visticamāk, ka nedeklarētais darbs, jo atalgojumu šie cilvēki saņem, bet viņiem

²⁴ MK noteikumu "Grozījumi Ministru kabineta 2014.gada 28.janvāra noteikumos Nr.55 "Noteikumi par ārzemnieku nodarbināšanu"" projekta sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija).

nav noslēgts darba līgums, nav konkrēts darba laiks un darba vieta birojā, viņu uzturēšanās pamats Latvijā nav saistīts ar nodarbinātību.

Latviešu valodas zināšanu trūkums apgrūtina arī vidējas un zemas kvalifikācijas trešo valstu pilsoņu darba meklējumus, taču šīs grupas gadījumā ir darba vietas, kurās pietiek ar pamata latviešu valodas zināšanām un/vai starpniekvalodu (krievu vai angļu) zināšanām. Kā atsevišķa problēma padziļinātajās intervijās tika identificēts tas, ka darba sludinājumi pamatā ir latviešu valodā, tādējādi trešo valstu pilsoņiem ar vājām latviešu valodas zināšanām (vai tiem, kuriem vispār nav nekādu valsts valodas zināšanu) ir apgrūtināta informācijas pieejamība par iespējamām vakancēm.

Grūtības radot arī atļauto darba stundu skaita ierobežojumi, piemēram, studējošajiem trešo valstu pilsoņiem. Taču šajā jautājumā viedokļi atšķīrās – daļa studējošo trešo valstu pilsoņu uzskata, ka primāri viss laiks un enerģija ir jāvelta studijām, tāpēc domu par darbu viņi vispār neapsver; daļa gluži otrādi skaidroja, ka viņiem ir ievērojami vairāk brīva laika ārpus studijām, ko labprāt veltītu algotam darbam.

Tie augstu kvalificētie trešo valstu pilsoņi, kuri ir ieradušies Latvijā uz nodarbinātības pamata, kopumā ir apmierināti ar saviem darba apstākļiem – viņiem ir darba līgumi, reālā darba alga atbilst darba uzaicinājumā solītajai, darba vietās tiek ievērotas darba drošības normas un darba tiesības (tiesības uz apmaksātu atvaļinājumu, slimības atvaļinājumu). Šajā mērķa grupā raksturīgi arī tas, ka darba devējs nodrošina privāto veselības apdrošināšanu, kas ievērojami uzlabo veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību salīdzinājumā ar citām mērķa grupām. Darba devēju attieksme ir labvēlīga, respondenti nav izjutuši nekādas atšķirības viņu attieksmē vai darba nosacījumos salīdzinājumā ar vietējiem kolēģiem. Šādu tik pozitīvu kopējo situāciju lielā mērā izskaidro konkrēto jomu speciālistu augstais pieprasījums.

Ievērojami sarežģītāka situācija nodarbinātības jomā ir **starptautiskās aizsardzības personām**. No tiesiskā regulējuma perspektīvas patvēruma meklētāji laikā, kamēr gaida PMLP lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, nav tiesīgi strādāt. 2017. gada 2. martā stājās spēkā grozījumi Imigrācijas likumā, kas paredz, ka tiesības uz nodarbinātību bez ierobežojumiem ir ārzemniekam, kurš ir **saņēmis patvēruma meklētāja personas dokumentu un nav saņēmis PMLP lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt sešu mēnešu laikā** pēc tam, kad iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu. Tiesības uz nodarbinātību saglabājas līdz brīdim, kad stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams galīgais lēmums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt.²⁵

Bēgļa statusu ieguvušajām personām ir tiesības strādāt pie jebkura darba devēja (nav nepieciešams izpildīt papildu nosacījumus piekļuvei darba tirgum). Bēgļiem vai alternatīvo statusu ieguvušām personām nav tādu tiesību, kādas attiecināmas tikai uz LR pilsoņiem, piemēram, ieņemt noteiktus amatus (tiesneši vai prokurori), kā arī piedalīties Saeimas vēlēšanās. Atbilstoši Rīcības plānam personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (3.11. pasākums) Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) nodrošina šai mērķa grupai šādus pakalpojumus:

- reģistrē bēgli vai alternatīvo statusu ieguvušo personu un piešķir bezdarbnieka/darba meklētāja statusu;
- veic bēgļa vai alternatīvo statusu ieguvušās personas profilēšanu ar mērķi noskaidrot viņa iespējas un šķēršļus integrācijai Latvijas darba tirgū, kā arī noteiks atbilstību NVA pieejamajiem pasākumiem;

²⁵ <http://www.beglis.lv/lv/-grozījumi-imigrācijas-likuma-paredz-atraku-patveruma-mekletaju-iesaistisanos-nodarbinatibas-pasakumos> (sk. 13.09.2017.)

- atbilstoši profilēšanas rezultātiem, bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušajai personai piedāvā viņa prasmēm atbilstošas vakances, sastādīs individuālā darba meklēšanas plānu;
- bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušajai personai NVA piedāvā turpināt latviešu valodas apguvi. Bēglis vai persona ar alternatīvo statusu rindas kārtībā var iesaistīties NVA apmaksātajā kuponu apmācībā un apgūt valsts valodu ar vai bez starpniekvalodas;
- piedāvā karjeras konsultācijas, kurās noteiks profesionālo piemērotību, sniedz palīdzību CV un motivācijas vēstules sastādīšanā, palīdz sagatavoties darba intervijai;
- atbilstoši profilēšanas rezultātiem, bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušajai personai var piedāvāt iesaistīties konkurētspējas paaugstināšanas pasākumos (dažādi kursi, lekcijas, semināri, individuālas konsultācijas), taču iesaistīties profesionālajā apmācībā ir iespējams tikai pēc valsts valodas apguves, jo visi kursi notiek valsts valodā.²⁶

Padziļināto interviju rezultāti ar starptautiskās aizsardzības personām liecina, ka neraugoties uz paredzēto NVA atbalstu, šai grupai ir nozīmīgas problēmas nodarbinātības jomā. Pats galvenais šķērslis ir valsts valodas zināšanas. Atšķirībā no trešo valstu pilsoņiem starptautiskās aizsardzības personām latviešu valodas zināšanu trūkums ir šķērslis veikt arī zemas kvalifikācijas darbus, kuros nav tiešas saskarsmes ar klientiem (piemēram, celtniecība vai lauksaimniecība). Tas ir saistīts ar to, ka, ņemot vērā viņu izcelsmi, lielākajā daļā gadījumu viņiem nav starpniekvalodu (krievu un angļu valodu) zināšanu, lai varētu veidot saziņu ar potenciālo darba devēju – vienoties par darba nosacījumiem, samaksu, darba uzdevumiem utt.

Grūtības iesaistīties NVA atbalsta pasākumos (valodas apmācības, profesionālās kvalifikācijas kursi) šai mērķa grupai ir laika trūkuma dēļ. Vienā gadījumā laiks ir jāvelta bērnu pieskatīšanai, pavadīšanai uz/no skolas vai veselības aprūpes iestādēm. Par grūtībām apvienot darbu ar rūpēm par ģimeni un mācībām sūdzējās vairāki šīs mērķa grupas respondenti. Tie respondenti, kas strādā, skaidroja, ka NVA vai citu organizāciju atbalsta pasākumus nav iespējams apmeklēt, jo viss laiks tiek veltīts darbam. Piemēram, viens no intervētajiem bēgļiem stāstīja, ka strādā fizisku darbu, lai gan viņam ir augstākā izglītība; strādāt kvalificētāku darbu viņam liedz valodas zināšanu trūkums, bet valodu mācīties nav laika, jo darbs aizņem visu laiku. Kā viņš pats skaidroja: „(..) es strādāju deviņas stundas, tas ir ilgs laiks, darbs ir ļoti smags. Kad es atnāku mājās no darba, es gribu tikai gulēt. (..) Ja es samazināšu darba stundu skaitu, lai mācītos valodu, samaksa būs mazāka. Bet, ja es nemācīšos latviešu valodu, es nevarēšu atrast labāku darbu.” Šis piemērs raksturo situāciju, kad veidojas apburtais loks, no kura pats cilvēks nespēj rast izeju, tādējādi nonākot nabadzības slazdā, kas liek domāt par došanos prom no Latvijas. Kāda sieviete, kurai arī bēgles statuss, strādā astoņas stundas dienā, bet pēc darba viņai ir jārūpējas par saviem bērniem, tāpēc brīvā laika valodas mācībām viņai neatliekot: „Ir pārāk grūti astoņas stundas strādāt un pēc tam vēl mācīties. Brīvdienās man vajag uzkopt māju, rūpēties par bērniem, gatavot ēst.”

Papildus starptautiskās aizsardzības personu intervijās identificētajām problēmām nodarbinātības jomā NVO pārstāvji norādīja, ka šai mērķa grupai problēmas atrast darbu ir saistītas arī ar vietējo darba devēju noraidošo attieksmi pret bēgļiem un alternatīvo statusu ieguvušām personām. Vienlaikus tika skaidrots, ka šobrīd situācija ar darba devējiem sāk pakāpeniski uzlaboties (viņi arvien labprātāk pieņem darbā šīs mērķa grupas pārstāvjus). Darba devēju attieksmes izmaiņas esot saistītas arī ar arvien pieaugošo darba spēka trūkumu Latvijā.

²⁶ <http://www.beglis.lv/lv/-grozijumi-imigracijas-likuma-paredz-atraku-patveruma-mekletaju-iesaistisanos-nodarbinatibas-pasakumos> (sk. 13.09.2017.)

3.4. Vispārējā izglītība

2010. gadā tika veikti būtiski grozījumi LR normatīvajos aktos, kuri paplašināja mērķa grupu tiesības uz izglītību Latvijā. Izglītības likumā ir atzīts pret-diskriminācijas princips un nostiprinātas gan patvēruma meklētāju, gan bēgļu, gan alternatīvo statusu ieguvušo personu tiesības uz bezmaksas vispārējo izglītību, kā to nosaka LR normatīvais ietvars.²⁷ Bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu bērniem, kā arī patvēruma meklētāju bērniem saskaņā ar Izglītības likumu ir jāapmeklē vispārīzglītojošā skola tāpat kā jebkuram citam bērnam Latvijā. Tas attiecas arī uz trešo valstu pilsoņiem, kuriem ir tiesības uz bezmaksas obligāto pirmsskolas un pamatzglītības iegūšanu. Vispārējās izglītības jomā trešo valstu pilsoņu iespējas iekļauties mācību procesā un saņemt atbalstu latviešu valodas un mācību priekšmetu apguvē šobrīd nosaka MK noteikumi nr.591 „Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi” (13.10.2015.). Šie noteikumi veido sistēmiska atbalsta rāmi skolām, skolotājiem un vecākiem, lai sekmētu trešo valstu pilsoņu bērnu iekļaušanos skolā Latvijā, īpaši skolās ar latviešu mācību valodu.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr.591 31. pantu, uzņemot vispārīzglītojošajā skolā bērnu, kurš iepriekš nav ieguvis izglītību Latvijā (tātad tas attiecas arī uz PMIF mērķa grupām), izglītības iestāde izvērtē bērna citā valstī apgūto mācību saturu un rezultātus, novērtē bērna valodas prasmes un līdzšinējos mācību sasniegumus, uzņem bērnu viņa vecumam atbilstošā klasē, ievērojot iepriekš apgūtā mācību satura pēctecību, un nosaka viena līdz triju mācību gadu laikā īstenojamos valsts finansētos atbalsta pasākumus obligātās pamatzglītības ieguvei – latviešu valodas prasmes pilnveidei un mācību priekšmetu "Latviešu valoda" vai "Literatūra", vai "Latviešu valoda un literatūra", "Sociālās zinības", "Latvijas vēsture", kā arī to mācību priekšmetu apguvei, kuri atšķiras Latvijas un izglītojamā iepriekš apgūtajā izglītības programmā.

Pašvaldību un NVO pārstāvju skatījumā izglītības joma nav problemātiska ne pirmsskolas, ne vidējās izglītības līmenī. Integrēšanos izglītības sistēmā atvieglojot arī tas, ka Latvijā joprojām plaši pieejama ir izglītība krievu valodā, kas ir daudzu trešo valstu pilsoņu dzimtā valoda vai starpniekvaloda. Iekļaušanos Latvijas izglītības sistēmā sekmējot arī tas, ka pēdējos gados ir pieaudzis pedagogu profesionālās pilnveides pasākumu piedāvājums par to, kā strādāt ar skolēniem ar migrācijas pieredzi (piemēram, tālākizglītības kursi par starpkultūru kompetencēm, globalizācijas ietekmi uz izglītības sistēmu un mācību procesu). Tāpat, kā uzskata intervētie pašvaldību pārstāvji, trešo valstu pilsoņiem ir plašas iespējas studēt Latvijas augstākās izglītības iestādēs. Problēma, kas saistīti attiecas uz izglītības un nodarbinātības jomu, dažkārt mēdz rasties saistībā ar izglītības dokumentu (diplomu) atzīšanu, taču šajā sakarā pētījums neuzrāda sistēmiskas problēmas.

Trešo valstu pilsoņu situācijas kvalitatīvās izpētes rezultāti izglītības jomā liecina, ka vecākiem ir bijušas grūtības ar viņu bērnu uzņemšanu valsts un pašvaldību vispārīzglītojošajās skolās. Vairākos gadījumos skolu administrācija ir atteikusies uzņemt bērnus skolā, aizbildinoties ar to, ka bērniem būs grūtības mācīties latviešu valodas zināšanu trūkuma dēļ. Šādos gadījumos vecāki sākotnēji uz noteiktu laiku (ilgums ir atkarīgs no tā, cik ātri bērni apgūst latviešu valodu vajadzīgajā līmenī) ir iekārtojuši savus bērnus privātajās mācību iestādēs un papildus algojuši mājskolotājus latviešu valodas un atsevišķu mācību priekšmetu apguvei. Kad bērni apgūst latviešu valodu nepieciešamajā līmenī, viņi pāriet uz vispārējo izglītības iestādi. Tie trešo valstu pilsoņi, kuru dzimtā valoda ir krievu, parasti saviem bērniem izvēlas mazākumtautību skolas ar domu, ka tajās viņiem būs vieglāk

²⁷ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2011). Pētījums par patvēruma meklētāju, bēgļu un personu, kurām piešķirts alternatīvais statuss, piekļuvi izglītībai Latvijā, 9.lpp. Pieejams: http://providus.lv/article_files/848/original/Gala_zinojums_ped2.pdf?1326198814 (sk. 29.09.2017.)

iekļauties gan sociāli, gan mācību procesa ziņā. Respondentu pieredze rāda, ka šādai pārejai ir vajadzīgi vismaz viens līdz divi gadi, bet ir bērni, kuriem šis posms ir vēl ilgāks.

Padziļinātajās intervijās trešo valstu pilsoņiem, kuriem ir nepilngadīgi bērni, kuri apmeklē vispārizglītojošās skolas Latvijā, tika minētas šādas galvenās problēmas:

- nepietiekamas latviešu valodas zināšanas bērniem un vecākiem (vecākiem ir grūtības palīdzēt bērniem ar mājas darbiem vai vielas apguvi);
- nepieciešams lielāks papildu atbalsts latviešu valodas apguvei;
- neapmierinoša izglītības kvalitāte (vienā gadījumā izglītības kvalitāte ir galvenais arguments lēmuma par uzturēšanās ilgumu Latvijā pieņemšanai);
- pedagogu pārāk augstās prasības, neņemot vērā jauniebraucēju bērnu grūtības integrēties mācību procesā;
- nepieciešamība algot mājskolotājus vairāku iemeslu dēļ: neapmierinoša izglītības kvalitāte, nepietiekamas bērnu latviešu valodas zināšanas, grūtības apgūt mācību vielu, kas tiek pasniegta latviski vai bilingvāli;
- vispārējās izglītības pieejamība angļu valodā (starptautiskās skolas, kas sniedz šādu izglītības pakalpojumu, ir ļoti dārgas – kā liecina respondentu pieredze, samaksa var būt līdz pat 15 000 eiro gadā).

Starptautiskās aizsardzības personas, kuru ģimenēs aug skolas vecuma bērni, kā galvenās problēmas intervijās minēja šādas:

- skolas atrašanās vieta (tālu no ģimenes uzturēšanās vai dzīves vietas; mācību iestādi izvēlas nevis ģimene, bet tā tiek ierādīta);
- bērnu grūtības iekļauties skolas vidē, kas ir saistīts gan ar bērnu vizuālajām atšķirībām, gan saziņas valodu zināšanu trūkumu (bērni, kas nāk no Tuvo Austrumu valstīm, parasti nezina nedz latviešu, nedz krievu, nedz angļu valodu);
- bērnu grūtības iekļauties mācību procesā (šo aspektu respondentiem bija grūti komentēt, jo viņi paši nesaprot, ko tieši bērni skolā dara un mācās, taču novērojumi liecina, ka bērns skolā neko jaunu neiemācās).

Vienā no intervijām uz jautājumu, kā viņu dēls jūtas skolā, viens no respondentiem skaidroja: „Viņš visu laiku raud, jo viņam tur nav draugu, viņš nevar ne ar vienu komunicēt. Mēs par viņu uztraucamies.” Neraugoties uz to, ka puisēnam ir piesaistīta skolotāja, kuras pienākums esot viņu atbalstīt, viņa to nevar izdarīt, jo nevar ar bērnu sarunāties abi saprotamā valodā. PMIC „Mucenieki” dzīvojošās ģimenes pozitīvi atsaucās par iespēju bērniem turpat apmeklēt bērnudārzu. Respondenti labprāt savus bērnus paturētu bērnudārzā ilgāk, arī septiņu gadu vecumā, nevis laistu skolā, jo skolā viņiem šajā vecumā ir ļoti grūti adaptēties salīdzinājumā ar bērnudārzu. Kā skaidroja viens no intervētajiem tēviem: „Dēlam bērnudārzā bija lielāks progress nekā skolā. Viņš iemācījās ciparus, rakstīt, taču skolā neko.”

Pastāv arī pozitīvās pieredzes gadījumi. Kāda cita ģimene, kura Latvijā uzturas jau trīs gadus, stāstīja, ka skolotāji bērniem skolā ļoti daudz palīdz, dažkārt pat brīvdienās nākot uz mājām un strādājot individuāli. Latviešu valodu tādā līmenī, lai varētu iekļauties mācību procesā, bērni spējuši apgūt apmēram deviņu mēnešu laikā. Šie atšķirīgie gadījumi liecina, ka ļoti liela nozīme ir skolotāju sagatavotībai un motivācijai strādāt ar bērniem, kuriem ir migrācijas pieredze, īpaši, ja šie bērni nāk no ļoti atšķirīgām kultūrām.

Padziļinātu situācijas izpēti Rīgas vispārizglītojošajās skolās par darbu ar jauniebraucēju skolēniem, t.sk. trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām, 2014. un 2017.gadā veica biedrība „Izglītības attīstības centrs” sadarbībā ar Rīgas domi. Izpētes autori sniedz gan plašus pieredzes aprakstus, gan ieteikumus dažādām mērķa grupām - pedagogiem darbā ar jauniebraucēju

bērniem, izglītības iestāžu administrācijas darbiniekiem, kā arī valsts un pašvaldību institūcijām par nepieciešamo atbalstu izglītības iestādēm -, lai skolēni ar migrācijas pieredzi veiksmīgi iekļautos skolas vidē un mācību procesā²⁸.

3.5. Veselības aprūpe

Veselības aprūpe joprojām ir tā joma, kurā trešo valstu pilsoņi ar TUA, saskaras ar vislielākajām grūtībām. Saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu trešo valstu pilsoņiem ar TUA un viņu bērniem nav tiesības saņemt Latvijas valsts garantēto medicīnisko palīdzību. Šādas tiesības nav arī strādājošajiem trešo valstu pilsoņiem ar TUA, neraugoties uz to, ka viņi veic sociālā nodokļa iemaksas, jo valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumi ir piesaistīti ne tikai sociālo iemaksu veikšanai (nodarbinātībai), bet arī uzturēšanās ilgumam Latvijā. Veselības aprūpes pakalpojumi šai mērķa grupai ir pieejami tikai par maksu un izmantojot veselības apdrošināšanas polisi (formāli tā sedz arī neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojumus). Ja trešās valsts pilsonis ir Latvijas pilsoņa vai Latvijas nepilsoņa laulātais ar TUA, tad ir iespējams saņemt valsts garantētos grūtnieču aprūpes pakalpojumus un dzemdību palīdzību, tāpat valsts garantētā veselības aprūpe ir pieejama šādās ģimenēs dzimušiem bērniem, kuru viens no vecākiem ir Latvijas pilsonis. Pētījumā intervēto respondentu pieredze to apstiprina arī praksē. Attiecībā uz neatliekamo medicīnisko palīdzību izņēmums ir Ukrainas pilsoņi un Krievijas Federācijas pensionāri, kuri saskaņā ar starpvaldību līgumā noteiktu vienošanos šo palīdzību var saņemt bez maksas neatkarīgi no veselības polises nosacījumiem.

Padziļinātajās intervijās uzklautā pieredze apstiprina, ka trešo valstu pilsoņu situācija veselības aprūpes jomā kopš 2015.gada nav mainījusies – līdzās latviešu valodas apmācībām un nodarbinātībai tā ir viena no galvenajām problēmu jomām. Lielākās grūtības, kā tas ir bijis arī līdz šim un ko nosaka tiesiskā regulējuma ietvars, ir trešo valstu pilsoņiem ar TUA. Šajā mērķa grupā gan pieaugušajiem, gan bērniem veselības aprūpes pakalpojumi lielāko tiesu ir par maksu. Obligātā veselības apdrošināšana, kuru nepieciešams noformēt, lai saņemtu uzturēšanās atļauju, ņemot vērā respondentu pieredzi, ir drīzāk formāla prasība, un kā tāda tā tiek arī uztverta. Daudzkārt trešo valstu pilsoņi to iegādājas, pat nezinot, kāda veida pakalpojumu izmaksas šī polise sedz. Intervijās atklājās (to apstiprina arī aptaujas dati), ka lielai daļai respondentu nav saprotama veselības aprūpes sistēma Latvijā kopumā – kā darbojas ģimenes ārsta institūts, nosūtījumu pie speciālistiem sistēma, ārstēšanās iespējas stacionārā utt. Lai risinātu konkrētās situācijas, respondenti pamatā izmanto savus privātos sociālos tīklus un vietējos starpniekus – kolēģus, draugus, paziņas, kuriem lūdz ieteikt ārstniecības iestādes, ģimenes ārstus un speciālistus.

Galvenās problēmas un neskaidrības, kas izriet no padziļinātajām intervijām un ar kurām saskaras trešo valstu pilsoņi veselības aprūpes jomā, ir šādas:

- neadekvāti mazs obligātās veselības apdrošināšanas apmaksāto pakalpojumu grozs;
- nepilnīgas zināšanas par bezmaksas pieejamajiem veselības aprūpes pakalpojumiem ārvalstniekiem ar TUA;
- maksas veselības aprūpe nepilngadīgajiem trešo valstu pilsoņiem;
- augstas veselības aprūpes pakalpojumu cenas;
- paaugstināta veselības aprūpes pakalpojumu samaksa ārvalstniekiem;
- ārstniecības personu nepilnīgās starpniekvalodu zināšanas, īpaši tas attiecas uz angļu valodu;
- daļā gadījumu neapmierinoša ārstniecības personu attieksme pret pacientu-ārvalstnieku;

²⁸ Pieejams: http://www.amitiecode.eu/sites/default/files/uploads/training_booklet_lv.pdf (sk. 28.12.2017.)

- nepieciešamība apmeklēt maksas ģimenes ārstu, lai saņemtu nosūtījumu pie maksas ārsta-speciālista;
- stingras prasības attiecībā uz neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojumu atbilstību apdrošināšanas gadījuma kritērijiem (tādā nozīmē, ka polise sedz radušās izmaksas);
- grūtības regulāri saņemt ārsta izziņas nepilngadīgajiem bērniem uzrādīšanai izglītības iestādēs par bērna veselības stāvokli pēc vienkāršām saslīmšanām;
- grūtības saņemt medikamentu receptes (katras receptes saņemšanai ir nepieciešama vizīte pie maksas ģimenes ārsta);
- informācijas trūkums par iespējām iegādāties privātās veselības apdrošināšanas polises neatkarīgi no nodarbinātības statusa.

Mazāk sūdzību par veselības aprūpes pakalpojumiem bija tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri studē Latvijā, kas izskaidrojams ar to, ka tie pārsvarā ir gados jauni cilvēki ar labu vispārējās veselības stāvokli. Grūtības nav arī tiem strādājošajiem, kuru darba devēji nodrošina privātās veselības apdrošināšanas polises, kas sedz lielāko daļu visu veidu veselības aprūpes pakalpojumus. Šī grupa atzina, ka viņi nav arī saskārušies ar tādām problēmām kā ārstniecības iestāžu vai speciālistu izvēle, saziņas valoda ar ārstniecības personām, neapmierinoša attieksme no ārstu puses, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība.

Bez maksas trešo valstu pilsoņiem ar TUA, t.sk. nepilngadīgajiem bērniem, nav pieejams arī ģimenes ārsts, kas atbilstoši Latvijas veselības aprūpes sistēmai ir primārā atbalsta persona veselības problēmu gadījumos. Vienīgi varot izmantot ģimenes ārstu bezmaksas konsultatīvo tālruni, uz kuru zvanot netiek lūgts precizēt pacienta tiesisko statusu Latvijā, līdz ar to var saņemt bezmaksas pakalpojumu ārkārtas situācijās. Taču šādā veidā kontaktējoties ar ārstu nav iespējams iegūt medikamentu receptes, kas ir aktuāli cilvēkiem ar hroniskām saslīmšanām. Daļa intervēto trešo valstu pilsoņu, būdami neapmierināti ar veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, īpaši bērniem, ārstu vizītes plāno savā izcelsmes valstī, kurp dodas pāris reizes gadā tieši ar šādu mērķi. Jāpiebilst, ka kopumā intervijās dominēja viedoklis, ka veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāte ir apmierinoša.

Starptautiskās aizsardzības personām situācija ir nedaudz atšķirīga no trešo valstu pilsoņu ar TUA grupas, ko lielā mērā nosaka katrai personai piešķirtais statuss. Bēgļiem ir tādas pašas tiesības veselības aprūpes jomā kā trešo valstu pilsoņiem ar PUA un Latvijas nepilsoņiem. Savukārt alternatīvo statusu ieguvušām personām ir līdzīga situācija kā trešo valstu pilsoņiem ar TUA, jo arī viņiem tiek izsniegtas TUA uz gadu.

2016. gada 30. augustā Ministru kabinetā tika apstiprināti Veselības ministrijas izstrādātie grozījumi 2013. gada 17. decembra MK Nr. 1529 “Veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtība”. Grozījumi noteikumos paredz precizējumus attiecībā uz patvēruma meklētājiem sniedzamo veselības aprūpi, kā arī veselības aprūpes pakalpojumu apmaksu. Grozījumi nosaka, ka ārstiem, kuri sniedz veselības aprūpes pakalpojumus patvēruma meklētājiem, būs tiesības nosūtīt personu valsts apmaksātu veselības pakalpojumu saņemšanai vai izrakstīt ambulatorajai ārstēšanai paredzētās no valsts budžeta līdzekļiem kompensējamās zāles un medicīniskās ierīces. Atbilstoši grozījumiem patvēruma meklētāji tiks iekļauti no pacientu iemaksas atbrīvoto personu sarakstā.²⁹

No 2016. gada 23. septembra stājas spēkā Veselības ministrijas izstrādātie MK noteikumi Nr. 620 “Kārtība, kādā veic aizturētā patvēruma meklētāja veselības stāvokļa pārbaudi un sanitāro apstrādi,

²⁹ Avots: <http://www.beglis.lv/lv/precizejumi-attieciba-uz-patveruma-mekletajiem-sniedzamo-veselibas-aprupi> (sk. 13.09.2017.)

kā arī reģistrē to rezultātus”. Noteikumi nosaka kārtību, kādā ārstniecības personai ir jāveic patvēruma meklētāju sanitārā apstrāde un veselības pārbaude pēc aizturēto patvēruma meklētāju ievietošanas izmitināšanas centrā. Atbilstoši noteikumiem sanitārā apstrāde ietver mazgāšanos pirtī vai dušā, kā arī nepieciešamības gadījumā apstrādi pret pedikulozi un patvēruma meklētāja personīgā apģērba un personīgo lietu dezinfekciju, dezinfekciju un deratizāciju.

Savukārt aizturētā patvēruma meklētāja veselības pārbaude ietver personas aptauju un, ja iespējams, medicīniskas dokumentācijas izskatīšanu, antropometriju (ķermeņa masa, augums), vispārējo apskati un pārbaudi, lai noteiktu tuberkulozi, kā arī citu nepieciešamo izmeklējumu nozīmēšanu, ņemot vērā personas veselības stāvokli, slimību simptomus un īpašo epidemioloģisko situāciju aizturētā patvēruma meklētāja izcelsmes valstī vai valstī, kurā persona uzturējās pirms iebraukšanas Latvijā. Piemēram, personām, kurām kopš ierašanās Latvijā nav pagājušas vairāk kā 30 dienas no brīža, kad tās ir ceļojušas no poliomielīta skartajām valstīm vai šķērsojušas poliomielīta skartās valstis, būs jāveic arī izmeklēšana uz poliovīrusu klātbūtni. Pēc personas veselības pārbaudes, ārstniecības personai būs jāizsniedz atzinums par veselības stāvokli un rekomendācijas, kā arī aizturētais patvēruma meklētājs jāinformē par rīcību saslimšanas gadījumā, veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas iespējām un ieteicamajiem profilakses pasākumiem. Sanitārās apstrādes un veselības stāvokļa pārbaudes rezultātus ārstniecības personas reģistrēs pacienta ambulatorajā kartē.³⁰

Starptautiskās aizsardzības personu pieredze veselības aprūpes jomā ir jāskata atsevišķi vairākos posmos. Pirmkārt, augstāk aprakstītās obligātās veselības pārbaudes uzņemšanas procedūras laikā, par kurām intervētie šīs mērķa grupas pārstāvji neizteica nekādas sūdzības – nedz par nepieciešamību šādas pārbaudes veikt, nedz par veidu, kā tas notiek. Otrkārt, nozīmīgas problēmas ar veselības aprūpi pašas mērķa grupas vērtējumā nav arī laikā, kamēr patvēruma meklētāji, gaidot lēmumu pieņemšanu par savu statusu, atrodas PMIC „Mucenieki”. Kā stāstīja paši patvēruma meklētāji, centrā regulāri dežūrē medmāsa, un ir iespējams saņemt arī vienkāršus medikamentus, piemēram, pretsāpju zāles, kā arī neatliekamo medicīnisko palīdzību. Ārstniecības personu attieksme esot bijusi pozitīva un ieinteresēta. Problēmas sākas tajā brīdī, kad ir nepieciešama jau specifiska medicīniska palīdzība vai manipulācijas, ārstu-speciālistu konsultācijas, kas ir pieejamas tikai par maksu, kas šīs mērķa grupas gadījumā nozīmē, ka tie praktiski nav pieejami. Treškārt, veselības aprūpe ārpus PMIC „Mucenieki”, kad ir uzsākta patstāvīga dzīve. Šajā posmā starptautiskās aizsardzības personas saskaras ar visām tām pašām problēmām, ar kurām trešo valstu pilsoņi ar TUA (skat. augstāk).

Papildus sarežģījumus šajā mērķa grupā rada starpniekvalodas trūkums, kas būtiski apgrūtina saziņu ar ārstniecības personām un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību kopumā. Intervētās personas stāstīja, ka daudzkārt viņām nav saprotama ārstu sniegtā informācija par savu vai bērnu veselības stāvokli. Saziņā tiek izmantoti dažādi līdzekļi, piemēram, tulkošana ar mobilo aplikāciju palīdzību. Pētījumā izskanēja gadījumi, kad ārsti atsakās vienlaikus ar pacientu vizītē būt klāt arī tulkam, pat ja pacientam ir iespēja ierasties ar tulku. Līdz ar to pacientam ir vairākkārtīgi jādodas no ārsta pie tulka, no tulka pie ārsta, kas ļoti ievēl garumā kā izmeklēšanas, tā ārstēšanas procesu. Turklāt šādā veidā faktiski tiek pārkāptas pacienta tiesības saņemt izsmeļošu informāciju par savu veselības stāvokli un ārstēšanu. Biedrības „Patvērums „Drošā māja”” sociālie darbinieki ir izveidojuši sadarbību ar konkrētu veselības aprūpes iestāžu ārstiem, pie kuriem iesaka vērsties saviem klientiem vai arī nepieciešamības gadījumā pavada savus klientus pie ārstiem. Šīs organizācijas pārstāve atzina, ka izšķiroša nozīme šajā jomā ir katra ārsta personībai.

³⁰ Avots: <http://www.beglis.lv/lv/ir-stajusies-speka-kartiba-kada-patveruma-mekletaju-izmitinasanas-centra-ievietotai-personai-veicama-veselibas-parbaude> (sk. 13.09.2017.)

Otra problēma, kuru visās intervijās aktualizēja šī mērķa grupa, ir augstā samaksa par veselības aprūpes pakalpojumiem, īpaši pie speciālistiem, t.sk. zobārstniecības pakalpojumiem. Finansiālais atbalsts, ko sniedz valsts uzturēšanās izdevumu segšanai, ir niecīgs, lai varētu atļauties segt jebkādos izdevumus par ārstniecību vai medikamentiem, savukārt nodarbinātības iespējas, lai nopelnītu, arī ir ierobežotas. Pat tajos gadījumos, kad darbs ir, saņemtais atalgojums spēj segt tikai pašas primārās vajadzības – mājokli un pārtiku, medikamentiem un ārsta apmeklējumam naudas līdzekļi nepietiek. Lielākās raizes intervētajām personām ir par bērnu veselības aprūpi, īpaši tajos gadījumos, kad ir hroniskas vai sarežģītas saslimšanas, kuru ārstēšana prasa regulāru uzraudzību, izmeklējumus un terapiju. Kā norādīja viens no šīs mērķa grupas respondentiem: „Visas problēmas, kuras mums ir, varētu atrisināt ar naudu”.

3.6. Sociālā aizsardzība

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma (31.10.2002.) 3. panta pirmās daļas trešo punktu tiesības uz sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem ir ārzemniekiem, kuriem ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja. Pastāvīgās uzturēšanās atļauja nodrošina to pašu sociālās palīdzības apjomu, ko valsts un pašvaldība nodrošina pilsoņiem. Savukārt trešo valstu pilsoņiem, kuru legālās uzturēšanās Latvijā tiesiskais pamats ir termiņuzturēšanās atļauja, pieejamais sociālais atbalsts ir ierobežots un nav pieejami valsts garantētie sociālie pakalpojumi, kā arī juridiskā un sociālā palīdzība, piemēram, sociālais atbalsts un rehabilitācija, iespēja apmesties patversmē un krīzes centrā, materiāls pabalsts maznodrošinātajiem. Konkrētu sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtību nosaka pašvaldība, līdz ar to atbalsta apjoms un kārtība var atšķirties.

Būtiskākais kritērijs, kas nosaka sociālās drošības sistēmas pakalpojuma pieejamību trešo valstu pilsoņiem, ir saņemtās uzturēšanās atļaujas veids un trešās valsts pilsoņa nodarbinātība.³¹ Strādājošie trešo valstu pilsoņi, kuri ir nodarbināti uz darba līguma pamata, var saņemt pabalstus, kas saistīti ar sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanu, bet nevar saņemt pabalstus, kas Latvijas pilsoņiem tiek izmaksāti neatkarīgi no veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Personām, kuru nodarbinātība ir deklarēta, ir pieejami šādi pabalsti: slimības pabalsts; maternitātes un paternitātes pabalsts; vecāku pabalsts; apbedīšanas pabalsts; invaliditātes pabalsts; atlīdzība par nelaimes gadījumu darbā.³²

Kopējais pieejamās sociālās palīdzības apmērs ir plašāks, taču daļa pabalstu ir tieši saistīti ar veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. PMLP EMN 2014. gada februāra ziņojumā norādīts, ka „Latvijā nodarbinātie trešo valstu pilsoņi neatkarīgi no to uzturēšanās atļauju veida, var saņemt šādus sociālās apdrošināšanas pakalpojumus: slimības pabalstu, maternitātes un paternitātes pabalstu, invaliditātes pensiju, apgādnieka zaudējuma pensiju, apbedīšanas pabalstu, atlīdzību par darbspēju zaudējumu, atlīdzību par papildus izdevumiem un pakalpojumiem ārstēšanās periodā, vecāku pabalstu, vecuma pensiju, bezdarbnieka pabalstu.”³³ Taču jāņem vērā, ka apgādnieka zaudējuma pensija, atlīdzība par papildus izdevumiem un pakalpojumiem ārstēšanās periodā, atlīdzība par darbspēju zaudējumu, vecuma pensija, bezdarbnieka pabalsts ir pabalsti, kuru pieejamība ir atkarīga arī no veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu stāža, nodarbinātības perioda un rezidences ilguma Latvijā. Piemēram, valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu invaliditātes un vecuma gadījumā piešķir

³¹ Latvijas sociālās drošības sistēmas un veselības aprūpes pieejamība migrantiem. Politika un prakse. PMLP, EMN, 2014:4. Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Migrant-access-to-social-security-and-healthcare-policies-and-practice-in-Latvia_LV-.pdf (sk. 19.09.2017.)

³² www.integration.lv (sk. 19.09.2017.)

³³ Latvijas sociālās drošības sistēmas un veselības aprūpes pieejamība migrantiem. Politika un prakse. PMLP, EMN, 2014:5. Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Migrant-access-to-social-security-and-healthcare-policies-and-practice-in-Latvia_LV-.pdf (sk. 19.09.2017.)

personām (tai skaitā trešo valstu pilsoņiem ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām), kuras Latvijā nodzīvojušas kopumā ne mazāk kā 60 mēnešus, no tiem pēdējos 12 mēnešus nepārtraukti. Savukārt bezdarbnieka pabalstu var saņemt, ja kopējais personas apdrošināšanas stāžs ir ne mazāks par gadu un ir veiktas obligātās valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba gadījumam ne mazāk kā 9 mēnešus pēdējo 12 mēnešu periodā pirms bezdarbnieka statusa iegūšanas dienas.³⁴ Par bezdarbnieku var reģistrēties personas ar šādu tiesisko pamatu³⁵:

- pastāvīgās uzturēšanās atļauja (PUA);
- termiņuzturēšanās atļauja (TUA), bet persona ir laulātais personai, kurai ir PUA;
- PUA sakarā ar bēgļa statusa piešķiršanu vai arī šādas personas ģimenes loceklis, kuram ir PUA;
- TUA sakarā ar pagaidu aizsardzības statusa piešķiršanu, cilvēku tirdzniecības upura statusa piešķiršanu un zinātniskās darbības veikšanu;
- TUA sakarā ar alternatīvā statusa piešķiršanu Latvijā vai arī šādas personas ģimenes loceklis ar TUA;
- Eiropas Savienības zilā karte, kartes derīguma termiņa laikā uzturoties Latvijā.
- cita persona, kura ir tiesīga strādāt un kura saskaņā ar normatīvajiem aktiem par darba atļaujām ārzemniekiem ir saņēmusi TUA.

2017.gada gada 9. jūnijā stājās spēkā MK noteikumi Nr. 302 „Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanas izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai”, kuri piemērojami no 2017. gada 1. jūnija. Noteikumi paredz saglabāt līdzšinējo izmaksu apmēru kopumā, nosakot, ka atbalsta apmērs ir līdzvērtīgs divu mēnešu pabalstam uzturēšanās izmaksu segšanai atbilstoši līdz šim noteiktajam pabalsta apmēram, tādējādi nosakot, ka pabalsta izmaksas periods bēglim ir 10 mēneši, bet personai ar alternatīvo statusu - 7 mēneši. Saskaņā ar minētajiem noteikumiem, vienreizējais finansiālais atbalsts ir noteikts šādā apmērā: pilngadīgai personai 278 eiro; ja personas ir laulātie, tad vienai personai 278 eiro, otrai personai 194 eiro; nepilngadīgai personai 194 eiro. Vienreizējo finansiālo atbalstu izmaksā PMLP, pamatojoties uz personas iesniegumu par vienreizējā finansiālā atbalsta saņemšanu. Tiesības uz vienreizējo finansiālo atbalstu rodas uzreiz pēc bēgļa vai alternatīvā statusa iegūšanas.

Savukārt, tiesības uz pabalstu uzturēšanas izmaksu segšanai rodas pēc vienreizējā finansiālā atbalsta saņemšanas. Šis pabalsts ir pieejams bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušai personai, kura ir darbspējīgā vecumā, ja persona strādā (ir darba ņēmējs vai pašnodarbinātais); persona nestrādā (nav darba ņēmējs vai pašnodarbinātais), ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā (NVA), tai ir bezdarbnieka vai darba meklētāja statuss un tā pilda bezdarbnieka vai darba meklētāja pienākumus, tostarp iesaistās valsts valodas apguves programmās. Bēglim ir tiesības saņemt pabalstu 10 mēnešus 12 mēnešu periodā no bēgļa statusa iegūšanas dienas. Alternatīvo statusu ieguvušai personai ir tiesības saņemt pabalstu 7 mēnešus 12 mēnešu periodā no alternatīvā statusa iegūšanas dienas. Ja bēglis vai alternatīvo statusu ieguvusī persona strādā, pabalstu maksā ne ilgāk par trim mēnešiem no darba ņēmēja vai pašnodarbinātā statusa iegūšanas dienas. Ja alternatīvo statusu ieguvušai personai, kura ir saņēmusi vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu, piešķir bēgļa statusu, tai ir tiesības saņemt pabalstu kā bēglim par laikposmu, kas kopā ar iepriekš izmaksātā pabalsta laikposmu nepārsniedz 10 mēnešus.³⁶ Pabalstu izmaksā Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, pamatojoties

³⁴ Latvijas sociālās drošības sistēmas un veselības aprūpes pieejamība migrantiem. Politika un prakse. PMLP, EMN, 2014:5. Pieejams: http://www.emn.lv/wp-content/uploads/Migrant-access-to-social-security-and-healthcare-policies-and-practice-in-Latvia_LV-.pdf; 30.-31.lpp.

³⁵ Saskaņā ar Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumu (09.05.2002.). Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=62539> (sk. 19.09.2017.)

³⁶ VSAA mājas lapa. Pieejams <http://www.vsaa.lv/lv/pakalpojumi/begliem-vai-alternativo-statusu-ieguvusam-personam> (sk. 28.09.2017.)

uz personas iesniegumu par pabalsta uzturēšanas izmaksu segšanai saņemšanu. Pabalsts uzturēšanas izmaksu segšanai ir noteikts šādā apmērā: pilngadīgai personai 139 eiro; ja personas ir laulātie, tad vienai personai 139 eiro, otrai personai 97 eiro; nepilngadīgai personai 97 eiro.

Patvēruma meklētāji, kuri patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā gaida lēmuma pieņemšanu par statusa piešķiršanu, saņem dienas naudu 3,00 eiro apmērā, par kuru viņiem ir jāiegādājas pārtika un higiēnas preces, kā arī jāsedz sabiedriskā transporta izdevumi. Šādu kārtību nosaka MK noteikumi nr. 449 „Noteikumi par patvēruma meklētāja uzturam un dienasnaudas izmaksai paredzēto izdevumu apmēru un segšanas kārtību” (12.07.2016.). Lai saņemtu naudas līdzekļus, patvēruma meklētājs pārvaldē iesniedz iesniegumu, kurā informē par viņa rīcībā esošajiem naudas līdzekļiem, un uzrāda derīgu patvēruma meklētāja personas dokumentu.³⁷

Pašvaldību un NVO pārstāvji, komentējot trešo valstu pilsoņu vajadzības un problēmas sociālās aizsardzības jomā, skaidroja, ka, viņuprāt, šai mērķa grupai kopumā ir vāja interese par sociālās palīdzības un pakalpojumu iespējām Latvijā. Īpaši tas attiecas uz trešo valstu pilsoņiem ar TUA. Tas ir skaidrojams ar to, ka trešo valstu pilsoņi lielāko tiesu ir nodrošināti ar iztikas līdzekļiem, kas viņiem ir arī dokumentāli jāapliecina, kārtējot uzturēšanās atļauju. Līdz ar to kopējā tendence ir tāda, ka viņiem nav vajadzības pēc sociālās palīdzības vai pakalpojumiem, tāpēc nav arī pieredzes sociālās palīdzības un pakalpojumu saņemšanas jomā.

Citādāka ir situācija ar **starptautiskās aizsardzības personām**, kurām sociālā palīdzība ir ļoti nepieciešama, taču tās pieejamība ir tieši atkarīga no personai piešķirtā statusa. Bēgļiem, tā kā viņiem tiek piešķirta pastāvīgās uzturēšanās atļauja, ir pieejami visi valsts sociālie pabalsti un valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumi, kuru apmērs ir atkarīgs no veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Attiecībā uz šo grupu var apgalvot, ka situācija kopumā ir sakārtota, jautājums drīzāk ir par sociālo darbinieku kompetencēm strādāt ar šo grupu. Mazāks valsts sociālo pabalstu daudzums ir pieejams personām ar alternatīvo statusu, un valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumi šai grupai ir tieši atkarīgi no nodarbinātības un atalgojuma (sociālās apdrošināšanas iemaksu) apmēra. Sociālās aizsardzības jomā visneaizsargātākā grupa ir patvēruma meklētāji, kuriem nepienākas nekāda sociālā palīdzība, izņemot dienas naudu laikā, kamēr viņi gaida lēmuma pieņemšanu par statusa piešķiršanu. Kā atzina paši mērķa grupas pārstāvji, esošais pabalsts uzturēšanās izmaksu segšanai ir nepietiekams un neatbilstošs viņu reālajām vajadzībām, īpaši, ja viņu aprūpē ir arī nepilngadīgi bērni.

3.7. Mājoklis

Attiecībā uz mājokli situācija ir ļoti atšķirīga trešo valstu pilsoņu grupā un starptautiskās aizsardzības personu grupā. Raugoties no tiesiskā regulējuma perspektīvas, dzīvokli no pašvaldības var īrēt tikai normatīvajos aktos noteiktās grupas. Saskaņā ar likumu ārvalstniekiem, kuri Latvijā uzturas ar TUA, nav pieejams tāds pakalpojums kā sociālais dzīvoklis vai sociālais mājoklis. **Trešo valstu pilsoņiem**, kārtējot uzturēšanās atļaujas dokumentus, ir jāpierāda, ka viņiem ir pietiekoši daudz līdzekļu, lai sevi un savu ģimeni uzturētu un aprūpētu, t.sk. nodrošinot sev atbilstošu mājokli. Turklāt liela daļa trešo valstu pilsoņu iegādājas Latvijā nekustamo īpašumu (mājokli) un tieši uz šī pamata saņem uzturēšanās atļauju.

Patvēruma meklētāji ir izmitināti divās vietās:

- Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā (PMIC) „Mucenieki”;

³⁷ MK noteikumu nr. 449 „Noteikumi par patvēruma meklētāja uzturam un dienasnaudas izmaksai paredzēto izdevumu apmēru un segšanas kārtību” (12.07.2016.) 3.punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/283491-noteikumi-par-patveruma-mekletaja-uzturam-un-dienasnaudas-izmaksai-paredzeto-izdevumu-apmeru-un-segsanas-kartibu> (sk. 28.09.2017.)

- Patvēruma meklētāju aizturēšanas gadījumā - izmitināšana ir Valsts robežsardzes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā (AĀIC) „Daugavpils”.

Patvēruma meklētāji laikā, kamēr tiek izskatīts pieteikums par bēgļa vai alternatīvās statusa piešķiršanu, uzturas PMIC „Mucenieki” vai citā sev pieejamā dzīvesvietā. „Muceniekos” var izmitināt līdz 450 iemītniekiem. Izmitināšanas centra galvenais uzdevums ir nodrošināt patvēruma meklētājus ar mājokli laikā, kamēr viņu lietas tiek izskatītas un pieņemts lēmums patvēruma lietā, veicināt viņu adaptāciju Latvijas sabiedrībā. Persona uzturas patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā līdz brīdim, kad PMLP piešķir bēgļa vai alternatīvo statusu. Lēmuma pieņemšana var ilgt no trīs līdz 12 mēnešiem. Pēc statusa piešķiršanas 15 darba dienu laikā bēglim vai personai ar alternatīvo statusu PMIC ir jāpamet. Tālāko atbalstu dzīvesvietas atrašanās patvēruma meklētājiem sniedz sociālie mentori. Biedrības „Patvērums „Drošā māja”” ievadkurss par Latviju ietvaros patvēruma meklētāji tiek iepazīstināti ar Latvijas nekustamo īpašumu tirgus īpatnībām un dažādiem dzīvesvietas atrašanas ceļiem.

Kā liecina pašvaldību pārstāvju novērojumi, trešo valstu pilsoņiem, kuri nepiemīt vizuālās atšķirības no vietējiem iedzīvotājiem un kuri ir maksātspējīgi, parasti nav grūtību ar mājokli. Šos novērojumus apstiprina arī padziļinātājās intervijās uzklaušītā pieredze. Vairākos pētījumā intervēto respondentu gadījumos augsti kvalificētie trešo valstu pilsoņi, kuri ieradušies Latvijā nodarbinātības nolūkos, pēc diviem, trīs šeit pavadītiem gadiem pieņem lēmumu par ilgstošu uzturēšanos vai pat pastāvīgu dzīvi Latvijā un iegādājas sev mājokli. Atvieglotāka mājokļa pieejamība – iespējas to atrast, vienoties par īres maksu vai mājokļa iegādi – ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri zina krievu vai angļu valodu un kuri ir nodarbināti. Kā rāda intervijās atklātā pieredze, darba devēji mēdz palīdzēt ar informācijas sniegšanu par mājokļa tirgu, vēlamu mājokļa atrašanās vietu atkarībā no darba vietas un/vai izglītības iestāžu atrašanās vietas, sabiedriskā transporta tīkla u.c. aspektiem. Kopumā trešo valstu pilsoņu grupā mājokļa jautājums nerada problēmas. Viena problēma, kas gan atklājas, ir tā, ka ne visi vietējie mājokļu īpašnieki piekrīt, ka konkrētais mājoklis (dzīvoklis vai māja) tiek uzrādīts kā īrnieku deklarētā dzīves vieta, kas ir obligāta prasība uzturēšanās atļauju turētājiem.

Tie trešo valstu pilsoņi, kuri ierodas Latvijā studiju nolūkos, parasti dzīvo studentu kopmītnēs vai īrē dzīvokli kopā ar studiju biedriem. Kaut arī šajā grupā intervijās biežāk izskanēja neapmierinātība ar dzīves apstākļiem studentu kopmītnēs – šaurība, koplietošanas telpu tīrība, vietējo studentu dažkārt diskriminējošā attieksme, tomēr jāatzīst, ka tās lielāko tiesu ir grūtības, ar kurām saskaras ne tikai trešo valstu studenti (izņemot atšķirīgas attieksmes gadījumus), bet studentu kopmītnēs dzīvojošie studenti neatkarīgi no viņu izcelsmes valsts.

Problēmas atrast sev piemērotu mājokli ir trešo valstu pilsoņiem ar vizuālām atšķirībām un starptautiskās aizsardzības personām, kuras ir gan vizuāli atšķirīgas, gan ar vājām starpniekvalodu zināšanām, kas būtiski apgrūtina saskarsmi ar mājokļu īpašniekiem. Gan paši mērķa grupas pārstāvji, gan NVO pārstāvji, balstoties pieredzē, atstāstīja vairākus gadījumus, kad vietējie mājokļu īpašnieki nevēlas izīrēt savu īpašumu trešo valstu pilsoņiem un bēgļiem no Tuvo Austrumu valstīm, Āfrikas un Āzijas valstīm.

Vēl viens būtisks faktors, kas negatīvi ietekmē mājokļu pieejamību, ir starptautiskās aizsardzības personu zemā maksātspēja, kas, savukārt, ir saistīta ar grūtībām atrast darbu un saņemt regulārus ikmēneša ienākumus un īrēt labiekārtotu mājokli (uz trešo valstu pilsoņiem šī problēma attiecas ievērojami retāk). Un arī tad, ja būtu iespēja segt ikmēneša maksājumus, mājokļu īpašnieki vēlas saņemt drošības naudu jeb t.s. depozīta iemaksu, kuru starptautiskās aizsardzības personas nespēj samaksāt.

Ilustrācijai viens no pieredzes stāstiem, ar kuru dalījās kāds vīrietis, kuram šobrīd Latvijā ir bēgļa statuss: „Es mēģināju sākt dzīvot viens, taču tas bija ļoti grūti. Mēs mēģinājām kopā ar draugu no Eritrejas atrast dzīvokli, bet tas bija ļoti sarežģīti, jo mums nebija pietiekoši daudz naudas. Mēs no valdības saņēmām 139 eiro mēnesī, un tas viss! Mēs neko nevarējām izdarīt ar 139 eiro, nevarējām atrast dzīvokli.(..) Pats grūtākais bija tas, ka man nebija dzīvesvietas. Man ir mani dokumenti, bet kur es varu doties? Man ir tikai 139 eiro. Tad es sāku strādāt celtniecībā un varēju atļauties īrēt viens pats dzīvokli. (..) Šobrīd es īrēju dzīvokli, tas ir ļoti lēts, taču dzīvoklī nekā nav. Tā ir viena istaba. Man ir vannasistaba, taču tā nedarbojas. Gan tualete, gan virtuve, viss ir vienā istabā. Tā telpa bija paredzēta noliktavas vajadzībām, bet viņi man atļāva to īrēt un dzīvot. 150 eiro bez komunālajiem maksājumiem. Es neesmu apmierināts, taču es nezinu, ko iesākt. Ja es mācīšos latviešu valodu, lai atrastu labāku darbu, man būs mazāk naudas. Es nezinu, ko iesākt, jo ir ļoti grūti dzīvot šajā dzīvoklī. Tur ir ļoti auksti, iekšā nav apkures. Taču šobrīd man nav citas izvēles.”

Atbalstu mājokļa atrašanā bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušām personām sniedz sociālie mentori no biedrības „Patvērums „Drošā māja”” (tā gan jāpiebilst, ka ne PMIF projektu ietvaros). Intervijās respondenti pozitīvi vērtēja saņemto palīdzību šajā jomā. Ir arī gadījumi, kad palīdzību gan mājokļa, gan citu jautājumu risināšanā sniedz jauniegūti vietējie paziņas. Jebkurā gadījumā bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušas personas (atsevišķos gadījumos arī trešo valstu pilsoņi), ņemot vērā valodas zināšanu trūkumu, maksātspējas līmeni un vietējās sabiedrības joprojām ksenofobisko attieksmi pret vizuāli atšķirīgiem cilvēkiem un dažkārt arī politisko nostāju imigrācijas jautājumos, mājokļa meklējumos šobrīd nevar iztikt bez vietējo starpnieku palīdzības.

Bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušas personas uzsvēra, ka būtu vēlams lielāks atbalsts mājokļa jomā, kas varētu izpausties tā, ka pirmajā laikā pēc statusa iegūšanas (piemēram, pirmos sešus mēnešus), kamēr tiek apgūta valoda un atrasts darbs (nodrošināti kaut minimāli ienākumi), viņiem varētu ierādīt mājvietu bez maksas vai par samazinātu maksu. Viena no alternatīvo statusu ieguvušām personām intervijā skaidroja: „(..) ir ļoti grūti atrast mājokli, tas prasa mēnešus. Pat ja es atradīšu darbu un man būs 300 vai 400 eiro, man par īri būs jāmaksā vismaz 200eiro. Ir ļoti grūti uzsākt patstāvīgu dzīvi.”

3.8. Latviešu valodas apmācības

Valsts valodas zināšanas ir priekšnoteikums integrācijas procesam jebkurā no sabiedrības dzīves jomām – nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe, sociālā iekļaušanās. Latviešu valodas zināšanu trūkums tiek uzskatīts par galveno trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu problēmu, lai iekļautos Latvijas sabiedrībā un nodrošinātu savas pamata vajadzības. Pētījumā iegūtie kvalitatīvie dati atklāj, ka **latviešu valoda ir pamata vajadzība** PMIF mērķa grupai. Latviešu valodas kursi ir ļoti pieprasīti ne tikai trešo valstu pilsoņu grupā, bet arī citās jauniebraucēju mērķa grupās (t.sk. ES pilsoņi un remigranti). Viens no bēgļiem, kurš Latvijā dzīvo nepilnu gadu, ļoti tieši formulēja savu attieksmi valodas jautājumā: „Valoda ir vienīgā problēma. Ja man būs valoda, es varēšu visu atrisināt! Ja es zinātu valodu, es varētu studēt, es varētu strādāt labākā darbā. (..) Ja es runātu latviski, man nebūtu nevienas problēmas. Esmu par to pārliecināts.”

Trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām latviešu valodas apmācības bez maksas ir pieejamas gan dažādu starptautisku finanšu instrumentu atbalstīto projektu, gan nacionālo programmu ietvaros. Bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušo personu integrācijas procesā nozīme tiek piešķirta arī pašu personu pienākumiem. Obligāts nosacījums ir latviešu valodas apguve. Rīcības plāna personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā 3.1. pasākums paredz latviešu valodas apmācību nepilngadīgām un pilngadīgām personām

patvēruma procedūras laikā (120 h apjomā). Bēgļa vai alternatīvo statusu ieguvušai personai tiek segti izdevumi valodas apguvei 49.80 eiro apmērā no saņemtā vienreizējā 6000 eiro maksājuma par katru pārvietoto personu. Tāpat no šī finansējuma paredzēts segt izdevumus šo personu integrācijai sabiedrībā, atbalstam dzīvesvietas nodrošināšanā, kā arī veselības aprūpes pakalpojumu apmaksai³⁸. Bez maksas latviešu valodu iespējams apgūt arī NVA organizētajosursos, t.sk. to var darīt NVA reģistrētie bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušas personas, kas reģistrēti kā bezdarbnieki vai darba meklētāji. Kursi ir pieejami 120 h apjomā katram no sešiem valsts valodas zināšanu līmeņiem. Beidzot kursus, ir iespēja kārtot valsts valodas zināšanu eksāmenu. Latviešu valodas apmācības, kas to dalībniekiem ir bez maksas, organizē arī darba devēji, kuri nodarbina lielāku skaitu ārvalstnieku, kā arī augstskolas, kurās mācās ārvalstu studenti. Kopš Latvijā ir aktuāls jautājums par latviešu valodas apguvi ārzemniekiem, ir attīstīties ļoti plašs elektronisko mācību resursu klāsts, kas ir publiski pieejams ikvienam interesentam (īpaši jāuzsver Latviešu valodas aģentūras ieguldījums šajā jomā un tās mājas lapā pieejamie resursi). Paralēli bezmaksas kursiem trešo valstu pilsoņiem ir iespējas mācīties latviešu valodu privāti par saviem līdzekļiem, ko izmanto arī daži no šī pētījuma dalībniekiem, uzskatot, ka maksas kursu kvalitāte ir augstāka, nekā tā ir bezmaksas apmācībās. Turklāt esot vieglāk atrast sev piemērotu kusu norises laiku. Neraugoties uz daudzveidīgajām latviešu valodas apguves iespējām, padziļināto interviju rezultāti liek secināt, ka latviešu valodas apmācību piedāvājums joprojām ir mazāks nekā pieprasījums.

Trešo valstu pilsoņiem, pēc pašvaldības un NVO pārstāvju novērojumiem, ir **augsta motivācija apgūt latviešu valodu**. Motivācijas pamatā ir dažādi apstākļi: vēlēšanās strādāt atbilstoši savai kvalifikācijai, nodoms iegūt pastāvīgās uzturēšanās atļauju, cieņas izrādīšana mītnes valstij un sabiedrībai, vēlēšanās iekļauties vietējā sabiedrībā – sazināties ar vietējiem iedzīvotājiem, piedalīties pasākumos, vajadzība paaugstināt vai mainīt profesionālo kvalifikāciju un pēcāk iekļauties darba tirgū. Augstāka latviešu valodas mācīšanās motivācija esot kvalificētiem trešo valstu pilsoņiem, kuriem kopumā ir raksturīga lojāla attieksme pret Latvijas valsti un valsts valodu. Padziļināto interviju dati ar pašiem mērķa grupas pārstāvjiem kopumā apstiprina šos novērojumus par galvenajiem latviešu valodas apguves motīviem. Padziļināti izvērtējot respondentu izteikumus par latviešu valodu, tās lietošanas mērķiem un vajadzībām, var secināt, ka trešo valstu pilsoņu vidū nav novērojami etniski vai kultūras aizspriedumi (arī aizvainojums) ne pret pamatnāciju, ne latviešu valodu.

Galvenās atziņas no trešo valstu pilsoņu mērķa grupas pieredzes apkopojuma par latviešu valodas apguvi ir šādas:

- trešo valstu pilsoņiem kopumā ir pozitīva attieksme pret valsts valodu un raksturīga pārliecība par valsts valodas zināšanu nepieciešamību;
- vāja latviešu valodas apguves motivācija ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri neplāno Latvijā uzturēties ilgstoši (piemēram, studentiem);
- augsti kvalificētajiem un nodarbinātajiem trešo valstu pilsoņiem ir grūtības ar laika resursiem latviešu valodas apguvei (tehniskajās nozarēs strādājošie trešo valstu pilsoņi, kuriem dzimtā valoda ir krievu, atzīst, ka latviešu valodas nezināšana nerada būtiskus šķēršļus iekļauties Latvijas vidē un sabiedrībā);
- informācijas pieejamība par bezmaksas latviešu valodas apmācībām tiek vērtēta neviennozīmīgi: no vienas puses, kā liecina NVO un pašvaldību pārstāvju sniegtā informācija, tiek izmantoti daudzveidīgi informācijas izplatīšanas kanāli, valodas apguves grupas tiek ātri nokomplektētas, no otras puses, respondenti, kuri Latvijā uzturas neilgu laiku, atzina, ka nezina, kur meklēt informāciju par latviešu valodas kursiem;
- esošais stundu skaits (120 h) viena valodas zināšanu līmeņa apguvei mēdz būt nepietiekams;

³⁸ Avots: www.beglis.lv (sk. 30.09.2017.).

- daļa respondentu pauda neapmierinātību par latviešu valodas apmācību grupu komplektēšanu ar jauktām starpniekvalodām, kas pedagogiem prasa papildu laiku resursus, lai izskaidrotu mācību vielu divas reizes;
- neapmierinātība ar etniski nošķirtām latviešu valodas apmācības grupām (šī atziņa balstīta uz kāda Ķīnas pilsoņa gadījumu, kad viņš bijis spiests ilgstoši gaidīt valodas apmācību sākumu, jo viņam tika atteikta iespēja mācīties kopā ar trešo valstu pilsoņiem no citām valstīm);
- daļā gadījumu mērķa grupas pārstāvji pauda neapmierinātību ar bezmaksas latviešu valodas kursu kvalitāti, skaidrojot to ar pedagoga profesionalitāti un izmantoto pieeju valodas apmācībā;
- veidojot valodas apmācības grupas, vēlams ņemt vērā kursu dalībnieku vajadzības: respondentu vērtējumā valodas mācīšanas veids būtiski atšķiras, gatavojoties valsts valodas eksāmenam, lai pretendētu uz pastāvīgās uzturēšanās atļauju, vai apgūstot valodu ar mērķi to lietot ikdienas saziņā;
- nozīmīga problēma latviešu valodas apguvējiem ir valodas prakses trūkums: pirmkārt, Latvijas sabiedrībā joprojām dominē tendence pāriet uz kādu no starpniekvalodām –biežāk krievu, retāk – angļu (šīs valodas izvēle raksturīgāka gados jauniem cilvēkiem), kas kavē gan valodas apguvi, gan ārvalstnieku motivāciju kopumā mācīties un runāt latviešu valodā; otrkārt, daļā gadījumu trešo valstu pilsoņiem veidojas savas nošķirtas kopienas, kurās viņi sarunājas savā dzimtajā valodā vai kādā no visiem zināmām starpniekvalodām;
- daži no intervētajiem trešo valstu pilsoņiem uzskata, ka vērtīgāk ir mācīties krievu valodu, nevis latviešu valodu, kā argumentu minot to, ka krievu valodai kopumā pasaulē ir plašāks pielietojums (šāda nostāja raksturīga tiem respondentiem, kuri neplāno Latvijā dzīvot pastāvīgi).

Pētījumā intervēto starptautiskās aizsardzības personu pieredze latviešu valodas apguves jomā sniedz pamatu šādām galvenajām atziņām:

- patvēruma meklētājiem atbilstoši Rīcības plānā noteiktajam ir pieejamas latviešu valodas apmācības PMIC „Mucenieki”;
- patvēruma meklētājiem ir novērojama zema latviešu valodas apguves motivācija, jo, pirmkārt, viņi nezina, vai paliks Latvijā, otrkārt, daļa no viņiem ir pārliecināti, ka uzturēšanās Latvijā ir tikai starpposms viņu migrācijā uz citu mērķa valsti;
- motivāciju mācīties latviešu valodu tieši ietekmē personas nodomi attiecībā uz uzturēšanās ilgumu Latvijā (šis secinājums attiecas arī uz trešo valstu pilsoņu grupu) – tās personas, kuras nopietni apsver iespēju palikt Latvijā, ir motivētas mācīties valsts valodu, apzinoties tās lomu tālākajā integrācijas procesā;
- tās personas, kuras ir apmeklējušas latviešu valodas nodarbības patvēruma procedūras laikā, ir ar tām apmierinātas, pozitīvi vērtējot gan skolotāju darbu, gan izmantoto metodiku, grupu lielumu;
- problēmas latviešu valodas apguvē šajā mērķa grupā rada starpniekvalodu trūkums;
- daļa respondentu uzskata, ka valodas apguve notiktu efektīvāk, ja skolotāji varētu vismaz daļu no mācāmās vielas paskaidrot arābu valodā (noderīgs būtu arī kāds valodas apguves/tulkošanas rīks interneta vidē);
- personām, kuru aprūpē un uzraudzībā ir nepilngadīgi bērni (parasti tie ir vairāki bērni) vai kuras strādā, ir grūtības ar laika resursiem latviešu valodas nodarbību apmeklēšanai (sīkāk šī problēma ir aplūkota jau 3.3. apakšnodaļā);
- latviešu valodas kurss 120 h apjomā ir nepietiekams, lai latviešu valodas pamatus varētu apgūt tādu dzimto valodu, kurām nav latīņu alfabēts, lietotāji.

3.9. Pilsoniskā un politiskā līdzdalība

Pilsoniskās un politiskās līdzdalības jomā kopš 2015. gada, kad tika veikts iepriekšējais pētījums, nav notikušas būtiskas izmaiņas. Trešo valstu pilsoņu politiskās līdzdalības iespējas – tiesības kandidēt un piedalīties pašvaldību vēlēšanās, tiesības kļūt par politisko partiju un asociāciju biedriem, kā arī dibināt politisku partiju – ir ierobežotas. Tiesību kopums attiecībā uz iespēju naturalizēties trešo valstu pilsoņiem ar PUA un personām ar bēgļa statusu ir līdzvērtīgs – abas šīs personu grupas var iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā pēc pieciem Latvijā nodzīvotiem gadiem. Savukārt alternatīvā statusa ieguvēji iegūt Latvijas pilsonību var pēc 10 gadiem, respektīvi – piecus gadus nodzīvojot Latvijā ar TUA un vēl pēc tam piecus gadus ar PUA. Pilsoniskās (sabiedriskās) līdzdalības jomā trešo valstu pilsoņiem ir tiesības dibināt nevalstiskās organizācijas un brīvi iesaistīties to darbībā, veikt brīvprātīgo darbu u.tml.

Pašvaldību un NVO pārstāvju vērtējumā trešo valstu pilsoņu pilsoniskās līdzdalības iespējas ar mērķi pārstāvēt savas intereses ir pietiekami nodrošinātas. Viņu skatījumā šai grupai ir raksturīga interese iesaistīties dažādos publiskos pasākumos un sabiedriskās aktivitātēs. Esot novērots, ka tie ārvalstnieki, kuri ir sabiedriski aktīvi, ir arī lojāli un patriotiski noskaņoti pret Latvijas valsti. Šāda attieksme veidojas, balstoties uz viņu pieredzi par dzīves apstākļiem Latvijā. Latvijā viņi vērtē kā drošu un mierīgu vidi ar kvalitatīvu infrastruktūru dažādās jomās. Kaut arī trešo valstu valstspiederīgie nevar dibināt savas politiskās partijas, viņiem ir iespējas darboties NVO, piedalīties iedzīvotāju forumos, diskusijās un tādā veidā pārstāvēt, popularizēt savas intereses un aizstāvēt tās. Jauns sabiedriskās aktivitātes veids, kas zināmā mērā ir saistīts arī ar noteiktu mērķa grupu interešu pārstāvēšanu, ir sociālajos tīklos izveidotas interešu pārstāvēšanas grupas, piemēram, vietnē *Facebook* grupa „jaunie rīdzinieki” (новые рижане – krievu val.), kurā apvienojas tie Rīgā dzīvojošie jauniebraucēji, kuri nav dzimuši Latvijā. Kā norādīts grupas aprakstā, tās darbības nolūks ir savstarpēja palīdzība adaptēties jaunajiem dzīves apstākļiem Rīgā ārvalstniekiem, kuri ir nesen ieradušies un apmetušies uz dzīvi Latvijas galvaspilsētā. Šis ir tikai viens no šādiem trešo valstu pilsoņu pilsoniskās aktivitātes piemēriem.

Viens no šķēršļiem aktīvai sabiedriskajai darbībai pastāvīgo iedzīvotāju veidotās organizācijās un aktivitātēs pašvaldību pārstāvju skatījumā ir nepietiekamas latviešu valodas zināšanas, kas primāri negatīvi ietekmē informācijas pieejamību par līdzdalības iespējām. Ierobežojumi var rasties arī pašā līdzdalības procesā, taču, kā rāda pašvaldību un NVO pārstāvju pieredze, ja ārvalstnieks nonāk pasākumā, kas norisinās latviešu valodā un vēlas iesaistīties diskusijā vai konkrētā aktivitātē, no vietējo iedzīvotāju-dalībnieku vai organizatoru puses netiek atteiktas iespējas izmantot svešvalodas. Lai uzlabotu situāciju šajā jomā, pašvaldības un NVO pēc iespējas cenšas izplatīt informāciju, kura ir saistoša ne tikai vietējiem iedzīvotājiem, bet arī ārvalstniekiem Latvijā, vismaz angļu valodā.

Padziļināto interviju rezultāti jautājumā par trešo valstu pilsoņu sabiedrisko aktivitāti liecina, ka viņi ir drīzāk sabiedriski mazaktīva grupa, lai gan ar izņēmumiem. Pie tiem pieskaitāmi tie respondenti, kuri ieradušies Latvijā nodarboties ar brīvprātīgo darbu (religiskā darbība, kopienu darbības atbalsts), kā arī nestrādājošie augsti kvalificētie trešo valstu pilsoņi, kuri sabiedriskajā darbībā vēlētos rast savu zināšanu, profesionālo kompetenču un pieredzes pielietojumu. Mazāk aktīvi ir pilnas slodzes darbā strādājošie trešo valstu pilsoņi. Savukārt, lielāka interese par dažādiem pasākumiem, interešu izglītības iespējām, sabiedrisko un brīvprātīgo darbu, kā rāda kvalitatīvā izpēte, ir studējošajiem ārvalstniekiem. Aptaujas dati gan neapstiprina studentu sabiedrisko aktivitāti. Šāda pretruna skaidrojama ar to, ka tiešajās intervijās, iespējams, piekrita piedalīties studenti, kuri pēc savas dabas ir aktīvāki. Vienlaikus jānorāda, ka arī pašvaldību pārstāvji intervijās stāstīja par novērojumiem, ka ārvalstu studentiem ir interese piedalīties dažādos pasākumos, bet nereti šķērslis ir informācijas trūkums viņiem saprotamā valodā.

Pašvaldību un NVO pārstāvju viedoklis jautājumā par trešo valstu valstspiederīgo tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās ir vienots. Vairākās intervijās tika pamatots arguments, ka šādas tiesības nebūtu vispār piešķiramas vai arī piešķiramas tikai pēc pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanas, kas ir vismaz pēc pieciem Latvijā pavadītiem gadiem. Tas ir laiks, kurā var izveidoties izpratne par notiekošo valstī un pašvaldībā, lai līdzdalība vēlēšanās būtu jēgpilna, turklāt tas liecina arī par cilvēka vēlmi ilgstoši palikt Latvijā. Tieši izpratnes trūkums par vietējo politisko, ekonomisko un sociālo situāciju tika minēts kā būtiskākais pretarguments to iedzīvotāju loka paplašināšanai, kuriem ir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Tādējādi tika pamatota pārlicība, ka šajā jomā izmaiņas tiesiskajā regulējumā drīzāk nav nepieciešamas, atstājot balsstiesības tikai Latvijas pilsoņiem.

Padziļinātajās intervijās ar pašiem mērķa grupas pārstāvjiem – trešo valstu pilsoņiem – paustie viedokļi atbilst šai pašvaldību un NVO pārstāvju nostājai. Respondenti, kuriem šobrīd ir TUA, uzsvēra, ka nevēlams pietiekami kompetenti, lai iesaistītos lēmumu pieņemšanā pašvaldību līmenī vai pieņemtu jēgpilnus lēmumus balsot par noteiktiem politiskajiem spēkiem. Daļa respondentu, īpaši tie, kuri neplāno ilgstoši palikt Latvijā, atzina, ka viņiem nav intereses par Latvijā notiekošo tādā līmenī, lai sekotu līdzi politiskajām un sabiedriskajām aktivitātēm nedz pašvaldību, nedz nacionālā līmenī, un, pat ja viņiem būtu tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, viņi tās visdrīzāk neizmantotu. Turklāt, tā kā Latvijā tiek politiski pārstāvētas mazākumtautību intereses, daži intervētie trešo valstu pilsoņi no Krievijas un NVS valstīm (Ukrainas, Baltkrievijas) apgalvoja, ka caur šo politisko spēku darbību izjutot arī savu politisko interešu pārstāvniecību.

Jautāti par saviem nodomiem attiecībā uz Latvijas pilsonības iegūšanu, trešo valstu pilsoņi sniedz atbildes, kuras mērķa grupu ļauj nosacīti iedalīt trīs grupās. Pirmajai grupai piederīgi ir galvenokārt studenti un tie trešo valstu pilsoņi, kuri zina, ka Latvijā uzturēsies īslaicīgi, ne ilgāk par pieciem gadiem. Šai grupai piederīgie skaidri norāda, ka neplāno iegūt pilsonību. Pretendēt uz Latvijas pilsonību neplāno arī tie, kuriem ir raksturīga daudzkārtēja profesionālā mobilitāte un kuri nezina, cik ilgi uzturēsies Latvijā. Otrajā grupā ir tādi mērķa grupas pārstāvji, kuri, kaut arī plāno ilgstoši palikt Latvijā, dažādu apsvērumu dēļ – pārvietošanās brīvība, sarežģītas administratīvās procedūras vai pat izcelsmes valsts iespējamās sankcijas pret sevi vai ģimenes locekļiem - nevēlas atteikties no savas pašreizējās pilsonības. Šie trešo valstu pilsoņi arī neplāno pretendēt uz Latvijas pilsonību. Trešo grupu veido tie trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā lielāko tiesu ieradušies uz nodarbinātības pamata, pakāpeniski arvien vairāk integrējas Latvijas sabiedrībā un kuriem nav iebildumu atteikties no savas pašreizējās pilsonības. Šīs grupas pārstāvji nopietni apsver pilsonības iegūšanu. Atsevišķu grupu, balstoties uz padziļināto interviju gadījumiem, veido tie trešo valstu pilsoņi, kuri ir Latvijas pilsoņu laulātie. Interesanti, ka viņi visdrīzāk neplāno iegūt Latvijas pilsonību. Kā viņi paši skaidroja, pirmkārt, tas ir saistīts ar to, ka lēmums par dzīves vietu (valsti) var mainīties atkarībā no ģimenes kopējās situācijas un dzīves apstākļiem Latvijā; otrkārt, šai grupai – Latvijas pilsoņu laulātajiem – ir plašāks tiesību kopums nekā citiem trešo valstu pilsoņiem.

Apkopojot kvalitatīvās izpētes rezultātus, jāsecina, ka lielākajā daļā integrācijas politikas jomu trešo valstu pilsoņu situācija un vajadzības kopš 2015. gada nav mainījušās. Joprojām lielākās grūtības ir saistītas ar nepietiekamām latviešu valodas zināšanām, iespējām iekļauties darba tirgū sev atbilstošā profesijā un kvalifikācijas līmenī, kā arī iespējām saņemt veselības aprūpes pakalpojumus. Jomas, kurās šī mērķa grupa tikpat kā nesastopas ar problēmām, ir mājoklis un sociālā aizsardzība, kas skaidrojama ar to, ka šai grupai ir jāapliecina pietiekami iztikas līdzekļi, lai legāli uzturētos Latvijā, kā arī ar mērķa grupas vidējo vecumu (85% ir vecumā līdz 54 gadiem). Uzlabojumi ir vērojami arī diskriminācijas mazināšanās jomās, kas gan joprojām ir aktuāla trešo valstu pilsoņiem ar vizuālām atšķirībām.

4. Trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu atbalsta un integrācijas pasākumi

4. nodaļā ir apkopoti pētījuma rezultāti par galvenajiem atbalsta un integrācijas pasākumiem trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām, kas aptver gan pašvaldību pieredzi šajā jomā, gan PMIF (2014-2020) atbalstītās aktivitātes līdz šim īstenoto integrācijas projektu ietvaros (laika periodā no 2016. gada maija līdz 2017. gada decembrim). Iegūtie rezultāti balstās uz publiski pieejamo dokumentu analīzi un padziļinātajām intervijām ar nevalstisko organizāciju (NVO) pārstāvjiem – PMIF projektu īstenotājiem un pašvaldību pārstāvjiem.

4.1. apakšnodaļā vispirms ir sniegts vispārējs PMIF (2014 – 2020) integrācijas projektu un to īstenotāju raksturojums. Divu galveno darbības virzienu - (i) latviešu valodas un integrācijas kursi un (ii) konsultāciju un tulkošanas pakalpojumu – izvērtējums no NVO un pašvaldību perspektīvas ir sniegts 4.2. un 4.3. apakšnodaļās. Pašu mērķa grupu vērtējums par šiem atbalsta pasākumiem ir aplūkots 3.8. apakšnodaļā (par latviešu valodas apmācībām), kā arī 2. nodaļā, kurā lasāmi trešo valstu pilsoņu aptaujas dati, t.sk. mērķa grupas pieredze latviešu valodas un integrācijas kursu apmeklēšanā.

Pašvaldību pieredzei darbā ar PMIF mērķa grupām ir veltīta 4.4. apakšnodaļa, kurā apkopoti rezultāti par šādām intervijās apspriestām tēmām: pašvaldību informētība par PMIF mērķa grupas pārstāvniecību pašvaldībā, informācijas pieejamības nodrošināšana šīm mērķa grupām, pašvaldību politika imigrantu integrācijas jomā, pašvaldību sadarbības partneri darbā ar PMIF mērķa grupām.

4.1. PMIF (2014 – 2020) mērķi un tā finansēto integrācijas projektu īstenošanas vispārējs raksturojums

Nozīmīga loma jebkuras politikas īstenošanā ir šim mērķim pieejamie finanšu resursi. Pakalpojumi un pasākumi trešo valstu valstspiederīgo integrācijai sabiedrībā Latvijā pēdējo septiņu gadu laikā ir īstenoti lielākoties Eiropas fondu programmu ietvaros. Laikā no 2009. līdz 2015. gadam notika Eiropas Komisijas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2007. - 2013. gada Daudzgadu programmas ieviešana Latvijā (kopumā tika ieviesti 127 projekti, ko īstenoja vairāk nekā 20 organizācijas). No nacionālā budžeta pastāvīgi tiek nodrošināta normatīvajos aktos noteikto pakalpojumu pieejamība un sniegšana trešo valstu pilsoņiem.

Kopš 2016. gada janvāra aktivitātes trešo valstu pilsoņu integrācijas jomā tiek īstenotas **Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (PMIF) 2014.-2020. gada plānošanas perioda darbības ietvaros**, nodrošinot aktivitāšu pēctecību, t.sk., informācijas centra imigrantiem darbību; latviešu valodas kursu īstenošanu trešo valstu pilsoņiem un mācību materiālu sagatavošanu specifiskās valodu grupās; imigrantu integrāciju veicinoši pasākumi, iesaistot plašsaziņas līdzekļus; sociālo kontaktu veidošanos trešo valstu pilsoņiem, lai tie veiksmīgi iekļautos vietējā sabiedrībā u.c. (atbilstoši līdz šim fonda atbalstīto projektu aktivitātēm). PMIF (2014-2020) darbības ietvaros salīdzinājumā ar iepriekšējo finanšu instrumentu ir mainījusies fonda mērķa grupa, tā kļuvusi plašāka, iekļaujot **gan trešo valstu valstspiederīgos, gan starptautiskās aizsardzības personas** – patvēruma meklētājus, bēgļus un alternatīvo statusu ieguvušas personas.

Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 516/2014 (2014. gada 16. aprīlis), ar ko izveido PMIF, nosaka, ka fonda **vispārīgais mērķis** ir dot ieguldījumu migrācijas plūsmu efektīvā pārvaldībā un kopējās politikas patvēruma, alternatīvās aizsardzības un pagaidu aizsardzības jomā un kopējās migrācijas politikas īstenošanā, stiprināšanā un attīstībā. PMFI (2014 - 2020) atbildīgā

iestāde Latvijā ir Iekšlietu ministrija, kurai ir tiesības īstenot projektus un pasākumus fonda ietvarā, lai sasniegtu fonda izvirzītos mērķus. Revīzijas iestāde ir Finanšu ministrija un deleģētā iestāde integrācijas jautājumos ir Kultūras ministrija. PMIF **tiešie mērķi** ir:

- 1) stiprināt un attīstīt visus kopējās Eiropas patvēruma sistēmas aspektus, tostarp tās ārējo dimensiju;
- 2) sniegt atbalstu likumīgai migrācijai uz dalībvalstīm saskaņā ar to ekonomiskajām un sociālajām vajadzībām, piemēram, darba tirgus vajadzībām, vienlaikus nodrošinot dalībvalstu imigrācijas sistēmu integritāti, un veicināt trešo valstu valstspiederīgo efektīvu integrāciju;
- 3) stiprināt taisnīgas un efektīvas atgriešanas stratēģijas dalībvalstīs, kas veicina nelikumīgās imigrācijas apkarošanu, uzsvāru liekot uz atgriešanas ilgtspēju un efektīvu atpakaļuzņemšanu izcelsmes un tranzīta valstīs;
- 4) stiprināt solidaritāti un atbildības dalīšanu starp dalībvalstīm, īpaši ar tām, kuras visvairāk ietekmē migrācijas un patvēruma plūsmas, tostarp īstenojot praktisku sadarbību.³⁹

Uz pētījumu „Trešo valstu pilsoņu situācijas izpēte Latvijā 2017” attiecas pirmais un otrais fonda darbības tiešais mērķis, konkrēti: pilnveidot Eiropas patvēruma sistēmas aspektus, sniegt atbalstu likumīgai migrācijai uz dalībvalstīm un veicināt trešo valstu valstspiederīgo efektīvu integrāciju. Katram tiešajam mērķim ir definēti nacionālie mērķi un to sasniegšanai atbalstāmās darbības.

Integrācijas un legālās migrācijas kā otrā tiešā mērķa sasniegšanas stratēģija ir balstīta uz „Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēm 2012.–2018. gadam”. Saskaņā ar PMIF Nacionālās programmu integrācijas jomā no PMFI līdzekļiem ir paredzēts atbalstīt koordinējošo struktūru un dažādu speciālistu kapacitātes celšanu; trešo valstu pilsoņu pārstāvošo NVO konsultatīvās platformas darbību; integrācijas pasākumus, kas pilnveido starpkultūru dialoga prasmes; integrācijas kursus; pasākumus, kas ļauj pilnveidot specifiskas programmas trešo valstu pilsoņiem; informācijas pieejamības uzlabošanu; latviešu valodas kursus dažādām grupām un latviešu valodas apmācības metodikas izstrādi, mediju kvalitātes celšanu, apmācot žurnālistus.

Kopš 2016. gada Latvijā PMIF (2014-2020) ir atbalstījis 22 projektus. No tiem 12 projektus patvēruma un migrācijas jomā un 10 projektus – integrācijas jomā. Projektu īstenošanā ir iesaistījušās gan valsts institūcijas, gan nevalstiskās organizācijas. 4.1. tabulā ir atspoguļota pamata informācija par šajā projektā izvērtējumā iekļautajiem projektiem, to mērķiem un atbilstību PMIF (2014-2020) aktivitātēm. No šiem 10 integrācijas projektiem astoņos projektos tiešā mērķa grupa ir trešo valstu pilsoņi, pēc būtības tikai vienā projektā mērķa grupa ir starptautiskās aizsardzības personas (biedrības „Patvērums „Drošā māja”” projekts „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”. PMIF (2014-2020) atbalstīto integrācijas projektu īstenošanai, kas tika intervēti šajā pētījumā, ir ilggadīga pieredze darbā ar trešo valstu pilsoņiem. Mērķtiecīgu darbu ar trešo valstu pilsoņiem kā atsevišķu mērķa grupu NVO sektors sāka līdz ar Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda darbību Latvijā no 2009. gada. Pieredze darbā ar starptautiskās aizsardzības personām līdz šim ir pamatā tikai vienai organizācijai – biedrībai „Patvērums „Drošā māja””. Pārējās NVO atzina, ka ar šo mērķa grupu pašas nestrādā, bet ir informētas par biedrības sniegtajiem pakalpojumiem un attiecīgi sniedz šo informāciju starptautiskās aizsardzības personām, kuras nonāk viņu uzmanības lokā.

³⁹ Avots: <https://www.km.gov.lv/lv/fondi-un-es-politika/patveruma-migrācijas-un-integrācijas-fonds-2014-2020> (sk. 29.09.2017.)

4.1. tabula. Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (2014-2020) atbalstītie projekti integrācijas jomā

Projekta īstenotājs	Projekta nosaukums	Īstenošanas periods	Vispārīgais mērķis	Tiešais mērķis
Aktivitāte Nr.12 „Nacionāla līmeņa koordinācijas sistēmas izveide, lai nodrošinātu atbalstu imigrantu līdzdalībai, kas saņēmuši tiesības uzturēties Latvijas teritorijā”				
Biedrība „Patvērums „Drošā māja”	„Informācijas centrs imigrantiem”	18.05.2016. līdz 31.12.2017.	Nodrošināt ilgtspējīgas koordinācijas sistēmas imigrantu līdzdalības atbalstam izveidi un darbību visos Latvijas reģionos. Izveidot koordinētu atbalsta sistēmu imigrantiem, kas saņēmuši tiesības uzturēties Latvijas teritorijā, nodrošinot pilnvērtīgu informāciju par atbalsta, adaptācijas un integrācijas pakalpojumiem Latvijā.	Nodrošināt ilgtspējīgas koordinācijas sistēmas imigrantu līdzdalības atbalstam izveidi un darbību visos Latvijas reģionos. Izveidot koordinētu atbalsta sistēmu imigrantiem, kas saņēmuši tiesības uzturēties Latvijas teritorijā, nodrošinot pilnvērtīgu informāciju par atbalsta, adaptācijas un integrācijas pakalpojumiem Latvijā.
Aktivitāte Nr.9 „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām (bēgļiem un personām, kurām piešķirts alternatīvais statuss)”				
Biedrība „Patvērums „Drošā māja”	„Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”	27.06.2016. līdz 31.12.2017.	Attīstīt atbalsta pasākumus starptautiskās aizsardzības personām	Nodrošināt starptautiskās aizsardzības personu vajadzībām pielāgotus mācību kursus un informatīvos pasākumus, veicinot viņu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā
Aktivitāte Nr.6 „Latviešu valodas lietošanas publiskajā telpā, tai skaitā daudzveidīgu pieeju latviešu valodas apguvē, attīstīšana”				
Biedrība „Izglītības attīstības centrs” (IAC)	„Dzīvoju Latvijā – mācos latviešu valodu”	15.11.2016. līdz 31.12.2018.	Veicināt personu, kuras ir trešo valstu pilsoņi un kuras likumīgi uzturas Latvijas teritorijā, iekļaušanos Latvijas Republikas izglītības sistēmā un darba tirgū, kā arī uzlabot pakalpojumu pieejamību mērķgrupai.	Nodrošināt latviešu valodas apguvi trešo valstu valstspiederīgajiem, kas veicinās viņu iekļaušanos izglītības sistēmā un darba tirgū Latvijā.
Latviešu valodas aģentūra	„Latviešu valodas apguve, lai sekmētu trešo valstu pilsoņu iekļaušanos darba tirgū”	15.11.2016. līdz 31.12.2018.	Veicināt personu, kuras ir trešo valstu pilsoņi un kuras likumīgi uzturas Latvijas teritorijā, iekļaušanos Latvijas Republikas izglītības sistēmā un darba tirgū, kā arī uzlabot pakalpojuma pieejamību mērķa grupai.	Nodrošināt trešo valstu pilsoņu latviešu valodas apguvi turpmākajai izglītībai un darba tirgus vajadzībām.

Daugavpils Universitāte	Latviešu valodas kursi trešo valstu valstspiederīgajiem “LATVIJA – MANAS MĀJAS”	15.11.2016. līdz 31.12.2018.	Veicināt trešo valstu valstspiederīgo iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, piedāvājot projekta mērķauditorijai apgūt latviešu valodu kā integrācijas kopīgo pamatu, veidojot piederības sajūtu Latvijas valstij un cieņu pret Latvijas kultūrtelpu, vienlaikus adaptējot trešo valstu valstspiederīgos LR izglītības sistēmā, darba tirgū, nodrošinot pakalpojumu pieejamību un latviešu valodas lietošanu publiskajā telpā.	Latviešu valodas kursu ieviešana trešo valstu valstspiederīgajiem, lai veidotu latviešu valodas prasmju pamatlīmeni vai attīstītu esošās prasmes vismaz par vienu valsts valodas prasmes pakāpi katrā projekta apmācības posmā, izmantojot mūsdienīgas un kursantiem aktuālas tēmas, respektējot veseluma, teorētiskās un praktiskās darbības vienotības un uzskatāmības principu latviešu valodas visu prasmju (lasīšana, rakstīšana, runāšana, klausīšanās, komunikatīvā prasme) pilnveidē.
Aktivitāte Nr.7 „Trešo valstu valstspiederīgo integrēšana Latvijas sabiedrībā, šajā procesā iesaistot plašsaziņas līdzekļus”				
Rīgas Stradiņa universitāte	Atbildīgas, daudzveidīgas un kvalitatīvas žurnālistikas attīstība Latvijas nacionālajos un reģionālajos masu medijos, veicinot trešo valstu pilsoņu integrāciju Latvijā	01.04.2017. līdz 31.12.2018.	Sniegt ieguldījumu trešo valstu valstspiederīgo integrācijā Latvijas sabiedrībā, uzlabojot masu mediju satura kvalitāti.	Veidot sabiedrības izpratni un veicināt konstruktīvu dialogu starp dažādām sabiedrības grupām, nodrošinot masu informācijas līdzekļu profesionālās kvalitātes un satura daudzveidības uzlabošanu trešo valstu pilsoņu un ar migrāciju saistīto notikumu, problēmu un procesu atspoguļojumā.
Vidzemes Augstskola	Masu mediju iesaiste trešo valstu pilsoņu integrēšanā Latvijā	01.08.2017. līdz 31.12.2018.	Iesaistīt masu medijus procesos, kas saistīti ar Latvijā likumīgi dzīvojošo trešo valstu pilsoņu iekļaušanos vietējā sabiedrībā.	Uzlabot masu mediju sniegtās informācijas kvalitāti un satura pieejamību par trešo valstu pilsoņiem, tādā veidā sagatavojot un iesaistot medijus konstruktīva dialoga un savstarpējas izpratnes veidošanā starp trešo valstu pilsoņiem un vietējo sabiedrību.
Aktivitāte Nr.8 „Trešo valstu valstspiederīgo iesaistīšana Latvijas sabiedriskajā dzīvē, tai skaitā atbalsts mazaizsargāto personu (sievietes, bērni, veci cilvēki) un starptautiskās aizsardzības personu līdzdalības nodrošināšanai”				
Biedrība „Sadarbības platforma”	Integrācijas ABC - 2017	16.05.2017. līdz 31.12.2018.	Veicināt personu, kuras ir trešo valstu valstspiederīgie un kuras likumīgi uzturas	Ieviest imigrantiem paredzētu kvalitatīvu integrācijas kursa programmu, noorganizēt

			Latvijas teritorijā (imigranti) iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.	interaktīvus, izglītojošus un savstarpēju izpratni veicinošus pasākumus imigrantu un uzņemošās sabiedrības pārstāvjiem integrācijas procesu un starpkultūru dialoga uzlabošanā, veicinot efektīvu imigrantu iekļaušanos sabiedrībā.
Daugavpils Universitātes Mūžizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrība „Intelektu parks”	Esi sveicināta, simtgades Latvija	01.06.2017. līdz 31.12.2018.	Veicināt personu, kuras ir trešo valstu pilsoņi un kuras likumīgi uzturas Latvijas teritorijā, iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.	Nodrošināt integrācijas programmu, kas sekmē imigrantu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, īstenošanu.
Biedrība „Inovāciju atbalsta centrs”	„Mēs – Latvijā”	01.07.2017. līdz 31.12.2018.	Piedāvājot interesantus un saistošus integrācijas kursus un socializācijas pasākumus, veicināt personu, kuras ir trešo valstu pilsoņi un likumīgi uzturas Latvijā, iekļaušanos Latvijas sabiedrībā.	Nodrošināt integrācijas kursus Rīgas un Latgales reģionā mērķa grupai – 360 trešo valstu pilsoņiem, kā arī realizēt trīs starpkultūru komunikāciju veicinošus socializācijas pasākumus, kas sekmē imigrantu iekļaušanos sabiedrībā.

PMIF (2014-2020) atbalstītie integrācijas projekti pēc būtības tiek īstenoti trīs pamata virzienos: pirmkārt, informatīvais, izglītojošais un konsultatīvais atbalsts (t.sk. tulkošanas pakalpojumi); otrkārt, latviešu valodas apmācības; treškārt, integrācijas kursi/programmas. Pirmais virziens aptver kā trešo valstu pilsoņus, tā arī starptautiskās aizsardzības personas, savukārt, otrais un trešais – pamatā ir vērsti uz trešo valstu pilsoņiem kā mērķa grupu. NVO darbības saturu un formu trešo valstu pilsoņu integrācijas jomā, kā atzina intervētie NVO pārstāvji, nosaka attiecīgā ES līmeņa fonda nosacījumi, nevis pašas NVO attīstītā kompetence par to, kā tieši būtu jāstrādā ar šo mērķa grupu (kā piemērs jāmin integrācijas kursu organizēšana nošķirti no latviešu valodas apmācības, izvērstu analīzi skat. 4.3. apakšnodaļā).

Raksturojot PMIF projektu mērķa grupu un to, kā tā ir mainījies salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem, NVO pārstāvji skaidroja, ka šobrīd ir vērojams lielāks trešo valstu pilsoņu pieplūdums no Āzijas reģiona, īpaši no Indijas, Uzbekistānas, Pakistānas (pirms diviem gadiem esot bijis vērojams lielāks Ukrainas pilsoņu pieplūdums, kas skaidrojams ar karadarbības aktivitāti šajā valstī). Ņemot vērā PMIF nosacījumus priekšroka tikt iekļautiem kā valodas apmācības, tā integrācijas kursu grupās tiek dota tiem imigrantiem no trešajām valstīm, kuri ir ieradušies Latvijā nesen. Vienlaikus vēlēšanos piedalīties valodas un integrācijasursos pauduši arī jau salīdzinoši ilgstoši Latvijā dzīvojošie trešo valstu pilsoņi, kuriem ir zināma šāda veida atbalsta pasākumu organizēšanas sistēma – proti, ka ik pa laikam konkrētas NVO organizē latviešu valodas apmācības bez maksas. Tieši ar šo grupu projektu īstenotājiem radušās grūtības, skaidrojot, kāpēc vieni trešo valstu pilsoņi drīkst apmeklēt kursus, bet citi – nē. Kaut arī intervijās tika pausta sapratne par šādu nosacījumu ieviešanu no fonda perspektīvas, projektu īstenotāji uzsvēra, ka šāda mērķa grupas dalīšana noteikti nav laba prakse, kas apgrūtina arī viņu darbu un rada neizpratni mērķa grupas vidū.

Atbalsta pasākumu pieejamības nodrošināšana PMIF mērķa grupām reģionos tiek plānota, balstoties gan uz projekta konkursu nolikuma prasībām, gan pašu projektu īstenotāju pieredzes un situācijas izpētes rezultātiem. Tā piemēram, pirms integrācijas kursu grupu veidošanas konkrētā pilsētā, tiek ievākta informācija par mērķa grupas pārstāvniecību (skaitu) un vajadzībām. Integrācijas kursi kā informatīvs atbalsts ir aktuālāki tieši nesen Latvijā iebrukušajiem trešo valstu pilsoņiem, savukārt tiem, kas šeit jau uzturas vairāk nekā divus gadus, šādas informatīvas un konsultatīvas nodarbības tikpat kā nav nepieciešamas, jo šīs zināšanas jau ir iegūtas vai arī ir zināmi avoti (interneta vietnes, konsultanti, starpnieki), kur meklēt vajadzīgo pamata un aktuālo informāciju. Vienlaikus jāvērs uzmanība uz kvantitatīvās aptaujas rezultātiem, kas parādīja, ka reģionos integrācijas kursus pamatā apmeklējuši trešo valstu pilsoņi ar PUA. Tā kā reģionos ir salīdzinoši mazs to trešo valstu pilsoņu ar TUA īpatsvars, kuri ieradušies Latvijā ar nesen un kuri būtu primārā integrācijas programmu mērķa grupa, pirms integrācijas programmu organizēšanas reģionos ir svarīgi noskaidrot trešo valstu pilsoņu ar PUA vajadzības attiecībā uz integrācijas programmām, kuras visdrīzāk atšķiras no nesen iebrukušo trešo valstu pilsoņu vajadzībām. Pretējā gadījumā pastāv risks, ka PMIF finansējums netiek efektīvi izmantots. Lai izdarītu konkrētos PMIF atbalstīto integrācijas projektu rezultātos balstītus secinājumus, ir nepieciešama padziļināta šajos projektos īstenoto pasākumu rezultatīvo rādītāju analīze.

Šobrīd tās NVO, kuras īsteno pasākumus arī reģionos, gadu gaitā ir attīstījušas savu reģionālo koordinātoru/ kontaktpersonu tīklu, ar kuru palīdzību tiek izzināta aktuālā situācija - mērķa grupas apjoms, profils, vajadzības - reģionālajos centros. Šāda reģionālo kontaktpersonu un kontaktpunktu tīkla attīstīšana ir vērtējama kā labā prakse, kuras uzturēšanas galvenais šķērslis ir nepastāvīgais finansējums. Kā pozitīvos piemērus var minēt biedrību „Sadarbības platforma” un biedrību „Patvērums „Drošā māja””. Pēdējā nodrošina Informācijas centra imigrantiem (ICI) darbību Rīgā (centrālais birojs) un tā reģionālo filiāļu darbību Jelgavā, Daugavpilī, Cēsīs un Liepājā. Biedrības „Sadarbības platforma”, kuras darbība ir vērsta uz Latvijā dzīvojošajām mazākumtautībām, pārstāve

skaidroja, ka viņu gadījumā reģionālie koordinatori ir sabiedriski aktīvi cilvēki, kuri paši ir cieši saistīti ar integrācijas politikas mērķa grupu – mazākumtautībām, t.sk. trešo valstu pilsoņiem. Šāda pieeja ir vērtējama kā labas prakses piemērs, jo ļauj precīzāk identificēt mērķa grupas vajadzības pēc atbalsta veidiem, ko var sniegt integrācijas programmas.

Pētījuma mērķiem ir apkopota publiski pieejamā informācija, kas ļauj raksturot PMIF atbalstīto projektu ietekmi uz izmaiņām tiesību aktos un valsts politikas prioritātēm. Starptautiskās aizsardzības personu gadījumā PMIF (2014-2020) finansēto projektu ietekmi raksturo Rīcības plāna personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai īstenošanas gaitā. 4.2. tabulā, balstoties uz publiski pieejamo informāciju, ir atspoguļoti tie pasākumi, kuru īstenošanā ir iesaistītas organizācijas un institūcijas, kuras saņem PMIF (2014-2020) finansiālo atbalstu. Jāpiebilst, ka tabulā iekļauti pasākumi netiek pilnā apmērā īstenoti no PMIF līdzekļiem.

4.2.tabula. PMIF (2014-2020) atbalstīto integrācijas projektu īstenošanu iesaiste Rīcības plāna īstenošanā

Rīcības plāna pasākums	Pasākuma īstenoātājs/ projekts
Adaptācijas programmu satura un mācību materiālu sociālekonomiskās iekļaušanas nodrošināšanai izstrāde (3.3. pasākums).	Latviešu valodas aģentūra
Latviešu valodas mācīšanas procesa koordinēšana un īstenošana (3.2., 3.3. pasākumi).	Latviešu valodas aģentūra
<i>Sociālā mentora pakalpojumi</i> – sociālie mentori sniedz atbalstu personai, veidojot izpratni par dzīvi sabiedrībā, palīdzot reālā sabiedrības vidē apgūt ikdienai nepieciešamās prasmes, rosinot attīstīt un radīt jaunas iemaņas, kā arī ikdienas situāciju risināšanā, kā resursus izmantojot savas zināšanas, vidē pieejamos resursus, veic situācijas apzināšanu un sniedz iespējamo risinājumu, sadarbojoties ar pašu klientu vai klienta ģimeni (3.8. pasākums).	Biedrība „Patvērums „Drošā māja””
<i>Tulku un tulkošanas pakalpojumi</i> mērķa grupai saziņai ar pakalpojumu sniedzējiem, tai skaitā (pašvaldību un valsts darbiniekiem, ārstiem, pedagogiem, NVO darbiniekiem u.c. personām). Tulku pakalpojumi pieejami angļu, franču, arābu, kurdu, krievu un farsi valodās. Tiek nodrošinātas arī tulku mācības par pakalpojuma sniegšanas specifiku (3.22. pasākums).	Biedrība „Patvērums „Drošā māja”” PMLP
<i>Konsultācijas un informācijas sniegšana</i> latviešu, krievu un angļu valodā, nepieciešamības gadījumos konsultāciju laikā tiek piesaistīts nepieciešamās valodas tulks, sociālajos, juridiskajos, izglītības u.c. jautājumos. Konsultācijas tiek sniegtas klātienē, telefoniski un caur internetu (skype, e-pasts). Klientiem ir pieejams arī psihologa/psihoterapeita pakalpojums (3.24. pasākums).	Biedrība „Patvērums „Drošā māja””
<i>Semināri par starpkultūru jautājumiem</i> valsts un pašvaldību darbiniekiem, sociālo pakalpojumu sniedzējiem, izglītības iestāžu darbiniekiem, NVO pārstāvjiem u.c. (3.23. pasākums).	Biedrība „Patvērums „Drošā māja””
<i>Sabiedrības iniciatīvu, NVO darbības un brīvprātīgo darba veicināšana</i> un koordinēšana (3.35. pasākums).	Biedrība „Patvērums „Drošā māja””

4.3. tabulā ir apkopota informācija par Rīcības plānā plānotajiem un veiktajiem grozījumiem tiesību aktos. Jānorāda, ka pētījums liedz izdarīt jebkādas secinājumus par PMIF atbalstīto projektu tiešu ietekmi uz veikto vai plānoto tiesību aktu grozījumiem. Vienlaikus nevar noliegt, ka PMIF projektus īstenojošo organizāciju vadītāji un darbinieki ir aktīvi dažādu ar migrācijas un integrācijas jautājumiem saistītu darba grupu dalībnieki, kas liecina par viņu ietekmi kā uz politikas plānošanas procesu, tā konkrētu rīcībpolitikas pasākumu noteikšanu un īstenošanu.

4.3. tabula. Rīcības plānā plānotie un veiktie tiesību aktu grozījumi

Rīcības plānā plānotie tiesību aktu grozījumi	Veiktie tiesību aktu grozījumi
Sagatavot grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim.	Veikti grozījumi MK noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim (plāna 3.4.pasākums)
Izvērtēt iespēju pārskatīt pabalsta uztura, higiēnas un pirmās nepieciešamības preču iegādei apmēru pārskatīšana atbilstoši Konceptijā "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu plānotajām darbībām".	Ir palielināts pabalsta uztura, higiēnas un pirmās nepieciešamības preču iegādei apmērs no 2,15 <i>eiro</i> dienā uz 3,00 <i>eiro</i> dienā (plāna 3.5. pasākums).
Nepieciešamības gadījumā sagatavot grozījumus tiesību aktos, precizējot nepieciešamo finansējumu atbilstoši ES normatīvajam regulējumam, lai varētu nodarbināt patvēruma meklētājus pagaidu vai brīvprātīgos darbos Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā un tā teritorijā, sākot no pirmās ierašanās dienas.	Līdz šim nav veiktas izmaiņas esošajā regulējumā (3.6. pasākums).
Sagatavot grozījumus normatīvajos aktos, kas noteiktu, ka pašvaldība personai, kam piešķirts alternatīvais vai bēgļa statuss, var piešķirt sociālo palīdzību (šobrīd sociālo palīdzību - GMI, dzīvokļa pabalstu, vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā un citus pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus var saņemt tikai bēglis, alternatīvā statusa ieguvējs tikai vienu no sociālās palīdzības pabalstiem - GMI 49,50 EUR).	Līdz šim nav veiktas izmaiņas esošajā regulējumā (3.20. pasākums).

Lai novērtētu PMIF **atbalstīto integrācijas projektu sinerģiju ar citām Eiropas Savienības vai nacionālām iniciatīvām**, padziļinātajās intervijās projektu īstenotājiem pētnieki lūdza sniegt informāciju par citiem starptautiskiem un/vai nacionāliem finanšu instrumentiem, ar kuru atbalstu tiek veikti pasākumi, kuru mērķis atbilst PMIF mērķa grupām un galvenajiem atbalsta virzieniem.

NVO kopumā ir raksturīga pieeja izmantot maksimāli visas ārējā finansējuma piesaistes iespējas, lai īstenotu savas organizācijas pamata darbības mērķus. NVO apzinātā pieredze liecina, ka galvenais finanšu instruments darbam ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām ir atbilstošais Eiropas Savienības fonds – iepriekšējā periodā tas bija Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonds, Eiropas Bēgļu fonds, savukārt kopš 2016. gada – PMIF. No ES fondiem kā nozīmīgi finansējuma avoti tika identificēti arī Eiropas Sociālais fonds un Eiropas Ekonomiskās zonas un Norvēģijas finanšu instrumenta līdzekļi. Jāuzsver, ka ES fondu gadījumā tiek sniegts arī Latvijas valsts līdzfinansējums, kura daļa (15-25%) var būt atšķirīga atkarībā no konkrētā fonda nosacījumiem.

Sinerģiju ES fondu līmenī darbā ar PMIF mērķa grupu raksturo, piemēram, biedrības „Patvērums „Drošā māja”” darbība. Biedrība vienlaikus īsteno vairākus projektus, kas sniedz pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām. Divus no projektiem atbalsta PMIF („Informācijas centrs imigrantiem” un „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām” – abi projekti noslēdzas 2017. gada 31. decembrī), savukārt, sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu nodrošināšanu patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu biedrība sniedz arī Sabiedrības integrācijas fonda īstenotā Eiropas Sociālā fonda projekta “Dažādības

veicināšana” ietvaros (pakalpojumu sniegšanas periods: no 2016. gada 1.decembra līdz 2018. gada 31.maijam).

Sinergiju ar citām iniciatīvām raksturo arī NVO pārstāvju intervijās minētie finanšu instrumentu pārvaldītāji, kā piemēram, Sabiedrības integrācijas fonds, Rīgas dome, Britu padome Latvijā, ASV vēstniecība, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Kultūras ministrija, Iekšlietu ministrija. NVO sektora pārstāvju sniegtās atbildes par to, kāda veida projekti tiek īstenoti dažādu programmu un lielāku vai mazāku grantu ietvaros, ļauj secināt, ka pārējie finanšu avoti (izņemot mērķētos ES fondus) ir vairāk netieši saistīti ar atbalsta sniegšanu PMIF mērķa grupai un tāpēc vērtējami kā papildu atbalsts. Piemēram, biedrība „Izglītības attīstības centrs” sadarbībā ar Rīgas domi organizē vispārējās izglītības iestāžu pedagogu tālākizglītības kursus par starpkultūru jautājumiem, veic situācijas izpēti par jauniebraucējiem Rīgas skolās, izstrādā materiālus pedagogiem darbam ar skolēniem, kuriem ir migrācijas pieredze. Biedrība „Sadarbības platforma” īsteno dažādus projektus, kuru mērķa grupa ir Latvijā dzīvojošās mazākumtautības, t.sk. trešo valstu pilsoņi. Līdzīga pieredze ir arī biedrībai „Inovāciju atbalsta centrs”.

4.2. Valodas un integrācijas kursu pieejamība un kvalitāte: pašvaldību un NVO kā pakalpojumu sniedzēju perspektīva

2015. gadā veiktajā pētījumā „Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā” tika padziļināti pētīts latviešu valodas apmācību un integrācijas kursu piedāvājums un tā kvalitāte. Pētījuma autoru trīs galvenie secinājumi bija: 1) trešo valstu pilsoņi ir specifiska latviešu valodas apmācības mērķa grupa, ko nosaka dažādās starpvalodas, kultūras atšķirības un valodas apguves motivācija; 2) valodas kursu piedāvājums kopumā atbilst izvirzītajiem kvalitātes kritērijiem (pasniedzēju kvalifikācija un pieredze, kursu dalībnieku testēšana pirms un pēc apmācībām; metodikas piemērotība mērķa grupai; pasniedzēju darba novērtējums); 3) galvenās problēmas valodas kursu jomā ir saistītas ar kursu pēctecību un nepārtrauktību, sistēmisku mācību līdzekļu trūkumu, dalībnieku skaitu grupās, sadalījumu pēc starpniekvalodas, nepietiekamām pedagogu profesionālās pilnveides iespējām. Nepieciešamā rīcība tika definēta šo problēmu risināšanas mērķiem.⁴⁰

Izvērtējot 2017. gada pētījumā iegūtos kvalitatīvos datus par latviešu valodas apmācību organizēšanu, jāsecina, ka situācija būtiski nav mainījusies. 2015. gada secinājumi un ieteikumi joprojām ir aktuāli. Kopš 2016. gada beigām līdz 2018. gada beigām ar PMIF atbalstu aktivitātes nr.6 „Latviešu valodas lietošanas publiskajā telpā, tai skaitā daudzveidīgu pieeju latviešu valodas apguvē, attīstīšana” ietvaros latviešu valodas apmācības trešo valstu pilsoņiem nodrošina trīs organizācijas/ institūcijas: biedrība „Izglītības attīstības centrs”, Latviešu valodas aģentūra un Daugavpils Universitāte. Šajā pētījumā intervijas sniedza divu projektu īstenotāji – biedrība „Izglītības attīstības centrs” un Daugavpils Universitāte⁴¹. Turpinājumā ir apkopota šajās intervijās atklātā pieredze un atziņas, kas raksturo latviešu valodas apmācības procesu, papildinot tos ar pašvaldību pārstāvju interviju atziņām.

Latviešu valodas apmācību organizatoru vērtējumā pieprasījums pēc latviešu valodas apmācībām saglabājas augsts, par ko liecina tas, cik ātrā laikā pēc informācijas izplatīšanas publiskajā telpā par kursu organizēšanu tiek nokomplektētas grupas. Pieprasījums pēc latviešu valodas kursiem ir ne tikai to trešo valstu pilsoņu vidū, kuri ir iebruukuši Latvijā salīdzinoši nesen, bet arī to vidū, kas šeit

⁴⁰ Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā (2015). Rīga: Sabiedrības integrācijas fonds, 97.-98.lpp.

⁴¹ Kaut arī intervētas tikai NVO, intervijā ar Daugavpils Universitātes Mūžizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrības „Intelektu parks” vadītāju piedalījās arī Daugavpils Universitātes īstenotā latviešu valodas apguves projekta „Latviešu valodas kursi trešo valstu valstspiederīgajiem “LATVIJA – MANAS MĀJAS”” pārstāve.

uzturas vairāk nekā divus gadus. Šajā grupā arvien pieaugot pieprasījums pēc augstāka līmeņa valodas apmācībām. Projektu īstenotāju pieredze rāda, ka pirmajos gados, kad Latvijā kļuva pieejami ES fondu, t.sk. Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda līdzekļi, lielākais pieprasījums bija tieši pēc iesācēju līmeņa (A1, A2) grupām. Savukārt šobrīd vērojama tendence palielināties to kursu dalībnieku skaitam, kurus interesē vidējā līmeņa zināšanu apguve (B1, B2). Netieši tas liecina arī par pieaugošo trešo valstu pilsoņu motivāciju un vajadzību iekļauties Latvijas darba tirgū, ko ir praktiski neiespējami izdarīt ar A1 un A2 līmeni, ņemot vērā, ka šo mērķa grupu raksturo vidējas un augstas kvalifikācijas cilvēki darbaspējīgā vecumā.

Raugoties no pašvaldību perspektīvas, pētījumā iegūtā informācija atklāj, ka tajās pilsētās, kurās ir liels krievvalodīgo iedzīvotāju skaits, pastiprināti tiek domāti par latviešu valodas apmācības kursiem, kas atbilst arī trešo valstu pilsoņu vajadzībām. Pašvaldību pārstāvju vērtējumā pieprasījums pēc dažāda zināšanu līmeņa latviešu valodas kursiem ir ļoti augsts. Turklāt pieprasījums nāk no dažādām mērķa grupām - ne tikai trešo valstu pilsoņiem, bet arī no ES pilsoņiem, LR nepilsoņiem, remigrantiem. Īpaši pieprasīti ir bezmaksas valodas kursi, kas, ņemot vērā šim mērķim pieejamā finansējuma plūsmas nevienmērīgumu, tiek organizēti ar lieliem starplaikiem (piemēram, Daugavpils pašvaldībā tas notiek divas reizes gadā – rudenī un pavasarī; Rīgā lielā mērā atkarīgs no pašvaldības īstenotajiem projektiem). Maksas valodas kursi esot pieejami visu laiku, un daļa trešo valstu pilsoņu, kuriem ir nolūks ilgstoši vai pastāvīgi palikt Latvijā, apgūst latviešu valodu arī par maksu.

Pašvaldības pēc iespējas izmanto dažādu ES fondu piedāvātās atbalsta programmas latviešu valodas kursu organizēšanas mērķim, jo tas ļauj, pirmkārt, piedāvāt iedzīvotājiem bezmaksas kursus, otrkārt, ietaupīt pašvaldības budžetu. Svarīgi ir piebilst, ka daļā gadījumu projektu īstenotājs nav pašvaldība, bet pašvaldības teritorijā darbojošās NVO, izglītības iestādes (interesanti, ka stāstot par šādiem projektiem, pašvaldību pārstāvji mēdz lietot vietniekvārdu „mēs”, attiecinot šos projektus uz pašvaldību).

Informācija par latviešu valodas kursiem latviešu, krievu un angļu valodā tiek izplatīta dažādos veidos. Viens no biežāk lietotajiem, kā rāda NVO un pašvaldību interviju rezultāti, ir sludinājumi interneta vietnēs – NVO, pašvaldības vai tās iestāžu mājas lapās. Pētnieku novērojumi atklāja, ka pretēji intervijās apgalvotajam, ne vienmēr projektu īstenotāju mājas lapās ir pieejama aktuālā informācija par notiekošajiem un plānotajiem kursu norises un grupu komplektēšanas laikiem. Šāds novērojums tika skaidrots ar pārāk lielo interesi par valodas kursiem. Līdz ko parādās jebkāda informācija, ir neatslābstoša interese no potenciālajiem valodas apguvējiem. Efektīvi darbojoties imigrantu integrācijas jomā iesaistīto NVO savstarpējās sadarbības mehānismi – organizācijas savās interneta vietnēs un klātienē birojos/ apmācību telpās izvieto informāciju par valodas apguves iespējām. Tāpat arī organizāciju pārstāvji klātienē tiek ar citu projektu īstenotāju mērķa grupām. Piemēram, integrācijas kursu rīkotāji informē savus klientus par valodas apguves kursiem un otrādi. Daļā gadījumu šāds informācijas izplatīšanas veids apgrūtina kursu vadītāju darbu un ir traucējošs kursu apmeklētājiem. Daļā gadījumu NVO pārstāvji atzina, ka aktivitāšu dalībnieki ir apmierināti par iespēju uzzināt par citiem viņu mērķa grupai paredzētiem un aktuāliem pasākumiem. Informācija tiek izplatīta arī sociālajos tīklos, piemēram, *Facebook* vidē. Tiek izmantoti arī vēl citi informācijas izplatīšanas kanāli, piemēram, reklāmas plakāti sabiedriskajā transportā. Jāmin arī iekšējie sociālie tīkli – kursu dalībnieki viens otram nodod informāciju par latviešu valodas kursiem un citu saistošo informāciju. Informācija par latviešu valodas apmācības iespējām sasniedz arī ES pilsoņus un nepilsoņus, kuri daudzkārt izrāda neizpratni par to, kāpēc viņi nevar mācīties latviešu valodu kopā ar citiem Latvijā imigrējušajiem cilvēkiem.

Galvenās problēmas, ar kurām saskaras PMIF atbalstīto latviešu valodas kursu organizatori, ir šādas:

- trešo valstu pilsoņu no Āzijas, Āfrikas un Dienvidamerikas kontinentu reģiona valstīm kultūras atšķirības, kas ietekmē valodas mācīšanas vides veidošanu, komunikāciju starp pedagogu un kursu dalībniekiem, kursu dalībnieku savstarpējo mijiedarbību;
- administratīvais darbs ar tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri nezina nedz krievu, nedz angļu valodu kā starpniekvalodu (pieteikšanās anketas pamatā ir krievu un angļu valodā; apgrūtināta kursu norises skaidrojumu sniegšana kursu dalībniekiem);
- administratīvās problēmas rada tas, ka valodas apmācības grupās nedrīkst uzņemt nepilsoņus un ES pilsoņus, kā arī tos trešo valstu pilsoņus, kuri jau vienu valodas līmeni konkrētā projekta ietvaros ir apguvuši;
- nepieciešamība vienā grupā strādāt ar cilvēkiem, kuriem ir atšķirīgas starpniekvalodas, kas pēc būtības nozīmē trilingvālas apmācības (interesanti, ka no kursu dalībnieku viedokļa negatīvi vērtējumi pētījumā izskanēja gan par iekļaušanu grupā ar vienotu starpniekvalodu, gan ar dažādām starpniekvalodām, kas nozīmē, ka izšķiroša nozīme ir pedagoga profesionalitātei un prasmei novērtēt, kāda valodas apguves grupa katras konkrētās personas gadījumā ir piemērotāka);
- ne visi kursu dalībnieki apgūst pilnu viena valodas zināšanu līmeņa kursu (mācību pārtraukšana pamatā rada administratīvās problēmas kursu organizatoriem) – mācību pārtraukšanas iemesli ir ļoti daudzveidīgi, saistīti gan ar ģimenes apstākļiem, ekonomisko aktivitāti, gadalaiku maiņu, kultūras atšķirībām (piemēram, svētku norises laiks), ārējās un iekšējās migrācijas procesiem;
- atšķirīga valodas kursu apmeklētāju valodas apguves motivācija;
- atkārtoti, kopš 2015.gada pētījuma, kā problēma tiek minēts tas, ka ir nepietiekami mācību līdzekļi augstākajiem valodas zināšanu līmeņiem (B un C, konkrēti tiek minēts mācību līdzeklis pieaugušajiem „Laipa”);
- metodikas trūkums senioru grupām, kuru valodas apguves kompetences būtiski atšķiroties no jauniešu un vidējās paaudzes grupām (balstoties uz šādu novērojumu, piemēram, vienā no projektiem valodas apguves grupas tiek komplektētas ievērojot vecumposmu principu).

Latviešu valodas kursu kvalitāti paši NVO pārstāvji vērtē pozitīvi, pamatojot to ar ilgstošo pieredzi šajā jomā, kvalificētu pedagogu piesaisti, jaunākās metodikas pielietojumu un mūsdienīgu mācību līdzekļu izmantošanu. Savukārt pašvaldību pārstāvji latviešu valodas kursu kvalitāti vērtē atšķirīgi. Daļa respondentu uzskata, ka kursi atbilst nepieciešamajām kvalitātes prasībām, daļa – ka to kvalitāte būtu pilnveidojama tādos aspektos kā valodas apmācību intensitāte, lielāks uzsvars uz individuālu pieeju, stingrāk ievērot grupu komplektēšanu atbilstoši dalībnieku latviešu valodas zināšanu līmeņiem un starpvalodām.

Domājot par to, kā varētu uzlabot latviešu valodas apmācību pakalpojumu, intervijās ar NVO pārstāvjiem tika sniegti vairāki priekšlikumi:

- paredzēt valodas apmācību projektu budžetā uzturēšanās izdevumus intensīvo valodas kursu dalībniekiem, kuri nedzīvo kursu norises pilsētā, vai pedagogiem, kuri vada t.s. izbraukuma mācības ārpus reģionālajiem centriem;
- piedāvāt PMIF mērķa grupām valodas prakses instrumentus – valodas klubus (valodas siltumnīcas), kas ir mākslīgi radītas valodas lietošanas/ valodas prakses telpas, tā kompensējot valodas vides neesamību un vietējās sabiedrības nevēlēšanos runāt latviešu valodā ar iebraucējiem;
- valodas prakses trūkums ir iemesls tam, kāpēc viens un tas pats mērķa grupas pārstāvis atkārtoti vēlas apgūt vienu un to pašu valodas zināšanu līmeni, jo t.s. starpprojektu periodā ir zudušās iepriekš apgūtās zināšanas;

- latviešu valodas pedagogiem, kas strādā ar valodas apguvējiem, kuriem nav krievu valodas zināšanas, organizēt profesionālās pilnveides kursus angļu valodā tieši valodas apmācības vajadzībām;
- organizēt profesionālās pilnveides kursus pedagogiem, kas strādā ar cilvēkiem no Latvijai ļoti atšķirīgām kultūrām (pēc būtības tie ir trešo valstu pilsoņi un starptautiskās aizsardzības personas, kuras nenāk no bijušās Padomju Savienības jeb Neatkarīgo Valstu sadraudzības valstu bloka);
- piedāvāt valodas kursu organizatoriem vadlīnijas, kā pamatot citām mērķa grupām, kāpēc tām nav pieejami latviešu valodas kursi PMIF projektu ietvaros.

Integrācijas programmas/ kursus (pamatā tās ir informatīvas nodarbības par dažādām sabiedrības dzīves jomām, mērķa grupas tiesībām un pienākumiem, kā arī pasākumi un ekskursijas latviešu kultūras iepazīšanai) laikā no 2016. gada beigām līdz 2018. gada beigām ar PMIF atbalstu aktivitātes nr. 8 „Trešo valstu valstspiederīgo iesaistīšana Latvijas sabiedriskajā dzīvē, tai skaitā atbalsts mazaizsargāto personu (sievietes, bērni, veci cilvēki) un starptautiskās aizsardzības personu līdzdalības nodrošināšanai” ietvaros piedāvā trīs organizācijas: biedrība „Sadarbības platforma”, Daugavpils Universitātes Mūžizglītības, kultūras un zinātnes komunikācijas biedrība „Intelektu parks”, biedrība „Inovāciju atbalsta centrs”. Pētījumā tika veiktas padziļinātās intervijas ar visu trīs biedrību pārstāvjiem.

Informācijas izplatīšana par integrācijas kursiem notiek tādā pašā veidā, kā tas raksturots augstāk par latviešu valodas apmācībām. Papildus tika minēti vēl tādi informācijas izplatīšanas sadarbība partneri kā mazākumtautību kultūras biedrības. Integrācijas kursi PMIF atbalstīto projektu ietvaros tiek piedāvāti visos Latvijas reģionos (Rīgā, Liepājā, Daugavpilī, Jelgavā, Rēzeknē).

Mērķa grupas pieprasījums pēc integrācijas kursiem un pasākumiem, kā liecina NVO un pašvaldību pieredze, esot zemāks nekā pēc latviešu valodas apmācībām. To nosaka vairāki faktori. Pirmkārt, kā skaidroja kādas pieredzējušas NVO pārstāve, zināšanas, kuras tiek sniegtas integrācijasursos, trešo valstu pilsoņiem nav obligātas atšķirībā no latviešu valodas zināšanu prasmēm.

Otrkārt, integrācijas programmas interesantas ir lielāko tiesu tiem imigrantiem, kuri Latvijā ir ieradusies ne ilgāk kā pirms diviem mēnešiem (tā ir indikatīva aplēse), tātad salīdzinoši nesenā pagātnē. Tiem, kas Latvijā dzīvo ilgāk, nozīmīgs informācijas ieguves avots par dzīvi Latvijā dažādās jomās, ir izveidojušies sociālie un profesionālie tīkli – kolēģi, paziņas, jauni draugi, savas izcelsmes valsts kopienas locekļi, starpnieki (juristi, personāla speciālisti darba vietās u.tml.). Šie cilvēki ir arī izveidojuši savas informācijas iegūšanas stratēģijas – apzinājuši interneta vietnes, apguvuši pamata līmenī latviešu valodu, lai spētu atrast vajadzīgo informāciju (interneta vietnes mūsdienās var ļoti labi arī tulkot dažādās valodās), zina iestādes, kurās vērsties pēc informācijas un palīdzības. Tāpēc šai grupai ir ievērojami mazāka interese par integrācijas programmām kā informatīvām nodarbībām. Šo grupu vairāk saista socializācijas pasākumi, kas atklāj iespējas plašāk iesaistīties dažādās sabiedriskajās un brīvprātīgā darba aktivitātēs.

Treškārt, integrācijas kursu apmeklētību ietekmē nodarbībās aplūkotās tēmas. Piemēram, informatīvās nodarbības par sociālās aizsardzības tēmu esot vāji apmeklētas, kas tiek skaidrots ar to, ka trešo valstu pilsoņiem, lai iegūtu uzturēšanās atļauju Latvijā, ir pienākums pierādīt savu finansiālo nodrošinājumu. Pieprasītas tēmas trešo valstu pilsoņu vidū ir par uzturēšanās atļauju iegūšanu (īpaši attiecībā uz uzturēšanās pamata izmaiņām), veselības aprūpi, nodarbinātību, nodokļiem un uzņēmējdarbības uzsākšanu. Nereti integrācijas kursu organizatori kļūst arī par konsultāciju sniedzējiem un uzticības personām, jo cilvēki vērsas pie viņiem pēc padoma un palīdzības vēl ilgi pēc kursu noslēguma. Nākas skaidrot arī tādas parādības kā ēnu ekonomika, aplokšņu algas,

minimālā alga, jo, kā rāda NVO pieredze, trešo valstu pilsoņi un starptautiskās aizsardzības personas ir tās grupas, kuras ar to saskaras regulāri.

Lai motivētu mērķa grupu piedalīties šādosursos, projektu īstenotāji tos organizē, balstoties uz mērķa grupas vajadzībām – pēc iespējas saņemt atbildes uz konkrētiem jautājumiem, jo, kā atzina viena no interviju dalībniecēm: „Vienkārši noklausīties integrācijas kursu un iepazīt Latviju viņiem nav vajadzīgs. (..) No tā, vai viņš ir vai nav apmeklējis integrācijas kursus, vai kaut ko zina vai nezina par Latviju, viņa dzīvē nekas nemainās.” Ļoti svarīgs ir kursos saņemtās informācijas praktiskais pielietojums konkrētā vidē (pašvaldībā). Tā piemēram, kultūras jomā, ņemot vērā mērķa grupas vajadzības un intereses, būtiski ir radīt izpratni par vietējām uzvedības normām, nevis iepazīstināt ar latviešu folkloru.

Padziļināto interviju ar pašvaldību pārstāvjiem rezultāti kopumā apstiprina NVO sektora paustās atziņas. Integrācijas kursiem, kā norādīja kādas pašvaldības pārstāve, drīzāk esot jābūt valsts kompetencei, taču pētījumā izmantotā metodika neļauj šo atziņu vispārināt uz pašvaldību nostāju kopumā. Galvenais arguments – tiem ir jābūt pieejamiem visā Latvijas teritorijā un jānotiek regulāri. Kā vēstīja pašvaldību pārstāvju mērķa grupa, integrācijas kursi pašvaldībās tiek organizēti pamatā starptautisko finanšu instrumentu atbalstīto projektu ietvaros. Daļā gadījumu projektu īstenotājs ir pati pašvaldība, ja attiecīgās programmas nosacījumi to paredz. Taču raksturīgāka ir situācija, ka projektu īstenotājs ir NVO. Līdz ar to pasākumi PMIF mērķa grupai ir vērtējami kā tādi, kuri ir pieejami konkrētajā pašvaldībā, bet vienlaikus tie nav mērķtiecīgas pašvaldības politikas īstenošanas prakse. Daļas pašvaldību interpretācijā tas, ka šādos pasākumus nodrošina NVO, ir veids, kā izpaužas pašvaldības un NVO sadarbība, nodrošinot pašvaldībā dzīvojošajiem imigrantiem nepieciešamo informatīvo pakalpojumu.

Gadījumos, kad arī pašvaldības var pretendēt uz ārējā finansējuma piesaisti projektu, kas vērsti uz sabiedrības integrācijas sekmēšanu, veidā, šīs iespējas tiek izmantotas. Piemēram, Daugavpils gadījumā 2017. gadā ir uzsākti divi projekti ES programmas „Eiropa pilsoņiem” ietvaros: projekts „ES pilsētu digitālās stratēģijas imigrantu integrācijai” un „Demokrātiskā iesaistīšanās un sabiedrības līdzdalības veicināšana”. Abos projektos sadarbībā ar starptautiskiem partneriem tiek meklēti jauni un mūsdienīgi risinājumi, kā veiksmīgāk palīdzēt imigrantiem, t.sk. bēgļiem, integrēties vietējā vidē un sabiedrībā. Šādu projektu īstenošana tiek pamatota ar to, ka pašvaldības vadība apzinās nākotnes izaicinājumus saistībā ar bēgļu un citu imigrantu grupu pieplūdumu Latvijā. Vienlaikus šis piemērs raksturo PMIF sinerģiju ar citām ES līmeņa iniciatīvām imigrācijas un integrācijas politikas jomā.

Pašvaldību pārstāvji uzsvēra, ka liela nozīme ir šo integrācijas kursu kvalitātei, kas ir tieši atkarīga no pasniedzēja – viņa komunikācijas prasmēm un kultūrkompetences. PMIF mērķa grupai sniegtajai informācijai šādos pasākumos vajadzētu būt pēc iespējas praktiskai un pietuvinātai reālajām dzīves situācijām, nevis teorētiskai, ar to saprotot tiesību aktu skaidrojumus par trešo valstu valstspiederīgo un starptautiskās aizsardzības personu tiesību un pienākumu kopumu Latvijā. NVO vērtējumā integrācijas kursu kvalitāte ir augsta, ko nodrošina šī pakalpojumu sniedzēju ilggadējā pieredze, mērķa grupas vajadzību izpratne, lektoru profesionālā kvalifikācija. Šo vērtējumu apstiprina arī trešo valstu pilsoņu aptaujas dati: 90% trešo valstu pilsoņi, kuri ir apmeklējuši integrācijas kursus, kopumā ar tiem ir ļoti vai drīzāk apmierināti. Augstāka apmierinātība ir trešo valstu pilsoņiem ar PUA, nekā tiem, kuriem ir TUA.

Galvenās problēmas, ar kurām saskaras PMIF atbalstīto integrācijas kursu organizatori, ir šādas:

- mērķa grupas motivēšana apmeklēt integrācijas programmas, tā kā tā nav tiesiski nostiprināta prasība imigrantiem Latvijā;

- grūtības nokomplektēt grupas tikai ar tiešo PMIF mērķa grupu, liedzot dalību ES pilsoņiem, par atsevišķiem jautājumiem (piemēram, nodokļi un uzņēmējdarbības uzsākšana) arī remigrantiem (būtībā cilvēkiem, kuri ilgstoši nav dzīvojuši Latvijā);
- integrācijas programmu nošķiršana no latviešu valodas apmācības kursiem – kā liecina projektu īstenotāju pieredze, šāda pieeja būtiski apgrūtina grupu komplektāciju, jo galvenā vajadzība šajā mērķa grupā ir latviešu valodas apmācības;
- integrācijas un latviešu valodas kursu nošķiršana ir mazāk efektīva arī no dažādu resursu izmantošanas perspektīvas – kā skaidroja projektu īstenotāji, integrētā pieeja ļauj aktīvi strādāt visa kalendārā gada garumā, jo valodas apmācības ir pieprasītas visvairāk rudens un ziemas sezonā, savukārt integrācijas un socializācijas pasākumi – pavasarī un vasarā;
- socializācijas pasākumu ilguma ierobežojums (līdz 8 stundām), kas apgrūtina izbraukumu organizēšanu no Latgales reģiona uz Latvijas reģioniem, kuros dominē latviešu valodas lietojuma vide (piemēram, Valmiera, Kuldīga).

Galvenais ieteikums tālākajai PMIF aktivitāšu plānošanai, kas izskanēja no integrācijas programmu īstenotājiem, ir atgriezties pie pieejas, kad tika apvienotas latviešu valodas apmācības ar informatīvām nodarbībām un socializācijas pasākumiem. Šāda pieeja lielā mērā atbilst satura un valodas integrētajai apguves metodikai (angļu valodā zināma kā CLIL – *Content and Language Integrated Learning*), ko, iespējams, varētu sekmīgi pielietot arī PMIF mērķa grupu apmācībās.

Starptautiskās aizsardzības personām PMIF atbalstīto integrācijas projektu ietvaros tika nodrošināts tieši šai mērķa grupai paredzēts pasākumu kopums biedrības „Patvērums „Drošā māja”” projektā „Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”. Šādu atbalsta pasākumu īstenošanu paredz Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (konkrētos Rīcības plāna pasākumus, kuru īstenošanā laika periodā no 27.06.2016. līdz 31.12.2017. iesaistījās biedrība „Patvērums „Drošā māja””, skat. 3.2. tabulā). Šī PMIF projekta mērķis bija nodrošināt starptautiskās aizsardzības personu vajadzībām piemērotus kursus un informatīvos pasākumus par šai mērķa grupai aktuālām tēmām - nodarbinātību, izglītību, veselības aprūpi, mājokļu tirgu, atbalsta sistēmu bēgļiem un citām. Vislielākā interese un jautājumi, kā liecina biedrības publiskotā informācija projekta noslēgumā, mācību laikā esot bijusi par uzturēšanās atļaujām, nodarbinātību, bankas konta atvēršanu, dzīvokļa meklēšanu – tātad ļoti praktiskiem jautājumiem, kuru risināšana ir nepieciešama, lai uzsāktu patstāvīgu dzīvi Latvijā. Saskaņā ar biedrības publiskotajiem datiem projekta īstenošanas periodā sociālekonomiskās iekļaušanas programmā piedalījušās un mācības noslēgušās 20 grupas, kurās piedalījies kopā 461 mērķa grupas pārstāvis (vidēji 23 cilvēki grupā) no 22 valstīm: Sīrijas, Irākas, Afganistānas, Eritrejas, Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas, Gruzijas, Armēnijas, Azerbaidžānas, Kazahstānas, Tadžikistānas, Kirgizstānas, Turcijas, Kubas, ASV, Indijas, Šrilankas, Nepālas, Kamerūnas, Libānas, Bangladešas.

Padziļinātās intervijas ar PMIF atbalstīto projektu īstenotājiem liecina, ka, neraugoties uz to, ka arī citu projektu ietvaros ir iespējams darbs ar starptautiskās aizsardzības personām kā PMIF mērķa grupu, biedrība „Patvērums „Drošā māja”” ir vienīgais PMIF projektu īstenotājs ar pieredzi un kompetenci darbā ar šo mērķa grupu. Šādu viedokli pauda arī intervētās starptautiskās aizsardzības personas.

Pozitīvi vērtējama ir projekta laikā aktualizētā interneta vietne www.beglis.lv, kurā informācija ir pieejama piecās svešvalodās: krievu, angļu, franču, arābu un dari. Kā liecina padziļinātās intervijas ar PMIF mērķa grupām un ārvalstu pieredzes izpēti, informācijas formāta un satura kvalitāte, informācijas izplatīšanas kanālu, līdzekļu un valodu daudzveidība ir ļoti svarīgs faktors visu imigrantu grupu iekļaušanās vietējā sabiedrībā veicināšanas faktors. Interneta vietņu kā informācijas

avotu efektivitāti nosaka to atpazīstamība mērķa grupā un regulāra informācijas atjaunošana, kas attiecas arī uz vietnes www.beglis.lv darbības nodrošināšanu nākotnē. Jau šobrīd šīs vietnes veidotāji uzsver, ka tās uzdevums ir ne tikai sniegt informatīvu atbalstu bēgļiem, patvēruma meklētājiem un personām ar alternatīvo statusu, bet arī veidot vietējās sabiedrības izpratni par bēgļiem, nodrošinot iespēju Latvijas iedzīvotājiem iegūt informāciju par dažādiem ar bēgļu iekļaušanu Latvijas sabiedrībā aspektiem⁴².

Pētījumā intervēto starptautiskās aizsardzības personu vidū biedrības „Patvērums „Drošā māja”” atpazīstamība ir augsta. Jautāti par apmierinātību ar biedrības saņemtajiem pakalpojumiem (informatīvajām nodarbībām), šīs mērķa grupas respondenti kopumā sniedza pozitīvus vērtējumus. Vienlaikus vairākās intervijās tika uzsvērts, ka šī biedrība nevar apmierināt visas mērķa grupas vajadzības, jo tai ir ierobežoti finanšu līdzekļi – ir nepietiekams valsts finansējums starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanai, atbalstam un iekļaušanai sabiedrībā.

Vērtējot sociālekonomiskās iekļaušanās programmas ietvaros saņemto informatīvo un konsultatīvo atbalstu, daži respondenti atzina, ka ir bijušas situācijas, kad sniegtā informācija nav atbildusi dzīves realitātei. Paši respondenti to skaidroja ar to, ka valsts noteiktie pasākumi starptautiskās aizsardzības personu uzņemšanai ir atbilstoši šīs mērķa vajadzībām, taču to apmierināšanai paredzētais finansējums ir nepietiekams, tāpēc reālo pakalpojumu pieejamība un kvalitāte ir drīzāk zema (īpaši šādi vērtējumi tika attiecināti uz mājokļa jomu). Jāpiebilst, ka šādi respondentu vērtējumi par saņemtās informācijas neatbilstību realitātei nav pamats apšaubīt biedrības sniegtās informācijas patiesumu, tie drīzāk raksturo Latvijas sociālo realitāti, tiesisko normu interpretāciju un to ievērošanu praksē.

Liela nozīme šajā kontekstā ir sociālo mentoru darba kvalitātei, viņu starpkultūru komunikācijas prasmēm, sociālajam briedumam (dzīves pieredzei), prasmei orientēties dažādu praktisku jautājumu risināšanā. Visām intervētajām starptautiskās aizsardzības personām bija bijusi pieredze ar sociālajiem mentoriem. Atsauksmes bija atšķirīgas. Daļa respondentu sociālo mentoru darbu vērtēja pozitīvi – viņi esot saņēmuši nepieciešamo praktisko un arī psiholoģisko atbalstu un informāciju, piemēram, par darba tirgu vai mājokļa īres iespējām. Daļai respondentu ir bijusi negatīva pieredze – mentoriem neesot bijušas vajadzīgās zināšanas par konkrētu jautājumu atrisināšanu (piemēram, līguma noslēgšana par elektrības pakalpojumiem u.tml.), ir bijuši pārrpratumu ar tikšanās vietu un laiku, mentori ir bijuši gados ļoti jauni cilvēki. Viens no respondentiem ir novērojis, ka mentori mēdzot izjust skaudību (respondenta apzīmējums) pret starptautiskās aizsardzības personām par to, ka ir pakalpojumi, kuri pienākas šai mērķa grupai, bet mentoram kā pastāvīgajam iedzīvotājam šī pakalpojuma pieejamība ir apgrūtināta vai tas vispār nepienākas. Šādi respondentu vērtējumi, pat ja tie ir balstīti pārrprumos, atspoguļo mērķa grupas uztveri un interpretāciju par situācijām, kurās šie cilvēki nonāk, sadarbojoties ar sociālajiem mentoriem. Skaidrojot tālāk savu pieredzi, respondents norādīja, ka mentoru lielākais aizbildinājums par sava darba nepilnībām esot tāds, ka viņi nesaņem pienācīgu atalgojumu par savu darbu. Tāpēc veidojas priekšstats, ka dažkārt mentori nemaz necenšas risināt problēmas, bet formāli izpilda savas funkcijas. Šis, savukārt, ir vēl viens arguments, kas izskanēja no respondentu puses, kāpēc, viņuprāt, valsts finansējums starptautiskās aizsardzības personu vajadzību apmierināšanai nav pietiekams.

Pozitīvi mērķa grupas pārstāvji vērtēja sociālekonomiskās iekļaušanās programmā sniegtās informācijas pieejamību viņiem saprotamā valodā, kā arī tulkus darba kvalitāti. Atsevišķi respondenti atzina, ka informācijas apjoms vienā nodarbībā ir ļoti liels, to esot grūti uztvert. Tāpēc, viņuprāt,

⁴² Avots: <http://www.patverums-dm.lv/lv/atbalsta-pasakumi-starptautiskas-aizsardzibas-personam> (sk. 27.12.2017.)

vajadzētu vai nu pagarināt katras lekcijas ilgumu vai arī palielināt kopējo lekciju skaitu, lai informāciju varētu pasniegt lēnākā tempā, vairākkārt atkārtotot būtisko.

Spriežot pēc biedrības publiskotās informācijas, atbalsta pasākumu organizatori uzmanību ir vēršusi arī uz bērniem – bērnu nodarbināšanu informatīvo nodarbību laikā. Šāda pieeja ir ļoti atbalstāma, ņemot vērā, ka lielai daļai patvēruma meklētāju ir ģimenes ar nepilngadīgiem bērniem, kuru uzraudzība vecāku prombūtnes laikā ir viena no šīs mērķa grupas problēmām.

Komentējot savu viedokli par biedrības piedāvātajām izzinošajām ekskursijām, mērķa grupas pārstāvji pozitīvāk vērtēja tieši izklaidējošos pasākumus (piemēram, Laimas Šokolādes muzeja apmeklējumu), mazāka interese ir bijusi par pasākumiem, kuros bija iespēja iepazīt Latvijas nacionālo kultūru un vēsturi. Taču jāuzsver, ka pētījumā piedalījās tikai septiņas starptautiskās aizsardzības personas, tāpēc šie vērtējumi ir tikai indikatīvi.

Piedāvāto pakalpojumu pieejamību starptautiskās aizsardzības personām daļēji apgrūtina tas, ka konsultācijas un informatīvie semināri pamatā notiek Rīgas centrā, bet PMIC „Mucenieki”, kur uzturas liela daļa šo pakalpojumu saņēmēju tiešās mērķa grupas, atrodas ārpus Rīgas. Otrs faktors, ar ko jāreķinās sociālekonomiskās iekļaušanās programmas īstenotājiem, ir šīs mērķa grupas mainīgā motivācija apgūt programmu, ņemot vērā, ka daļa patvēruma meklētāju neplāno Latvijā uzturēties ilgstoši un raugās uz Latviju kā tranzītvalsti ceļā uz gala mērķa valsti. Īpaši tas attiecas uz pārvietotajām starptautiskās aizsardzības personām. Tāpat nozīmīgs faktors, kas jāņem vērā, nodrošinot jebkādos pasākumus šai mērķa grupai, ir pakalpojumu sniedzēju kompetence strādāt ar psihoemocionāli jūtīgām sociālajām grupām, kurām pieskaitāmas arī starptautiskās aizsardzības personas, īpaši pirmajā laikā pēc brīvprātīgas vai piespiedu (piemēram, pārvietošanas gadījumos) ierašanās Latvijā. Šie cilvēki lielāko tiesu ir pārcietuši dažādas krīzes, viņi ir nonākuši svešā vidē un kultūrā, tāpēc daudzos gadījumos viņiem izšķiroši svarīgs vispirms ir tieši psihologa pakalpojums. Pētījuma kontekstā var minēt piemēru, kad viena no intervētajām patvēruma meklētājām atzinīgi vērtēja viņai piedāvāto iespēju tikties ar psihologu, ko viņa arī bija izmantojusi un novērtēja kā noderīgu, lai atgūtu psihoemocionālo stabilitāti, spētu pieņemt izveidojušos situāciju un sākt domāt par savas dzīves organizēšanu Latvijā.

Galvenais ieteikums, kas izriet no mērķa grupas atgriezeniskās saites, sociālekonomiskās iekļaušanās programmas īstenošanai nākotnē ir maksimāli praktiskas un pielietojamas informācijas sniegšana mērķa grupai saprotamās valodās, pēc iespējas nodrošinot individuālu pieeju konkrētu situāciju risināšanā (individuālas konsultācijas, nepieciešamības gadījumā piesaistot tulku). Pētījumā apkopotā biedrības „Patvērums „Drošā māja”” un atklātā mērķa grupas pieredze rāda, ka kopumā līdzšinējais darbs tiek organizēts šādā veidā. Līdz ar to ir ieteicams veikt padziļinātu projekta rezultātu izvērtējumu, lai varētu apzināt tos atbalsta pasākumu aspektus, kuros vēl ir vēlams pilnveidot attiecīgā pakalpojuma vai pasākuma kvalitāti.

4.3. Konsultāciju un tulkošanas pakalpojumi PMIF mērķa grupai: pašvaldību un NVO kā pakalpojumu sniedzēju perspektīva

Pētījumā intervēto NVO pārstāvji (PMIF projektu īstenotāji), jautāti par konsultāciju, tulku un tulkošanas pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, vienprātīgi norādīja biedrību „Patvērums „Drošā māja”” kā šo pakalpojumu galveno sniedzēju un tās paspārnē izveidotā „Informācijas centra imigrantiem” (ICI) darbību, kuru viņi iesaka saviem klientiem – trešo valstu pilsoņiem, retāk starptautiskās aizsardzības personām, jo šī grupa nav citu NVO darbības tiešā mērķa grupa. Sīkāk komentēt šo pakalpojumu kvalitāti nevarēja nedz NVO, nedz pašvaldību pārstāvji, taču izteica

pieņēmumu, ka pakalpojums atbilst PMIF mērķa grupu vajadzībām, tā kā sūdzības šajā sakarā neesot dzirdētas. Vienā no intervijām gan tika pausta pieredze, ka biedrības bezmaksas juridiskās konsultācijas saturs ir būtiski atšķīries no maksas jurista viedokļa, taču, lai novērtētu konkrēto gadījumu, trūkst faktiskās informācijas. Jautājums par bezmaksas konsultāciju uzticamību ir arī ICI dienas kārtībā. ICI darbinieki ir novērojuši, ka ir daļa mērķa grupas, kuri neuzticas bezmaksas konsultācijām, tāpēc labāk izvēlas maksas pakalpojumus. Lai palielinātu PMIF mērķa grupas uzticēšanos ICI konsultantiem, ICI ir ļoti ieinteresēti savu pakalpojumu kvalitātē un informācijas izplatīšanā dažādu Latvijā dzīvojošo ārvalstnieku kopienu vidū.

Kā liecina biedrības „Patvērums „Drošā māja”” apkopotā informācija, laikā no 2016. gada 18. maija līdz 2017. gada 20. decembrim ICI atbalstu ir saņēmušas kopumā 2514 personas, no tām Rīgā 1451, Liepājā 462, Jelgavā 199, Daugavpilī 223, Cēsīs 179. Kopumā sniegtas 3655 konsultācijas par dažādiem juridiskiem un sociāliem jautājumiem. Konsultācijas ir sniegta gan klātienē, gan ar tālruna, elektroniskā pasta un *Skype* starpniecību. Visbiežāk ārvalstu pilsoņi interesējušies par migrācijas, nodarbinātības, biznesa un ģimenes jautājumiem, kā arī par iespējām apgūt latviešu valodu. Kopumā konsultatīvais atbalsts sniegts trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām no 81 pasaules valsts.⁴³ Raksturojot grūtības, ar kurām saskaras ICI darbības nodrošinātāji, tika minēta līdzīgs aspekts kā valodas un integrācijas kursu gadījumā – unikālo konsultāciju skaita fiksēšana. Vienam ICI klientam var būt nepieciešamas vairākas konsultācijas (intervijas veikšanas laikā, piemēram, tika minēts, ka ir apkalpotas vairāk nekā 2000 personas un sniegtas vairāk nekā 3000 konsultācijas). Tāpēc klientu skaits neesot piemērots ICI darbības rezultatīvais rādītājs, jo neatspoguļo resursu izlietojumu pēc būtības, lai pēc klientu skaita varētu noteikt pakalpojuma izmaksas.

Pašvaldību un NVO pārstāvju vērtējumā PMIF mērķa grupas vidū pieprasītas ir **konsultācijas** par dažādiem praktiskiem jautājumiem, īpaši par dažādu jomu juridiskajiem aspektiem, uzņēmējdarbību un legālo imigrāciju (uzturēšanās atļaujām). Spriežot pēc veiktajām intervijām, pašvaldībās nav konkrēta darbinieka, kurš būtu specializējies uz konsultāciju sniegšanu trešo valstu pilsoņiem. Konsultācijas, atkarībā no jomas, sniedz tiešie pakalpojumu sniedzēji – Nodarbinātības valsts aģentūra, pašvaldību izglītības dienesti un/vai pārvaldes, integrācijas departamenti/ pārvaldes, sociālie dienesti u.tml. Taču tas notiek vairāk pēc *ad hoc* principa – katrs konkrētais darbinieks sniedz konsultatīvo atbalstu pēc saviem ieskatiem un atbilstoši viņa paša informētības līmenim par konkrēto jautājumu. Lai nodrošinātu augstāku šādu konsultatīvo un informatīvo pakalpojumu kvalitāti, vienā no pašvaldību intervijām izskanēja ieteikums ieviest apmaksātu reģionālā konsultanta vienību. Pēc būtības šāds risinājums atbilst tam, kā pēdējā pusotra gada laikā ir darbojušies reģionālie ICI kontaktpunkti.

Kā jau minēts, Rīgas gadījumā trešo valstu pilsoņi un starptautiskās aizsardzības personas tiek novirzītas pie galvenā konsultāciju un tulkošanas pakalpojumu sniedzēja – biedrības „Patvērums „Drošā māja””, kas nodrošināja ICI darbību Rīgā un reģionos. Dažās pašvaldībās ir izveidojušies pozitīva sadarbības pieredze ar ICI reģionālo kontaktpunktu konkrētajā pilsētā. Šādi punkti ar PMIF un Latvijas valsts finansiālu atbalstu (attiecīgi 75% un 25%) darbojās četros reģionālajos centros – Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī, un Cēsīs. Īpaši pozitīvas atsauksmes par ICI reģionālajiem kontaktpunktiem bija Liepājas un Daugavpils pašvaldībām. Savukārt Cēsu pašvaldības pārstāve novērojusi, ka daļa trešo valstu pilsoņu, īpaši tas attiecoties uz ķīniešiem, vairāk uzticas informācijai, kuru sniedz pašvaldības iestāde, nevis NVO, tāpēc vispirms šie cilvēki vēršas pēc palīdzības pašvaldībā, nevis reģionālajā ICI.

⁴³ Avots: <http://patverums-dm.lv/lv/informacijas-centrs-imigrantiem> (sk.28.12.2017.).

Pašvaldību pārstāvju novērojumi liecina, ka jauns konsultatīvā atbalsta instruments ir pašu trešo valstu pilsoņu izveidoti konsultāciju centri savas kopienas ietvaros. Kā piemērs tika minēta ķīniešu kopiena – tas darbojas tā, ka daži no attiecīgās valsts kopienas pārstāvjiem ir uzkrājuši nepieciešamo kompetenci par tiesībām un pienākumiem dažādās jomās un par simbolisku samaksu šo informāciju sniedz saviem tautiešiem viņiem saprotamā veidā un valodā. Par šādu konsultatīvo mehānismu darbību vēstīja arī ICI pārstāve, kura intervijā aktualizēja problēmu par uzticēšanos bezmaksas konsultācijām.

Tulku pakalpojumu pieejamība PMIF mērķa grupām reģionu pašvaldībās ir ļoti vāja – pašvaldību budžetā šim mērķim finansējums nav paredzēts. Specifisko valodu tulku pakalpojumi ir grūti pieejami, jo ir maz šāda veida speciālistu, turklāt šie pakalpojumi ir dārgi, īpaši tajos gadījumos, ja tulkam ir jāmēro ceļš, piemēram, no Rīgas uz Daugavpili vai Liepāju. Saziņā ar trešo valstu pilsoņiem pašvaldības iestādēs pamatā tiek izmantotas starpniekvalodas – krievu un angļu valoda. Grūtības rodas tajos gadījumos, kad nepieciešama saziņa kādā specifiskā valodā, piemēram, arābu, kurdu, vjetnamiešu valodās. Pagaidām pieprasījums pēc specifisku valodu tulkiem ārpus Rīgas neesot liels, kā liecina pašvaldību pieredze, tāpēc katrā situācijā risinājumi tiek meklēti individuāli. Daugavpils gadījumā ir iespēja izmantot Daugavpils universitātes cilvēkresursus. Mēdz būt arī gadījumi, kad viens no imigrantu ģimenes locekļiem zina kādu no starpniekvalodām, tad viņš pilda tulka funkciju. Tulkošanas pakalpojumu pieejamības problēmas reģionos dažkārt tiek risinātas, izmantojot attālinātās saziņas rīkus – tālruni, elektronisko pastu, *Skype* u.tml. Atsevišķos gadījumos pašvaldību pārstāvji nebija informēti par iespēju izmantot biedrības „Patvērums „Drošā māja”” piedāvātos tulku un tulkošanas pakalpojumus, kas liecina par iespēju pilnveidot informācijas izplatīšanu par šādu pakalpojumu pieejamību, vairāk izmantojot tiešo komunikāciju. Citos gadījumos, savukārt, sniedza ļoti pozitīvus reģionālo ICI piedāvātos pakalpojumus, t.sk. tulkošanu.

Rīgā situācija ir vienkāršāka, jo dažādu valodu tulku pakalpojumus nodrošina biedrība „Patvērums „Drošā māja””. Biedrība PMIF projekta „Informācijas centrs imigrantiem” ietvaros nodrošina tulku pakalpojumus šādās valodās: dari, persiešu (farsi), puštu, urdu, arābu, franču, tadžiku, kurdu, pundžabi, ķīniešu, turku, uzbeku, hindi, spāņu, bengāļu, tamilu, vjetnamiešu un armēņu. Biedrība ir galvenais tulkošanas pakalpojumu koordinators, nodrošinot tulku pieejamību kā ikdienā, tā ārkārtas situācijās. Saskaņā ar biedrības sniegto informāciju tulkošanas pakalpojumi tiek nodrošināti gan trešo valstu pilsoņiem, gan starptautiskās aizsardzības personām un dažādu pakalpojumu sniedzējiem, lai tie varētu sazināties ar nosauktajām mērķa grupām. Patvēruma meklētājiem tulku pakalpojumi ir pieejami tikai sociālekonomiskās iekļaušanās plāna īstenošanai sadarbībā ar sociālajiem darbiniekiem un mentoriem. Mēdz būt situācijas, kad ar vienu tulku nepietiek un, lai nodrošinātu saziņu starp klientu un pakalpojuma sniedzēju, ir vajadzīgi pat divi tulki. Tas ir gadījumos, kad, piemēram, pakalpojumu sniedzējs un/vai tulks nezina kādu no Latvijā izplatītajām starpvalodām.

Tulku dienesta viens no darbības virzieniem ir tulku apmācības – proti, liela daļa no piesaistītajiem tulkiem ir valodu zinātāji, kuriem ir jāapgūst tulka profesijas pamati, lai varētu sniegt kvalitatīvu tulka pakalpojumu, nevis pildīt starpnieka funkciju. ICI tulku galvenā priekšrocība esot tā, ka šie pakalpojumi var tikt nodrošināti nepārtraukti (24/7), kas ir īpaši svarīgi akūtās situācijās, kad nav iespējams izmantot, piemēram, PMLP nodrošinātos tulku pakalpojumus. Starptautiskās aizsardzības personas intervijās kopumā sniedza pozitīvas atsauksmes par biedrības „Patvērums „Drošā māja”” nodrošinātajiem tulkošanas pakalpojumiem – tie vienmēr esot pieejami un to kvalitāte nav radījusi sarežģījumus.

Padziļinātās intervijas ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām liecina, ka ICI sniegtie pakalpojumi biežāk tiek identificēti ar pašu biedrību „Patvērums „Drošā māja””, nevis ar ICI. Tas skaidrojams ar to, ka ICI ir veidots uz biedrības bāzes un atrodas vienās telpās ar biedrību

(izkārtneš pie ēkas ārdurvīm arī atrodas blakus); otrkārt, biedrības darbība šajā jomā – informatīvs, konsultatīvs un praktisks atbalsts imigrantiem – ir ilgstoša, kā rezultātā ir izveidojusies plaša tās nosaukuma un darbības atpazīstamība. Augstāka ICI (kā zīmola) atpazīstamība ir tieši reģionos, kur šo centru sniegtie pakalpojumi tiek identificēti tieši ar ICI, nevis biedrību.

4.4. Pašvaldību pieredze darbā ar trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām

Pašvaldībām pieredze ir pamatā ar trešo valstu pilsoņiem, retāk ar starptautiskās aizsardzības personām, kas izskaidrojams ar abu šo grupu būtiskajām skaitliskajām atšķirībām kā Latvijā kopumā, tā konkrētās pašvaldībās. Šajā pētījuma rezultātu sadaļā ir apkopoti padziļinātajās intervijās ar pašvaldību pārstāvjiem iegūtie kvalitatīvie dati par šādām tēmām: pašvaldības pārstāvju viedoklis par valsts imigrācijas politiku, pašvaldību dati par PMIF mērķa grupām, pašvaldības politika attiecībā uz šo mērķa grupu integrāciju vietējā sabiedrībā, informācijas pieejamības nodrošināšana šīm mērķa grupām un pašvaldības sadarbības partneri darbā ar trešo valstu pilsoņiem.

4.4.1. Pašvaldību pārstāvju viedoklis par valsts imigrācijas politiku

Pašvaldību pārstāvju vērtējumā imigrācijas politika nacionālajā līmenī nav skaidri formulēta, tā ir ļoti mainīga, trūkst skaidri definētu imigrācijas politikas mērķu – piesaistīt Latvijai finanšu resursus, piesaistīt darba spēku vai gluži otrādi aizstāvēt vietējo darba ņēmēju, radīt tādus apstākļus, lai trešo valstu pilsoņiem būtu interese braukt uz Latviju un palikt šeit dzīvot ilgstoši vai pastāvīgi?! Pašvaldībām, kā intervijās skaidroja to pārstāvji, ir ļoti svarīgi saprast nacionālo nostāju imigrācijas jautājumos, jo tas attiecīgi ļautu būvēt pašvaldības līmeņa stratēģiju, plānot konkrētus pasākumus un paredzēt tiem nepieciešamo finansējumu. Skaidrība – vidēja termiņa un ilgtermiņa plānošanas izpratnē - trūkstot arī par PMIF darbības mērķiem Latvijas imigrācijas un integrācijas politikas kontekstā. Tā rezultātā katra pašvaldība imigrācijas jomā strādā pēc saviem ieskatiem un savu mērķu vadīta, īstenojot sadrumstalotu un nekoordinētu rīcībpolitiku, kurai raksturīga kampaņveidīga pieeja.

Skaidrojot savu nostāju šajā jautājumā, pašvaldību pārstāvji nošķīra trešo valstu pilsoņus un starptautiskās aizsardzības personas kā divas atšķirīgas imigrācijas politikas mērķa grupas, katru no kurām raksturo atšķirīgi mērķi un vajadzības, integrēšanās potenciāls un intereses Latvijā. Ja trešo valstu pilsoņiem caurmērā esot nolūks palikt uz ilgāku laiku Latvijā, tad starptautiskās aizsardzības personas uz Latviju raugoties vairāk kā uz pagaidu mītnes valsti vai kā tranzītvalsti. Pašvaldību skatījumā imigrācijas politika ir pilnībā nacionālā līmeņa jautājums, taču imigrantu integrācijas jautājumi rīcībpolitikas līmenī esot jau tieši saistīti ar pašvaldību līmeni. Šajā virzienā pašvaldību darbu apgrūtinot arī tām līdz galam nesaprotamā valsts līmeņa integrācijas politika tieši attiecībā uz trešo valstu pilsoņiem, vēl mazāk saprotama tā ir attiecībā uz starptautiskās aizsardzības personām. Starp intervētajiem pašvaldību pārstāvjiem bija arī tādi, kuri atzina, ka nav pilnībā kompetenti par atbildīgo ministriju trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu integrācijas jomā, attaisnojot savu nezināšanu ar regulāro institucionālās atbildības mainību šajā jomā.

Vērtējot valsts imigrācijas politiku, pašvaldību pārstāvji atzina, ka tā ir pietiekami stingra. Kaut arī neesot vajadzības to padarīt atvērtāku, radot legālās imigrācijas atvieglojumus, neesot nepieciešamības arī to padarīt vēl stingrāku. Šāda viedokļa pamatā ir argumentācija par labu ārvalstu darbaspēka ienākšanai Latvijā, kas ar katru gadu kļūšot arvien aktuālāka, ņemot vērā kopējās ārējās migrācijas tendences. Atsevišķu pašvaldību pārstāvji atzina, ka jau šobrīd novēro darbaspēka trūkumu vai arī prognozē to nākotnē. Citās intervijās gluži otrādi tika pausts viedoklis, ka tādas nepieciešamības nav, jo pašvaldības teritorijā nav izvietoti ražošanas uzņēmumi, kuros varētu būt

pieprasījums pēc darba rokām. Iespējams, viesstrādniekus varētu piesaistīt uz sezonāliem darbiem, kuri ir mazāk pieprasīti no vietējo iedzīvotāju puses, ņemot vērā nepieciešamību pēc pastāvīga darba un ienākumiem. Vienā no intervijām tika pausts viedoklis, ka ārvalstu darbaspēka plūsmas veicināšana, īpaši kvalificēta darbaspēka piesaiste, šobrīd Latvijā būtu vēlama, radot profesionālos izaicinājumus vietējiem darba ņēmējiem un bagātinot dažādas tautsaimniecības nozares ar ārvalstu pieredzi darbībā, nevis iegūstot to pieredzes apmaiņas vizītēs. Ārvalstu darbaspēka pievienotā vērtība esot šīs grupas skatījums no malas par vēl neizmantotajām attīstības iespējām, sākot no konkrētā uzņēmuma un beidzot ar visu nozari. Vēlamāki esot viesstrādnieki no tādām valstīm kā Krievija, Baltkrievija, Ukraina, jo šiem imigrantiem ir krievu valodas kā Latvijā plaši lietotas starpniekvalodas zināšanas. Krievu valodas zināšanas, kā uzskata intervētie pašvaldību pārstāvji, būtiski atvieglo ārvalstu darbaspēka integrāciju Latvijas darba tirgū un sabiedrībā. Domājot par ārvalstu darba spēka piesaisti Latvijai, esot jāņem vērā vietējo iedzīvotāju nodarbinātības vajadzības, lai neveicinātu vietējo iedzīvotāju emigrāciju. Šādas nostājas raksturo vietējā darba tirgus aizsardzības diskursu pašvaldību pārstāvju vidū. Neraugoties uz to, ka daļā gadījumu pašvaldības atzīst ārvalstu darba spēka nepieciešamību, sadarbība ar darba devējiem šajā virzienā pagaidām nenotiek. Tāpēc pašvaldību pārstāvji atturējās atbildēt uz jautājumu par darba devēju attieksmi šajā jautājumā.

4.4.2. Trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu skaits un profils pašvaldībās

Precīzi statistiskie dati par trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu skaitu un tā izmaiņām pašvaldībās netiek vākti un apkopoti. Informācija par šo mērķa grupu izplatību pašvaldībā tiek iegūta pastarpināti – no citu institūciju veiktās uzskaites un atsevišķu gadījumu (ģimeņu) novērojumiem. Pašvaldību pārstāvju zināšanas par to, cik daudz trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu legāli uzturas to pārvaldītajās administratīvajās teritorijās, pamatā balstās uz PMLP publiskajiem datiem. Jāņem gan vērā, ka dati par iedzīvotāju dzīves vietu pēc viņu pilsoniskā statusa ir strukturēti šādās grupās: Latvijas pilsoņi, nepilsoņi, bēgļi, alternatīvo statusu ieguvušas personas, bezvalstnieki, personas ar pagaidu aizsardzību (patvēruma meklētāji) un pārējie (šajā grupā ir iekļauti Eiropas Savienības pilsoņi, trešo valstu pilsoņi). Līdz ar to šie dati atspoguļo ārzemnieku skaitu pašvaldību griezumā un var kalpot par pamatu tikai vispārīgām aplēsēm par trešo valstu pilsoņu skaitu.

Jautāti par to, vai kopumā ir novērojams trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu pieaugums vai samazinājums, pašvaldību pārstāvju skatījumi atšķīrās: dažās pašvaldībās esot vērojams pieaugums, bet citās – nav redzamu izmaiņu. Vienā no intervijām izskanēja viedoklis, ka ir vērojama trešo valstu pilsoņu skaita sezonāla dinamika – piemēram, vasarā to skaits pieaug, bet ziemas sezonā – sarūk. Divās intervijās pašvaldības pārstāves skaidroja, ka daļa trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu, kas nonāk pašvaldībā, uzturas tajā salīdzinoši neilgi un dodas uz citām Latvijas pilsētām vai valstīm. Latvija un konkrētā pilsēta ir tranzītvalsts vai tranzītpilsēta. Jāņem vērā, ka visos gadījumos tie ir subjektīvi, nevis konkrētos datus balstīti vērtējumi un spriedumi.

Viens no radītājiem, kas liecinot par trešo valstu pilsoņu skaita dinamiku, ir pieprasījums pēc noteiktiem pakalpojumiem. Tā piemēram, pēdējos gados ir ievērojami pieaudzis pieprasījums pēc iesācēju līmeņa latviešu valodas apmācības kursiem Rīgā. Netiešs rādītājs esot tas, ka pieaug pieprasījums arī pēc skolotāju tālākizglītības kursiem par darbu ar skolēniem, kuriem ir migrācijas pieredze (šajā grupā var ietilpt gan trešo valstu pilsoņi, gan ES pilsoņi, gan arī remigranti). Trešo valstu pilsoņu skaita pieaugumu raksturojot arī pašvaldībā iegādāto nekustamo īpašumu daudzums.

Ziņas par šo mērķa grupu tiek iegūtas pastarpināti arī no izglītības iestādēm, sociālajiem dienestiem, bāriņtiesas (par nepilngadīgajiem trešo valstu pilsoņiem).

Pašvaldību pārstāvju novērojumi liecina, ka pēdējos gados ir pieaudzis trešo valstu pilsoņu skaits, kuri devušies prom no savas valsts (piemēram, Ukrainas, Baltkrievijas, Krievijas) karadarbības un politiskās situācijas dēļ, meklējot drošu dzīves vidi savām ģimenēm. Daugavpilī ir novērots gadījumu skaita pieaugums, kad nepilngadīgie trešo valstu pilsoņi bez pavadības šķērso Latvijas robežu. Kā zināms, Daugavpilī atrodas Valsts robežsardzes Aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrs (AĀIC) "Daugavpils", ar ko arī skaidrojams, ka tieši Daugavpils pašvaldībā ir novērots šādu personu skaita pieaugums.

Jautāti par to, kāda ir trešo valstu pilsoņu motivācija dzīvot konkrētajā pašvaldībā, pašvaldību pārstāji skaidroja, ka šādas izvēles pamatā visbiežāk esot tas, ka kāds no viņu ģimenes, draugiem vai kolēģiem jau dzīvo šajās pilsētās. Kā stāstīja kāda respondente: „Viņi vairāk tomēr meklē kaut kādus savus kontaktus, nevis atbrauc uz tukšu vietu, kur nevienu nepazīst”. Daugavpils gadījumā ir novērots, ka gados vecākiem trešo valstu pilsoņiem ir raksturīgi pārcelties pie saviem Latvijā dzīvojošajiem bērniem un mazbērniem. Esot arī gadījumi, kad trešo valstu pilsoņi apprecas ar Latvijas pilsoņiem.

4.4.3. Pašvaldību politika trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu integrācijas jomā

Trešo valstu pilsoņi un starptautiskās aizsardzības personas pašvaldības līmeņa politikas kontekstā līdz šim retos gadījumos ir izdalītas kā atsevišķas specifiskas mērķa grupas. Kā atzina pašvaldību pārstāvji, speciālu programmu vai pasākumu tieši no pašvaldības puses šīm mērķa grupām nav. Primāri tas esot skaidrojams ar to, ka šīs mērķa grupas ir skaitliski ļoti maz pārstāvētas pašvaldībā, neveidojas pietiekami liels pieprasījums no mērķa grupas puses, lai tai paredzētu kādas tieši mērķētas aktivitātes. Turklāt normatīvais regulējums nenosaka tiešas pašvaldības funkcijas šajā jomā. Tipiska pašvaldību atbilde uz jautājumu par atbalsta pasākumiem trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām ir: „Sniedzam visu, kas pienākas normatīvo aktu un pašvaldības saistošo noteikumu ietvaros”.

Skaidrojot mērķētu integrācijas pasākumu kopuma (rīcībpolitikas) neesamību un grūtības pasākumu īstenošanā PMIF mērķa grupai, pašvaldību pārstāvji minēja vairākus faktorus. Pirmkārt, tā ir mērķa grupas iekšējā heterogenitāte. Tās vajadzības var būt atšķirīgas atkarībā no dzimtās valodas, kultūras, etniskās piederības, ārienes (vizuālajām atšķirībām), tiesiskā statusa (uzturēšanās atļaujas veids un pamats, patvēruma meklētājs, bēglis vai persona ar alternatīvo statusu). Šāda daudzveidība ir galvenais arguments vienotas pašvaldības politikas trūkumam. Otrkārt, pieejamā finansējuma neatbilstība faktiskajām mērķa grupas vajadzībām. Pašvaldību pārstāvju vidū ir skaidra nostāja – nosakot funkciju, ir jābūt arī tās izpildei deleģētam pastāvīgam finansējumam. Tā kā resursu ierobežojumi pasākumu īstenošanai pastāv arī uz citām iedzīvotāju ar migrācijas pieredzi mērķa grupām, bet speciālistiem, kas strādā ar šīm grupām, nepieciešamās kompetences būtiski neatšķiras, tiek īstenoti pasākumi, kas pēc būtības aptver vairākas mērķa grupas – trešo valstu pilsoņus, starptautiskās aizsardzības personas, remigrantus u.c. PMIF mērķa grupas tiek iesaistītas arī pašvaldību pasākumos, kuri primāri tiek rīkoti mazākumtautībām. Neraugoties uz to, ka šobrīd pašvaldību aktivitāte PMIF mērķa grupu integrācijas jomā ir zema, intervijās tika pausts viedoklis, ka abām šīm grupām ir jāparedz atbalsta pasākumi. Turklāt ne vienmēr tie ir pasākumi vai atbalsta instrumenti, kuri būtu atsevišķi jāiekļauj vai jāizdala kādos pašvaldības līmeņa attīstības plānošanas dokumentos.

Viens no būtiskiem atbalsta instrumentiem, ko pašvaldības cenšas izmantot, ir informācijas pieejamības nodrošināšana, kas izpaužas gan informatīvo materiālu sagatavošanā un izdošanā, gan informācijas izplatīšanas valodas ziņā. Līdz šim atsevišķās pašvaldībās ir izveidoti informatīvie materiāli par dzīvi pašvaldībā. Piemēram, 2015. gadā Rīgas pašvaldība ir izdevusi brošūru „Rīgas pašvaldības sniegto pakalpojumu rokasgrāmata (ceļvedis) ārzemniekiem” latviešu, krievu un angļu valodā, kurā ir apkopota informācija par dažādām jomām un pakalpojumu sniedzējiem pašvaldībā – izglītība, kultūra, brīvais laiks, latviešu valodas apmācības, transports, veselības aprūpe, sociālais atbalsts, pašvaldības policija, sports, pilsoniskā līdzdalība. Informatīvais materiāls tika izdots projekta „Esam rīdzinieki!” ietvaros. Projektu īstenoja Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments sadarbībā ar Rīgas Izglītības un informatīvi metodisko centru ar Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda (75%) un valsts budžeta līdzekļu (25%) finansējumu. Iecere izdot tuvākajā laikā bukletu par dzīvi pašvaldībā angļu un krievu valodā ir arī Cēsu pašvaldībai. Intervijā izskanēja ieteikums, ka šādi informatīvi materiāli (bukleti, rokasgrāmatas) būtu jāizdod nacionālā līmenī, jo liela daļa informācijas ir tieši nacionālas nozīmes informācija, un katra pašvaldība šādu materiālu varētu papildināt ar vienu informatīvo lapu par iespējām un prasībām konkrētajā pašvaldībā. Šāda formāta informāciju būtu salīdzinoši vienkārši arī regulāri atjaunot.

Informācijas izplatīšanas valodas pašvaldībās mēdz būt dažādas. Ir gadījumi, kad informācija pašvaldības informācijas avotos ir pieejama tikai latviešu valodā, ir gadījumi, kad tā ir pieejama arī vēl citās valodās – angļu un krievu valodā. Piemēram, Rīgas Izglītības, kultūras un sporta departamenta mājas lapā informācija, kuras adresāts ir iedzīvotāji ar migrācijas pieredzi, t.sk. trešo valstu pilsoņi, tā ir pieejama trīs valodās – latviešu, krievu un angļu. Atšķiras informācijas apjoms – visplašākā informācija ir lasāma latviešu valodā, taču pamata informācija, kas varētu būt interesanta un noderīga PMIF mērķa grupai ir izvietota kā krievu, tā angļu valodā. Līdzīga situācija un pieeja ir arī Liepājā un Daugavpilī. Turklāt Daugavpilī tiek plānots paplašināt valodu spektru, izveidojot atsevišķu saiti, kurā būtu pieejami dokumentu paraugi un būtiskākā informācija ne tikai divās biežāk sastopamajās starpniekvalodās, bet arī kurdu un/vai vjetnamieši valodā. Šādas iniciatīvas pamatā ir pieredze, ka Daugavpils pašvaldība daudzkārt saskaras ar bāriņtiesas lūgumiem palīdzēt nelegālo nepilngadīgo imigrantu lietās tieši saistībā ar tulkošanas pakalpojumiem. Tā kā ārpus Rīgas specifisko valodu tulku pieejamība ir apgrūtināta, pašvaldība apsver iespēju apkopot biežāk pieprasīto informāciju rakstveidā, tā padarot to pastāvīgi pieejamu.

Valodas barjeru novēršana attiecas arī uz klātienē pakalpojumiem. Piemēram, ierodoties pašvaldības klientu apkalpošanas centrā vai informācijas birojā, personai, kura nezina latviešu valodu (t.sk. var būt arī trešo valstu pilsoņi un starptautiskās aizsardzības personas), ir jābūt iespējai saņemt nepieciešamo informāciju saprotamā valodā, nevis stingri jāuzstāj uz Valsts valodas likuma normu ievērošanu pašvaldības iestādēs. Atgriezeniskā saite no mērķa grupas liecinot, ka cilvēki pozitīvi vērtē informācijas pieejamību viņiem saprotamā valodā.

Imigrācijas un integrācijas procesu attīstība mudina pašvaldības domāt par personu ar migrācijas pieredzi iekļaušanu kopējā pašvaldības integrācijas politikas ietvarā. Jāuzsver, ka pašvaldības trešo valstu pilsoņus iekļauj plašākā integrācijas politikas mērķa grupā – pašvaldībā dzīvojoši cilvēki ar migrācijas pieredzi jeb, kā Rīgas gadījumā šī grupa tiek apzīmēta, - jauniebraucēji (tie ir gan trešo valstu pilsoņi, gan remigranti, gan citu ES valstu pilsoņi). Darbības virzienus, kuros pašvaldības saskata savu kompetenci, ir latviešu valodas apmācību organizēšana, integrācijas programmu īstenošanu, atbalsts skolēnu ar migrācijas pieredzi iekļaušanās procesam izglītības sistēmā, pašvaldības pakalpojumu pieejamības nodrošināšana, pašvaldības darbinieku izglītošana un kapacitātes celšana darbam ar personām ar migrācijas pieredzi. Rīgas gadījumā ir plānots attīstīt arī šīs mērķa grupas iesaisti brīvprātīgajā darbā. Šāds darbības virziens izriet no tā, ka šai mērķa grupai ir salīdzinoši daudz brīva laika un arī motivācija iesaistīties brīvprātīgā darba pasākumos.

Padziļinātajās intervijās ar trešo valstu pilsoņiem uzklautā pieredze apstiprina šo pašvaldības novērojumu.

Komentējot pašvaldības darbinieku kapacitātes celšanas darbības virzienu, intervētie pašvaldību pārstāvji skaidroja, ka tie ir gan skolu pedagogi, gan sociālie darbinieki, gan konsultanti, piemēram, klientu apkalpošanas centros. Kapacitāte ir jāceļ dažādās jomās – starpkultūru kompetences, valodu zināšanas, tiesiskais regulējums par mērķa grupu tiesībām un pienākumiem, pašvaldības iekšējie noteikumi, ciktāl tie attiecas uz mērķa grupu, u.c. jomas. Pieprasījums pēc šāda satura kvalifikācijas celšanas apmācībām ir augsts. Būtībā intervijās identificētie nākotnes rīcības virzieni ir arī tie, kuros jau šobrīd pašvaldības strādā (par valodas un integrācijas kursiem skat. 4.2. apakšnodaļu).

Uz pašvaldību politiku imigrācijas un integrācijas jomā jāattiecinā arī intervijās paustā nostāja par to, ka svarīgi ir strādāt arī ar vietējiem jeb pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Kā galveno uzdevumu imigrācijas kontekstā, respondenti minēja to, ka sabiedrībā nav izpratnes par starptautiskās aizsardzības personām, tiesību un pienākumu kopuma atšķirībām bēgļiem, patvēruma meklētājiem un alternatīvo statusu ieguvušām personām. Lai veicinātu labvēlīgāku sabiedrības attieksmi pret šīm grupām, ir nepieciešams izvērst izglītojošo darbu gan sabiedrībā kopumā, gan konkrētās mērķa grupās (piemēram, skolotāji, skolēni, darba devēji).

Nozīmīgākais sadarbības partneris darbā ar PMIF mērķa grupu pašvaldībām ir nevalstiskās organizācijas. Analizējot pašvaldību pārstāvju padziļinātās intervijas, ir novērojams, ka projektus, kas norisinās pašvaldībā, respondenti mēdz pozicionēt kā pašvaldības īstenotus pasākumus – „mums notiek”, „mēs organizējam”, „mums ir plānoti”, lai gan pēc būtības tie ir NVO iniciēti un īstenoti projekti. Pašvaldību un NVO sadarbības izpausmes, kā tas izriet no intervijām, var būt daudzveidīgas. Tas var būt savstarpējs gan informatīvais atbalsts (piemēram, pašvaldība nodod informāciju par tās rīkotajiem pasākumiem NVO un otrādi – NVO informē par savām aktivitātēm pašvaldību, informācijas centru darbības nodrošināšana), gan infrastruktūras pieejamības nodrošināšana (piemēram, NVO izmanto pašvaldības telpas pasākumu norisei vai pakalpojumu sniegšanai), gan finansējuma piešķiršana (piemēram, pašvaldības projektu granti NVO sektoram darbam ar konkrētām mērķa grupām sabiedrības integrācijas, starpkultūru dialoga, pilsoniskās līdzdalības vai diskriminācijas mazināšanas kontekstā). Pašvaldību nostāju par sadarbību ar NVO darbā ar imigrantu mērķa grupu spilgti raksturo vienas pašvaldības pārstāves teiktais intervijā: „Pašvaldība necenšas ļoti darīt to, ko viņa redz, ka dara kāds cits. Viņi [NVO] ļoti labi tiek galā ar šo te darbu.”

Vienā no intervijām respondente uzsvēra, ka, raugoties arī uz citu valstu pieredzi, kas iepazīta kā neklātienē, tā klātienē vizītēs un starptautiskos projektos, visveiksmīgāk darbs ar cilvēkiem ar migrācijas pieredzi norit tad, ja sadarbojas valsts, pašvaldības un nevalstiskais sektors. Būtisks sadarbības aspekts ir visu iesaistīto institūciju tīklošanās, pieredzes, informācijas apmaiņa par mērķa grupas vajadzībām, katras institūcijas resursiem un kopīgajām iespējām sasniegt vēlamos mērķus – atbildēt uz mērķa grupas pieprasījumu ar pēc iespējas atbilstošāku piedāvājumu.

5. Ārvalstu pieredzes analīzes rezultāti

Pētījuma rezultātu ziņojuma 5. nodaļa ir veltīta ārvalstu pieredzes raksturojumam. Šajā nodaļā aprakstīta un izvērtēta Igaunijas Republikas, Somijas Republikas, Čehijas Republikas, Slovākijas Republikas un Vācijas Federatīvās Republikas pieredze un normatīvais regulējums par trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu integrācijas iespējām vietējā sabiedrībā. Ārvalstu pieredzes situācijas raksturojums ir balstīts dokumentu un pieejamo informācijas avotu analīzē. Kā galvenie informācijas avoti tika izmantoti Migrantu integrācijas indeksa (MIPEX) 2015. gadā publicētie rezultāti (dati gan pamatā sniegti par 2014. gadu)⁴⁴, sekundārie pētījumi par minētajām piecām ES dalībvalstīm un šo valstu publisko institūciju sniegtā informācija globālajā tīmeklī. Katras valsts izvērtējuma sākumā ir sniegts vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums un ieskats tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumu kārtībā. Turpinājumā secīgi aprakstītas trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu iespējas apmeklēt valodas un integrācijas kursus, saņemt dažādus atbalsta pakalpojumus (konsultācijas, tulku pakalpojumus un citus), iekļauties darba tirgū, vispārējās izglītības sistēmā, saņemt veselības aprūpes un citus pakalpojumus (mājoklis, sociālie pakalpojumi), būt politiski un pilsoniski aktīviem.

Pēc veiktās ārvalstu pieredzes izvērtējuma, iespējams secināt, ka Igaunijā pēdējo gadu laikā ir notikušas būtiskas izmaiņas trešo valstu pilsoņu situācijas uzlabošanā, galvenokārt ar mērķi veicināt augsti kvalificētu speciālistu piesaisti. Igaunijas tiesiskajā regulējumā ir veikti vairāki grozījumi, ir īstenoti pasākumi informācijas un integrācijas programmu pieejamības paaugstināšanai dažādām ārvalstnieku grupām. Somijas un Vācijas izvērtējumi raksturo šajās valstīs izstrādātās integrācijas sistēmas – šo valstu imigrantiem tiek nodrošināta informācija dažādās valodās un plašs integrācijas atbalsta pasākumu klāsts. Somija īpaši izceļas citu valstu starpā, jo imigrantiem daudzās jomās tiek nodrošinātas tāds pats tiesību kopums kā vietējiem iedzīvotājiem. Čehija un Slovākija ir valstis, kuras raksturo ļoti ierobežojosa imigrācijas un imigrantu integrācijas politika. Šajās valstīs trešo valstu pilsoņu tiesību kopums būtiski atšķiras no valsts pilsoņu tiesībām.

5.1. Igaunija

5.1.1. Vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums

2017. gada janvārī Igaunijas iedzīvotāju skaits bija 1 315 635.⁴⁵ No visiem iedzīvotājiem, kopējais trešo valstu pilsoņu īpatsvars ar termiņuzturēšanās atļaujām (TUA) Igaunijā ir 1,8%. Ik gadu Igaunija trešo valstu pilsoņiem izdod 2500 – 3000 uzturēšanās atļaujas, taču kopējais imigrantu skaits gadā tiek lēsts ap 6000 personām. Taču vairums trešo valstu pilsoņu Igaunijā uzturas tikai īsu laiku.⁴⁶ Galvenie ieceļošanas iemesli valstī laika posmā no 2008.-2013. gadam bijuši šādi: ģimenes apvienošana (40,3%), darbs (38,6%), studijas (18,3%) un uzņēmējdarbība (2,9%). Vairums jauniebraucēju ir vīrieši, vecumā no 25-29, savukārt lielākā daļa sieviešu, kas iebruc Igaunijā, ir

⁴⁴ MIPEX (2015). The Migrant Integration Policy Index. Pieejams: <http://www.mipex.eu/key-findings> (sk. 20.09.2017.)
Piezīme: Migrantu integrācijas politikas indekss (Migrant Integration Policy Index, MIPEX) ir regulāri veikts imigrantu integrācijas politikas novērtējums, aptverot šādas jomas: ģimenes apvienošanās pastāvīgā uzturēšanās, politiskā līdztalība, pilsonības iegūšana, pret-diskriminācija, pieeja darba tirgum, pieeja izglītībai. 2014. gadā tika apkopoti dati par 38 valstīm (visas ES dalībvalstis, Austrālija, Kanāda, Islande, Japāna, Dienvidkoreja, Jaunzēlande, Šveice, Turcija un ASV). Valstu novērtējumu veic nacionālie eksperti.

⁴⁵ Statistic Estonia (2017). Immigration exceeded emigration for the second year in a row. Pieejams: <https://www.stat.ee/news-release-2017-048> (sk. 05.12.2017.)

⁴⁶ Tammaru, T., Kindsiko, E., Kallas, K. et al. (2015). Country Report Estonia - An Entry Point into the EU Labour market. Tartu: Tartu University, p. 30. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.)

vecumā no 20-24 gadiem.⁴⁷ Visvairāk Igaunijā trešo valstu pilsoņi ierodas no Krievijas (40,5%) un Ukrainas (23,7%), kam seko ASV (6,2%), Ķīna (4%), Turcija (3,1%), Baltkrievija (3%), Gruzija (2,7%), Indija (1,6%), Izraēla (1,6%), un Armēnija (0,9%).⁴⁸ Pēc Igaunijas Republikas Ārlietu ministrijas sniegtās informācijas, 2016. gadā Igaunijas Republikas Policija un robežsardzes pārvalde 4 618 ārvalstnieku izsniegusi TUA, no tām 1513 ģimenes apvienošanas nolūkā, 1808 nodarbinātības nolūkā un 1297 studiju mērķiem. Tādējādi 2017. gada janvārī 190 585 personām bija derīgas uzturēšanās atļaujas, no tām 165 934 bija patstāvīgās uzturēšanās atļaujas (PUA) un 24 651 TUA.⁴⁹

Laika posmā no 1997. gada – 2016. gada beigām Igaunijā kopumā pēc starptautiskās aizsardzības bija vērsušies 903 ārvalstnieki, no tiem 328 personām tā tika piešķirta. 2015. gadā Igaunijā tika iesniegti 228 starptautiskās aizsardzības nodrošināšanas pieteikumi, 2016. gadā – 84 pieteikumi.⁵⁰

MIPEX 2015 vērtējumā Igaunijas integrācijas politika ieņem 22. vietu, starp 38 valstīm. Igaunijas integrācijas politika tiek raksturota kā daļēji labvēlīga, ar noteiktām priekšrocībām un trūkumiem, kas apgrūtina imigrantu pilnīgu iekļaušanos noteiktās sabiedrības dzīves jomās. Imigrantu integrācijas jomā kā stiprā puse tiek izcelta Igaunijas nodarbinātības un izglītības politika, kas ņem vērā gan trešo valstu pilsoņu, gan arī nepilsoņu vajadzības. Savukārt kā tās vājā puse – imigrantu diskriminācija un tās upuru vājā piekļuve tiesai.⁵¹

5.1.2. Tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi

Trešo valstu valstspiederīgo un bezvalstnieku iebraukšanu, īslaicīgo un pastāvīgo uzturēšanos, kā arī nodarbinātību valstī nosaka „Ārvalstnieku likums” (*Alien Act*), savukārt starptautisko aizsardzību patvēruma meklētājiem nosaka 1951. gada Ženēvas konvencija, kurai Igaunija pievienojās 1997. gadā, un „Patvēruma likums” (*International Protection to Aliens*), kas veidots balstoties uz minēto konvenciju un ES direktīvu prasībām.⁵² Igaunijā bēgļa statusu piešķir personām, kuras pamatoti baidās no vajāšanas savā izcelsmes valstī rases, reliģijas, tautības, sociālās piederības vai politiskās pārliecības dēļ un kuras šo iemeslu dēļ nespēj vai nevēlas izmantot attiecīgās valsts tiesisko aizsardzību un atrodas ārpus šīs valsts teritorijas. Savukārt alternatīvo statusu piešķir, ja ir pamats uzskatīt, ka personai tās pilsonības valstī draud nāves sods vai miesas sods, spīdzināšana, necilvēcīga vai pazemojoša izturēšanās vai pazemojoša sodīšana; personai ir smagi un individuāli draudi, kas apdraud dzīvību vai veselību plaši izplatītas vardarbības dēļ starptautisku vai iekšēju bruņotu konfliktu gadījumā; ārējo vai iekšējo bruņoto konfliktu dēļ personai nepieciešama aizsardzība un tā nevar atgriezties savas pilsonības valstī vai iepriekšējā mītnes zemē.⁵³ Par uzturēšanās atļauju izsniegšanu un bēgļa un personas ar alternatīvo statusu piešķiršanu Igaunijā atbildīgā institūcija ir Policijas un robežsardzes pārvalde (*Police and Border Guard Board*).

Lai trešo valstu pilsoņi legāli uzturētos Igaunijā ilgāk par 90 dienām pusgada laikā (lai uzturētos Igaunijā līdz 90 dienām pusgada laikā, skaitot no pirmās ieceļošanas dienas, nepieciešama vīza),

⁴⁷ Tammaru, T., Kindsiko, E., Kallas, K. et al. (2015) .Country Report Estonia - An Entry Point into the EU Labour market. Tartu: Tartu University, p. 14. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.),

⁴⁸ Ibid, p.15.

⁴⁹ Republic of Estonia Ministry of the Interior (2017). Rights and obligations of Estonian citizens. Pieejams: <https://www.siseministeerium.ee/en/activities/citizenship-and-migration> (sk. 05.12.2017.)

⁵⁰ Republic of Estonia Ministry of the Interior (2017). Citizenship and Migration. Pieejams: <https://www.siseministeerium.ee/en/activities/citizenship-and-migration> (sk. 05.12.2017.)

⁵¹ MIPEX (2015). Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk. 20.12.2017.)

⁵² Police and Border Guard Board (2017). Applying for asylum. Pieejams: <https://www.politsei.ee/en/teenused/international-protection/applying-for-asylum/index.dot> (sk. 18.12.2017.)

⁵³ Ibid.

skaitot no pirmās ieceļošanas dienas, personai ir nepieciešama **termiņuzturēšanās atļauja**, kas pamatota ar vienu no sekojošiem uzturēšanās iemesliem:

- lai apvienotos ar laulāto;
- lai apvienotos ar tuvu radnieku;
- lai pastāvīgi (ilgstoši) uzturētos Igaunijā;
- lai studētu;
- lai strādātu;
- lai veiktu uzņēmējdarbību;
- lai piedalītos kriminālprocesā;
- lai pagarinātu uzturēšanās ilgumu, ar nosacījumu, ja pastāv legāli ienākumi.⁵⁴

Termiņuzturēšanās atļauja tiek izsniegta ar termiņu līdz pieciem gadiem, ņemot vērā uzturēšanās pamatu un tā iespējamās izmaiņas termiņuzturēšanās perioda laikā.⁵⁵ Personām ar bēgļa statusu termiņuzturēšanās atļauja tiek izsniegta līdz trīs gadiem, savukārt personām ar alternatīvo statusu – līdz vienam gadam, abos gadījumos ar tiesībām to pagarināt.⁵⁶

Patstāvīgo uzturēšanās atļauju trešo valstu pilsoņi var saņemt, ja persona Igaunijā uzturas vismaz piecus gadus un tai ir:

- derīga termiņuzturēšanās atļauja;
- personas dzīvesvietas dati iekļauti Igaunijas iedzīvotāju reģistrā;
- pastāvīgi un legāli ienākumi, kas nodrošina pietiekamus iztikas līdzekļus;
- veselības apdrošināšana (*Eesti haigekassa*);
- valsts valodas zināšanas vismaz B1 līmenī.⁵⁷

Igaunijas imigrācijas politika vēsturiski ir veidota tā, lai veicinātu tādu ārvalstnieku uzturēšanos un apmešanos, kas atbilst sabiedrības interesēm, un novērstu tādu ārvalstnieku iekļūšanu, kas var apdraudēt sabiedrisko kārtību vai valsts drošību.⁵⁸ Būtiski norādīt, ka Igaunijā ne tikai tiek sekots līdzi valstij vēlamo personu ieceļošanai, bet arī tiek kontrolēts valstī iebraukušo un apmetušos ārvalstnieku skaits. Tas gadā nedrīkst pārsniegt 0,1% no Igaunijas patstāvīgajiem iedzīvotājiem. Tādējādi katru gadu tiek noteiktas aktuālās imigrantu kvotas. Piemēram, 2017. gadam tika noteiktas 1317 kvotas.⁵⁹ Kvotas netiek attiecinātas uz ASV un Japānas valsts piederīgajiem, kā arī ārvalstniekiem, kuru uzturēšanās mērķis valstī ir studijas, pētniecība,⁶⁰ darbs IT jomā un jaunuzņēmumā (*start-up*).⁶¹

⁵⁴ Police and Boarder Guard Board (2017). Applying for asylum. Pieejams: https://www.politsei.ee/en/teenused/international-protection/applying-for-asylum/index_dot (sk. 18.12.2017.)

⁵⁵ Riigikogu (01.10.2010.) Alien Act, Short-term employment in Estonia. Establishment of period of validity of temporary residence permit. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/518112013013/consolide> (sk.18.12.2017.)

⁵⁶ IPE Project, Asylum System in Estonia (izdošanas gads nav norādīts). Pieejams: <https://www.politsei.ee/dotAsset/311132.pdf> (sk.19.12.2017.)

⁵⁷ Police and Boarder Guard Board (2017). Long-term residence permit. Pieejams: <https://www.politsei.ee/en/teenused/residence-permit/pikaajalise-elaniku-elamisluba/> (sk. 19.12.2017.)

⁵⁸ Citizenship and Migration (2017). Immigration policy. Pieejams: <https://www.siseministeerium.ee/en/activities/citizenship-and-migration> (sk. 19.12.2017.)

⁵⁹ Police and Boarder Guard Board (2017). Residence permit <https://www.politsei.ee/en/teenused/residence-permit/> (sk. 07.12.2017.)

⁶⁰ Riigikogu (8 July, 1993). Alien Act, Immigration quota. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13331195> (sk.18.12.2017.)

⁶¹ European Migration Network (2016). Country factsheet:Estonia 2016. P-2. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/08a_estonia_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 22.12.2017.)

5.1.3. Valsts valodas un integrācijas kursi

Lai Igaunijai piesaistītu augsti kvalificētus speciālistus un veicinātu to integrāciju sabiedrībā, ir izveidotas dažādas informatīvas interneta vietnes. Tās veidotas, balstoties uz galvenajiem ārvalstnieku pārcelšanās un uzturēšanās iemesliem valstī:

- „Estonia.eu” – ārvalstniekiem, kuri interesējas par Igauniju;
- „Work in Estonia” – ārvalstniekiem, kuri vēlas strādāt Igaunijā;
- „Study in Estonia” – ārvalstniekiem, kuri vēlas studēt Igaunijā;
- „Research in Estonia” – ārvalstniekiem, kuri vēlas veikt pētniecību Igaunijā;
- „Settle in Estonia” – ārvalstniekiem, kuri vēlas pārcelties uz Igauniju.

Šī iniciatīva ir daļa no „Igaunija 2020” nacionālās stratēģijas un ir veidota sadarbībā ar dažādām ministrijām. Informatīvo mājas lapu izveide tika īstenota laikā no 2015.-2016. gadam un 2017. gadā tā ir atzīta par vienu no Eiropas līmeņa labajām praksēm.⁶² Tāpat informācija par pārcelšanos ir atrodama rokasgrāmatā (*Relocation Guide Handbook*), kura ir pieejama trīs valodās – angļu, krievu un somu.⁶³

Par labo praksi Eiropas līmenī ir atzīta arī Igaunijas „Iepazīšanās programma” (*Welcoming programme*). Tajā jauniebraucēji tiek iepazīstināti ar to tiesībām un pienākumiem jaunajā mītnes valstī, tās darba kultūru, izglītības un sociālo sistēmu, kā arī vietējām tradīcijām un valodu. Katrs ārvalstnieks, kurš Igaunijā ieceļojis pēc 2015. gada 1. augusta, automātiski tiek par to informēts un pieteikts programmai, savukārt tiem, kuri ieradušies pirms minētā datuma, pašiem jāiesniedz pieteikums par dalību programmā. Iepazīšanās programma paredzēta ārvalstniekiem, kuri likumīgi uzturas Igaunijā mazāk par pieciem gadiem un atbilst vienam no šādiem nosacījumiem:

- ārvalstu pilsonis, kuram ir derīga termiņuzturēšanās atļauja Igaunijā, pamatojoties uz „Ārvalstnieku likumu” vai „Patvēruma likumu”;
- ES pilsonis, kurš ir ieguvis pagaidu uzturēšanās tiesības Igaunijā, pamatojoties uz „Eiropas Savienības pilsonības likumā” (*Citizen of the European Union Act*) noteikto;
- ES pilsoņa ģimenes loceklis, kuram ir piešķirtas pagaidu uzturēšanās tiesības Igaunijā, pamatojoties uz „Eiropas Savienības pilsonības likumā” noteikto.⁶⁴

Programma sastāv no pamatmoduļa, kas paredzēts ikvienam ārvalstniekam, kas nesen kā ieradies valstī, un vairākiem tematiskajiem moduļiem, kas veidoti balstoties uz ārvalstnieku galvenajiem uzturēšanās iemesliem: darbs un uzņēmējdarbība; studijas un pētniecība; ģimene; personas ar starptautisko aizsardzību; kā arī atsevišķu moduļu bērniem un jauniešiem. Katrs modulis ir paredzēts kā vienas darba dienas kurss, kurā informatīvā un interaktīvā veidā aptverti galvenie jautājumi. Piemēram, bērnu un jauniešu modulī tiek aplūkoti jautājumi par Igaunijas vēsturi, ģeogrāfiju un tradīcijām, mācīšanās kultūru, bērnu un jauniešu brīvā laika pavadīšanas iespējām, kā arī to tiesībām un pienākumiem un informācija, kur vērsties nelaimes gadījumā. Vecākiem, kuru bērni apmeklē bērnu un jauniešu moduli, ir iespēja būt kopā ar bērnu vai arī atstāt to kursu organizatoru uzraudzībā

⁶² Olaizola, E., Szczepanik, M. (2017). Manual for authorities: on good practices related to the freedom of movement in the EU. P-15. Pieejams: <https://soc.kuleuven.be/ceso/wo/erlm/on-the-move-materials-1/manual-for-authorities-on-good-practices.pdf> (sk. 22.12.2017.)

⁶³ European Migration Network (2016). Country factsheet: Estonia 2016. P-2. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/08a_estonia_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 22.12.2017.)

⁶⁴ Welcoming programme, Your guide to settling in Estonia. Pieejams: <https://www.settleinestonia.ee/mod/page/view.php?id=76> (sk. 20.12.2017.)

un paralēli apmeklēt sev interesējošo moduli.⁶⁵ Modulī, kas paredzēts personām ar starptautisko aizsardzību, ietverti sekojoši temati:

- galvenie fakti par Igauniju;
- juridiska informācija par starptautisko aizsardzību un uzturēšanās atļaujas nosacījumiem;
- sociālā sistēma – kāda veida sociālo atbalstu nodrošina valsts un kādu pašvaldība;
- pieeja izglītībai un iespējas to turpināt;
- darbs un darba kultūra Igaunijā;
- finanšu lietpratība;
- dzīvesvieta un kopdzīves noteikumi;
- atbalsta pakalpojumi starptautiskās aizsardzības personām.⁶⁶

Starptautiskās aizsardzības personām, dalība programmā ir obligāta.⁶⁷ Integrācijas kursus patvēruma meklētājiem, bēgļiem un alternatīvo statusu ieguvušām personām nodrošina arī vietējais Starptautiskās Migrācijas organizācijas (*The International Organization for Migration - IOM*) birojs, piedāvājot apmeklēt „*Post-Arrival Cultural Orientation for Asylum Seekers and Refugees in Estonia*” (Kultūras orientācija patvēruma meklētājiem un bēgļiem Igaunijā) kursus.⁶⁸

„Iepazīšanās programma” jauniebraucējiem, kuri nav starptautiskās aizsardzības personas, nodrošina iespējas iegūt pamatzināšanas igauņu valodā. Kursu dalībniekiem ir iespēja izvēlēties rīta vai vakara grupa, to ilgums - 80 mācību stundas. Kursa noslēgumā ir tests, kas sastāv no rakstiskās un mutiskās daļas.⁶⁹ Starptautiskās aizsardzības personas, kas gaida lēmumu par statusa pieņemšanu, valodu kursus var apmeklēt izmitināšanas centrā.⁷⁰

Šobrīd nav pieejami dati par īstenoto pasākumu rezultātiem, taču 2014. gadā veiktā pētījumā tiek norādīts, ka, lai arī ārvalstu studenti un darbinieki atzīst, ka igauņu valoda ir nepieciešama, lai adaptētos jaunajā vidē, motivācija to apgūt ir zema. Ārvalstnieki noliedz obligātu valsts valodas apgūšanu un norāda uz grūtībām atrast kvalitatīvus valodu kursus tuvu dzīvesvietai, kuru pamatā ir informācijas pieejamības trūkums. Pēc pētnieku domām, valstij un pašvaldībām būtu nepieciešams uzņemties atbildību un nodrošināt iespēju bezmaksas apgūt igauņu valodu pamatlīmenī visā valstī.⁷¹

5.1.4. Atbalsta pasākumi: konsultācijas, tulku pakalpojumi un citi pasākumi

Lai sniegtu atbalstu trešo valstu pilsoņiem, kas nesen kā ieradušies valstī, palīdzētu tiem vieglāk un ātrāk atrast nepieciešamo informāciju, Igaunijā kopš 2014. gada darbojas īpaši izveidots informācijas un konsultāciju centrs (*Integration info*). Centra interneta vietnē uzskatāmā veidā 11 sadaļās apkopota informācija par Igauniju un dzīvi tajā, pieejamajiem pakalpojumiem trešo valstu pilsoņiem un aktuālā informācija par valodu kursiem un integrācijas pasākumiem. Katra sadaļa ir attēlota atšķirīgā krāsā un apzīmēta ar ciparu, tajā ir apkopota būtiskākā informācija ar tiešsaistes norādēm uz vietnēm, kurās pieejama izsmelšāka informācija. Piemēram, pirmajā sadaļā „Igaunija” ietverti šādi

⁶⁵ Welcoming programme, Children and young people. Pieejams: <https://www.settleinestonia.ee/mod/page/view.php?id=114> (sk. 20.12.2017.)

⁶⁶ Welcoming programme, International protection. Pieejams: <https://www.settleinestonia.ee/mod/page/view.php?id=115> (sk. 20.12.2017.)

⁶⁷ European Migration Network (2016). Country factsheet: Estonia 2016. P-2. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/08a_estonia_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 22.12.2017.)

⁶⁸ IOM (2015). Migrant Integration. Pieejams: <https://www.iom.int/countries/estonia> (sk. 19.12.2017.)

⁶⁹ Welcoming programme, Beginners language training. Pieejams: <https://www.settleinestonia.ee/mod/page/view.php?id=116> (sk. 20.12.2017.)

⁷⁰ IPE Project, Asylum System in Estonia. Pieejams: <https://www.politsei.ee/dotAsset/311132.pdf> (sk. 19.12.2017.)

⁷¹ Kallas, K. et al. (2014). Newly-arrived immigrants in Estonia: Policy Options and Recommendations for a Comprehensive and Sustainable Support System. Tartu: Institute of Baltic Studies, p. 4.-5.

temati: galvenā informācija, valsts simbolika, brīvdienas un valsts svētki, administratīvais iedalījums, Igaunijas konstitucionālās institūcijas, pašvaldība, tieslietu kanclers, valsts kontrole, e-valdība. Nepieciešamo informāciju un konsultācijas jauniebraucējiem iespējams saņemt arī klātienē (Tallinā un Narvā) un interneta vidē, uzdodot jautājumu virtuāli.⁷²

Ja trešo valstu pilsonis vēlas vai viņam ir nepieciešamība atgriezties savā izcelsmes valstī, viņš var vērsties Starptautiskajā Migrācijas organizācijā (IOM) un iesaistīties tās īstenotajā Brīvprātīgās atgriešanās un reintegrācijas programmā (*The Voluntary Assisted Return and Reintegration programme from Estonia*), kas palīdz atgriezties izcelsmes valstī. Programma trešo valstu pilsoņiem nodrošina informāciju un konsultācijas saistībā ar atgriešanos, ja nepieciešams, palīdz nokārtot ceļošanas dokumentus, izplānot atgriešanos un iegādāties ceļošanas biļetes, kā arī nepieciešamības gadījumā nodrošina pavadoni. Šādu atbalstu Igaunijā nepilnu septiņu gadu laikā ir izmantojušas 225 personas, lielākoties Ukrainas (31,1%), Gruzijas (15,1%) un Krievijas (12%) pilsoņi.⁷³

Starptautiskās aizsardzības personām statusa izskatīšanas laikā Igaunijā tiek nodrošināta dzīvesvieta. Igaunijā šobrīd darbojas divi patvēruma meklētāju izmitināšanas centri, jaunākais no tiem tika atvērts 2016. gadā. Tie abi atrodas salīdzinoši tālu no galvaspilsētas Tallinas (90 km un 132km), tajos iespējams izmitināt 50 līdz 70 personas.⁷⁴ Izmitināšanas centros patvēruma meklētājiem tiek nodrošināti šādi pakalpojumi un atbalsta pasākumi:

- dzīvesvieta;
- finansiālais atbalsts;
- apģērbs un citas sadzīvei nepieciešamās lietas;
- veselības pārbaude un pieeja citiem veselības aprūpes pakalpojumiem;
- igauņu valodas apmācības;
- tulka pakalpojumi;
- sabiedriskais transports, lai dotos uz nozīmētajām tikšanās.⁷⁵

Pēc statusa saņemšanas tiek nodrošināts atbalsts mājokļa atrašanai kādā no pašvaldībām un divus gadus sniegts finansiāls atbalsts, kas piesaistīts oficiālajam minimālajam iztikas līmenim (2015. gadā 90 eiro mēnesī.). Ar sniegto finansiālo atbalstu iespējams daļēji segt mājokļa izmaksas. Lai veicinātu starptautiskās aizsardzības personu integrāciju sabiedrībā, to izmitināšanu veic dažādās Igaunijas pašvaldībās, sākotnēji mēģinot atrast mājvietu kādā no pašvaldības namiem, taču, ja tas nav iespējams, meklējot to brīvajā tirgū. Ja Igaunijā ierodas starptautiskās aizsardzības persona, kurai jau ir piešķirts statuss, tad tā netiek izmitināta izmitināšanas centrā un tai dzīvesvieta jāmeklē patstāvīgi.⁷⁶

Atbalsta pasākumus starptautiskās aizsardzības personām Igaunijā īsteno vairākas NVO, tādas kā: „Estonian Refugee Council”, „Johannes Mihkelsoni Keskus”, „Estonian Human Rights Centre” un Starptautiskajā Migrācijas organizācijā (IOM). Starp organizācijām variē sniegto atbalsta pasākumu klāsts. Ikvienam patvēruma meklētājam ir iespēja saņemt **bezmaksas juridisku palīdzību**, t.sk. pārstāvību patvēruma pieprasīšanas procedūras laikā. Plašāko atbalsta pakalpojumu klāstu starptautiskās aizsardzības personām nodrošina „Estonian Refugee Council”. Organizācija visā valstī

⁷² Integratsiooniinfo. Pieejams: <http://www.integratsiooniinfo.ee/en/> (sk. 20.12.2017.)

⁷³ Varre (2016). Statistics of Assisted Voluntary Returns from Estonia. Pieejams: <http://www.iom.ee/varre/> (sk. 20.12.2017.)

⁷⁴ Accommodation Centre for Asylum Seekers (2016). Accommodation Centre. Pieejams: <http://www.hoolekandeteenused.ee/vaokeskus/pages/eng/accommodation-centre.php> (sk.18.12.2017.)

⁷⁵ Republic of Estonia Government (2016). Refugee crisis. Pieejams: <https://www.valitsus.ee/en/refugees> (sk. 20.12.2017.)

⁷⁶ Ibid.

bēgļiem nodrošina atbalsta personas, kas sniedz informāciju, konsultē un pavada uz tikšanās valsts iestādēs, kā arī palīdz atrast darbu un risināt jautājumus saistībā ar ģimenes apvienošanu, līdzīgi kā to Latvijā dara sociālie mentori. Tāpat organizācija nodrošina **tulka pakalpojumus** un organizē dažādas **grupu aktivitātes**, tostarp arī, piemēram, „Sieviešu klubu”. Netiešu atbalstu organizācija sniedz arī bērniem un jauniešiem, **izglītojot izglītības iestāžu personālu**, kas veicinot multikulturālas un tolerantas mācību vides radīšanu.⁷⁷

5.1.5. Darba tirgus pieejamība

Līdzīgi kā citās ES valstīs, Igaunijā 1/3 darbaspējīgo trešo valstu pilsoņi nav iekļauti darba tirgū vai kādā no izglītības jomām.⁷⁸ Tomēr tai pat laikā tā sastopas ar darbaspēka trūkumu noteiktās jomās, kur nepieciešami augsti kvalificēti speciālisti. Līdz ar to darbadevēji ir spiesti piesaistīt trūkstošos speciālistus arī ārpus Igaunijas un ES valstīm.⁷⁹

Balstoties uz MIPEX 2015 sniegto informāciju, Igaunijā trešo valstu pilsoņiem ir salīdzinoši labvēlīga situācija attiecībā uz darba tirgus pieejamību un iekļaušanos tajā, jo trešo valstu pilsoņiem ir tādas pat tiesības un atbalsts kā Igaunijas pilsoņiem, un tiem sniegtais atbalsts tiek paplašināts. MIPEX 2015 ziņojumā norādīts, ka galvenais apgrūtinājums darba tirgus pieejamībai ir pastāvošie ierobežojumi saistībā ar pilsonību un uzturēšanās atļaujām.⁸⁰ Savukārt 2014. gadā veiktais pētījums liecina, ka ārvalstu studentiem un ārvalstu darbinieku ģimenes locekļiem ir grūtības atrast piemērotu darbu Igaunijā, jo viņiem ir vājas valsts valodas zināšanas vai to nav vispār, trūkst izpratnes par Igaunijas darba tirgu, kā arī vāji sociālie tīkli. Pētījumā norādīts, ka valstij trūkst skaidra redzējuma un rīcības plāna imigrantu nodarbinātības jomā. Darba devēju skatījumā valstij būtu jāuzņemas koordinators loma un jārada atbalsta sistēma, kas piesaista, rekrutē un notur ārvalstu speciālistus valstī.⁸¹ 2015. gadā publicētā ziņojumā kā šķērslis tika norādīts arī augstās administratīvās prasības, lai pieņemtu darbā ārvalstu pilsoni. Ziņojumā skaidrots, ka migrācija, kas saistīta ar darbu, ir ļoti atkarīga no darba devēja, jo vairums darba devēju meklē darbiniekus trešo valstu pilsoņu vidū tikai tad, kad sastopas ar grūtībām tos atrast Igaunijā vai citās ES valstīs. Turklāt darba devēji uzņemoties pilnu atbildību par darbinieku rekrutāciju un iekļaušanos darba vidē adaptācijas periodā. Tobrīd pastāvošā atbalsta sistēma bijusi ļoti vāja, ir bijis informācijas trūkums angļu valodā, grūtības atrast bērniem izglītības iestādes, kurās sarunvaloda būtu angļu, trūka adaptācijas programmas. Kā viens no iemesliem šādām nepilnībām tika minēts apstāklis, ka valsts galveno uzmanību vērš uz vietējā darbaspēka maksimālu iesaisti darba tirgū.⁸²

Lai uzlabotu situāciju, 2016. gada 14. decembrī „Ārvalstnieku likumā” tika veikti vairāki grozījumi:

- ieviesti īpaši noteikumi attiecībā uz ārvalstu investoriem un jaunuzņēmumiem, kuru investīcijas pārsniedz vienu miljonu eiro;
- IT jomā un jaunuzņēmumos strādājošie netiek iekļauti imigrantu kvotu sistēmā;
- samazinātas algu prasības ārvalstniekiem, tās samērotas ar vidējo bruto algu Igaunijā;

⁷⁷ Estonian Refugee Council. Support Services. Pieejams: <http://www.pagulasabi.ee/en/support-services> (sk. 20.12.2017.)

⁷⁸ MIPEX (2015). Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk. 20.12.2017.)

⁷⁹ Tammaru, T., Kindsiko, E., Kallas, K. et al. (2015). Country Report Estonia - An Entry Point into the EU Labour market. Tartu: Tartu University, p. 63. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.)

⁸⁰ MIPEX (2015). Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk. 20.12.2017.)

⁸¹ Kallas, K. et al. (2014.) Newly-arrived immigrants in Estonia: Policy Options and Recommendations for a Comprehensive and Sustainable Support System. Tartu: Institute of Baltic Studies, p. 4.

⁸² Tammaru, T., Kindsiko, E., Kallas, K. et al. (2015). Country Report Estonia - An Entry Point into the EU Labour market. Tartu: Tartu University, p.48. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.)

- papildināts saraksts ar jomām, kurās iespējams īslaicīgi un sezonāli nodarbināt ārvalstu pilsoņus;
- ieviesta iespēja pieteikties ilgtermiņa vīzai vai uzturēšanās atļaujai atrodoties Igaunijā;
- vienkāršota pieteikšanās procedūra, samazinot iesniedzamo dokumentu skaitu.⁸³

Igaunijas tiesību aktos tika apstiprināta direktīva par trešo valstu valstspiederīgo ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumiem nodarbinātības kā sezonas darbiniekiem nolūkā (*Seasonal Workers Directive (2014/36/EC)*) un direktīva par ieceļošanas un uzturēšanās nosacījumiem trešo valstu valstspiederīgajiem saistībā ar pārcelšanu uzņēmuma ietvaros (*Intra-corporate Transferees Directive (2014/66/EC)*).⁸⁴

Attiecībā uz starptautiskās aizsardzības personām Igaunijas tiesiskais regulējums nosaka, ka patvēruma meklētāji pirmos sešus mēnešus, kamēr notiek procedūra par statusa izskatīšanu, nevar strādāt vai nodarboties ar uzņēmējdarbību. Savukārt bēgļiem ir tiesības strādāt uz tāda pat likumiskā pamata kā citām personām ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju. Lai veicinātu bēgļu ātrāku iekļaušanos darba tirgū, bezdarbnieku apdrošināšanas fonds sazinās ar potenciālajiem darba devējiem, palīdz atrast pagaidu darbu un piedāvā profesionālās kvalifikācijas apmācības.⁸⁵

5.1.6. Vispārējā izglītība

Igaunijā ikvienam bērnam, neatkarīgi no tā statusa, ir vienlīdzīgas tiesības uz izglītību visos tās līmeņos. Balstoties uz MIPEX 2015 ziņojumā sniegto informāciju, Igaunijas izglītības sistēma ir vairāk attīstīta un atvērta jauniebraucējiem, nekā tas ir citās Centrāleiropas valstīs. Kopumā Igaunijas izglītības rīcībpolitika tiek raksturotas kā drīzāk labvēlīga un atbilstoša jauniebraucēju vajadzībām.⁸⁶

Lai veicinātu jauniebraucēju vienlīdzīgu piekļuvi izglītībai un iekļaušanos tajā, ir izstrādāti vairāki atbalsta pasākumi:

- izstrādāta zināšanu pārbaudes sistēma, lai noteiktu jauniebraucēju izglītības vajadzības;
- organizētas skolotāju apmācības ar mērķi sagatavot darbam multikulturālā vidē;
- jauniebraucēji saņem ilgstošas un kvalitatīvas igauņu valodas apmācības, kuras tiem ir obligātas;
- jauniebraucējiem skolēniem skolā tiek nodrošinātas atbalsta personas un papildu skolotāji (skola šim mērķim saņem papildu valsts finansējumu: katram skolēnam jauniebraucējam seko papildus 40% no bāzes finansējuma⁸⁷);
- dažas skolas jauniebraucējiem skolēniem un viņu vecākiem organizē sagatavošanās programmas;
- fonda „Our People” programma palīdz skolām īstenot sociālās integrācijas programmas, kas sniedz atbalstu jauniebraucējiem vecākiem;⁸⁸
- „Estonian Refugee Council” sniedz bezmaksas atbalstu izglītības institūcijām un to darbiniekiem darbā ar skolēniem, kuriem ir migrācijas un bēgļu gaitu pieredze.

⁸³ European Migration Network (2016). Country factsheet:Estonia 2016. P-2. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/08a_estonia_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 22.12.2017.)

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Republic of Estonia Government (2016). Refugee crisis. Pieejams: <https://www.valitsus.ee/en/refugees> (sk. 20.12.2017.)

⁸⁶ MIPEX (2015). Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk.21.12.2017.)

⁸⁷ Mägi, E., Siarova, H. (2014). Migrant education opportunities in the Baltic States: strong dependence on the level of school preparedness. Pieejams: <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/11/migrant-education-in-baltic-states.pdf> (sk.21.12.2017.)

⁸⁸ MIPEX (2015). Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk.21.12.2017.)

5.1.7. Veselības aprūpe

Igaunija ieņem 32. vietu MIPEX attiecībā uz vienlīdzīgu piekļuvi veselības aprūpei, tā tiek raksturota kā salīdzinoši nelabvēlīga pacientiem ar migrācijas pieredzi. Galvenie šķēršļi ārvalstnieku vienlīdzīgai piekļuvei veselības aprūpes pakalpojumiem ir saistīti ar to nevienmērīgām tiesībām un informācijas trūkumu.

Lai arī obligātā veselības apdrošināšana attiecas uz visiem trešo valstu pilsoņiem ar uzturēšanās atļaujām un starptautiskās aizsardzības personām, veselības aprūpes pakalpojumi ārvalstniekiem ir tikai daļēji pieejami. Piemēram, patvēruma meklētājiem veselības aprūpes pakalpojumi pilnībā tiek nodrošināti tikai laikā, kamēr tie uzturas izmitināšanas centros. Lai saņemtu veselības apdrošināšanu, bēglim ir jābūt nodarbinātam, reģistrētam kādā no izglītības iestādēm vai arī reģistrētam bezdarbnieku apdrošināšanas fondā.⁸⁹ Savukārt ārvalstniekiem, kuri valstī uzturas nelegāli, ir tiesības saņemt tikai neatliekamo palīdzību. Pastāv daži izņēmumi attiecībā uz noteiktām slimnieku grupām, bērniem un cilvēku tirdzniecības un spīdzināšanas upuriem.⁹⁰

Lai veicinātu ārvalstnieku vienlīdzīgu piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem, šobrīd Igaunijā kā atbalstu veicinošu pasākumu šajā jomā iespējams vien norādīt sagatavotos informatīvos bukletus par noteiktiem veselības jautājumiem angļu un krievu valodās, un iespēju saņemt atbalsta personas pakalpojumus, kas pavadā ārvalstu pacientus vizītēs pie ārsta. Taču, kā tiek norādīts, šādas atbalsta personas ir reti pieejamas pat starptautiskās aizsardzības personām.⁹¹

5.1.8. Pilsoniskā un politiskā līdzdalība

Igaunija ir noteikusi, ka pašvaldību vēlēšanās var piedalīties vismaz 16 gadu vecumu sasniegušie trešo valstu pilsoņi, kuri valstī dzīvo vismaz piecus gadus un ir saņēmuši pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, ja tie ir deklarējušies noteiktajā pašvaldībā, neatrodas apcietinājumā un tiem nav atņemtas balsstiesības. Trešo valstu pilsoņiem nav atļauts piedalīties parlamenta vēlēšanās un ir liegts iesaistīties politiskās partijās.⁹²

Lai arī pastāv dažādi ierobežojumi attiecībā uz politisko līdzdalību, attiecībā uz iesaistīšanos brīvprātīgajā darbā (9% no visiem brīvprātīgajiem Igaunijā ir tieši trešo valstu pilsoņi⁹³) un pilsoniskajā sabiedrībā nepastāv nekādi likumiski ierobežojumi. Trešo valstu pilsoņi var brīvi iesaistīties pilsoniskajā sabiedrībā – darboties pilsoņu dibinātās un vadītās nevalstiskajās organizācijās, taču paši viņiem ir liegtas tiesības veidot politiskās partijas un saņemt finansējumu to darbības nodrošinājumam. Kā trešo valstu pilsoņu pilsonisko aktivitāti veicinoši faktori minēti sociālie tīkli (pazīņu, draugu, kolēģu loks), organizāciju gatavība iesaistīt ārvalstu brīvprātīgos, sabiedrības atvērtība, svešvalodu prasmes, ārvalstu brīvprātīgo iesaistīšanas un apmācību stratēģijas, augstāks novērtējums sabiedrībā un iespēja socializēties. Līdzdalību bieži vien kavē ar valodu saistīti faktori, piemēram, nepietiekamas igauņu un citu svešvalodu zināšanas, organizāciju vadītāju zemās angļu valodas zināšanas.⁹⁴

⁸⁹ Republic of Estonia Government (2016). Refugee crisis. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.)
<https://www.valitsus.ee/en/refugees> (sk. 20.12.2017.)

⁹⁰ MIPEX (2015) Estonia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/estonia> (sk. 21.12.2017.)

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Tammaru, T., Kindsiko, E., Kallas, K. et al (2015). Country Report Estonia - An Entry Point into the EU Labour market. Tartu: Tartu University, p. 127. Pieejams: http://www.ismu.org/wp-content/uploads/2015/11/Country-report_Estonia.pdf (sk. 18.12.2017.)

⁹⁴ Ibid, p.91-128.

5.2. Somija

5.2.1. Vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums

Somijas kopējais iedzīvotāju skaits 2016. gadā bija 5 495 000, no tiem 365 787 (6,6%) personas bija ar ārvalstu izcelsmi⁹⁵. 2016. gadā no Somijas emigrēja 18 082 personas, taču valstī imigrēja 34 905 personu. Visbiežāk imigranti Somijā ierodas no tādām valstīm kā Igaunija (21,1%), Krievija (12,7%), Irāka (4%), Ķīna (3,5%) un Zviedrija (3,3%).⁹⁶ 2017. gadā Somijā 8 966 personas bija vērsušās pēc starptautiskās aizsardzības, visbiežāk pieteikumi tika saņemti no Irākas (46,6%), Afganistānas (17,1%), Sīrijas (7,5%), Somālijas (5,6%), Irānas (3,5%), Eritrejas (2,5%) un Krievijas (2%) valstspiederīgajiem.⁹⁷ Saskaņā ar Somijas Statistiskās pārvaldes 2014. gadā veiktas apsekojuma rezultātiem galvenie ārzemēs dzimušo ārvalstnieku vecumā no 15-64 gadiem ieceļošanas un apmešanās iemesli valstī ir saistīti ar ģimeni (54%), darbu (18%), starptautisko aizsardzību (11%) un studijām (10%). Sievietes Somijā galvenokārt ierodas ģimenes apvienošanas nolūkos, savukārt vīrieši – darba un studiju nolūkos vai ar mērķi pieteikties starptautiskās aizsardzības statusam.⁹⁸

MIPEX 2015 vērtējumā Somijas integrācijas politika ierindota 4. vietā starp 38 valstīm, kas ir ļoti augsts rādītājs. Somijā, salīdzinot ar visām Eiropas valstīm, ir ļoti labvēlīga sabiedrības attieksme pret imigrantiem - 80% pilsoņu uzskata, ka trešo valstu pilsoņiem būtu jābūt vienādām tiesībām ar pilsoņiem.⁹⁹

5.2.2. Tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi

Trešo valstu pilsoņu, t.sk. starptautiskās aizsardzības personu, tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījums Somijā nosaka „Ārvalstnieku likums“. Par migrācijas politikas un tiesību aktu sagatavošanu Somijā atbildīgā institūcija ir Iekšlietu ministrija, par tās īstenošanu - uzturēšanās atļauju izdošanu, patvēruma meklētāju pieteikumu izskatīšanu un citiem ar to saistītiem jautājumiem atbild Somijas Imigrācijas dienests.¹⁰⁰

Somijā ir trīs pamata uzturēšanās atļauju veidi:

- ilgstošās uzturēšanās atļauja, tiek apzīmēta ar burtu „A“ un tiek izsniegta uz laika periodu līdz četriem gadiem;
- termiņuzturēšanās atļauja, tiek apzīmēta ar burtu „B“ un parasti tiek izsniegta līdz vienam gadam;
- pastāvīgās uzturēšanās atļauja, tiek apzīmēta ar burtu „P“ un tiek izsniegta uz četriem gadiem.¹⁰¹

A tipa jeb ilgstošās termiņuzturēšanās atļauju, pirmkārt, iespējams saņemt, ja personai ir bijusi Somijas pilsonība vai arī vismaz vienam no tās vecākiem vai vecvecākiem no dzimšanas ir Somijas

⁹⁵ Statistics Finland (2017). Foreigners in Finland. Pieejams: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html (sk. 18.12.2017.)

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Finnish Immigration Service (2017). Statistic, International protection. Pieejams: <http://statistics.migri.fi/#decisions/23330?start=564> (sk.22.12.2017.)

⁹⁸ Statistics Finland. Summary. Pieejams: http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/uth-tutkimus/yhteenveto_en.html (sk. 23.12.2017.)

⁹⁹ MIPEX (2015). Finland. Pieejams: <http://www.mipex.eu/finland> (sk. 27.12.2017.)

¹⁰⁰ The Ministry of interior. The Ministry of the Interior is responsible for the preparation of migration policy and legislation. Pieejams: <http://intermin.fi/en/areas-of-expertise/migration/agencies-and-responsibilities> (sk. 25.12.2017.)

¹⁰¹ The Finnish Immigration Service (2017). Validity and categories of residence permits. Pieejams: http://www.migri.fi/residence_permits/permit_types (sk. 22.12.2017.)

pilsonība. Orkārt, tā var tikt izsniegta, ja personai ir pastāvīgs darbs (ne gadījuma rakstura). Treškārt, ja persona īsteno ilgstošas tirdzniecības aktivitātes vai veic ilgstošu pētniecisko darbu. Tāpat A tipa uzturēšanās atļauja var tikt izsniegta personai, kura ir ģimenes loceklis ārvalstniekam ar šāda veida uzturēšanās atļauju. **B tipa termiņuzturēšanās atļauja** tiek izsniegta gadījumos, kad personas uzturēšanās iemeslam valstī ir pagaidu raksturs: darbs uz noteiktu laiku; tirdzniecība uz noteiktu laiku; studijas, kā arī citas darbības ar pagaidu raksturu. B tipa uzturēšanās atļauju ar identisku uzturēšanās ilgumu iespējams saņemt arī personas, kurai piešķirta termiņuzturēšanās atļauja, ģimenes loceklim.¹⁰² Savukārt **P tipa jeb pastāvīgo uzturēšanās atļauju** iespējams saņemt, ja persona Somijā dzīvo vismaz četrus gadus, pamatojoties uz A tipa uzturēšanās atļauju, un tā nav pavadījusi ārpus Somijas vairāk par diviem gadiem šajā periodā. Patstāvīgās uzturēšanās atļaujas pieteikums var tikt noraidīts gadījumos, kad persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par ko piemērojams apcietinājums, vai pastāv aizdomas par noziedzīgu nodarījumu veikšanu, kā arī gadījumos, kad persona ir veikusi divus un vairāk pārkāpumus vai pastāv aizdomas par vairāku pārkāpumu veikšanu.¹⁰³

Biežākie trešo valstu pilsoņu uzturēšanās iemesli Somijā ir saistīti ar studijām, darbu, pašnodarbinātību un ģimeni, retāk – ar uzņēmējdarbību un remigrāciju. Pamatojums uzturēšanās atļaujas pieteikumam var būt arī romantiskas attiecības ar Somijas pilsoni vai personu, kurai ir uzturēšanās atļauja, un pastāv nodoms laulāties, vai arī, ja persona ir cilvēktirdzniecības upuris.¹⁰⁴ Personām, kurām uzturēšanās atļaujas pamats nav darbs, pastāv ierobežojumi attiecībā uz nodarbinātību, tomēr tām ir tiesības:

- būt nodarbinātām uzņēmumā vidējā vai augstākajā vadības līmenī, vai speciālā amatā, kam nepieciešamas īpašas prasmes;
- būt nodarbinātām kā profesionālam sportistam, trenerim vai sporta tiesnesim;
- būt nodarbinātām reliģiskā vai bezpeļņas organizācijā;
- būt nodarbinātām jomās, kas saistītas ar zinātnei, kultūru vai mākslu;
- būt nodarbinātām starptautiskā organizācijā vai atrasties noteiktā amatā, kas saistīts ar oficiālu starpvalstu sadarbību.¹⁰⁵

Starptautiskā aizsardzība patvēruma meklētājiem Somijā tiek piešķirta līdzīgi kā citās valstīs, kas ir pievienojušās 1951. gada Ženēvas konvencijai. Līdz 2016. gada 16. maijam personām, kuras bija pieteikušās starptautiskajai aizsardzībai, bet neatbilda bēgļa statusa vai personas ar alternatīvo statusu piešķiršanas nosacījumiem, pastāvēja iespēja pieteikties humanitārajai aizsardzībai, taču pēc veiktajiem grozījumiem „Ārvalstnieku likumā” šāda iespēja vairs nepastāv.¹⁰⁶ Proti, pēc noteiktā datuma vairs netiek izsniegtas uzturēšanās atļaujas, pamatojoties uz humanitāro aizsardzību, līdz ar to patvēruma meklētājs var pretendēt tikai uz bēgļa vai alternatīvo statusu un saņemt uzturēšanās pamatam atbilstošo uzturēšanās atļauju.¹⁰⁷ Bēgļiem pamatā tiek piešķirtas ilgstošās uzturēšanās atļaujas (A tipa) līdz četriem gadiem ar tiesībām tās pagarināt. Savukārt alternatīvo statusu ieguvušās

¹⁰²Ministry of the Interior, Finland, Alien Act. (301/2004, amendments up to 1152/2010 included) Issue of continuous residence permits to persons residing abroad. P. 12-13. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20040301.pdf> (sk. 28.12.2017.)

¹⁰³ Infopankki.fi (2016). Permanent residence permit. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/moving-to-finland/non-eu-citizens/residence-permit-extension/permanent-residence-permit> (sk. 22.12.2017.)

¹⁰⁴ The Finnish Immigration Service (2017). You may apply for a residence permit on special grounds. Pieejams: http://www.migri.fi/coming_to_finland_on_other_grounds (sk. 22.12.2017.)

¹⁰⁵ The Finnish Immigration Service (2017). Limited right to work. Pieejams: http://www.migri.fi/coming_to_finland_on_other_grounds/right_to_employment (sk. 22.12.2017.)

¹⁰⁶ The Finnish Immigration Service (2017). International protection and asylum in Finland. Pieejams: http://www.migri.fi/asylum_in_finland (sk. 22.12.2017.)

¹⁰⁷ European Commission (2016). Country Factsheet: Finland. P-1. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/09a_finland_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 27.12.2017.)

personas var saņemt gan termiņuzturēšanās atļaujas, gan ilgstošās uzturēšanās atļaujas (A un B tipa atļaujas).

5.2.3. Valodas un integrācijas kursi

Somijā ir izveidotas vairākas interneta vietnes, kuru mērķis ir sniegt ārvalstniekiem pamatinformāciju par uzturēšanās nosacījumiem, valsti un sadzīvi. Mājas lapa „[infopankki.fi](https://www.infopankki.fi)” ir paredzēta trīs dažādām ārvalstnieku auditorijām – ES pilsoņiem, trešo valstu pilsoņiem un Ziemeļvalstu pilsoņiem. Lai informācija sasniegtu pēc iespējas plašāku auditoriju, mājas lapa ir pieejama 12 dažādās valodās: somu, zviedru, angļu, krievu, igauņu, franču, somāļu, spāņu, turku, ķīniešu, persiešu un arābu. Vietnē pārskatāmā un atraktīvā veidā sniegta detalizēta informācija par dažādiem ar pārcelšanos uz Somiju un sadzīvi saistītiem jautājumiem. Īpaši izceļama sadaļa par to, kur vērsties pēc palīdzības dažādās dzīves situācijās. Piemēram, ja ir nepieciešama sociālā palīdzība vai jurista konsultācija, kā arī gadījumos, kas ir saistīti ar nodarbinātību, vardarbību, problēmām ģimenē, dažāda veida diskrimināciju, cilvēktirdzniecību, veselības aprūpi un patērētājtiesībām.¹⁰⁸ Savukārt otra lapa – „[movingtofinland.fi](https://www.movingtofinland.fi)” – ir veidota starptautiskās aizsardzības personām, kas Somijā ierodas kā pārvietotie patvēruma meklētāji. Arī šajā mājas lapā ir izvietota visa veida aktuālā informācija par pārcelšanos un dzīvi Somijā, un tā ir pieejama astoņās valodās. Atšķirībā no interneta vietnes trīs ārvalstnieku grupām, šajā mājas lapā ir izveidota sadaļa, kurā ir pieejami mācību materiāli somu valodas apguvei. Materiāli pieejami gan video formātā, gan arī rakstītā teksta veidā.¹⁰⁹ Somijas gadījumā dažādās ārvalstniekiem paredzētajās mājas lapās ir iekļauta plaša praktiskā informācija, piemēram, par veikalu atrašanās vietām, atkritumu šķirošanu, smēķēšanas aizliegumiem, bankas konta atvēršanu, mobilo telefonu iegādi un lietošanu Somijā u.tml.

Somijā ārvalstu pilsoņiem tiek nodrošinātas dažādas somu valodas apguves iespējas, retāk – zviedru valodas apmācības. Valodu apmācības pieejamas gan pieaugušajiem, gan bērniem. Pieaugušajiem somu valodu iespējams apgūt valodu kursos, kā arī piedaloties kādā no mācību programmām (darba tirgus apmācības, sagatavošanās kursi arodskolai, vidusskolai), kurā ietvertas arī valodas apmācības. Savukārt bērniem vecumā no 7-16 gadiem tiek nodrošināta iespēja apmeklēt sagatavošanās kursus skolai, kuros līdzās pamata mācību priekšmetiem tiek pasniegta arī somu valoda. Pēc šiem kursiem skolēni parasti tiek pārcelti uz parastajām mācību klasēm. Par valodas apmācībām iespējams uzzināt augstāk minētajās mājas lapās, kā arī speciāli šim mērķim izveidotā mājas lapā „[Finnishcourses.fi](https://www.finnishcourses.fi)”. Mājas lapā apkopota informācija par visiem valodu apguves sniedzējiem Helsinkos, Tampērē un Turku.¹¹⁰ Meklētāja izvēlnē ievadot vēlamu reģionu, pašvaldību, valodas līmeni un valodu kursu mērķi, vēlamu kursu uzsākšanas datumu, iespējams atrast sev piemērotākos kursus. Tāpat par somu valodas kursiem iespējams uzzināt vietējās pašvaldības Izglītības departamentā un izglītības iestādēs.

Somijā ir pieejami dažādi atbalsta pasākumi, kas vērsti uz ārvalstnieku ātrāku un sekmīgāku integrēšanos vietējā sabiedrībā. Pirmkārt, ikvienam jauniebraucējam pie uzturēšanās atļaujas pieteikšanas vai saņemšanas tiek izsniegta rakstiski sagatavota informācija par Somijas sabiedrību, darba dzīvi, ārvalstnieka tiesībām un pienākumiem, kā arī pieejamajiem integrācijas pakalpojumiem. Jāatzīmē, ka patvēruma meklētājiem iepazīstināšana ar dzīvi Somijā (*initial orientation*) tiek nodrošināta uzņemšanas/izmitināšanas centros un Somu Imigrācijas dienestā.¹¹¹ Otrkārt,

¹⁰⁸ Infopankki.fi (2014). Call and ask for advice. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/information-about-finland/call-and-ask> (sk. 22.12.2017.)

¹⁰⁹ The Finnish Immigration Service (2017). Finnish for beginners. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/language/en> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁰ Infopankki.fi (2017). Studying Finnish. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/finnish-and-swedish/studying-finnish> (sk. 22.12.2017.)

¹¹¹ Finnish Immigration Serviss. (2017). Ministry of Employment and the Economy is responsible for integration. Pieejams: http://www.migri.fi/information_elsewhere/integration (sk. 22.12.2017.)

Nodarbinātības un ekonomikas attīstības birojs (*Työ- ja elinkeinotoimisto*) un pašvaldība imigrantiem nodrošina atbalsta personas, kas palīdz iekļauties vietējā sabiedrībā. Atbalsta personas sniedz informāciju par pieejamajiem integrācijas atbalsta veidiem, nodarbinātību un izglītības iespējām. Treškārt, ārvalstniekam ir iespēja saņemt sākotnējo novērtējumu, kas paredz novērtēt personas līdzšinējo izglītību, darba pieredzi un valodu prasmes, ar mērķi noteikt nepieciešamos atbalsta pasākumus veiksmīgai integrācijai sabiedrībā. Šo pakalpojumu iespējams saņemt Nodarbinātības un ekonomikas attīstības birojā un Sociālajā dienestā. Ceturtkārt, ja persona ir vērsusies pēc atbalsta un tai ir veikts spēju un zināšanu novērtējums, tai tiek izstrādāts **integrācijas** plāns. Pēc tam personai ir iespēja apgūt integrācijas kursus, kuros tiek nodrošinātas somu vai zviedru valodas apmācības un iegūt padziļinātu informāciju par dažādiem ar dzīvi Somijā saistītiem jautājumiem. Vienlaikus Somijai ir labvēlīga attieksme pret ieobraucēju kultūru, valodu un reliģiju, ļaujot to praktizēt, saglabāt un apgūt dažādās imigrantu biedrībās.¹¹²

5.2.4. Atbalsta pasākumi (tulku pakalpojumi, konsultācijas)

Ārvalstniekam ir tiesības saņemt bezmaksas **tulka pakalpojumus** gadījumos, kad valsts iestāde ir ierosinājusi kāda jautājuma izskatīšanu, piemēram, situācijās, kad tiek veikts imigranta kompetenču sākotnējais novērtējums un izstrādāts individuālais integrācijas plāns. Tulku pakalpojumus šajos gadījumos piesaka un apmaksā iesaistītā institūcija. Papildus tam patvēruma meklētājiem ir tiesības saņemt tulka pakalpojumus jautājumos, kas saistīti ar statusa piešķiršanas izskatīšanu. Tāpat imigrantiem ir tiesības saņemt informāciju par lēmumiem dzimtajā valodā vai citā viņiem labi saprotamā valodā. Ja persona ir gatava pati pieteikt un apmaksāt tulka pakalpojumus, tad nepastāv nekādi ierobežojumi to izmantošanā. Savukārt, lai ārvalstu pilsoņiem sniegtu atbalstu ikdienas situācijās, piemēram, veikalā vai sabiedriskajā transportā, ir izveidota mobilā lietotne *Túlka*. Lietotne privātpersonām ir bezmaksas un pieejama arābu, persiešu un somāliešu valodās.¹¹³

Juridiskās konsultācijas Somijā ir maksas pakalpojums, taču ikvienam Somijas iedzīvotājam, kuram ir zemi vai vidēji ienākumi, ir tiesības saņemt bezmaksas vai daļēji apmaksātu juridisko palīdzību Valsts juridiskās palīdzības birojā. Katrs gadījums tiek izskatīts individuāli. Juridisko konsultāciju, ja nepieciešams, iespējams saņemt angļu valodā vai arī citā svešvalodā, piesaistot tulku. Tāpat ikvienam ir iespēja apmeklēt Somu bēgļu atbalsta centra (*Suomen Asianajajaliitto*) rīkotās bezmaksas juridiskās konsultācijas, kurās interesenti tiek iepazīstināti ar pamatinformāciju un tiek sniegtas atbildes uz viņu jautājumiem. Centrs piedāvā arī juridisko palīdzību. Ja persona ir noziedzīga nodarījuma upuris, tā var vērsties pēc palīdzības „Somijas upuru atbalsta centrā” (*Rikosuhripäivystys*).¹¹⁴

5.2.5. Darba tirgus pieejamība un iekļaušanās tajā

Somijas konstitūcijā ir noteikts, ka ikvienai personai valstī ir tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, neatkarīgi no tās dzimuma, vecuma, izcelsmes, valodas, reliģiskās piederības, pārliecības un uzskatiem, veselības stāvokļa un invaliditātes vai citiem apstākļiem.¹¹⁵ Vienlīdzības likumā (*Equality Act*) un Nodarbinātības līguma likumā (*Employment Contracts Act*) ir noteikts, ka pret ikvienu nodarbināto tā darba devējam nepieciešams ievērot vienlīdzības principus attiecībā uz darba

¹¹² Infopankki.fi (2015). Integration into Finland. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/as-an-immigrant-in-finland/integration-into-finland> (sk. 22.12.2017.)

¹¹³ Infopankki.fi (2016). Do you need an interpreter? Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/as-an-immigrant-in-finland/do-you-need-an-interpreter> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁴ Infopankki.fi (2017). Do you need a lawyer? Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/problem-situations/do-you-need-a-lawyer> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁵ Ministry of Justice, Finland (11 June, 1999). The Constitution of Finland, Basic rights and liberties, P-2. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> (sk. 22.12.2017.)

apstākļiem, apmācībām un karjeras izaugsmes iespējām. Diskriminācija darbā tiek uzskatīta par noziegumu, par ko nepieciešams ziņot Darba drošības inspekcijai vai arodbiedrībai.¹¹⁶ Kopumā Somijā trešo valstu pilsoņiem nodarbinātības jomā ir tādas pat tiesības kā pilsoņiem.¹¹⁷ Taču, tā kā Somijā tikai niecīga daļa no brīvajām vakancēm tiek publiski izsludinātas, darba meklēšanas procesā ļoti nozīmīgs ir katras personas sociālais kapitāls. Jauniebraucējiem draugu un paziņu loks sākotnēji nav tik plašs kā patstāvīgajiem iedzīvotājiem, kas attiecīgi samazina viņu iespējas atrast darbu. Tāpat darbu vieglāk atrast ir tiem, kam ir datorprasmes, pieeja globālajam tīmeklim un pamatzināšanas somu valodā, jo vairums darba pieteikumu ir aizpildāmi tikai tiešsaistē.¹¹⁸

5.2.6. Vispārējā izglītība

Ikvienam bērnam, kurš pastāvīgi dzīvo Somijā, ir tiesības uz bezmaksas vispārējo pamatzglītību. Vispārējās pamatzglītības apgūšana ir obligāta. Somijā vispārējā pamatzglītība sākas no septiņu gadu vecuma un ilgst deviņus gadus.¹¹⁹ Skolā bērniem tiek nodrošināti visi nepieciešamie mācību materiāli (grāmatas, burtnīcas, rakstāmlietas) un bezmaksas pusdienas.¹²⁰

Bērniem, kas nesen pārcēlušies uz dzīvi Somijā, tiek nodrošināti **sagatavošanās kursi**. Šajosursos ārvalstnieku bērni tiek sagatavoti mācībām vispārējās pamatzglītības iestādē, viņiem tiek mācīta somu valoda un citi mācību priekšmeti, īpašu uzmanību vēršot uz lasīšanas un rakstīšanas prasmju attīstīšanu. Mācību klase tiek noteikta atbilstoši audzēkņa vecumam, zināšanām un spējām. Ja skolēnam nepieciešams uzlabot zināšanas noteiktos priekšmetos, pastāv iespēja saņemt papildu apmācības. Imigrantu bērniem pastāv arī iespēja iegūt izglītību savā dzimtajā valodā, un vecākiem ir tiesības pieprasīt saviem bērniem ticības mācību, kas atbilst viņu reliģiskajai piederībai.¹²¹

5.2.7. Veselības aprūpe

Ārvalstu pilsoņiem, ja viņu dzīves vieta ir deklarēta kādā no pašvaldībām, ir tiesības saņemt valsts veselības aprūpes pakalpojumus. Ja persona nav deklarēta,¹²² tā var vērsties privātā veselības aprūpes iestādē un saņemt tur nepieciešamos medicīniskos pakalpojumus. Medicīnas iestādēs pakalpojumus iespējams saņemt somu, zviedru un angļu valodās. Ja persona nepietiekami pārvalda kādu no minētajām valodām, tai ir tiesības saņemt tulka pakalpojumus. Neatkarīgi no tā, vai persona ir vai nav deklarēta kādā no Somijas pašvaldībām, nelaimes gadījumā tai tiek nodrošināta neatliekamā medicīniskā palīdzība, taču izmaksas par sniegtajiem pakalpojumiem nepieciešams vēlāk atmaksāt.¹²³ Bēgļiem ir tādas pat tiesības uz veselības aprūpes pakalpojumiem kā Somijas pilsoņiem.

¹¹⁶ Infopankki.fi (2014). Equality and equal opportunities in working life. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/work-and-enterprise/employee-s-rights-and-obligations/equality-and-equal-opportunities-in-working-life> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁷ MIPEX (2015). Finland. Pieejams: <http://www.mipex.eu/finland#/tab-labour-market-mobility> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁸ The Finnish Immigration Service (2016). At work in Finland. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/employment/en> (sk. 22.12.2017.)

¹¹⁹ Infopankki.fi (2017). Comprehensive education. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/education/child-education/comprehensive-education> (sk. 22.12.2017.)

¹²⁰ The Finnish Immigration Service (2017). Schooling and studies. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/education/en> (sk. 23.12.2017.)

¹²¹ The Finnish Immigration (2017). Service Schooling and studies. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/education/en> (sk. 23.12.2017.)

¹²² Skatīt deklarēšanās nosacījumus nākamajā apakšnodaļā.

¹²³ Infopankki.fi (2014). Health services in Finland. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/health/health-services-in-finland> (sk. 23.12.2017.)

Ikvienam bēglim un tā ģimenes loceklim, ierodoties pašvaldībā, tiek nodrošināta vispārēja veselības pārbaude. Veselības pārbaudes laikā tiek nodrošināts tulka pakalpojums.¹²⁴

5.2.8. Piekļuve pakalpojumiem (mājoklis, sociālie pakalpojumi)

Piekļuvi pakalpojumiem lielā mērā nosaka tas, vai personai ir deklarēta dzīvesvieta kādā no Somijas pašvaldībām. Somijas Sociālās apdrošināšanas institūcija nodrošina sociālo aizsardzību visiem Somijas iedzīvotājiem, kuri savu dzīvesvietu ir reģistrējuši kādā no pašvaldībām. Tāpat dzīves vietas deklarācija ir priekšnoteikums, lai saņemtu pašvaldības nodrošinātos pakalpojumus. Lai varētu deklarēties kādā no pašvaldībām, personai Somijā ir jādzīvo pastāvīgi. Tas nozīmē, ka pašvaldībā var reģistrēties ārvalstu pilsoņi, kuriem ir A vai P tipa uzturēšanās atļaujas. Savukārt, ja ārvalstu pilsonim ir tikai B tipa uzturēšanās atļauja, lai reģistrētos pašvaldībā, tam ir jāspēj pierādīt, ka viņš plāno Somijā uzturēties pastāvīgi.¹²⁵

Somijas lielākajās pilsētās pastāv grūtības ar dzīvojamā fonda nodrošinājumu, līdz ar to mājokļu cenas ir salīdzinoši augstas pat priekš vietējiem iedzīvotājiem. Tie nereti ir spiesti izvēlēties mazākas dzīvojamās platības nekā vēlētos, meklēt dzīvesvietu tālāk no centra vai pat pārcelties uz citu pašvaldību. Nav pieejama informācija par to, kāda ir namīpašnieku attieksme pret ārvalstniekiem, taču saskaņā ar likumu viņiem nav tiesības izvēlēties īrnieku, balstoties pēc tā etniskās piederības, reliģijas vai pilsonības. Ja personai ir aizdomas par diskrimināciju, tā var vērsties Pretdiskriminācijas Tiesībsarga (*Non-Discrimination Ombudsman*) birojā.¹²⁶

Bēgļiem ir tiesības saņemt īres dzīvokli savā pašvaldībā. Dzīvokļu lielums variē atkarībā no ģimenes lieluma, taču katrā dzīvoklī tiek nodrošinātas visas dzīvošanai nepieciešamās pamatlīetas. Visbiežāk mājokli izīrē uzņemšanā pašvaldība, taču ir gadījumi, kad to citas juridiskās un fiziskās personas. To starpā tiek slēgts līgums, kurā tiek atrunāti abu pušu pienākumi un tiesības.¹²⁷ Tā kā bēgļiem ir deklarēta dzīvesvieta Somijā, viņiem ir pilns sociālās aizsardzības tiesību kopums, kas ietver dažādus sociālos pakalpojumus un pabalstus. Pirmā gada laikā jauniebraucējiem pats būtiskākais pakalpojums ir atbalsts integrācijas procesā jeb t.s. integrācijas palīdzība, kas ietver augstāk minētos atbalsta pasākumus (sākotnējais novērtējums, integrācijas plāns, integrācijas kurss).¹²⁸

5.2.9. Pilsoniskā un politiskā līdzdalība

Somija ir viena no vadošajām valstīm attiecībā uz pilsoniskās un politiskās līdzdalības nodrošinājumu imigrantiem, MIPEX 2015 vērtējumā šajā rādītājā tā ieņem 3. vietu. Trešo valstu pilsoņiem Somijā ir tiesības piedalīties vietējā un reģionālā līmeņa vēlēšanās, līdzīgi, kā tas ir citās Ziemeļvalstīs. Tāpat Somijā trešo valstu pilsoņiem ir tiesības pievienoties politiskajai partijai, dibināt biedrību un radīt sabiedrisko mediju.¹²⁹ Tomēr, neskatoties uz piešķirtajām tiesībām, imigrantu politiskā līdzdalība ir ievērojami zemāka nekā vietējiem somiem, tāpat arī ievēlēto imigrantu skaits. Novērojumi liecina, ka Somijā ir zemākā imigrantu vēlēšanu aktivitāte starp Ziemeļu kaimiņvalstīm,

¹²⁴ The Finnish Immigration Service (2017). Health care and social welfare services. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/welfare/en> (sk. 23.12.2017.)

¹²⁵ Infopankki.fi (2017). Municipality of residence in Finland. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/moving-to-finland/registering-as-a-resident/municipality-of-residence-in-finland> (sk. 28.12.2017.)

¹²⁶ The Finnish Immigration Service (2017). Housing problems. Pieejams: <https://www.infopankki.fi/en/living-in-finland/housing/housing-problems> (sk. 23.12.2017.)

¹²⁷ The Finnish Immigration Service (2017). Apartment in the municipality of residence Rental apartment. Pieejams: http://movingtofinland.fi/sections/daily_life/en (sk. 23.12.2017.)

¹²⁸ The Finnish Immigration Service (2017). Health care and social welfare services. Pieejams: <http://movingtofinland.fi/sections/welfare/en> (sk.27.12.2017.)

¹²⁹ MIPEX (2015). Finland. Pieejams: <http://www.mipex.eu/finland> (sk.23.12.2017.)

turklāt imigrantu aktivitāte piedalīties vēlēšanās samazinās. Tiek norādīts, ka imigrantu politisko līdzdalību būtu iespējams veicināt, paplašinot to politiskās tiesības līdz nacionālajam līmenim, mazinot šķēršļus pilsonības iegūšanai.

5.3. Čehija

5.3.1. Vispārējās statistikas raksturojums

Valsts kopējais iedzīvotāju skaits ir 10 597 473 (2017. gada 30. septembrī).¹³⁰ Pēc 2016. gada datiem Čehijā bija 496 413 ārvalstnieki (t.sk. ES pilsoņi) un 288 247 no tiem bija iedzīvotāji, kas nav no ES valstīm.¹³¹ Kopumā Čehijā 2,7% no visiem iedzīvotājiem ir trešo valstu pilsoņi, kuri visbiežāk ieradušies no tādām valstīm kā Ukraina (38,2%), Slovākija (37,2%), Vjetnama (20,1%) un Krievija (12,4%).¹³² No trešo valstu pilsoņiem 2016. gadā 2 972 bija patvēruma meklētāji. Galvenokārt pieteikumi tiek saņemti no Ukrainas (13,2%), Sīrijas (12,9%), Krievijas (7,6%), Irākas (7,4%) un Kubas (6,4%) valstspiederīgajiem.¹³³ Čehija ir saņēmusi asu kritiku par ES noteikto bēgļu uzņemšanas kvotu sistēmas neievērošanu. Čehijas kvota 2015. gadā bija 4 306 bēgļi¹³⁴, taču līdz 2017. gada vidum valsts bija uzņēmusi tikai 12 bēgļus.¹³⁵

5.3.2. Tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi

Čehijā pastāv vairāki legālo uzturēšanos apliecinājoši dokumentu veidi: vīza (ir īstermiņa vīza līdz 90 dienām un ilgtermiņa vīza ar termiņu, kas ir ilgāks par 90 dienām), termiņuzturēšanās atļauja, pastāvīgās uzturēšanās atļauja (iespējams iegūt uzturoties valstī vismaz piecus gadus), ES „zilā karte” un darbinieka karte. Darbinieka karte ir jauna veida uzturēšanās atļauja, ja imigrants vēlas valstī uzturēties ilgāk par trīs mēnešiem un primārais uzturēšanās mērķis ir nodarbinātība; šī dokumenta ieviešanas rezultātā vīzas un uzturēšanās atļaujas ar nodarbinātības pamatojumu vairs nepastāv.¹³⁶

Čehijā pastāv ierobežojumi attiecībā uz ģimenes apvienošanu kā uzturēšanās pamatu. Lai varētu pieteikties uz ģimenes apvienošanu, ārvalstniekam jābūt ar pastāvīgās vai termiņuzturēšanās atļauju un jābūt pavadījušam Čehijā vismaz 15 mēnešus. Šis laiks tiek samazināts līdz sešiem mēnešiem, ja pieprasītāja uzturēšanās atļauja ir darbinieka karte¹³⁷. Ja persona vēlas apvienoties ar laulāto, tad abiem ir jābūt vismaz 20 gadus veciem. Uz ģimenes apvienošanu nevar kandidēt tās personas, kuru ienākumus Čehijā veido dažāda veida pabalsti¹³⁸, tomēr jebkurā gadījumā ir jāpierāda konkrēts ienākumu līmenis, lai varētu iesniegt uzturēšanās atļaujas pieprasījumu ģimenes apvienošanai.

¹³⁰ Czech Statistical Office (2017). Population. Pieejams: <https://www.czso.cz/csu/czso/population> (sk. 22.12.2017)

¹³¹ Czech Statistical Office (2016). Foreigners by citizenship and sex as at 31 December. Pieejams: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ08&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&str=v899#> (sk. 19.12.2017.)

¹³² Czech Statistical Office (2016). Foreigners by citizenship and sex as at 31 December Pieejams: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ08&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&str=v899#> (sk. 19.12.2017.)

¹³³ The Middle East Monitor (2014). How Czech Republic reacted to the refugee crisis Pieejams: http://www.middleeastmonitor.com/specials/eu_response_to_migrants/ (sk. 19.12.2017.)

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Velinger, J. (2017). Czech government slams door on additional refugees. Pieejams: <http://www.radio.cz/en/section/curaffrs/czech-government-slams-door-on-additional-refugees> (sk. 20.12.2017.)

¹³⁶ The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2017). Employee Card Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/employee-card-682810.aspx> (sk. 19.12.2017.)

¹³⁷ The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2017). The purpose of "family reunification" Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/third-country-nationals-long-term-residence.aspx> (sk. 20.12.2017.)

¹³⁸ MIPEX (2015). Czech Republic <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

Aptuvenā samaksa par uzturēšanās atļauju ir 60 eiro.¹³⁹ Ierodoties valstī, trešo valstu valstspiederīgajiem ir pienākums deklarēt savu dzīvesvietas adresi Čehijas Republikā trīs darba dienu laikā.¹⁴⁰ Trešās valsts pilsonis var ierasties valstī, ja viņam ir īstermiņa vai ilgtermiņa vīza. Personas ar ilgtermiņa vīzu var tālāk pieteikties arī termiņuzturēšanās un pastāvīgajai uzturēšanās atļaujai. Personām, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja pastāv vairāk ierobežojumi dažādu pakalpojumu pieejamībā nekā personām ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām.

Patvēruma meklētājiem ir jāiesniedz prasība šāda statusa iegūšanai un 24 stundu laikā ir jāierodas uzņemšanas centrā, kur pieprasītājam tiek pārbaudīti dokumenti, noņemti pirkstu nospiedumi un veikta intervija, lai lemtu par statusa piešķiršanu. Lēmumu pieņem Iekšlietu ministrija aptuveni 90 dienu laikā, un visu lēmuma pieņemšanas laiku, ārvalstniekam ir jāuzturas patvēruma meklētāju uzņemšanas centrā.¹⁴¹

5.3.3. Nodarbinātība

Informācija par darba tirgus pieejamību trešo valstu pilsoņiem ir apkopota no MIPEX 2015 apsekojuma rezultātiem.¹⁴² Attiecībā uz imigrantu iesaisti darba tirgū Čehijā pastāv vairāki apgrūtinājumi, kas varētu mazināt ārvalstnieku motivāciju strādāt šajā valstī. Darba ņēmējiem un viņu ģimenes locekļiem ar termiņuzturēšanās atļaujām ir lielāki apgrūtinājumi mainīt darba vietas un darba nozares līdz brīdim, kamēr neiegūst pastāvīgās uzturēšanās atļauju. Kopš 2010. gada ir vairāki ierobežojumi ārvalstnieku uzņēmējdarbības attīstīšanai pirmo divu gadu laikā pēc ierašanās valstī. Tas attiecas arī uz piekļuvi apmācībām un nodarbinātības pakalpojumiem darba meklētājiem. Nodarbinātie trešo valstu pilsoņi biežāk var saskarties ar grūtībām kvalifikācijas dokumentu atzīšanas procesā nekā ES valstu pilsoņi. Gan augsti kvalificēto, gan mazkvalificēto imigrantu, kas dzimuši ārpus ES un vismaz 10 gadus dzīvo Čehijā, nodarbinātības līmenis ir augstāks nekā pastāvīgajiem Čehijas iedzīvotājiem tajās pašās vecuma un izglītības līmeņa grupās, kas skaidrojams ar Čehijas ierobežojošo imigrācijas politiku. Lai arī imigranti ir ļoti motivēti strādāt, viņi ne vienmēr iegūst tāda paša līmeņa un kvalitātes darbu kā Čehijas pilsoņi. Tas nozīmē, ka augsti kvalificētie darbinieki ne vienmēr strādā savai kvalifikācijai atbilstošu darbu.

5.3.4. Izglītība

Neatkarīgi no trešo valstu pilsoņu statusa, bērniem ir pieejama tikai obligātā pamatzglītība. Trešo valstu pilsoņiem nav nodrošināta ar pastāvīgajiem iedzīvotājiem vienlīdzīga pieejamība profesionālajai un augstākajai izglītībai. Lai atvieglotu bērnu iekļaušanos skolās, kopš 2011. gada bērniem no trešajām valstīm tiek nodrošināti atbalsta pasākumi, kuri būtiski neatšķiras no tiem, ko var saņemt ikviens skolēns. Skolēni, kuriem ir ierobežotas čehu valodas zināšanas, tiek definēti kā sociāli mazaizsargāti un teorētiski var saņemt mērķtiecīgu atbalstu (piemēram, mācību asistenta palīdzību, konsultāciju centru palīdzību, var tikt izstrādāti individuālie mācību plāni). Saskaņā ar Čehijas Izglītības ministrijas publiskoto informāciju pirmsskolas vecuma bērniem ar ierobežotām valsts valodas zināšanām būtu jābūt pieejamai iespējai mācīties valodu ārpusskolas nodarbību veidā. Lai skolas varētu pildīt trešo valstu pilsoņu integrācijas veicināšanas funkciju, tajās tiek veidotas

¹³⁹The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2017). Fees. Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/third-country-nationals-fees.aspx> (sk. 19.12.2017.)

¹⁴⁰The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2016). Entering the Czech Republic, duties, length of stay. Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/third-country-nationals-entering-the-czech-republic.aspx> (sk. 19.12.2017.)

¹⁴¹ The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2017). Administrative proceedings for granting international protection. Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/administrative-proceedings-for-granting-international-protection.aspx> (sk. 19.12.2017.)

¹⁴² MIPEX (2015). Czech Republic. Pieejams: <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

daudzkultūru izglītības programmas, mācību materiāli un īstenoti projekti, kas saistīti ar kultūru daudzveidību.¹⁴³

Tās personas, kas ir jau ieguvušas izglītību izcelsmes valstī, var iesniegt savus kvalifikācijas diplomus oficiālai atzīšanai un pielīdzināšanai Čehijas izglītības sistēmai. Ārvalstīs iegūtās izglītības un kvalifikācijas atzīšanu veic Izglītības ministrija. Iesniedzot dokumentus, tiem nav obligāti jābūt tulkotiem čehu valodā, taču atbildīgā vērtēšanas iestāde var pieprasīt atbilstošu tulkojumu. Atzīšanas procedūra no pieteikuma iesniegšanas brīža ilgst aptuveni 30 dienas, un tas izmaksā aptuveni 120 eiro.¹⁴⁴

5.3.5. Veselības aprūpes un sociālie pakalpojumi

Sabiedrības veselības apdrošināšanas sistēma ir pieejama legālajiem imigrantiem ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju un personām ar termiņuzturēšanās atļauju, kuriem ir reģistrētas darba vietas Čehijā. Bērns, kas piedzimis vecākiem, kuri ir ārvalstu pilsoņi un sabiedrības veselības apdrošināšanas sistēmas dalībnieki (tas nozīmē, ka ir nodarbināti), netiek iekļauts sabiedrības veselības apdrošināšanas sistēmā. Bērnam ir nepieciešama atsevišķa veselības apdrošināšana.¹⁴⁵ Pārējiem legālajiem imigrantiem ir nepieciešama privātā veselības apdrošināšana, kas bieži vien nav ar vienlīdzīgiem noteikumiem (piemēram, augstākas izmaksas par pakalpojumiem) salīdzinājumā ar pastāvīgajiem iedzīvotājiem.¹⁴⁶ Patvēruma meklētājiem veselības aprūpe tiek nodrošināta tādā pašā mērā kā valsts pilsoņiem, un valsts apmaksā pakalpojumu izmaksas gadījumā, ja patvēruma meklētājiem nav ienākumu. Personām, kas ir zaudējušas savu statusu, vai nav legālu uzturēšanos valstī apliecināšu dokumentu, ir pieejama tikai privātā veselības apdrošināšana. Pastāvošā sistēma rada grūtības visneaizsargātākajām imigrantu grupām, kas ir, piemēram, cilvēki ar hroniskām slimībām vai bērni ar nopietnām veselības problēmām pēc dzimšanas. Tā kā nelikumīga uzturēšanās nav valstī kriminālsodāma, Čehijas Medicīnas kameras profesionālais kodekss nepieprasa ārstniecības iestādēm ziņot par pacientiem, kas valstī ir ieceļojuši nelegāli, kā arī ārstiem netiek piemērotas sankcijas par viņu ārstēšanu.

Viens no trūkumiem ir tas, ka ārstniecības iestādēs, ārpus NVO īstenotajiem projektiem, reti ir pieejami kultūras un valodas starpnieki/tulki. Lai arī pastāv noteikumi par „informētu piekrišanu” (kad pacients tiek informēts par viņa ārstēšanu viņam saprotamā valodā), kas uzliek pienākumu pakalpojumu sniedzējiem darīt pieejamus tulkošanas pakalpojumus veselības aprūpes iestādēs, Čehijas Veselības ministrija pozīcija ir tāda, ka šīs izmaksas ir jāsedz pacientiem.¹⁴⁷ Vienlaikus Čehija šajā jomā izceļas ar labās prakses piemēru komunikācijas līdzekļu izmantošanā. Proti, Veselības ministrija ir sagatavojusi bilingvālas komunikācijas kartītes, kuru uzdevums ir atvieglot ārstniecības personu saziņu ar ārvalstu pacientiem. Kartītes ir sagatavotas deviņās valodās (angļu, arābu, bulgāru, vācu, rumāņu, spāņu, ukraiņu un vjetnamiešu) vairākās ārstniecības jomās: pediatrija (t.sk. zīdaiņu aprūpe), ginekoloģija (t.sk. dzemdību palīdzība) un internā medicīna. Kartītē katra frāze vai jautājums ir lasāms čehu valodā, attiecīgajā svešvalodā un fonētiskajā transkripcijā (čehu valodas rakstībā). Veselības ministrijas mājas lapā ir pieejami visu šo kartīšu paraugi.¹⁴⁸

¹⁴³ MIPEX (2015). Czech Republic. Pieejams: <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

¹⁴⁴ Ministry of Education, Youth and Sports of the Czech Republic (2017). Recognition of foreign education and qualifications in the Czech Republic. Pieejams: <http://www.msmt.cz/eu-and-international-affairs/uznavani-kvalifikaci?lang=2> (sk. 20.12.2017.)

¹⁴⁵ Ministry of Health of the Czech Republic (2017). Foreign nationals and health insurance. Pieejams: https://www.mzcr.cz/En/obsah/foreign-nationals-and-health-insurance_1935_2.html (sk. 21.12.2017.)

¹⁴⁶ MIPEX (2015). Czech Republic. Pieejams: <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Pieejams: http://www.mzcr.cz/dokumenty/komunikacni-karty-pro-pacienty-cizince-a-zdravotniky_11725_1.html (sk. 20.12.2017.)

Sociālās aizsardzības jomā Čehijas gadījumā valsts sociālais atbalsts tiek sniegts Čehijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, ES valstu pilsoņiem un viņu ģimenes locekļiem, ja viņi uzturas valstī ilgāk par trīs mēnešiem, bēgļa statusa saņēmējiem un trešo valstu pilsoņiem, kuriem ir pastāvīgā uzturēšanās atļauja.¹⁴⁹ Pabalstu pieejamība ir tieši saistīta ar personas nodarbinātības ilgumu. Tā piemēram, lai varētu pretendēt uz ģimenes vai mājokļa pabalstu, strādājošajam trešās valsts pilsonim Čehijā ir jānostrādā vismaz viens gads. Personām ar termiņuzturēšanās atļaujām nav tikpat kā nekādu tiesību uz pabalstiem vai valsts sociālo palīdzību. Sociālo, juridisko un cita veida atbalstu šī mērķa grupa var saņemt pamatā no nevalstiskā sektora organizācijām, kas strādā imigrantu integrācijas jomā. Mājokļa pieejamības jomā uzlabojumi ir novērojami tikai kopš 2011. gada, kad tika atcelti ierobežojumi ārvalstu pilsoņiem iegādāties nekustamo īpašumu. Līdz tam mājokļa iegādes tiesības bija tikai Čehijas pilsoņiem.

5.3.6. Valodas apguve un integrācijas atbalsta pasākumi

MIPEX 2015 vērtējumā Čehijas integrācijas politika ir ierindota 23. vietā no 38 valstīm, kas ir uzreiz aiz Igaunijas.¹⁵⁰ Čehijas integrācijas politiku raksturo vairāki faktori, kas mazina imigrantu rīcības brīvību valstī (piemēram, lēmuma par statusa vai uzturēšanās atļauju pieņemšanas laiks, dažādu pakalpojumu pieejamības ierobežojumi). Pastāvot sarežģītiem un mainīgiem imigrācijas un integrācijas nosacījumiem, ir apgrūtinātas imigrantu iespējas pilnvērtīgi iekļauties vietējā sabiedrībā. Nozīmīga lomu imigrantu integrācijas veicināšanā un nevalstisko organizāciju darbībā.

Lai citu valstu pilsoņi varētu apgūt čehu valodu un sagatavoties valsts valodas eksāmeniem, lai iegūtu Čehijas pilsonību, ir izveidota speciāla interneta platforma, kas domāta tieši valodas apguvei.¹⁵¹ Šo interneta vietni izveidoja Čehijas Izglītības ministrija, un tajā esošo informāciju nodrošina Nacionālais Izglītības institūts. Mājas lapa ir vairāk orientēta cilvēkiem ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām un tiem, kas pieteikušies iegūt Čehijas pilsonību. Šajā vietnē tiek publicēta informācija par eksāmeniem, eksāmenu materiāliem, izskaidroti nosacījumi, lai varētu kārtot valodas eksāmenu u.tml. Ir pieejama plaša informācija par valodas kursiem.

Čehija, līdzīgi kā Slovākija, ir īstenojusi vairākus nozīmīgus projektus, kuru tiešā mērķa grupa ir imigranti. Viens no tādiem projektiem ir ARES (*aid-return-efficiency-support* – palīdzība, atgriešanās, efektivitāte, atbalsts), kura ietvaros tiek sniegts atbalsts imigrantiem, kas neatbilst nosacījumiem, lai legāli ieceļotu vai uzturētos Čehijas teritorijā. Projektā tiek sniegta bezmaksas juridiskā palīdzība, tulkošanas pakalpojumi, psihologa konsultācijas un informācija, kas būtu noderīga atgriešanās procesā.¹⁵² Palīdzība tiek sniegta arī starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējiem, kuri atrodas kādā no trīs ārvalstnieku aizturēšanas iestādēm Čehijā. Projekts veicina izpratni par iespēju izcelsmes valstī atgriezties brīvprātīgi un kopumā ir vērsts uz nacionālās patvēruma un migrācijas politikas pilnveidošanu, balstoties uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartā definētajiem cilvēktiesību principiem.

Kā otru piemēru var minēt Čehijas Bēgļu palīdzības organizācijas projektu starptautiskās aizsardzības personām un patvēruma meklētājiem, lai nodrošinātu vispusīgu palīdzību darba iegūšanas procesā. Projekts vienlaikus norisinās sešās Čehijas pilsētās. Personām tiek piedāvātas

¹⁴⁹ The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2011). Information Publication for Foreigners Czech Republic, p.75.

¹⁵⁰ MIPEX (2015). Czech Republic. Pieejams: <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

¹⁵¹ Czech for Foreigners (2017). About the Czech for Foreigners Portal. Pieejams: http://trvaly-pobyty.cestina-pro-cizince.cz/index.php?p=aktuality&hl=en_US (sk. 20.12.2017.)

¹⁵² Organization for Aid to Refugees (2017). ARES project (aid-return-efficiency-support). Pieejams: <https://www.opu.cz/en/2017/11/ares-pravni-pomoc-v-navratovem-procesu-pro-prislusniky-3-zemi/> (sk. 20.12.2017.)

dažāda veida konsultācijas saistībā ar nodarbinātības jomu, individuālas čehu valodas nodarbības, palīdzība ārvalstu studiju diplomu un kvalifikācijas dokumentu atzīšanas procesā. Tiek sniegta arī palīdzība, lai pārkvalificētos, un veikts darba prasmju novērtējums. Projekta dalībniekiem sniegtais atbalsts ir bez maksas, turklāt tiek atlīdzināti ceļa izdevumi un citas izmaksas, kas saistītas ar konsultāciju vizītēm, kvalifikācijas atzīšanas procesu u.tml.¹⁵³

Nevalstiskās organizācijas īsteno arī projektus imigrantiem konkrētos reģionos vai pilsētās. Piemēram, Prāgā dzīvojošo ārzemnieku kopienas atbalsta projekta mērķis ir atbalstīt un attīstīt Prāgā dzīvojošo ārvalstnieku kopienu dzīvi. Viena no projekta svarīgākajām daļām ir mērķa grupas aktīvas sabiedriskās līdzdalības sekmēšana un sociālās atstumtības novēršana. Projekts uzsākts 2017. gada 1. aprīlī un ilgs līdz 2018. gada beigām. Projektā piedāvā pasākumus gan pieaugušajiem, gan bērniem. Aktivitātēs tiek iesaistīti ne tikai ārvalstnieki, bet arī vietējie iedzīvotāji. Projekta laikā tiek demonstrētas filmas un organizētas diskusijas par migrācijas, cilvēktiesību un pilsoniskās sabiedrības tēmām. Tāpat plānots organizēt valodu kursus, juridiskās, finanšu un īres konsultācijas cilvēkiem, kuri riskē zaudēt mājokli. Jauniešiem un bērniem tiks sniegts atbalsts dažādos mācību priekšmetos, rīkoti kultūras pasākumi un ekskursijas.¹⁵⁴

5.3.7. Pilsoniskā un politiskā līdzdalība

Politiskās līdzdalības iespējas ārvalstniekiem Čehijā ir ļoti ierobežotas. Pašvaldību vēlēšanās var piedalīties ES dalībvalstu pilsoņi, kuriem ir pastāvīgās uzturēšanās atļaujas un kuri ir sasnieguši vismaz 18 gadu vecumu.¹⁵⁵ Trešo valstu pilsoņiem, pat ja viņiem ir pastāvīgās uzturēšanās atļaujas, nav iespējams piedalīties jebkāda mēroga vēlēšanās vai būt politisko partiju biedriem.¹⁵⁶ 2014. gadā Ārvalstnieku tiesību komiteja ierosināja vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības personām ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām, bet Cilvēktiesību padome šo priekšlikumu noraidīja.¹⁵⁷ Šis nav pirmais šāda veida gadījums, kad Čehijā tiek noraidīti priekšlikumi saistībā ar citu valstu pilsoņu politiskās un pilsoniskās līdzdalības iespēju paplašināšanu. Eiropas Padome jau 1992. gadā izdeva Konvenciju par imigrantu līdzdalību sabiedrības dzīvē vietējā līmenī, taču tikai 2015. gadā Čehija pieņēma un ratificēja daļu no šīs konvencijas. Tā akceptēja A daļas saturu, kas attiecas uz imigrantu runas, pulcēšanās un apvienošanās brīvībām, tajā skaitā ārvalstnieku iesaistīšanu sabiedriskās izmeklēšanās, valsts politikas plānošanā un politikas veidošanas konsultatīvajos mehānismos. Čehija nav ratificējusi minētās konvencijas B daļu, kas attiecas uz ārvalstnieku līdzdalību konsultatīvajās organizācijās vietējā līmenī (tostarp šķēršļu likvidēšana šādu institūciju izveidē un to atbalstam valsts reģionos ar lielu ārvalstnieku skaitu), kā arī C daļu, kas attiecas uz ārvalstnieku, kuri ir izpildījuši tādas pašas likumā noteiktās prasības kā valsts pilsoņi un vismaz piecus gadus pirms vēlēšanām ir likumīgi uzturējušies valstī, tiesībām balsot pašvaldību līmenī. Lai arī trešo valstu pilsoņiem nav atļauts balsot vai kandidēt jebkāda mēroga vēlēšanās, viņiem ir tiesības būt nevalstisko organizāciju biedriem un valdes locekļiem, kā arī veikt brīvprātīgo darbu.¹⁵⁸

¹⁵³ Organization for Aid to Refugees (2017). OPU is implementing a new project titled "Increasing refugees' chances to obtain employment in the Czech Republic". Pieejams: <https://www.opu.cz/en/2017/05/zvyseni-sanci-uprchliku-na-ziskani-zamestnani-v-cr/> (sk. 21.12.2017.)

¹⁵⁴ Organization for Aid to Refugees (2017). Support of community life of foreigners living in Prague. Pieejams: <https://www.opu.cz/en/2017/05/podpora-komunitniho-zivota-cizincu-na-uzemi-hl-m-prahy/> (sk. 22.12.2017.)

¹⁵⁵ The Ministry of the Interior of the Czech Republic (2017). Voting in Elections. Pieejams: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/voting-in-elections.aspx> (sk. 22.12.2017.)

¹⁵⁶ Association for intercultural work (2016). Civic participation of foreigners in the Czech Republic. Pieejams: <http://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2016/12/recommendations-final.pdf>

¹⁵⁷ MIPEX (2015). Czech Republic. Pieejams: <http://www.mipex.eu/czech-republic> (sk. 19.12.2017.)

¹⁵⁸ Association for intercultural work (2016). Civic participation of foreigners in the Czech Republic. Pieejams: <http://interkulturniprace.cz/wp-content/uploads/2016/12/recommendations-final.pdf> (sk. 22.12.2017.)

Kopumā Čehija tikai pēdējo gadu laikā sākusi veidot labvēlīgāku vidi trešo valstu pilsoņiem, pamazām atceļot dažādus tiesiskos ierobežojumus, taču joprojām tā nepilnīgi ņem vērā ES ieteikumus, lai veicinātu trešo valstu pilsoņu integrāciju. Galvenās jomas, kurās trešo valstu valstspiederīgie saskaras ar apgrūtinājumiem vai nevienlīdzīgu pieeju, ir darba tirgus, veselības aprūpe un izglītība. Lai arī valsts atbalsts ārvalstniekiem ir vājš, Čehijā aktīvi darbojas nevalstiskās organizācijas, kas sniedz dažāda veida atbalstu šai mērķa grupai.

5.4. Slovākija

5.4.1. Vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums

Slovākijas kopējais iedzīvotāju skaits ir 5 441 899 (2017. gada 30. septembris).¹⁵⁹ Slovākijā ir 97 934 iedzīvotāji, kuriem ir uzturēšanās atļaujas (2017. gada jūnijs)¹⁶⁰, kas ir 1,8% no kopējā iedzīvotāju skaita. 2017. gadā visbiežāk trešo valstu pilsoņi Slovākijā ieradās no Ukrainas (14,1%), Serbijas (9,1%), Krievijas (4,2%), Vjetnamas (3%) un Korejas (1,6%).¹⁶¹ Galvenie imigrācijas iemesli ir darbs, studijas un ģimenes apvienošana.¹⁶² 2015. gadā Slovākija saņēma 330 pieteikumus patvēruma piešķiršanai (t.sk. 149 pārvietošanas ietvaros), galvenokārt no Irākas, Afganistānas un Ukrainas valstspiederīgajiem¹⁶³. Savukārt 2017. gada pirmajā pusē – 92, visbiežāk no Afganistānas, Vjetnamas, Irākas un Sīrijas.¹⁶⁴ Lai arī Slovākija bija viena no valstīm, kas protestēja par ES noteikto kvotu sistēmu, lai uzņemtu bēgļus, ES augstākā tiesa ir noraidījusi Slovākijas protestu par ES migrācijas politiku.¹⁶⁵ MIPEX 2015 vērtējumā Slovākijas integrācijas politika no 38 valstīm ieņem 34. vietu. Slovākijas integrācijas politika jau sākotnēji radījusi šaubas par tās efektivitāti, un šobrīd tā kopumā tiek vērtēta kā drīzāk nelabvēlīga. Migrantiem, kas ieradušies nodarbinātības un ģimenes apvienošanas nolūkā, kopumā ir mazāk tiesību nekā vairumā citu ES valstu¹⁶⁶.

5.4.2. Tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi

Slovākijā pastāv vairāki legālo uzturēšanos apliecinājoši dokumentu veidi: vīza (tiek izsniegta uz 90 dienu periodu), termiņuzturēšanās atļauja, pastāvīgās uzturēšanās atļauja, ES „zilā karte” un pieļaujamā uzturēšanās atļauja¹⁶⁷. Termiņuzturēšanās atļauja pirmajā reizē var tikt izsniegta uz atšķirīgu termiņu, kurš ir atkarīgs no uzturēšanās iemesla. Ja trešo valstu pilsonis vēlas saņemt termiņuzturēšanās atļauju nodarbinātības, noteiktu citu darbības aktivitāšu (piemēram, sporta, mākslas, brīvprātīgā darba, lekciju lasīšanas aktivitātes, akreditēta žurnālistiskā darbība), kā arī

¹⁵⁹ Statistical Office of the Slovak Republic (2017). Stock of population in the SR on 30th September 2017. Pieejams: <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/population/news/> (sk. 13.12.2017.)

¹⁶⁰ International Organization for Migration (IOM) – Office in the Slovak Republic (2017). Migration in Slovakia. Pieejams: <http://www.iom.sk/en/about-migration/migration-in-slovakia> (sk. 13.12.2017.)

¹⁶¹ BBAP P PF (2017). Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic – 1st half of 2017. P-10 Pieejams: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2017/2017-I.polrok-UHCP-SK.pdf (sk. 23.12.2017.)

¹⁶² IOM Migration information center (2017). Migration in Slovakia. Pieejams: <https://www.mic.iom.sk/en/residence/temporary-residence/232-what-is-temporary-residence.html> (sk. 03.01.2018.)

¹⁶³ Messova, B. (2016). Human Rights League, Slovakia. P-1 Pieejams: http://www.hrl.sk/sites/default/files/files_downloads/country-presentation_slovakia.pdf (sk.13.12.2017.)

¹⁶⁴ BBAP P PF (2017). Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic – 1st half of 2017. P-53 Pieejams: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2017/2017-I.polrok-UHCP-SK.pdf (sk. 23.12.2017.)

¹⁶⁵ Rankin, J. (2017). EU court dismisses complaints by Hungary and Slovakia over refugee quotas. Pieejams: <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/06/eu-court-dismisses-complaints-by-hungary-and-slovakia-over-refugees> (sk. 13.12.2017.)

¹⁶⁶ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> (sk. 13.12.2017.)

¹⁶⁷ IOM Migration information center (2017). Tolerated residence. Pieejams: <https://www.mic.iom.sk/en/residence/tolerated-stay.html> (sk. 18.12.2017.)

pētnieciskās darbības veikšanai, tā tiek izsniegta ne ilgāk kā uz diviem gadiem. Komercedarbības nolūkiem termiņuzturēšanās atļauja var tikt izsniegta ar derīguma termiņu līdz trīs gadiem, ģimenes apvienošanas nolūkā, vairāku citu specifisku iemeslu gadījumos maksimālais iespējamais termiņuzturēšanās termiņš ir pieci gadi, savukārt studiju nolūkā – līdz sešiem gadiem¹⁶⁸. Pastāvīgo uzturēšanās atļauju iespējams iegūt, ja Slovākijā persona ir uzturējusies vismaz piecus gadus. Šo atļauju sākotnēji izsniedz tikai uz pieciem gadiem, bet pēc tam to iespējams pagarināt kā beztermiņa.¹⁶⁹ Savukārt pieļaujamā uzturēšanās atļauja tiek izsniegta ārvalstniekam uz 180 dienām gadījumos, ja:

- pastāv šķērslis administratīvai izraidīšanai;
- personas izceļošana no valsts nav iespējama, taču ārvalstnieks neatbilst citiem uzturēšanās atļauju veidu nosacījumiem;
- persona ir nepilngadīgs bērns, kas atrodas Slovākijas teritorijā;
- persona ir cilvēku tirdzniecības upuris un ir vismaz 18 gadu vecs;
- ja tas nepieciešams, ņemot vērā personīgo un ģimenes dzīvi, un persona neapdraud valsts drošību vai sabiedrisko kārtību;
- persona bijusi nelikumīgi nodarbināta īpaši ekspluatējošos darba apstākļos vai nelikumīgi nodarbināta nepilngadīga persona¹⁷⁰.

Lai gan trešo valstu pilsoņiem Slovākijā ir tiesības pieprasīt ģimenes apvienošanas atbilstoši ES vienotajai politikai, pieprasījuma iesniedzējam tiek izvirzīts vairāk prasību nekā vairumā citu valstu. Pirmkārt, ģimenes apvienošanas pieprasījumu drīkst iesniegt tikai pēc viena gada uzturēšanās Slovākijā, un tas attiecas tikai uz laulātajiem un bērniem, bet ne civilajiem partneriem. Otrkārt, pieprasījuma iesniedzējam ir jāpasniedz noteikts standartu līmenis, pierādot, ka viņam ir pienācīga dzīvesvieta un ienākumu līmenis. Ģimenes locekļi ir samērā atkarīgi no ģimenes apvienošanas pieprasītāja, jo viņu piekļuve darba tirgum, izglītībai un pabalstu sistēmai ir ierobežota¹⁷¹.

5.4.3. Nodarbinātība

Kopumā trešās valsts pilsonis var tikt nodarbināts Slovākijā, ja viņam ir:

- „ES zilā karte”;
- piešķirta termiņuzturēšanās atļauja nodarbinātības nolūkos, pamatojoties uz apstiprinātu iespēju, ka viņš iegūs brīvo darbavietu;
- piešķirta darba atļauja un termiņuzturēšanās atļauja nodarbinātības nolūkos;
- tika piešķirta darba atļauja un termiņuzturēšanās atļauja trešās valsts valstspiederīgajam ar atzītu ilgtermiņa uzturēšanos citā ES dalībvalstī pirmajos 12 mēnešos pēc atļaujas piešķiršanas;
- atbilst nosacījumiem, saskaņā ar kuriem personai nav nepieciešams apstiprinājums par iespēju aizpildīt vakanci vai darba atļauju kļūt nodarbinātai¹⁷².

Trešo valstu pilsoņiem ir tiesības iesaistīties arodbiedrībās un strādāt tādos pašos darba apstākļos kā Slovākijas pilsoņiem. Tomēr nodarbinātība ir vājš pamats trešo valstu pilsoņu ilgtermiņa integrācijai

¹⁶⁸ IOM Migration information center (2017). What is temporary residence? Pieejams:

<https://www.mic.iom.sk/en/residence/temporary-residence/232-what-is-temporary-residence.html> (sk. 18.12.2017.)

¹⁶⁹ SlovakiaInvest (2017). Permanent Residence Permit in Slovakia: Rules and Types. Pieejams:

<http://slovakiainvest.eu/Permanent-residence-permit-in-Slovakia#Long-Term-Residence-in-Slovakia> (18.12.2017.)

¹⁷⁰ IOM Migration information center (2017). Tolerated residence. Pieejams:

<https://www.mic.iom.sk/en/residence/tolerated-stay.html> (sk. 18.12.2017.)

¹⁷¹ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Family reunion (sk. 13.12.2017.)

¹⁷² IOM Migration information center (2017). Employment of Foreign Nationals in Slovakia. Pieejams: <https://www.mic.iom.sk/en/work/employment-of-foreign-nationals-in-slovakia.html>

Slovākijā, jo pastāv ierobežojumi saņemt bezdarbnieka, maternitātes, invaliditātes un mājokļa pabalstu. Darba zaudējuma gadījumā trešo valstu pilsoņiem, kuri bija ieradušies nodarbinātības nolūkā, nav iespējams saņemt bezdarbnieka pabalstu, un, pēc būtības, viņiem ir jāpamet Slovākija¹⁷³. Ja cilvēks Slovākijā ir nelegāli nodarbināts, pastāv risks maksāt 331 eiro sodu un iegūt uzturēšanas atļaujas iegūšanas aizliegumu uz trīs gadiem.¹⁷⁴

Lai paaugstinātu noteiktu grupu integrāciju darba tirgū, 2016. gadā tika izteikts priekšlikums veikt Nodarbinātības pakalpojumu likuma grozījumus (*Act on Employment Services*), lai starptautiskās aizsardzības personas tiktu uzskatītas par nelabvēlīgākos apstākļos esošu darba meklētāju grupu un tāpēc viņiem nebūtu jāatbilst visām prasībām, lai iegūtu darbu, piemēram, iesniegt darba atļauju un pierādītu savu piemērotību savu atbilstību, lai aizņemtu augsti kvalificēta darba vakanci. Papildus tam bēgļiem un starptautiskās aizsardzības personām tiktu nodrošināta piekļūšana nodarbinātības pakalpojumiem ar tādiem pašiem nosacījumiem kā Slovākijas pilsoņiem¹⁷⁵.

5.4.4. Izglītība

Slovākijas izglītības sistēma nosaka obligāto izglītību no sešu līdz 16 gadu vecumam. Ģimenēm, kas apmetušās Slovākijā, ir jāreģistrē savi bērni, kas jaunāki par 16 gadiem, kādā no skolām. Kopumā izglītību Slovākijā ir iespējams apgūt valsts un privātās skolās¹⁷⁶. Vairums imigrantu bērnu var būt grūtības integrēties skolas vidē, jo tikai bērni patvēruma meklēšanas sistēmas ietvaros saņem valsts garantēto atbalstu slovāku valodas apguvei. 2013. gada Nacionālajā bērnu rīcības plānā (*2013 National Action Plan for Children*) iekļauti pasākumi patvēruma meklētāju bērniem un cilvēktirdzniecības upuriem, taču vidusmēra imigrantu skolnieku vajadzības tajā nav aplūkotas. Vienīgais 2014. gada Integrācijas politikas rīcības virziens, kas attiecas uz imigrantu bērnu izglītību, ir skolotāju izglītošanā slovāku valodas kā svešvalodas apmācībā. Nekāds papildu sistemātisks finansiāls vai profesionāls atbalsts skolām, kuras apmeklē imigrantu bērni, nav nodrošināts. Papildus finansiāls vai profesionāls atbalsts sistēmiskai palīdzībai skolās, kurās ir jauni skolēni no ārvalstīm, netiek valstī īpaši nodrošināts. Lai arī 2013. gada Slovākijas Nacionālajā Rīcības plānā bērniem ir paredzēts likvidēt šķēršļus nelabvēlīgos apstākļos esošu bērnu kultūras tiesību ievērošanai, bezmaksas mācības dzimtajā valodā tiek piešķirtas tikai ES pilsoņiem, neskatoties uz Eiropas Komisijas ieteikumu paplašināt atbalstu un attiecināt to arī uz trešo valstu pilsoņiem¹⁷⁷.

Sākot no 2014./2015. mācību gada, pilna laika studijas, kas notiek slovāku valodā, augstākās izglītības iestādēs ir bez maksas neatkarīgi no pilsonības. Mācību maksu par studijām citās valodās vai citas formas studijām nosaka katra augstskola nosaka atsevišķi. Ārvalstniekiem, kas vēlas studēt Slovākijas augstskolās, ir iespēja saņemt Slovākijas valdības stipendiju, kas tiek piešķirta attīstības valstu palīdzības ietvaros. To koordinē Slovākijas Ārlietu un Eiropas lietu ministrija, un katra gada februārī Slovākijas Ārlietu un Eiropas lietu ministrija informē nosūtošo valstu ārlietu ministrijas par iespējām studēt Slovākijas augstskolās un stipendiju skaitu, kas tiek piešķirtas attiecīgajai valstij. Stipendija tiek piešķirta uz standarta augstākās izglītības iegūšanas ilgumu Slovākijā (5-6 gadi). Studentiem, kas ieguvuši stipendiju, ir jāpiedalās 10 mēnešu profesionālās sagatavošanasursos, ja nav ieguvis vidējo izglītību Slovākijā, un valodasursos, ja iepriekš nav apgūta slovāku valoda.

¹⁷³ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Labour market mobility (sk. 13.12.2017.)

¹⁷⁴ Migration Information Centre of the International Organization for Migration (IOM), Employment of Foreign Nationals in Slovakia (2014). Information Brochure of the IOM Migration Information Centre

¹⁷⁵ European Migration Network (2017). Country Factsheet: Slovak Republic 2016. Pieejams: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/24a_slovak_republic_country_factsheet_2016_en.pdf (sk. 13.12.2017.)

¹⁷⁶ IOM Migration information center (2016). Welcome to Slovakia, Information brochure of the IOM Migration information centre, Useful Information on Life and Residence in Slovakia.

¹⁷⁷ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Education (sk. 13.12.2017.)

Stipendiātiem nav jāmaksā uzturēšanās atļaujas iegūšanas maksa. Papildus iepriekš minētajam bezmaksas valodu kursus grupās nodrošina arī Slovākijas Migrācijas informācijas centrs¹⁷⁸.

5.4.5. Veselības aprūpe

Veselības aprūpe Slovākijā kopumā tiek nodrošināta uz publiskās/ valsts veselības apdrošināšanas vai individuālas (komerciālas) veselības apdrošināšanas pamata, kā arī balstoties uz citas ES/EEZ Šveices Konfederācijas dalībvalsts veselības apdrošināšanu. Katram ārvalstniekam, kurš uzturas Slovākijā, nepieciešama kaut kāda veida veselības apdrošināšana, kas ir derīga Slovākijā¹⁷⁹. Bezmaksas neatliekamā medicīnas palīdzība ir pieejama visām personām pēkšņa veselības stāvokļa izmaiņu, kas tieši apdraud dzīvību vai vitālas funkcijas, kā arī dzemdību gadījumā¹⁸⁰. Legālo migrantu iespējas saņemt citus veselības aprūpes pakalpojumus ir atkarīgas no viņu uzturēšanās apstākļiem. Patvēruma meklētājiem veselības aprūpe ir pieejama tikai uzņemšanas centros, lai gan tā ir bezmaksas, tomēr pakalpojumu klāsts ir ierobežots. Savukārt nelegālajiem migrantiem, kuri neatrodas aizturēšanas centros, ir tiesības saņemt tikai neatliekamo palīdzību. Veselības aprūpes speciālistiem Slovākijā nav pienākums ziņot par saviem pacientiem-nelegālajiem migrantiem¹⁸¹.

Obligātās publiskās veselības apdrošināšanas subjekti Slovākijā ir visi iedzīvotāji kopš dzimšanas brīža vai ārvalstnieki, kuri ieguvuši pastāvīgo uzturēšanās atļauju. Pārējos gadījumos persona var kļūt par privātās veselības apdrošināšanas dalībnieku. Neskatoties uz to, personai bez pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Slovākijā var būt pienākums maksāt publiskās veselības apdrošināšanas iemaksas, ja tai nav veselības apdrošināšanas kādā citā ES/EEZ Šveices Konfederācijas dalībvalstī un uz to attiecas kādi no zemāk minētajiem gadījumiem:

- nodarbina darba devējs, kurš reģistrēts vai kura uzņēmējdarbības vieta atrodas Slovākijā;
- pašnodarbināta persona;
- patvēruma meklētājs;
- ārvalstu students, kurš studē Slovākijā balstoties uz starptautisku līgumu;
- ārvalstu pilsonis, kurš atrodas ieslodzījumā Slovākijā
- ārvalstu pilsoņi bērns, kurš atrodas Slovākijā bez likumīga pārstāvja un kuram tiek nodrošināta aprūpe iestādē, kurā viņš ir ievietots, balstoties uz tiesas lēmumu¹⁸².

Migrantu pieejamību veselības aprūpes sistēmai Slovākijā kavē vairāki apstākļi, kas saistīti ar tulku pakalpojumu pieejamību un starpkultūru komunikācijas prasmēm. Slovākijā netiek sniegts tulku atbalsts veselības aprūpes speciālistu saziņai ar migrantiem. Nepastāv īpaši centri, apmācības vai vadlīnijas, kas palīdzētu veselības aprūpes speciālistiem tajos gadījumos, kad viņi sniedz palīdzību pacientiem-migrantiem. Daudzkultūru pasākumi veselības aprūpes pakalpojumos vairumā ir vērsti uz romu kopienu Slovākijā, taču nav pievērsta papildu uzmanība migrantu veselības stāvoklim un atbilstošai aprūpei¹⁸³.

¹⁷⁸ IOM Migration information center (2016). Welcome to Slovakia, Information brochure of the IOM Migration information centre, Useful Information on Life and Residence in Slovakia

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ IOM Migration information center (2017). Who is and isn't insured by public health insurance. Pieejams: <https://www.mic.iom.sk/en/social-issues/health-care/438-who-is-and-isn-t-insured-by-public-health-insurance.html> (sk. 18.12.2017.)

¹⁸¹ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Health (sk. 13.12.2017.)

¹⁸² IOM Migration information center (2016). Welcome to Slovakia, Information brochure of the IOM Migration information centre, Useful Information on Life and Residence in Slovakia

¹⁸³ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Health (sk. 13.12.2017.)

5.4.6. Mājoklis

Slovākijā nepastāv īpaša mājokļa pabalsta ārvalstniekiem, un valsts nesniedz nekādu palīdzību saistībā ar izmitināšanas nodrošināšanu. Slovākijā nevar saņemt uzturēšanās atļauju, balstoties uz nekustamā īpašuma iegādi, taču, lai saņemtu uzturēšanās atļauju uz kāda cita pamata, ir jāspēj pierādīt droša mājokļa esamību. Ārvalstu pilsoņi Slovākijas Republikas teritorijā var iegādāties gandrīz jebkura veida nekustamo īpašumu neatkarīgi no tā, vai viņam ir vai nav piešķirta uzturēšanās atļauja. Saņemot termiņuzturēšanās atļauju, trešo valstu pilsonim ir jāiesniedz dokuments par mājokļa pieejamību vismaz par sešiem mēnešiem vai visu uzturēšanās laiku, ja uzturēšanās atļauja tiek prasīta īsākam laika posmam. Šāds dokuments nav jāiesniedz, ja uzturēšanās atļauju pieprasa persona, kura plāno veikt noteiktas specifiskas darbības Slovākijā (piemēram, studēt universitātē, nodarboties ar lekciju lasīšanu vai pētniecību)¹⁸⁴.

5.4.7. Integrācijas pasākumi

Slovākija ir samērā aktīva, sniedzot tiešu palīdzību un konsultācijas ārvalstniekiem, lai veicinātu viņu integrāciju sabiedrībā. Galvenā atbildīgā iestāde ārvalstnieku integrācijai Slovākijā ir Migrācijas informācijas centrs, kas saviem klientiem – trešo valstu pilsoņiem – nodrošina bezmaksas juridiskās konsultāciju šādās jomās:

- Juridiskās konsultācijas nodarbinātības, uzņēmējdarbības, ģimenes apvienošanas, dzīvesvietas, sociālā nodrošinājuma, veselības apdrošināšanas, izglītības, pilsonības un citās dzīves jomās Slovākijā;
- Juridiskās konsultācijas tiek sniegtas, lai palīdzētu sagatavot attiecīgos dokumentus valsts iestādēm, paziņojumus, līgumus un citus dokumentus;
- Tiek piedāvāti arī mediācijas pakalpojumi – alternatīva strīdu risināšana;
- Visas konsultācijas ir pieejamas slovāku vai angļu valodā. Nepieciešamības gadījumā ir pieejami tulki no sadarbības organizācijām¹⁸⁵.

Slovākija ir bijusi aktīva arī vairāku iniciatīvu īstenošanā, lai veicinātu izpratni par migrāciju un mazinātu aizspriedumus pret imigrantiem Slovākijā. Darbs tiek veikts ne tikai ar konkrēto imigrantu mērķa grupu, bet arī ar iestāžu darbiniekiem un vietējiem iedzīvotājiem, tādējādi uzlabojot integrēšanās procesu. Laika posmā no 2010. līdz 2015. gadam Starptautiskā Migrācijas organizācija Slovākijā organizēja apmācības un seminārus valsts pārvaldes, vietējo pašvaldību iestāžu un nevalstisko organizāciju darbiniekiem, kas strādā ar trešo valstu pilsoņiem. Uzmanība tika pievērsta, lai uzlabotu starpkultūru un komunikācijas prasmes un savstarpēju sadarbību iestāžu starpā, kas sniedz pakalpojumus ārvalstniekiem¹⁸⁶.

Kopš 2006. gada Migrācijas informācijas centrs Slovākijā sadarbojas ar imigrantu kopienām, kas dzīvo Slovākijā. Sadarbība tiek veikta, gan tiekoties ar kopienām neformāli, gan caur arodbiedrībām, gan neoficiāliem klubiem un citu grupu veidos, kas ir ieinteresētas kopienas saliedētībā. Kultūras starpnieki, kas iesaistās aktivitātēs, sadarbībā ar Migrācijas informācijas centru organizējuši vairāk nekā 200 starpkultūru un cita veida pasākumus, kas iepazīstinājuši sabiedrību ar savām izcelsmes valstīm un atbalstījuši savu kopienu sociālo dzīvi. Šajās aktivitātēs tiek aicināti trešo valstu pilsoņi,

¹⁸⁴ IOM Migration information center (2016). Welcome to Slovakia, Information brochure of the IOM Migration information centre, Useful Information on Life and Residence in Slovakia

¹⁸⁵ IOM Migration information center (2017). Legal Advice. Pieejams: <https://www.mic.iom.sk/en/en-bubles/320-legal-advice.html> (sk. 14.12.2017.)

¹⁸⁶ International Organization for Migration (IOM) (2015). Enhancing Intercultural Competencies and Regional Cooperation of Experts Working with Migrants in the Slovak republic (2010 – 2015). Pieejams: <http://www.iom.sk/en/activities/migrant-integration/training-experts-working-with-migrants>

kas vēlētos būt aktīvi pārstāvji migrācijas, starpkultūru dialoga un integrācijas veicināšanas jomā. Migrācijas informācijas centrs piedāvā iegūt prasmes pasākumu organizēšanā, sniedz finansiālu atbalstu un palīdzību konkrētajai kopienai. Imigranti, kļūstot par kultūras mediatoru un sadarbojoties ar Migrācijas informācijas centru, veido saikni starp imigrantu kopienām un Slovākijas sabiedrību. Sadarbība tiek veidota ar dažādu iniciatīvu palīdzību, lai izglītotu valsts un nevalstisko organizāciju darbiniekus par imigrantiem aktuālām tēmām. Migrācijas informācijas centrs ir izveidojis arī interneta saiti par imigrantu kopienām, kurā iekļautas ziņas par Slovākijas imigrantu kultūru spektru, tradīcijām, paražām, ēdieniem un citu informāciju¹⁸⁷.

Viens no pēdējos gados īstenotajiem Starptautiskās Migrācijas organizācijas projektiem (2016-2017) ir „Skills2Work” programma, kuras mērķis bija veicināt līdzdalību darba tirgū. Projekta ietvaros ir izveidota Eiropas digitālā platforma, lai uzlabotu starptautisko aizsardzības personu piekļuvi darba tirgum. Tīmekļa vietne piedāvā informāciju par pakalpojumiem, organizācijām, projektiem un iniciatīvām, kas atbalsta starptautiskās aizsardzības personu prasmju, zināšanu un kompetenču noteikšanu, koncentrējoties uz deviņām ES dalībvalstīm: Beļģiju, Ungāriju, Īriju, Itāliju, Nīderlandi, Slovākiju, Slovēniju, Spāniju un Apvienoto Karalisti. Platformā publicēti imigrantu un viņu darba devēju nodarbinātības veiksmes stāsti katrā projekta dalībvalstī. Interneta saiti var izmantot arī darba devēji, kas vēlas pieņemt darbā bēgļus un patvēruma meklētājus. Savlaicīgai formālo un neformālo kompetenču atzīšanai ir izšķiroša nozīme starptautiskās aizsardzības personu veiksmīgai iekļaušanai darba tirgū, un izveidotā tīmekļa vietne ir uzskatāma par vienu no instrumentiem, lai veicinātu prasmju atzīšanu Eiropas mērogā¹⁸⁸.

5.4.8. Pilsoniskā līdzdalība

Trešo valstu pilsoņiem ar termiņuzturēšanās atļaujām nav tiesību piedalīties vietējās vai reģionālās vēlēšanās Slovākijā. Lai gan tiesības piedalīties vietējās un reģionālās vēlēšanās, kā arī kandidēt vietējās vēlēšanās ir trešo valstu pilsoņiem ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju, imigrantu politiskās līdzdalības līmenis ir samērā zems un ar mazu ietekmi. Trešo valstu pilsoņiem nav atļauts veidot politiskās partijas un ziedot to darbības atbalstam¹⁸⁹. Trešo valstu pilsoņi Slovākijā ir tiesīgi veidot savas asociācijas, klubus, pilsoniskās apvienības, arodbiedrības u.tml. 2009. gadā imigrantu apvienības piedalījās Slovākijas valsts koncepcijas ārvalstnieku integrācijai izstrādē, taču 2014. gadā tā tika izstrādāta bez imigrantu apvienību palīdzības¹⁹⁰.

Kopumā Slovākijai raksturīga mainīga imigrācijas politika, kurai raksturīga vairākkārtēja noteikumu pieņemšana spēkā un atcelšana, kas radīt neizpratni par dokumentu kārtrošanas procesu, esošajiem aizliegumiem un ierobežojumiem imigrantiem. Nozīmīgie apgrūtinājumi, ar ko saskaras trešo valstu pilsoņi, ir valsts atbalsta trūkums izglītības un veselības aprūpes jomās. Darbinieku kapacitātes un zināšanu trūkuma dēļ iespējams, ka sniegtais atbalsts mērķa grupai nav pietiekami atbilstošs trešo valstu pilsoņu vajadzībām konkrētajā jomā. Līdzīgi kā citās valstīs, Slovākijā ir samērā aktīvas imigrantu nevalstiskās organizācijas. Valstī notiek savstarpējās izpratnes un vienotas kopienas veidošanas aktivitātes, lai veicinātu imigrantu integrāciju un padarītu vietējo sabiedrību atvērtāku citu valstu pilsoņu uzņemšanai savā vidē.

¹⁸⁷ IOM International Organization for Migration (2013). Atlas Migrant Communities in Slovakia. Pieejams: <http://mic.iom.sk/atlas/o-mic/> (sk. 14.12.2017.)

¹⁸⁸ FromSkills2Work (2016). About the Project. Pieejams: <http://www.fromskills2work.eu/About-the-project>

¹⁸⁹ MIPEX (2015). Slovakia. Pieejams: <http://www.mipex.eu/slovakia> >> Political Participation (sk. 13.12.2017.)

¹⁹⁰ Bargerová, Z. (2014). Fostering political participation and policy involvement of immigrants in 9 Central and Eastern EU countries, Analysis on electoral participation of third country nationals with permanent resident permit in the Slovak Republic

5.5. Vācija

5.5.1. Vispārējās imigrācijas statistikas raksturojums

2016. gada 31. decembrī Vācijas iedzīvotāju kopējais skaits bija 82 349 400 un no tiem 4 517 735¹⁹¹ jeb 5,4% bija ārvalstu pilsoņi. Vācijā visbiežāk uzturas trešo valstu pilsoņi no Turcijas (33%), Sīrijas (14,1%), Afganistānas (5,6%), Krievijas (5,4%), Irākas (5%) un Serbijas (4,9%).¹⁹² Saskaņā ar Vācijas Federālais statistikas biroja (*Statistisches Bundesamt (Destatis)*) datiem visaugstākā imigrāciju uz Vāciju bija 2015. gadā, kas, salīdzinot ar 2014. gadu, ir pieaugusi par 46% jeb 672,000 par imigrējušiem. 2016. gadā Vācijā starptautisko aizsardzību kopumā meklēja 1,6 miljoni cilvēku. Šajā skaitā tiek iekļautas, personas, kas gaida patvēruma meklētāja statusu, cilvēki, kam piešķirts bēgļa statuss saskaņā ar Ženēvas konvenciju, cilvēki, kuriem piešķirts alternatīvais aizsardzības statuss, un patvēruma meklētāji, kas turpina uzturēties Vācijā¹⁹³. Visbiežāk patvērumu meklējuši pilsoņi no Sīrijas (28,4%), Afganistānas (11,9%) un Irākas (9,7%).¹⁹⁴ Kopumā galvenie iecelšanas iemesli Vācijā ir: ģimenes apvienošana (15,3%), starptautiskā aizsardzība (14,%), studijas (4,4%) un darbs un uzņēmējdarbība (3,2%).¹⁹⁵ MIPEX 2015 vērtējumā Vācijas integrācijas politika no 38 valstīm ieņem 10. vietu. Tās augstais vērtējums balstās uz nodrošinātām vienlīdzīgām imigrantu iespējām valstī, it īpaši darba tirgū. Jomas, kuras imigrantu integrācija Vācijā būtu uzlabojamas, ir nosacījumi attiecībā trešo valstu pilsoņu ģimeņu apvienošanu, izglītības pieejamību pieaugušajiem un politisko līdzdalību¹⁹⁶.

5.5.2. Tiesiskā statusa iegūšanas un uzturēšanās nosacījumi

Lai trešo valstu valstspiederīgie varētu legāli uzturēties Vācijā, ir nepieciešams iegūt uzturēšanās atļaujas ar konkrētu statusu. Vācijas uzturēšanās likums nosaka vairākus legālas uzturēšanās pamatojumus¹⁹⁷:

- 1) Vīza – tiek izsniegta līdz 90 dienām un tā atļauj iecelt Šengenas zonā. Ja persona vēlas valstī uzturēties ilgāk, pirms ierašanās Vācijā ir jāiegūst valsts vīza, kuras iegūšana tiek regulēta līdzīgi kā citas uzturēšanās atļaujas;
- 2) Termiņuzturēšanās atļauja – pirmreizēji tā tiek izsniegta uz laiku no 18 mēnešiem līdz diviem gadiem, un atkarībā no uzturēšanās iemesla (darbs, ģimene, mācības) tās termiņu ir iespējams pagarināt;
- 3) Pastāvīgās uzturēšanās atļauja – šo atļauju var iegūt tad, ja personai ir bijusi termiņuzturēšanās atļauja vismaz piecus gadus. Piesakoties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai,

¹⁹¹ Statistisches Bundesamt (2017). Foreign population by sex and selected citizenships. Pieejams: https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/MigrationIntegration/Tables_ForeignPopulation/Gender.html (sk. 24.10.2017.)

¹⁹² Statistisches Bundesamt (2017). Foreign population by sex and selected citizenships. Pieejams: https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/MigrationIntegration/Tables_ForeignPopulation/Gender.html (sk. 24.10.2017.)

¹⁹³ Statistisches Bundesamt (2017). 1.6 million people seeking protection in Germany at the end of 2016. Pieejams: https://www.destatis.de/EN/PressServices/Press/pr/2017/11/PE17_387_12521.html (sk. 24.10.2017.)

¹⁹⁴ Statistisches Bundesamt (2017). Migration & integration. Pieejams: <https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/MigrationIntegration/MigrationIntegration.html> (sk. 23.12.2017)

¹⁹⁵ Statistisches Bundesamt (2016). Foreign population, by status under residence law. Pieejams: https://www.destatis.de/EN/FactsFigures/SocietyState/Population/MigrationIntegration/Tables_ForeignPopulation/ForeignerResidenceStatus.html (sk. 03.01.2018.)

¹⁹⁶ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

¹⁹⁷ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (2016). Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory Residence Act. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/index.html#gl_p0013 (sk. 27.10.2017.)

personai ir jāpierāda sava dzīvesvieta, finansiālā neatkarība, attiecīgs vācu valodas līmenis un persona nedrīkst būt bijusi krimināli sodīta;

- 4) ES „zilā karte” – tiek izsniegta uz četriem gadiem augsti kvalificētajiem trešo valstu pilsoņiem, kuru uzturēšanās iemesls valstī ir nodarbinātība. Personai ar ES „zilo karti” ir tiesības pieteikties pastāvīgās uzturēšanās atļaujai pēc 33 mēnešiem, ja ir strādājusi un veikusi obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas, vai pēc 21 mēneša, ja viņas vācu valodas zināšanas ir vismaz B1 līmenī. Šīs atļaujas turētāju laulātajiem nav obligāta prasība pierādīt savas vācu valodas zināšanas, pārceļoties uz Vāciju kopā ar savu vīru vai sievu, kā tas ir termiņuzturēšanās vai pastāvīgās uzturēšanās atļaujas gadījumā¹⁹⁸.

Attiecībā uz ģimenes apvienošanu kā ieceļošanas iemeslu Vācija ir izvirzījusi augstākas prasības nekā citas valstis. Ja trešās valsts pilsonis vēlas apvienot ģimeni, pieprasījuma iesniedzējiem var nākties uzturēties Vācijā pat līdz diviem gadiem. Ģimenes apvienošanas procedūras laikā pieteikuma iesniedzējam ir jāpierāda sava dzīvesvieta, ienākumu līmenis un par pieprasījumu jāsamaksā aptuveni 100 eiro. Papildus prasība, kas raksturīga tieši Vācijai, ir nepieciešamais vācu valodas zināšanu līmenis ģimenes loceklim, kurš plāno ierasties ģimenes apvienošanas nolūkā. Lai iegūtu uzturēšanās atļauju uz ģimenes apvienošanās pamata, ārvalstniekam ir jānokārto valodas tests, kas apliecina valodas zināšanu atbilstību B1 līmenim. Pēc apvienošanās, ģimenes locekļiem ir jāpiedalās arī integrācijasursos. Valodas testu ir arī iespējams kārtot vēl pirms ierašanās Vācijā. Šīs prasības Vācija ir izvirzījusi, lai veicinātu imigrantu ģimeņu sekmīgāku integrāciju sabiedrībā¹⁹⁹.

Atšķirīgi uzturēšanās atļauju noteikumi ir personām, kuras saņēmušas bēgļa, patvēruma meklētāja vai starptautiskās aizsardzības personas statusu.

Bēgļiem un patvēruma meklētājiem:

- tiek izsniegta uzturēšanās atļauja uz trīs gadiem;
- iegūt pastāvīgo uzturēšanās atļauju iespējams pēc trīs līdz pieciem gadiem, ja persona atbilst prasībām, piemēram, pierādot, ka spēj nodrošināt iztiku, dzīvesvietu un ir attiecīga līmeņa vācu valodas zināšanas;
- personām ar šo statusu ir neierobežota piekļuve darba tirgum – atļauta algota nodarbinātība;
- personām ir tiesības uz privilīģētu ģimeņu atkalapvienošanos²⁰⁰.

Starptautiskās aizsardzības personām:

- tiek piešķirta uzturēšanās atļauja uz vienu gadu;
- atļauja var tikt pagarināta vēl uz diviem gadiem, atkarībā no gadījuma;
- pastāvīgo uzturēšanās atļauju iespējams iegūt pēc pieciem gadiem (tiek iekļauts arī laika posms, kamēr norit statusa iegūšanas process), ja persona atbilst prasībām, piemēram, ja pierāda, ka spēj nodrošināt iztiku, dzīvesvietu un ir attiecīga līmeņa vācu valodas zināšanas;
- personām ir neierobežota piekļuve darba tirgum – atļauta algota nodarbinātība;
- personas ar šo statusu nav tiesīgas uz privilīģētu ģimeņu atkalapvienošanos²⁰¹.

¹⁹⁸ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz (2016). Act on the Residence, Economic Activity and Integration of Foreigners in the Federal Territory Residence Act. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aufenthg/index.html#gl_p0013 (sk. 27.10.2017.)

¹⁹⁹ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

²⁰⁰ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2016). Asylberechtigung. Pieejams: <http://www.bamf.de/DE/Fluechtlingsschutz/AblaufAsylv/Schutzformen/Fluechtlingsschutz/fluechtlingsschutz-node.html> (sk. 30.10.2017.)

²⁰¹ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2016). Flüchtlingsschutz. Pieejams: <http://www.bamf.de/DE/Fluechtlingsschutz/AblaufAsylv/Schutzformen/Asylberechtigung/asylberechtigung-node.html> (sk. 30.10.2017.)

Ja indivīds neatbilst bēgļa, patvēruma meklētāja vai starptautiskās aizsardzības personas statusam, tad stājas spēkā **deportācijas aizliegums**. Tas nozīmē, ka cilvēks netiek deportēts atpakaļ uz izcelsmes valsti, ja atgriešanās tajā būtu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pārkāpums vai ja pastāv konkrēti draudi personas dzīvībai, veselībai vai brīvībai. Saskaņā ar šo persona iegūst cita veidu statusu un viņam tiek nodrošinātas šādas iespējas:

- uzturēšanās atļauja vismaz uz vienu gadu;
- iespējams atkārtots termiņa pagarinājums;
- iespēja iegūt pastāvīgo uzturēšanās atļauju pēc pieciem gadiem (tiek iekļauts laika posms, kamēr norit statusa iegūšanas procedūra), ja atbilst prasībām, piemēram, ja trešo valstu pilsonis pierāda spēju nodrošināt iztiku, dzīvesvietu un ir ieguvis attiecīga līmeņa vācu valodas zināšanas;
- tiesības uz nodarbinātību, iepriekš saņemot atļauju no imigrācijas iestādes;
- nav tiesīgi uz ģimeņu atkalapvienošanos²⁰².

Ierodoties patvēruma meklētāju centrā un piesakoties patvēruma meklētāja statusam, trešo valstu pilsoņiem ir pieejams tulks, kas palīdz kārtot pieteikšanās procesu un nodrošina aktuālo informāciju rakstiskā veidā personas dzimtajā valodā. Veicot interviju, lai iegūtu patvēruma meklētāja statusu, persona var pieprasīt, lai interviju veic un to tulko tā paša (viņai piederīgā) dzimuma persona. Vācijā darbojas vairāki patvēruma meklētāju centri, kas izmitina un nodrošina imigrantus ar pārtiku. Patvēruma meklētāji saņem arī pabalstus un dienas naudu, lai varētu apmierināt savas pamatvajadzības. Patvēruma meklētāji saņem arī tālāku atbalstu mājokļa atrašanās (piedāvāti kopējie/sociālie dzīvokļi vai privātas dzīvojamās platības). Vispārējais patvēruma meklētāja statusa lēmuma pieņemšanas laiks ilgst līdz sešiem mēnešiem. Patvēruma meklētājiem, ierodoties valstī, ir uzreiz jāpaziņo par savu ierašanos. Tālāk viņi tiek nogādāti uz patvēruma meklētāju centru, saņem pagaidu dokumentus, kas pierāda viņu ierašanos valstī un to, ka viņi tajā uzturas legāli. Vācijā darbojas kvotu sistēma, kas nosaka to, cik daudz patvēruma meklētājiem drīkst uzturēties konkrētos Vācijas reģionos. Ievērojot noteiktās kvotas, patvēruma meklētāji var tikt pārvietoti uz kādu citu reģionu, lai būtu vienmērīgi izkliedēti pa valsti²⁰³.

5.5.3. Imigrantu integrācija

Pirmā iestāde, kurā imigrantiem ir iespēja vērsties pēc padoma, ir Federālais bēgļu un migrācijas birojs (BAMF), kas atbild uz visiem interesējošajiem jautājumiem un norāda, kurās iestādēs var vērsties tālāk citu jautājumu risināšanā. Papildus tam konsultācijas sniedz arī Strādnieku labklājības asociācija (*Arbeiterwohlfahrt*) un vairākas nevalstiskās organizācijas, piemēram, Caritas asociācija Vācijā, Vācijas protestantu draudzes sociālās labklājības organizācija, Vācijas apvienotā labklājības asociācija, Vācijas Sarkanais Krusts un Centrālā ebreju labklājības aģentūra Vācijā. Atkarībā no Vācijas federatīvā apgabala, imigrantiem ir pieejami konkrētā apgabala imigrācijas centri, kuros viņi tiek uzskaitīti, reģistrēti un nepieciešamības gadījumā var vērsties pēc konsultācijām un palīdzības. Vācijā pastāv arī īpašs projektu kopums (*Willkommenskultur*, kas piedāvā pakalpojumus imigrantiem un veicina laipnu imigrantu uzņemšanu sabiedrībā. Sniegtie pakalpojumi un palīdzība ir bez maksas.

²⁰² Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2016). Nationales Abschiebungsverbot. Pieejams:

<http://www.bamf.de/DE/Fluechtlingsschutz/AblaufAsylv/Schutzformen/AbschiebungsV/abschiebungsverbot-node.html> (sk. 30.10.2017.)

²⁰³ Federal Office for Migration and Refugees (2016). Initial Distribution of Asylum-Seekers (EASY). Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Fluechtlingsschutz/AblaufAsylv/Erstverteilung/erstverteilung-node.html> (sk. 27.10.2017.)

Projekta ietvaros brīvprātīgie darbinieki, nevalstiskās organizācijas, apmācīti mentori vai citi sponsori sniedz migrantiem šādus pakalpojumus²⁰⁴:

- nodrošina ar informāciju un padomiem par integrācijas pakalpojumiem;
- pavada imigrantus, kad viņiem ir nepieciešams apmeklēt valsts iestādes, un palīdz aizpildīt iesniegumus, veidlapas;
- organizē starpkultūru ekskursijas un pastaigas;
- rīko vācu valodas sarunu grupas;
- rīko sporta, kultūru un atpūtas pasākumus;
- veido starpkultūru tikšanās.

Integrācijas kursu pieejamība trešo valstu pilsoņiem ir atkarīga no tā, kādā laika posmā personai bijusi piešķirta pirmā uzturēšanās atļauja. Personām, kas uzturēšanās atļauju ir ieguvušas pirms 2005. gada, dalība integrācijas kursos ir obligāta, ja viņa saņem bezdarbnieka pabalstu un ja birojs, kas izmaksā bezdarbnieka pabalstu, pieprasa kursu apmeklējumu, vai arī gadījumos, ja personai ir īpašas integrācijas vajadzības un tāpēc vietējais imigrācijas birojs pieprasa apmeklēt kursus²⁰⁵. Personām, kas pirmo uzturēšanās atļauju ieguvušas pēc 2005. gada, integrācijas kursi ir jāapmeklē obligāti, ja persona saņem bezdarbnieka pabalstu un ja birojs, kas izmaksā bezdarbnieka pabalstu, pieprasa tos apmeklēt, vai ja persona nevar sazināties vācu valodā pat vienkāršākajā līmenī. Nepieciešamību piedalīties integrācijas kursos šajā gadījumā izlemj imigrācijas iestāde brīdī, kad personai tiek izsniegta uzturēšanās atļauja. Integrācijas kursi kopumā ilgst 660 stundas, un dalībniekam ir jāmaksā 1,95 eiro par katru integrācijas kursa lekciju. Personas var saņemt mācību maksas atvieglojumus, ja saņem bezdarbnieka pabalstu, sociālo palīdzību vai ja ir grūtības samaksāt mācību maksu finansiālu vai citu personisku iemeslu dēļ. Integrācijas kursos to dalībnieki var apgūt vācu valodu līdz B1 līmenim. Ir izveidoti vairāki specializētie integrācijas kursi, kuri ir orientēti uz konkrētām imigrantu mērķa grupām, piemēram, sievietēm, vecākiem vai jauniešiem²⁰⁶.

Vācijā tiek piedāvāti arī īpaši kursi sievietēm, lai palīdzētu ikdienas jautājumu risināšanā, piemēram, saistībā ar veselības aprūpi, skolām, bērnudārziem u.tml. Kursu laikā sievietes dalās pieredzē ar citām sievietēm, kā arī satiekas ar skolu, klubu un citu vietējo iestāžu pārstāvjiem. Kursi paredzēti gan ārvalstu sievietēm, kas Vācijā dzīvo jau kādu laiku, gan arī tām sievietēm, kuras Vācijā ir ieradušās nesen. Kursi ir vidēji 20 mācību stundas gari, un visbiežāk tie ir bez maksas. Dalībnieces kopumā drīkst piedalīties ne vairāk kā piecosursos²⁰⁷.

Tā kā pastāv gadījumi, kad imigranti, kas ierodas Vācijā, ne tikai neprot vācu valodu, bet neprot rakstīt un lasīt vai arī neprot tieši latīņu alfabētu, pastāv integrācijas kursi, kuros iekļauta arī rakstīšanas un lasītprasmes apmācība. Šajos kursos dalībnieki apgūst latīņu alfabētu, vācu valodas runāšanas prasmi un vienlaikus arī tās uztveršanu, kā arī iemācās tikt galā ar ikdienas situācijām

²⁰⁴ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2015). Willkommenskultur. Pieejams: http://www.bamf.de/DE/Willkommen/Integrationsprojekte/Willkommenskultur/willkommenskultur-node.html?sessionid=4A6335F3C077788EEE446D08B9B302F6.1_cid368 (sk. 30.10.2017.)

²⁰⁵ Federal Office for Migration and Refugees (2016). Foreign nationals with residence titles issued before 2005. Pieejams:

http://www.bamf.de/EN/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/TeilnahmeKosten/Aufenthaltstitel_vor/aufenthaltstitel_vor-node.html (sk. 27.10.2017.)

²⁰⁶ Federal Office for Migration and Refugees (2016). Foreign nationals with residence titles issued from 2005 onwards. Pieejams:

http://www.bamf.de/EN/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/TeilnahmeKosten/Aufenthaltstitel_nach/aufenthaltstitel_nach-node.html (sk. 27.10.2017.)

²⁰⁷ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2012). Integrationskurs mit Alphabetisierung. Pieejams: <http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Alphabetisierung/alphabetisierung-node.html> (sk. 27.10.2017.)

vietējā sabiedrībā, tādā veidā pārvarot savas bailes un satraukumu, esot svešā valstī. Kursu ilgums ir 960 stundas, tie notiek mazās grupās un sniedz prasmes mācīties ar mācību grāmatu palīdzību, lai attīstītu spēju piedalīties arī tālākos integrācijas un valodasursos²⁰⁸.

Atsevišķa kursu programma ir mērķēta tieši imigrantu jauniešiem līdz 27 gadu vecumam. Kursos sniegta arī informācija par izglītības, prakses un darba iespējām, kā arī aplūkotas tādas tēmas kā ģimene un tai harmoniska vide, veselības aprūpe, kultūra un izklaide. Kursi norisinās 960 stundas, mazās grupās. To laikā ir arī praktiskā daļa, kas nodrošina saskarsmi ar izglītības iestādēm un darbavietām. Jauniešiem tiek dota arī informācija par pieejamajām konsultācijām un pakalpojumiem, kas palīdzētu izvēlēties turpmāko profesiju, nodarbošanos u.tml.²⁰⁹.

5.5.4. Pilsoniskās un politiskās aktivitātes

Domājot par imigrantu iesaisti sabiedrības dzīvē, Federālais bēgļu un migrācijas birojs (*BAMF-Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*) aicina imigrantus iesaistīties sabiedriskās aktivitātēs kopā ar vietējiem brīvprātīgajiem. Vietējie iedzīvotāji un imigranti, kas kādu laiku dzīvojuši Vācijā, var iesaistīties brīvprātīgajā darbā kā mentori, palīdzot tiem, kuri tikko ieradušies Vācijā. BAMF apmaksā arī apmācības brīvprātīgajām un imigrantu organizācijām, ja šīs aktivitātes tiek ieplānotas kā daļa no integrācijas projektiem. Līdzīgu projektu piemēri tiek īstenoti arī vietējā (Vācijas pilsētu) līmenī, un tiek atzīmēts, ka šādas aktivitātes ir iespējams rīkot ar mazu finanšu ieguldījumu. Piemēram, Berlīnē 2012. gadā tika īstenots projekts „Sniedz kaut ko arī Berlīnei” (*Give something back to Berlin*), lai veicinātu starpkultūru brīvprātīgo darbu. Projekta ietvaros katru mēnesi tika popularizēti sabiedriskie pasākumi, kurā Berlīnes dažādu tautu pastāvīgie iedzīvotāji, bēgļi un jauniebraucēji satikās un apmainījās ar pieredzi un informāciju, kā iesaistīties nevalstiskā sektora darbā²¹⁰.

1989. gadā Vācijas valdība kopā ar Vācijas Olimpiskā sporta federāciju izveidoja programmu „Integrācija caur sportu”. Programmas aktivitātes sponsorē BAMF, kas ļauj imigrantiem darboties dažādās asociācijās un piedalīties treniņos un sacensībās arī ilgtermiņā. Programmas ietvaros tiek piedāvāti dažādi sporta klubi – volejbols, handbols, basketbols, vieglatlētika, kā arī specializēti kursi, piemēram, bokss un citi cīņu sporti, organizēti dažādi sporta turnīri un sacensības – ielu futbols, nakts sporta spēles, telpu sporta spēles, starpkultūru un brīvā laika pavadīšanas pasākumi brīvdienās. Iesaistīšanās sporta programmās tiek organizēta caur vietējiem imigrantu un jauniešu centriem, kā arī caur programmas datu bāzi internetā.²¹¹

Nemot vērā to, ka jauniešiem var būt grūtības integrēties Vācijā, ir izveidotas īpašas programmas, lai uzlabotu nepilngadīgo jauniešu sociālās prasmes, kas būtu noderīgas viņu ikdienas un darba dzīvē. Programmu, kas domātas nepilngadīgajiem imigrantiem, mērķi ir:

- paaugstinātu pašnovērtējumu un pašpalīdzības potenciālu;
- palielinātu pilsoniskās aktivitātes līmeni;

²⁰⁸ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2012). Integrationskurs mit Alphabetisierung. Pieejams:

<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Alphabetisierung/alphabetisierung-node.html> (sk. 27.10.2017.)

²⁰⁹ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2017). Integrationskurs für junge Erwachsene. Pieejams: <http://www.bamf.de/DE/Willkommen/DeutschLernen/Integrationskurse/SpezielleKursarten/JugendlicheKurse/jugendlichekurse-node.html> (sk. 30.10.2017.)

²¹⁰ Helsinki Foundation for Human Rights (2017). Manual for Authorities: on good practices related to the freedom of movement in the EU. Pieejams: <https://soc.kuleuven.be/ceso/wo/erlm/on-the-move-materials-1/manual-for-authorities-on-good-practices.pdf> (sk. 30.10.2017.)

²¹¹ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2015). Freizeit- und Sportangebote. Pieejams: <http://www.bamf.de/DE/Willkommen/Integrationsprojekte/FreizeitSport/freizeitsport-node.html>

- uzlabotu vienlīdzīgas iespējas skolā un darbā Vācijā;
- novērstu noziedzību un vardarbību.

Projekti tiek īstenoti:

- iesaistot vietējās institūcijas un viņu programmas;
- caur prasmju apmācību un konfliktu pārvaldību;
- programmās par brīva laika jēgpilnu izmantošanu.²¹²

Attiecībā uz politisko līdzdalību Vācijā pastāv strikti ierobežojumi uz trešo valstu pilsoņu vēlēšanu tiesībām. Kopš 1990. gada trešo valstu pilsoņi nevar piedalīties pat vietējo pašvaldību vēlēšanās, taču viņiem ir tiesības pievienoties politiskajām partijām. Lai arī imigrantiem nav iespējas balsot nekāda mēroga vēlēšanās, viņi var izmantot plašās nevalstisko organizāciju un citu atbalsta iestāžu atbalstu, lai informētu, kā uzlabot politiku un pārstāvētu savas intereses vismaz vietējās pašvaldības līmenī²¹³.

5.5.5. Darba tirgus pieejamība un iekļaušanās tajā

Lai trešo valstu pilsoņi varētu strādāt Vācijā, viņiem ir jāsaņem atbilstoša uzturēšanās atļauja, un pirms ierašanās Vācijā darba atļauju nepieciešams iegūt caur atbildīgo ārlietu institūciju savā valstī.²¹⁴ Izņēmums ir tādas valstis kā Austrālija, Izraēla, Japāna, Kanāda, Korejas Republika, Jaunzēlande un ASV, kuru iedzīvotājiem, ierodoties Vācijā, uzturēšanās atļauja ir jāiegūst trīs mēnešu laikā.

Darba ņēmējiem nepieciešama saskaņota atļauja no Vācijas valsts nodarbinātības aģentūras. Darba atļauju iegūšana un termiņa ilgums atšķiras no tā, cik kvalificēts ir darbinieks un kāda veida darbu persona plāno veikt. Lielākajai daļai trešo valstu pilsoņu ir tiesības strādāt visās jomās, izņemot sabiedrisko sektoru.²¹⁵ Darbam reglamentētajās profesijās ir nepieciešama ārvalstīs iegūtās kvalifikācijas atzīšana. Vācijā reglamentētās profesijas ietver veselības aprūpes un izglītības nozares (piemēram, ārsts, medicīnas māsa vai skolotājs). Turklāt dažām profesijām ir spēkā īpaši noteikumi, ja persona vēlas strādāt kā pašnodarbinātais (piemēram, kulinārs vai frizieris). Kvalifikācijas atzīšanas process ilgst ne vairāk kā trīs mēnešus, un procesa izmaksas ir atkarīgas no tā, kāda iestāde veic dokumentu izvērtēšanu. Darbam profesijās, kas netiek īpaši regulētas (piemēram, kā mazumtirgotājs vai IT darbinieks), nav nepieciešams veikt oficiālu kvalifikācijas atzīšanu. Šajos gadījumos ir atļauts pieteikties vakancēm darba tirgū bez obligātas kvalifikācijas novērtēšanas²¹⁶.

Imigrantiem, kuri Vācijā ieradušies strādāt, ir atļauts piedalīties profesionālās apmācībās. Jaunajiem iebraucējiem tiek dota vienlīdzīga iespēja uz izglītību un apmācībām tāpat kā Vācijas pilsoņiem un cilvēkiem ar ilgtermiņa uzturēšanās atļaujām. Trešo valstu pilsoņiem jābūt nodrošinātiem vienlīdzīgiem darba apstākļiem un tiesībām kā visiem strādājošajiem Vācijā²¹⁷.

²¹² Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2015). Stärkung von Kompetenzen. Pieejams:

<http://www.bamf.de/DE/Willkommen/Integrationsprojekte/StaerkungVonKompetenzen/staerkung-von-kompetenzen-node.html>

²¹³ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

²¹⁴ Federal Office for Migration and Refugees (2017). Entering the country from abroad. Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Migration/Arbeiten/BuergerDrittstaat/einreise-ausland.html?nn=3838630> (sk. 31.10.2017.)

²¹⁵ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

²¹⁶ Federal Office for Migration and Refugees (2015). Background information concerning recognition. Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/ArbeitBeruf/Anerkennung/Hintergrundinformationen/hintergrundinformationen-node.html> (sk. 31.10.2017.)

²¹⁷ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

5.5.6. Izglītība

Vācijā visiem bērniem izglītība ir obligāta no sešu gadu vecuma. Izglītošanās valsts skolās ir bezmaksas. Bērniem, kuru dzimtā valoda nav vācu, skolās un bērnudārzos piedāvā izmantot asistentu, kas palīdz bērnam mācību procesā, sarunājoties gan vācu, gan daļēji arī bērna dzimtajā valodā. Atkarībā no valsts reģiona bērniem tiek piedāvāti arī valodas apmācību kursi, lai varētu vieglāk iekļauties arī tālākās izglītības procesā²¹⁸.

Vācijā piedāvātās valsts programmas kopumā vērstas uz pirmskolas un profesionālajai izglītības pieejamības veicināšanu imigrantu bērniem, kā arī mazina priekšlaicīgas mācību pamešanas riskus. Tomēr, lai arī izglītība ir pieejama, skolēni var tikt ieskaitīti zemākā klasē, jo atbildīgās institūcijas nav novērtējušas visas zināšanas, kuras imigrantu bērni ir ieguvuši izcelsmes valstī. Piekļuve profesionālajai vai augstākajai izglītībai var būt apgrūtināta to imigrantu bērniem, kuru vecākiem nav personu apliecinošu dokumentu²¹⁹.

Vācijas izglītības sistēma aicina imigrantus iesaistīties skolu darbā kā skolotājus. Personām ar pedagoģisko izglītību tiek atzīta ārvalstīs iegūtā kvalifikācija un dota iespēja strādāt vietējā skolā.²²⁰ Tādā veidā tiek atbalstīta daudzvalodības veicināšana skolās, atbalstīti bērni un vecāki, kuri ir imigranti, kā arī veidota multikulturāla vide skolas personāla līmenī, veicinot izpratni par dažādām kultūrām. Vācija sāk nošķirt problēmas, kas ir raksturīgas imigrantiem no konkrētām valstīm un reģioniem. Uzzinot, kādas ir galvenās problemātiskās jomas dažādu valstu pilsoņiem, kļūst vieglāk noformulēt šo cilvēku vajadzības mācību procesā un citās sfērās²²¹.

5.5.7. Veselības aprūpes un mājokļa pieejamība

Tiesības uz veselības aprūpi ir pilnībā nodrošinātas legālajiem migrantiem, kuriem ir vienādas tiesības kā Vācijas pilsoņiem. Savukārt patvērumu meklētājiem un migrantiem bez personu apliecinošiem dokumentiem ir noteiktas augstākas tiesiskās un administratīvās barjeras, piemēram, lielākajai daļai patvēruma meklētāju ir ierobežota piekļuve veselības pakalpojumiem pirmajos 15 mēnešos, uzturoties Vācijā, ja vien viņi neatrod darbu, tad veselības aprūpes pakalpojumi ir pieejami, sākot no trešā uzturēšanās mēneša, bet tiek ierobežota līdz 15 mēnešiem, ja nav izglītības. Tomēr atsevišķās Vācijas vietās veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība patvēruma meklētājiem ir augstāka, piemēram, vienādas tiesības uz veselības aprūpi patvēruma meklētājiem ir Brēmenē kopš 2005. gada un Hamburgā kopš 2012. gada²²².

Vācijā pastāv obligātā veselības apdrošināšana, kuras ietvaros jāveic iemaksas veselības apdrošināšanas fondā. Šī apdrošināšana ir obligāta līdz noteiktam ienākumu līmenim. Ja persona pelna vairāk, viņai ir izvēle, vai tā vēlas palikt obligātajā veselības apdrošināšanas fondā vai maksāt privātajā veselības apdrošināšanas fondā. Attiecībā uz medikamentu iegādi personai ir jāsedz daļa no izmaksām (ne vairāk kā 10 eiro) un pārējo summu sedz veselības apdrošināšanas fonds. Medikamenti bērniem un pusaudžiem līdz 18 gadiem ir bez maksas, ja tos izrakstījis ārsts. Ja persona

²¹⁸ Federal Office for Migration and Refugees (2015). Types of school. Pieejams:

<http://www.bamf.de/EN/Willkommen/Bildung/Schulsystem/Schularten/schularten-node.html> (sk. 31.10.2017.)

²¹⁹ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

²²⁰ Federal Office for Migration and Refugees (2015). Recruiting immigrants to the teaching profession. Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/Bildung/Studium/MigrantenLehrberuf/migrantenlehrberuf-node.html> (sk. 31.10.2017.)

²²¹ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> (sk. 30.10.2017.)

²²² MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> >> Health (sk. 30.10.2017.)

ir apdrošināta privātajā veselības apdrošināšanas fondā, ir jāmaksā gan par ārsta vizīti, gan medikamentiem, ko pēc tam atlīdzina privātais apdrošinātājs²²³.

Viena no problēmām veselības aprūpes pieejamībā trešo valstu pilsoņiem Vācijā ir valodas barjera. Ja pacientam ir nelielas vācu valodas zināšanas, viņam ir iespēja vērsties pie ārsta, kas runā viņam saprotamā valodā. Tādā gadījumā persona var vērsties Valsts veselības apdrošināšanas ārstu asociācijā, kurā apvienojas ārsti ar dažādām valodas zināšanām.²²⁴ Vācija ir viena no valstīm, kurā ārstiem ir pienākums ziņot par nelegālajiem imigrantiem un viņiem draud sods, ja ārsts veicis nelegālu imigrantu ārstēšanu, izņemot neatliekamo palīdzību, kas tika atļauta tikai 2010. gadā.²²⁵

Trešo valstu pilsoņiem ar uzturēšanās atļaujām ir tādas pašas tiesības uz mājokli, kā citiem Vācijas iedzīvotājiem. Nepastāv īpaši nosacījumi attiecībā uz mājokļa piešķiršanu imigrantiem. Lielākajai daļai pašvaldību ir sociālie mājokļi, kurus subsidē valsts, uzturot zemas īres maksas. Šādu mājokli piešķir tikai trūcīgām iedzīvotāju grupām. Lai iegūtu šādu izmitināšanu, ir nepieciešama izziņa par atbilstību attiecīgajai iedzīvotāju kategorijai. Ja personai ir zemāki ienākumi par noteiktajiem, tā var pieteikties sociālajam mājoklim savā pilsētas vai pašvaldības iestādē. Persona kā īrnieks var saņemt arī mājokļa pabalstu. Pabalsta summa ir atkarīga no tā, cik cilvēku dzīvo vienā māsaimniecībā, kādi ir kopējie ienākumi un kāda ir naudas summa, kas tiek maksāta par īri²²⁶.

Kopumā Vācijā ir labi attīstīta sistēma, lai uzņemtu un integrētu citu valstu pilsoņus. Lai arī valstī ir samērā augstas prasības attiecībā uz valodu zināšanām un nepieciešamību integrēties, trešo valstu pilsoņiem ir viegli pieejama visa nepieciešamā informācija, un tiek sniegti daudzveidīgi pakalpojumi, kas palīdzētu uzsākt dzīvi Vācijā. Galvenās grūtības, ar kurām trešo valstu pilsoņi var saskarties, izriet no noteiktajām prasībām attiecībā uz vācu valodu zināšanām un nosacījumiem, kas tiek izvirzīti ģimenes apvienošanai. Aktīvu atbalstu migrantiem Vācijā sniedz nevalstiskais sektors, kas strādā ar konkrētām mērķa grupām un izzina trešo valstu pilsoņu vajadzības, lai varētu tām piemērot valodas apmācību, kursus un cita veida palīdzību. Vienlaikus integrācijas programmas ir vērstas arī uz Vācijas sabiedrības iesaistīšanu, lai veicinātu savstarpēju sapratni par iebrucēju dzīvi un integrāciju.

²²³ Federal Office for Migration and Refugees (2015). Help in the case of illness and accidents. Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/GesundheitVorsorge/KrankheitUnfall/krankheitunfall-node.html> (sk. 27.10.2017.)

²²⁴ Ibid.

²²⁵ MIPEX (2015). Germany. Pieejams: <http://www.mipex.eu/germany> >> Health (sk. 30.10.2017.)

²²⁶ Federal Office for Migration and Refugees (2015). Looking for accommodation and moving in. Pieejams: <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/Wohnen/SucheUmzug/sucheumzug-node.html> (sk. 31.10.2017.)

Secinājumi un ieteikumi

Pētījuma rezultātu secinājumi un ieteikumi ir strukturēti četrās daļās. Pirmkārt, ir sniegtas galvenās atziņas par trešo valstu pilsoņu situāciju Latvijā un ieteikumi tālākās darbības virzieniem šīs mērķa grupas iekļaušanās Latvijas sabiedrībā veicināšanai. Otrkārt, galvenie secinājumi par starptautiskās aizsardzības personu vajadzībām un problēmām un ieteikumi vēlamajiem darbības virzieniem darbā ar šo mērķa grupu. Treškārt, ir sniegti ieteikumi PMIF aktivitāšu plānošanai fonda mērķa grupas integrācijas jomā. Ceturtkārt, balstoties uz šī pētījuma veikšanas pieredzi, ir apkopoti ieteikumi PMIF mērķa grupas iekļaušanās sabiedrībā mērījumu veikšanai, papildinot 2011.gadā izstrādāto trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģiju²²⁷.

Trešo valstu pilsoņu situācija un vēlamie darbības virzieni

Saskaņā ar PMLP Iedzīvotāju reģistra datiem 2017. gada 1. jūlijā Latvijā bija 2,1 miljons iedzīvotāju, no kuriem 84,5% bija Latvijas pilsoņi, 11,2% bija Latvijas nepilsoņi un 4,3% – citu valstu pilsoņi. Salīdzinot ar 2009. un 2015. gadu, Latvijas pilsoņu un ārvalstnieku skaits Latvijā palielinās, samazinoties nepilsoņu īpatsvaram valstī. Kopumā 2017. gada 1. jūlijā Latvijā dzīvoja vairāk nekā 90 tūkstoši ārvalstnieku, no tiem 52 364 personas Latvijā uzturējās ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām (PUA) un 39 007 – ar termiņuzturēšanās atļaujam (TUA). Savukārt trešo valstu pilsoņu skaits, kas Latvijā uzturas ar PUA un TUA, 2017. gada 1. jūlijā bija attiecīgi 47 819 un 26 618 personas. Redzams, ka vairums ārvalstnieku ar PUA ir trešo valstu pilsoņi (91%), savukārt ārvalstnieku ar TUA vidū trešo valstu pilsoņu ir aptuveni divas trešdaļas (68%).

Vairums Latvijā dzīvojošo ārvalstnieku ar PUA un TUA ir Krievijas pilsoņi. 2017. gada 1. jūlijā Latvijā dzīvoja 42 394 Krievijas pilsoņi ar PUA un 12 550 Krievijas pilsoņi ar TUA. Vienlaikus jāatzīmē, ka, salīdzinot ar 2015. gadu, Krievijas pilsoņu ar TUA skaits Latvijā 2017. gadā bija samazinājies gandrīz par tūkstoti personu. Otra lielākā trešo valstu pilsoņu grupa Latvijā ir Ukrainas pilsoņi – ar PUA Latvijā uzturas 2 065 personas un ar TUA – 4 593 personas, savukārt nākamā – Baltkrievijas pilsoņi, no kuriem 1 488 Latvijā uzturējās ar PUA un 1 603 – ar TUA. Citu trešo valstu pilsoņi Latvijā sastopami retāk, tomēr to starpā visbiežāk ir Uzbekistānas (1 529 personas ar TUA), Ķīnas (1 133 personas), Indijas (1 010 personas) un Kazahstānas pilsoņi (615 personas ar TUA).

Trešo valstu pilsoņi ar PUA visbiežāk Latvijā uzturas kā pastāvīgi dzīvojošie citu valstu pilsoņi un Latvijas pilsoņu un nepilsoņu laulātie un bērni. Savukārt TUA gadījumā uzturēšanās iemeslu spektrs ir plašāks, un tas būtiski atšķiras dažādu trešo valstu pilsoņu starpā. Kopumā trešo valstu pilsoņu ar TUA galvenie uzturēšanās iemesli Latvijā ir ieguldījumi nekustamajā īpašumā (40%), darbs (21%) un ģimenes apvienošana (19%). Visbiežāk uz ieguldījumu nekustamajā īpašumā pamata TUA ir izsniegts Ķīnas (84%), Krievijas (59%) un Kazahstānas (54%) pilsoņiem. Darbs visbiežāk ir TUA izsniegšanas pamats Ukrainas un Baltkrievijas (attiecīgi 52% un 45%) pilsoņiem. Ģimenes apvienošanas nolūkā TUA visbiežāk ir saņēmuši Baltkrievijas (33%), Ukrainas (23%) un Krievijas (20%) pilsoņi. Savukārt Indijas un Uzbekistānas pilsoņu galvenais uzturēšanās iemesls Latvijā ir studijas (attiecīgi 76% un 62%).

Saskaņā ar PMLP datiem Latvijā uz 2017. gada 1. jūliju PUA bija saņēmuši 145 bēgļi un TUA – 324 alternatīvo statusu ieguvušas personas. Bēgļu vidū ir vairāk nekā 16 valstu pārstāvji, no tiem

²²⁷ Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas rokasgrāmata (2011). Rīga: Baltic Institute of Social Sciences. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/imigranti2011/BISS_TVVP_integr_pol_novert_metodika_2011.pdf (sk. 20.12.2017.)

visbiežāk Krievijas (27 personas), Irākas (20 personas), Afganistānas (19 personas) un Irānas valstspiederīgie (15 personas). Savukārt alternatīvo statusu ieguvušo personu starpā ir vairāk nekā 11 valstu pārstāvji, no tiem visbiežāk Sīrijas (245 personas), Eritrejas (26 personas), Afganistānas un Irākas (abos gadījumos – 11 personas) valstspiederīgie.

Galvenās atziņas par TREŠO VALSTU PILSONU situāciju, problēmām un vajadzībām atbilstoši integrācijas jomām

Uzturēšanās atļaujas procedūra

- Uzturēšanās atļaujas pirmreizējās saņemšanas un atkārtotās pagarināšanas procedūra ir skaidra un saprotama. 49% aptaujāto trešo valstu pilsoņu uzturēšanās atļaujas saņemšanas procedūru atzina par vienkāršu, 34% – par sarežģītu. Salīdzinot ar 2015. gadu, vērtējums būtiski nav mainījies.
- Procedūras sarežģītība trešo valstu pilsoņiem parasti saistās ar uzturēšanās atļaujas kārtošanai nepieciešamo dokumentu iegūšanu savā izcelsmes valstī.
- Jo ilgāk trešo valstu pilsonis uzturas Latvijā, jo biežāk uzturēšanās atļaujas kārtošanas procedūru uzskata par vienkāršu.
- PMLP darbinieku attieksme pret klientiem kopumā tiek vērtēta pozitīvi ar atsevišķiem izņēmumiem (ieteikums pilnveidot PMLP darbinieku starpkultūru komunikācijas prasmes).
- Pozitīvi tiek vērtēta PMLP pieraksta sistēma uzturēšanās atļaujas procedūras īstenošanai, negatīvi – nepieciešamība ļoti savlaicīgi (vairākus mēnešus uz priekšu) pierakstīties, kas rada problēmas atkārtotas precizēto dokumentu iesniegšanas vajadzības gadījumos (nākas kārtot dokumentus paātrinātā kārtībā par paaugstinātu samaksu).
- Mērķa grupa augstu vērtē PMLP Rīgas 1.nodaļas darbinieku kompetenci, savukārt, ir saņemti atsevišķi kritiski vērtējumi par citu PMLP nodaļu darbinieku kompetenci uzturēšanās atļauju izsniegšanas procedūras jomā.
- Lielākās mērķa grupas grūtības ir saistītas ar mainīgo imigrācijas politiku – mainīgas prasības un nosacījumi uzturēšanās atļauju pagarināšanai vai pastāvīgās uzturēšanās atļaujas pieprasīšanai.
- Kritiski vērtējumi par jauno prasību veikt 5000 eiro iemaksu valsts budžetā uzturēšanās atļaujas saņemšanai vai pagarināšanai t.s. investoru grupai (t.sk. tie, kuri ieguvuši TUA uz nekustamā īpašuma iegādes pamata). Mērķa grupas pārstāvju skatījumā tas varētu būt iemesls atstāt Latviju, īpaši ģimenēm ar bērniem (lielāks cilvēku skaits vienā mājsaimniecībā, kas nozīmē augstas kopējās izmaksas par uzturēšanās atļaujas pagarināšanu).
- Galvenais ieteikums šajā jomā: **stabila imigrācijas politika ar skaidrām un stabilām uzturēšanās atļaujas iegūšanas un pagarināšanas prasībām.**

Nodarbinātība

- Nodarbinātība ir joma, kurā PMFI mērķa grupas saskaras ar nozīmīgām grūtībām.
- Galvenais šķērslis trešo valstu pilsoņu nodarbinātības jomā ir latviešu valodas zināšanu trūkums vai to zems līmenis, kam seko zems atalgojums un grūtības atrast darbu savā profesijā.
 - 40% nodarbināto trešo valstu pilsoņu strādā sev atbilstošā profesijā, 22% aptaujāto strādāja līdzīgā profesijā un 16% – citā profesijā. Salīdzinot ar

2015. gadu, pieaudzis to nodarbināto skaits, kas strādā sev atbilstošā profesijā.

- To respondentu vidū, kas Latvijā bija ieradušies strādāt un uz kuriem attiecas MK noteikumu Nr. 225 (25.04.2017.) nosacījumi par darba algas apmēru, 27% gadījumu mēneša darba samaksa bija zemāka par noteikto robežu – 631 eiro uz rokas 2017. gadā.
- Viegļāk integrēties darba tirgū ir eksakto un tehnisko jomu speciālistiem, piemēram, informācijas tehnoloģiju speciālistiem, kuri ir arī augstu pieprasīti Latvijas darba tirgū. Salīdzinot ar 2015. gadu, ir pieaudzis transporta, loģistikas un komunikācijas (t.sk. IT) nozarē nodarbināto trešo valstu pilsoņu īpatsvars.
- Augstu kvalificētie trešo valstu pilsoņi ir apmierināti ar saviem darba apstākļiem, tiek pilnībā ievērotas viņu kā darba ņēmēju darba tiesības.
- Augsti kvalificēto trešo valstu pilsoņu darba devēji sniedz būtisku ieguldījumu šīs mērķa grupas integrācijā Latvijas vidē un sabiedrībā, sniedzot atbalstu mājokļa meklējumos, veselības aprūpes pakalpojumu pieejamībai un latviešu valodas apguvei.

Vispārējā izglītība

Iekļaušanos vispārējās izglītības sistēmā veicinošie apstākļi:

- MK noteikumi nr.591 „Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi” (13.10.2015.), kas vērtējami kā sistēmiska atbalsta ietvars skolām, skolotājiem un vecākiem, lai sekmētu bērnu ar migrācijas pieredzi iekļaušanos skolā Latvijā, īpaši skolās ar latviešu mācību valodu.
- Latvijā joprojām plaši pieejamā izglītība krievu valodā vai bilingvāli, kas ir daudzu trešo valstu pilsoņu dzimtā valoda vai starpniekvaloda, būtiski atvieglo trešo valstu pilsoņu no NVS bloka valstīm ar dzimto krievu valodu vai labām krievu kā dzimtās valodas zināšanām iekļauties Latvijas vispārējās izglītības sistēmā.
- Pedagogu profesionālās pilnveides pasākumu plašais piedāvājums un metodikas attīstība darbam ar skolēniem ar migrācijas pieredzi ir būtisks atbalsta resurss visām izglītības jomas mērķa grupām.

Galvenās problēmas no vecāku perspektīvas:

- nepieciešamība izmantot privātskolu pakalpojumus, īpaši pirmos gadus pēc ierašanās Latvijā kā sagatavošanās posmu pārejai uz valsts/pašvaldības vispārējās izglītības iestādi;
- nepietiekamas latviešu valodas zināšanas bērniem un vecākiem;
- nepietiekams atbalsts latviešu valodas apguvei skolās;
- neapmierinoša vispārējās izglītības kvalitāte;
- pedagogu pārāk augstās prasības trešo valstu pilsoņu skolēniem bez dzimtās latviešu valodas, neraugoties uz uzturēšanās ilgumu Latvijā;
- nepieciešamība algot mājskolotājus;
- vispārējās izglītības zemā pieejamība angļu valodā.

Veselības aprūpe

Trešo valstu pilsoņu situācija veselības aprūpes jomā kopš 2015.gada nav mainījusies – līdzās latviešu valodas zināšanu trūkumam un nodarbinātībai tā ir viena no galvenajām problēmu jomām.

Galvenās problēmas veselības aprūpes jomā no mērķa grupas perspektīvas:

- neadekvāti mazs obligātās veselības apdrošināšanas apmaksāto pakalpojumu grozs;
- mērķa grupai nav izpratnes par veselības aprūpes sistēmu Latvijā kopumā;
- paaugstināta veselības aprūpes pakalpojumu samaksa ārvalstniekiem, īpaši bērniem;
- ārstniecības personu nepilnīgās starpniekvalodu zināšanas, īpaši tas attiecas uz angļu valodu;
- stingras prasības attiecībā uz neatliekamās medicīniskās palīdzības pakalpojumu atbilstību obligātās veselības apdrošināšanas gadījumam;
- grūtības regulāri saņemt ārsta izziņas nepilngadīgajiem bērniem uzrādīšanai izglītības iestādēs par bērna veselības stāvokli pēc vienkāršām saslimšanām;
- grūtības saņemt medikamentu receptes (katras receptes saņemšanai ir nepieciešama vizīte pie maksas ģimenes ārsta);
- informācijas trūkums par iespējām iegādāties privātās veselības apdrošināšanas polises neatkarīgi no nodarbinātības statusa.

Latviešu valoda

Valsts valodas zināšanas ir priekšnoteikums trešo valstu pilsoņu integrācijas procesam jebkurā no sabiedrības dzīves jomām, īpaši tādām kā nodarbinātība, izglītība, veselības aprūpe, sociālā iekļaušanās.

- Neraugoties uz daudzveidīgajām latviešu valodas apguves iespējām, kursu piedāvājums joprojām ir mazāks nekā pieprasījums.
- Trešo valstu pilsoņiem kopumā ir pozitīva attieksme pret valsts valodu un raksturīga pārliecība par valsts valodas zināšanu nepieciešamību. 61% aptaujāto bija mācījušies latviešu valodu.
- Balstoties uz aptaujāto sniegto pašnovērtējumu, 49% trešo valstu pilsoņi ir ieguvuši latviešu valodas pamatzināšanas, 36% latviešu valodu nezina, 12% ir vidējas zināšanas un 3% ir labas vai ļoti labas latviešu valodas zināšanas.
- Vāja latviešu valodas apguves motivācija ir tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri neplāno Latvijā uzturēties ilgstoši.
- Krievu valodas sociolingvistiskās funkcijas Latvijas sabiedrībā joprojām ir plašas. Dažādās dzīves situācijās (ģimenē, darbā, saziņā ar draugiem u.tml.) trešo valstu pilsoņi visbiežāk sarunājas krievu valodā, kas skaidrojams ar trešo valstu pilsoņu valstisko un lingvistisko piederību krievu un citu postpadomju telpas valstu valodām.
- Vislielākā valodu konkurence novērojama publiskajā vidē un uzrunājot latviešus – kaut arī abās situācijās trešo valstu pilsoņi visbiežāk lieto krievu valodu, trešo valstu pilsoņi ar plašākām valodu zināšanām praktiski vienlīdz bieži runā arī angļu un latviešu valodās.
- Augsti kvalificētajiem un nodarbinātajiem trešo valstu pilsoņiem ir grūtības ar laika resursiem latviešu valodas apguvei.
- Informācijas pieejamība par bezmaksas latviešu valodas apmācībām tiek vērtēta neviennozīmīgi: no vienas puses, tiek izmantoti daudzveidīgi informācijas izplatīšanas kanāli, no otras puses, lielais informācijas apjoms mēdz būt nepietiekami labi strukturēts, slikti pārskatāms un

nepietiekami bieži aktualizēts.

- Esošais valodas apmācību stundu skaits (120 h) viena valodas zināšanu līmeņa apguvei mēdz būt nepietiekams.
- Neapmierinātība par latviešu valodas apmācību grupu komplektēšanu ar jauktām starpniekvalodām.
- Neapmierinātība ar etniski nošķirtām latviešu valodas apmācības grupām, kas kavē latviešu valodas lietošanu mācību procesā.
- Daļā gadījumu mērķa grupas pārstāvji pauda neapmierinātību ar bezmaksas latviešu valodas kursu kvalitāti, skaidrojot to ar pedagoga profesionalitāti un izmantoto pieeju valodas apmācībā.
- Veidojot valodas apmācības grupas, nepietiekami tiek ņemtas vērā kursu dalībnieku vajadzības: gatavošanās valsts valodas eksāmenam, lai pretendētu uz pastāvīgās uzturēšanās atļauju, vai vēlme lietot valodu ikdienas saziņā, kas paredz atšķirīgas valodas apmācības pieejas.
- Nozīmīga problēma latviešu valodas apguvējiem ir valodas prakses trūkums: pirmkārt, Latvijas sabiedrībā joprojām dominē tendence pāriet uz kādu no starpniekvalodām, otrkārt, daļā gadījumu trešo valstu pilsoņiem veidojas savas nošķirtas kopienas.

Sociālā aizsardzība

- Vismazākais tiesību kopums sociālās aizsardzības jomā ir trešo valstu pilsoņiem ar TUA.
- Trešo valstu pilsoņiem ar TUA ir vāja interese par sociālās palīdzības un pakalpojumu iespējām Latvijā, turklāt šī grupa pamatā ir ekonomiski (attiecīgi arī sociāli) nodrošināta.
- Pastāvīgās uzturēšanās atļauja nodrošina to pašu sociālās palīdzības apjomu, ko valsts un pašvaldība nodrošina pilsoņiem.
- Nepieciešams turpināt izglītēt sociālos darbiniekus darbam ar personām ar migrācijas pieredzi, kā arī nodrošināt tulku pakalpojumu pieejamību sociālajos dienestos.

Mājoklis

- Trešo valstu pilsoņiem bez vizuālajām atšķirībām kopumā nav problēmu mājokļa jomā.
- 85% trešo valstu pilsoņu ir apmierināti ar savu dzīves vietu, 7% – drīzāk vai pilnīgi neapmierināti un 9% – grūti novērtēt savu apmierinātību.
- Šajā jomā trešo valstu pilsoņu grupai nav nepieciešami specifiski atbalsta pasākumi.

Pilsoniskā un politiskā līdzdalība

Pilsoniskās un politiskās līdzdalības jomā kopš 2015. gada nav notikušas būtiskas izmaiņas.

- Trešo valstu pilsoņi ir drīzāk sabiedriski mazaktīva grupa: mazāk aktīvi ir pilnas slodzes darbā strādājošie, savukārt, lielāka interese par dažādiem pasākumiem, sabiedrisko un brīvprātīgo darbu ir tiem, kas ieradušies ģimenes apvienošanas nolūkos vai nestrādājošām personām, kas Latvijā iegādājušās nekustamo īpašumu.
- Trešo valstu pilsoņi raksturīgākie brīvā laika pavadīšanas veidi ir sportošana (40%), atpūta dabā (27%), lasīšana (23%) un kultūras pasākumu apmeklēšana (21%). Novērojamas brīvā laika pavadīšanas ieradumu atšķirības atkarībā no trešo valstu pilsoņa uzturēšanās iemesla

Latvijā, vecuma, izglītības un izcelsmes valsts, piemēram, kultūras pasākumus biežāk apmeklē Krievijas pilsoņi, kas Latvijā ir iegādājušies nekustamos īpašumus.

- Trešo valstu pilsoņu biežāk svinētie svētki Latvijā ir jaunā gada sagaidīšana (37%), Ziemassvētki (31%), Līgo (19%), dažādi privāti, ģimenes svētki, piemēram, dzimšanas dienas, (14%) un Lieldienas (11%). 32% aptaujāto nav nosaukuši nekādus konkrētus Latvijā svinētus svētkus un vēl 4% atzina, ka Latvijā svētkus nesvin.
- 74% trešo valstu pilsoņu seko līdzī notikumiem Latvijā, piemēram, laikrakstos, radio, televīzijā vai internetā, visretāk to dara aptaujātie, kuru ierašanās mērķis Latvijā ir studijas vai darbs. Salīdzinot ar 2015. gadu, būtiski samazinājies TV ziņu skaitīšanās īpatsvars, tikai aptuveni puse aptaujāto 2017. gadā skatījās TV ziņas, visbiežāk (21%) minot Krievijas televīzijas kanālus (PBK, NTV, RTR, REN TV, RTV, *Russia Today*).
- Pašvaldību un NVO pārstāvju vērtējumā trešo valstu pilsoņu pilsoniskās līdzdalības iespējas ar mērķi pārstāvēt savas intereses ir pietiekami nodrošinātas.
- Nestrādājošie augsti kvalificētie trešo valstu pilsoņi sabiedriskajā darbībā vēlētos rast savu zināšanu, profesionālo kompetenci un pieredzes pielietojumu.
- Jauns mērķa grupas sabiedriskās aktivitātes veids ir sociālajos tīklos izveidotas interešu pārstāvniecības grupas.
- Būtisks šķērslis aktīvai mērķa grupas sabiedriskajai darbībai, kas izriet no mērķa grupas aptaujas, ir informācijas trūkums viņiem saprotamā valodā par pasākumu saturu, to norises vietu un laiku.
- Trešo valstu pilsoņi, kuri Latvijā lielāko tiesu ieradušies uz nodarbinātības pamata, pakāpeniski arvien vairāk integrējas Latvijas sabiedrībā un kuriem nav iebildumu atteikties no savas pašreizējās pilsonības, nopietni apsver Latvijas pilsonības iegūšanu nākotnē.

Diskriminācija

- Diskriminācijas jomā trešo valstu pilsoņu mērķa grupā ir vērojama pozitīva rādītāju dinamika, salīdzinot ar iepriekšējiem pētījumiem: 2009.gadā 41% bija saskārušies ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi savas etniskās vai reliģiskās piederības dēļ, tad 2017. gadā šis rādītājs ir 20%.
- Visbiežāk ar netaisnīgu vai atšķirīgu attieksmi trešo valstu pilsoņi saskārušies publiskajā telpā: uz ielas, sabiedriskajā transportā (24%), valsts institūcijās vai kontaktos ar valsts institūciju pārstāvjiem (12%) un veselības aprūpes iestādēs (9%). Arī 2015. gadā šis bija trīs visbiežāk minētās situācijas (attiecīgi 21%, 14% un 12%).
- Trešo valstu pilsoņi bez vizuālām atšķirībām ar dzimto krievu valodu (piemēram, no Krievijas, Ukrainas, Baltkrievijas) valstīm Latvijā tikpat kā nav saskārušies ar tiešu diskrimināciju, taču ir novērojuši no vietējo iedzīvotāju puses negatīvu attieksmi situācijās, kad viņi saziņā izmantojuši krievu valodu.
- Biežāk diskriminācijai pakļauti joprojām ir trešo valstu pilsoņi ar vizuālām atšķirībām salīdzinājumā ar vietējiem iedzīvotājiem.

Ieteikumi tālākajiem darbības virzieniem trešo valstu pilsoņu integrācijas politikai

- Nodarbinātība***
- Paplašināt valsts un pašvaldību sistemātisku atbalstu valsts valodas apguvei ne tikai trešo valstu pilsoņu grupā, bet visās jauniebraucēju grupās.
 - Atbalstīt un sekmēt trešo valstu pilsoņu deklarēto nodarbinātību un darba tiesību ievērošanu visos trešo valstu pilsoņu prasmju un kvalifikāciju līmeņos.
 - Veicināt informācijas pieejamību par nepilna darba laika iespējām (īpaši studējošiem).
- Vispārējā izglītība***
- Turpināt pilnveidot esošos atbalsta pasākumus vispārējās izglītības sistēmā skolēniem un ģimenēm ar migrācijas pieredzi un pedagogiem gan attiecībā uz latviešu valodas, gan mācību priekšmetu apguvi, gan attiecībā uz sociālo iekļaušanos skolas vidē.
 - Atvieglot valsts pārbaudes darbu un diagnosticējošo pārbaudījumu prasības skolēniem trešo valstu pilsoņiem, kuri ieradušies Latvijā ne ilgāk kā pirms gada, īpaši tas attiecas uz tiem, kas uzsākuši mācības Latvijā 9. vai 12. klasē bez iepriekšējām latviešu valodas zināšanām. Šis ieteikums paredz izmaiņas tiesiskajā regulējumā.
- Veselības aprūpe***
- Sagatavot un izplatīt informatīvu materiālu par veselības aprūpes sistēmu Latvijā un individuālajām veselības apdrošināšanas polisēm trešo valstu pilsoņiem.
 - Piedāvāt divu veidu obligātās veselības apdrošināšanas polises ar atšķirīgu apmaksājamo pakalpojumu kopumu (piemēram, pamata pakete un paplašinātā pakete).
 - Veicināt valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību nepilngadīgajiem ārvalstnieku bērniem, nodrošinot kā minimums valsts garantētos ģimenes ārsta pakalpojumus. Šis ieteikums paredz izmaiņas tiesiskajā regulējumā.
- Latviešu valoda***
- Sniegt sistemātisku atbalstu latviešu valodas apguvei: regulāras apmācības, pieejamas bez maksas vai ar līdzmaksājumu, dažādi valodas zināšanu līmeņi un metodikas, inovatīvi valodas prakses instrumenti.
 - Satura un valodas integrētās apguves (CLIL) metodikas plašāka pielietošana trešo valstu pilsoņu latviešu valodasursos.
 - Pilnveidot latviešu valodas apmācības kursu koordinācijas sistēmu (informācijas apkopošanu vienuviet) un izveidot digitālo kursu izvēles rīku, kas ļauj izvēlēties valodas kursus pēc vairākiem kritērijiem: valodas zināšanu līmenis, starpniekvaloda (ir vai nav un kāda), kursu norises reģions/ pilsēta, kursu norises laiks, intensitāte, valodas kursu mērķis (sagatavošana eksāmenam vai praktiskā sarunvaloda), kursu uzsākšanas datums.
 - Paplašināt valodas prakses daļu vai modulus latviešu valodas apmācībuursos kā papildu stundas pie 120 h minimālā kursa apjoma vienam zināšanu līmenim, piemēram, valodas klubi, valodas siltumnīcas u.c. formāti.

Integrācijas programmas

- Noteikt par integrācijas programmu galveno mērķa grupu nesen iebraukušos (līdz diviem gadiem) trešo valstu pilsoņus.
- Nodrošināt integrācijas kursu regulāru pieejamību.
- Izvērtēt integrācijas programmu satura tematisku dalījumu moduļos: pamata modulis (obligāts visiem jauniebraucējiem) un papildu moduļi (padziļinātas zināšanas par dažādām jomām, kuru apmeklējums ir brīvprātīgs).
- Primāro informāciju par integrācijas kursiem skrejlapu formā izplatīt PMLP filiālēs, trešo valstu pilsoņiem pieprasot pirmreizējo uzturēšanās atļauju.

Informatīvais un konsultatīvais atbalsts

- Pilnveidot informācijas pieejamību par imigrantu tiesībām, pienākumiem un iespējām Latvijā.
- Turpināt attīstīt interneta vietni www.integration.lv kā centrālo informācijas izvietojuma vietni trešo valstu pilsoņiem Latvijā, nodrošinot regulāru informācijas aktualizāciju.
- Pilnveidot interneta vietnes www.integration.lv informācijas satura un formas dizainu, lai informācija ir viegli atrodamā un uztverama.
- Konsultatīvā atbalsta nepārtrauktība un institucionālā pēctecība: nostiprināt Imigrantu informācijas centra un tā reģionālo filiāļu darbību.

Starptautiskās aizsardzības personu vajadzības un vēlamie darbības virzieni

Starptautiskās aizsardzības personas ir jauna mērķa grupa, kas līdzšinējos pētījumos par trešo valstu pilsoņu situāciju Latvijā nav bijusi iekļauta. Šajā pētījumā šī grupa ir pētīta, izmantojot dokumentu analīzi (politikas dokumenti un normatīvie akti), padziļinātās intervijas ar šīs grupas pārstāvjiem un pakalpojumu sniedzējiem, kas strādā ar šo grupu.

Galvenās atziņas par STARPTAUTISKĀS AIZSARDZĪBAS PERSONU situāciju, problēmām un vajadzībām atbilstoši dažādām integrācijas jomām

Uzņemšana un izmitināšana

- Mērķa grupas pieredze liecina, ka uzņemšanas un statusa piešķiršanas procedūra kopumā atbilst likuma prasībām gan attiecībā uz procedūras kārtību, gan ilgumu.
- Kritiski vērtējumi mērķa grupai ir par tulku darba kvalitāti statusa piešķiršanas periodā, kā rezultātā būtiski ievēlās statusa piešķiršanas lēmuma pieņemšanas ilgums.
- Tulku darba kvalitāte sadarbībā ar biedrības „Patvērums „Drošā māja”” piedāvātajiem tulkiem mērķa grupa vērtējumā ir apmierinoša.
- Valsts iestāžu darbinieku attieksme pret mērķa grupu, ņemot vērā mērķa grupas vērtējumu, ir laipna un pieklājīga.
- Mērķa grupa ir kopumā apmierināta ar dzīves apstākļiem PMIC „Mucenieki” (kritiski vērtējumi tika sniegti par pārtikas pakām – to satura neatbilstība mērķa grupas ieradumiem un apjomu).
- PMIC „Mucenieki” atrašanās vieta apgrūtinā daudzu pakalpojumu sniedzēju pieejamību: izglītības un veselības aprūpes iestādes, atbalsta centru (biedrību „Patvērums “Drošā māja””).
- Grūtības ar nepilngadīgo bērnu uzraudzības nodrošināšanu statusa piešķiršanas periodā un patstāvīgas dzīves sākuma periodā, lai varētu mācīties latviešu valodu un meklēt darbu.

- Lielākās mērķa grupas grūtības ir saistītas ar pastāvīgas dzīves uzsākšanu ārpus PMIC „Mucenieki” – mājokļa pieejamību un iekļaušanos Latvijas darba tirgū.

Nodarbinātība

Nodarbinātība jomā bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušas personas saskaras ar nozīmīgām grūtībām

- Starptautiskās aizsardzības personu grūtības iekļauties Latvijas darba tirgū nosaka šādi faktori: latviešu valodas zināšanu trūkums vai zems līmenis, starpniekvalodu zināšanu trūkums, vizuālās atšķirības, grūtības apvienot rūpes par ģimeni ar darbu un latviešu valodas mācībām, vietējo darba devēju noraidošā attieksme pret bēgļiem un alternatīvo statusu ieguvušām personām.

Vispārējā izglītība

Iekļaušanos vispārējās izglītības sistēmā veicinošie apstākļi:

- MK noteikumi nr.591 „Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi” (13.10.2015.), kas vērtējami kā sistēmiska atbalsta ietvars skolām, skolotājiem un vecākiem, lai sekmētu bērnu ar migrācijas pieredzi iekļaušanos skolā Latvijā, īpaši skolās ar latviešu mācību valodu.
- Pedagogu sagatavotība un motivācija strādāt ar bērniem, kuriem ir migrācijas pieredze, īpaši, ja šie bērni nāk no ļoti atšķirīgām kultūrām, ļoti svarīga.
- Ļoti pozitīvi tiek vērtēta iespēja bērniem saņemt pirmsskolas izglītības pakalpojumus turpat PMIC „Mucenieki”.

Galvenās problēmas izglītības jomā no vecāku perspektīvas:

- skolas atrašanās vieta (tālu no ģimenes uzturēšanās vai dzīves vietas; mācību iestādi izvēlas nevis ģimene, bet tā tiek ierādīta);
- bērnu grūtības iekļauties skolas vidē, kas ir saistīts gan ar bērnu vizuālajām atšķirībām, gan saziņas valodu zināšanu trūkumu (bērni, kas nāk no Tuvo Austrumu valstīm, parasti nezina nedz latviešu, nedz krievu, nedz angļu valodu);
- bērnu grūtības iekļauties mācību procesā (šo aspektu respondentiem bija grūti komentēt, jo viņi paši nesaprot, ko tieši bērni skolā dara un mācās, taču novērojumi liecina, ka bērns skolā neko jaunu neiemācās).

Veselības aprūpe

- Mērķa grupai nav sūdzību par veselības pārbaudes procedūrām uzņemšanas procedūras laikā.
- Apmierinoša situācija veselības aprūpes ziņā ir arī laikā, kamēr patvēruma meklētāji uzturas PMIC „Mucenieki”.
- Grūtības ir saistītas ar ierobežotu ārstu-speciālistu pieejamību (augstas speciālistu pakalpojumu cenas) un veselības aprūpi pēc statusa piešķiršanas (sākot patstāvīgu dzīvi ārpus PMIC „Mucenieki”), īpaši tas attiecas uz alternatīvo statusu ieguvušām personām. Kopumā alternatīvo statusu ieguvušas personas veselības aprūpes jomā sastopas ar tām pašām problēmām kā trešo valstu pilsoņi ar TUA.
- Atvieglota situācija veselības aprūpes jomā ir bēgļiem ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām, kuriem ir tāds pats tiesību kopums kā trešo valstu

pilsoņiem ar PUA un pastāvīgajiem iedzīvotājiem.

- Galvenās mērķa grupas specifiskās problēmas šajā jomā: starpniekvalodu trūkums, mērķa grupas zema maksātspēja (apgrūtināta arī medikamentu un higiēnas preču pieejamība, īpaši hronisku slimību gadījumos), ārstniecības personu attieksme pret vizuāli atšķirīgām personām, ārstniecības personu iebildumi pret tulku klātbūtni vizītēs.

Latviešu valoda

- Patvēruma meklētājiem ir novērojama zema latviešu valodas apguves motivācija, jo, pirmkārt, viņi nezina, vai paliks Latvijā, otrkārt, daļa no viņiem ir pārliecināti, ka uzturēšanās Latvijā ir tikai starpposms viņu migrācijā uz citu mērķa valsti.
- Motivāciju mācīties latviešu valodu tieši ietekmē personas nodomi attiecībā uz uzturēšanās ilgumu Latvijā: tās personas, kuras nopietni apsver iespēju palikt Latvijā, ir motivētas mācīties valsts valodu.
- Tās personas, kuras ir apmeklējušas latviešu valodas nodarbības patvēruma procedūras laikā, ir ar tām apmierinātas.
- Problēmas latviešu valodas apgūvē šajā mērķa grupā rada starpniekvalodu trūkums.
- Personām, kuru aprūpē un uzraudzībā ir nepilngadīgi bērni vai kuras strādā, ir grūtības ar laika resursiem latviešu valodas nodarbību apmeklēšanai.
- Latviešu valodas kurss 120 h apjomā ir nepietiekams, lai varētu apgūt latviešu valodas pamatus tādu dzimto valodu nesēji, kuriem nav zināms latīņu alfabēts.

Sociālā aizsardzība

- Bēgļiem kā mērķa grupai situācija sociālās aizsardzības jomā ir tiesiski sakārtota. Grūtības var rasties praksē, vērsoties pēc konkrētiem sociālās palīdzības veidiem vai sociālajiem pakalpojumiem.
- Vismazākais tiesību kopums sociālās aizsardzības jomā ir patvēruma meklētājiem un alternatīvo statusu ieguvušām personām.
- Nepieciešams turpināt izglītēt sociālos darbiniekus darbam ar personām ar migrācijas pieredzi, kā arī nodrošināt tulku pakalpojumu pieejamību sociālajos dienestos.

Mājoklis

- Mājokļa jomā starptautiskās aizsardzības personas sastopas ar nozīmīgām grūtībām, uzsākot patstāvīgu dzīvi Latvijā.
- Bez starpnieku pakalpojumiem vai palīdzības tikpat kā nav iespējams atrast sev mājokli. Sadzīves apstākļi ir mājokļos ir neapmierinoši, kas saistīts ar mērķa grupas zemo maksātspēju.
- Galvenās bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo personu problēmas šajā jomā: vizuālās atšķirības: mājokļu īpašnieki atsaka izīrēt mājokli; mājokļu īpašnieku politiskie uzskati imigrācijas jomā; starpniekvalodu un latviešu valodas zināšanu trūkumus; sociālā mentora vai cita starpnieka palīdzība ir obligāta, bet ne vienmēr pieejama; mērķa grupas zemā maksātspēja.

Ieteikumi tālākajiem darbības virzieniem starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupas atbalstam

- Uzņemšana***
- Pilnveidot tulku pakalpojumu kvalitāti starptautiskās aizsardzības personu saziņai ar valsts iestādēm specifiskās valodās.
 - Paplašināt psihologu ar svešvalodu zināšanām pakalpojumu pieejamību statusa piešķiršanas periodā mērķa grupas psihoemocionālā stāvokļa stabilizēšanai, ņemot vērā piedzīvoto traumatisko migrācijas pieredzi.
- Patstāvīgas dzīves uzsākšana***
- Palielināt mērķa grupas atbalstu mājokļa jomā, īpaši ģimenēm ar nepilngadīgiem bērniem: piemēram, piešķirt bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušām personām pagaidu mājokli ar atvieglotiem maksājuma nosacījumiem līdz darba gaitu uzsākšanai.
 - Palielināt resursus sociālo mentoru pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai starptautiskās aizsardzības personām sadzīves jautājumu risināšanai pēc bēgļa vai alternatīvā statusa iegūšanas.
- Nodarbinātība***
- Atvieglotas valsts valodas zināšanu prasības zemas un vidējas kvalifikācijas darbu izpildei personām, kuras Latvijā legāli uzturas līdz vienam gadam un drīkst strādāt. Šāds atvieglojums varētu attiekties arī uz trešo valstu pilsoņiem. Lai to saņemtu, personai būtu jāapliecina, ka tā ir iesaistījies latviešu valodas apmācībās. Šis ieteikums paredz izvērtēt izmaiņas tiesiskajā regulējumā.
- Vispārējā izglītība***
- Pilnveidot atbalsta pasākumus vispārējās izglītības sistēmā pedagogiem, skolēniem un ģimenēm ar (traumatisku) migrācijas pieredzi un nozīmīgām kultūru atšķirībām.
 - Vietējiem skolēniem paplašināt kultūru dažādības izpratni un pieredzi, lai veicinātu skolēnu ar traumatisku migrācijas pieredzi, vizuālām un kultūras atšķirībām iekļaušanos skolas sociālajā vidē un mācību procesā.
 - Skolotāja palīga piesaistīšana tajās klasēs, kurās mācās skolēni ar migrācijas pieredzi, īpaši skolēni ar nozīmīgām dzimtās valodas un kultūru atšķirībām.
 - Patvēruma meklētāju bērnu izvietošana izglītības iestādēs, ņemot vērā loģistikas apsvērumus un skolā strādājošo pedagogu kapacitāti un profesionālo sagatavotību darbam ar šīs mērķa grupas skolēniem.
- Veselības aprūpe***
- Informatīvs materiāls pēc iespējas dažādās valodās par veselības aprūpes sistēmu Latvijā.
 - Saziņas pilnveidošana ar ārstniecības personām: ārstniecības personu starpkultūru kompetences, tulku pakalpojumu pieejamība.
 - Ieviest papildu saziņas līdzekļus, kas atvieglotu ārstniecības personu saziņu ar pacientiem ārvalstniekiem, piemēram, komunikācijas kartītes pamata veselības aprūpes jomās dažādās valodās (sīkāk sk. Čehijas labās prakses piemēru šajā jomā).
 - Veicināt valsts garantēto veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību nepilngadīgajiem ārvalstnieku bērniem, nodrošinot kā minimums valsts garantētos ģimenes ārsta pakalpojumus. Šis ieteikums paredz izmaiņas tiesiskajā regulējumā.

- Latviešu valoda** → Turpināt sniegt mērķa grupai sistemātisku atbalstu latviešu valodas apguvei pirms un pēc statusa iegūšanas: nodrošināt regulāras bezmaksas apmācības mērķa grupai, pilnveidot valodas mācīšanas metodiku grupām bez starpniekvalodas.
- Nodrošināt pirmsskolas vecuma bērnu uzraudzību latviešu valodas nodarbību laikā personām, kuru bērniem nav iespējas apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi vai vispārējās izglītības iestādi (sākumskolas posmā).
- Informatīvais un konsultatīvais atbalsts** → Attīstīt informācijas pieejamību par mērķa grupas tiesībām, pienākumiem un iespējām Latvijā. Turpināt pilnveidot interneta vietni www.beglis.lv kā centrālo informācijas izvietošanas vietni starptautiskās aizsardzības personām Latvijā, nodrošinot regulāru informācijas aktualizāciju. Rast tehniskos risinājumus, lai, ievadot meklētājprogrammās ar patvēruma meklēšanu saistītus atslēgas vārdus galvenajās starpniekvalodās (piemēram, „refugee in Latvia” vai refugee.lv u.tml.), pirmā piedāvātā lapa ir interneta vietne beglis.lv.
- Īpašu uzmanību pievērst šai mērķa grupai paredzētās informācijas satura vienkāršībai: informācijai jābūt pēc iespējas īsai, praktiskai un pielietojamai, nelietojot normatīvo valodu un izteiksmes veidu.
- Atsevišķu interneta vietņu (vai vienas vietnes vizuāli un saturiski skaidri nodalītas sadaļas) uzturēšana trešo valstu pilsoņiem un starptautiskās aizsardzības personām ir pamatota ar to, ka šo grupu informatīvās vajadzības ir atšķirīgas.
- Nodrošināt konsultatīvā atbalsta nepārtrauktību un institucionālo pēctecību: nostiprināt Imigrantu informācijas centra (ICI) un tā reģionālo filiāļu darbību.

Secinājumi par PMIF atbalstītajiem integrācijas pasākumiem un tālāko aktivitāšu plānošanu

Kopš 2016. gada Latvijā PMIF (2014-2020) ir atbalstījis 22 projektus, no tiem 10 projektus integrācijas jomā (divi no tiem ir orientēti uz mediju speciālistu izglītošanu un šajā pētījumā nav aplūkoti). Astoņos projektos tiešā mērķa grupa ir trešo valstu pilsoņi un pēc būtības tikai vienā projektā arī starptautiskās aizsardzības personas. Pētījuma rezultāti sniedz pamatu secinājumiem par faktoriem un nosacījumiem, kurus ieteicams ņemt vērā, plānojot turpmākās PMIF aktivitātes. Lielākā daļa ieteikumu attiecas uz tāda veida aktivitātēm, kuras jau šobrīd tiek ieviestas un kuru īstenošana daļēji ir vērtēta šī pētījuma ietvaros. Esošais novērtējums ir balstīts uz publiski pieejamo informāciju par PMIF projektiem integrācijas jomā un projektu īstenošanu padziļinātajām intervijām. Galvenās atziņas par līdzšinējām aktivitātēm un ieteikumi tālāko darbību plānošanai ir sniegti saistībā ar PMIF integrācijas projektu galvenajām darbības jomām: latviešu valodas apmācības, konsultatīvais un informatīvais atbalsts, tulku un tulkošanas pakalpojumi, integrācijas programmu īstenošana un atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām. Plānojot tālāko PMF darbību integrācijas jomā, izskatīti arī ieteikumi par darbības virzieniem, kas saistīti ar trešo valstu pilsoņu un starptautiskās aizsardzības personu situācijas uzlabošanu.

- Latviešu valodas apmācības** → Turpināt nodrošināt atbalstu latviešu valodas apmācību organizēšanai PMIF mērķa grupām (pieprasījums ir ļoti augsts).
- Pieprasījumu pēc latviešu valodas apmācībām veido ne tikai PMIF mērķa grupas, bet arī ES pilsoņi, remigranti un Latvijas nepilsoņi. Šobrīd pastāv

fonda noteikti apmācību mērķa grupas ierobežojumi, kas neatbilst imigrantu kopējai struktūrai sabiedrībā.

- Ieteikums turpmāk noteikt iespējamās kvotas dažādām imigrantu grupām, kas drīkst piedalīties latviešu valodas apmācībasursos, lielāko kvotu paredzot pamata mērķa grupai, vienlaikus neizslēdzot citas grupas.
- Tiek izmantoti daudzveidīgi informācijas izplatīšanas kanāli par latviešu valodas kursiem, taču izplatītā informācija ne vienmēr ir mērķa grupai viegli atrodamā un uztverama.
- Trešo valstu pilsoņi ir specifiska latviešu valodas apguves mērķa grupa (kultūras, starpniekvalodu, vecuma un motivācijas atšķirības), kas prasa īpašu pedagogu profesionālo sagatavotību un pieredzi darbā ar šo grupu, lai nodrošinātu mērķa grupas gaidām atbilstošu mācību kvalitāti.
- Ieteikums pievērst pastiprinātu uzmanību latviešu valodas pedagogu starpkultūru un starpniekvalodu kompetencēm. Kā prasību latviešu valodas apmācību aktivitāšu īstenošanai izvirzīt nosacījumu, ka ir apmeklētas tālākizglītības pasākumi darbam ar imigrantiem (kursu apguve ne senāk kā pirms trīs līdz pieciem gadiem).
- Latviešu valodas kursu rīkotājiem nodrošināt savai pedagogu komandai starpkultūru izglītības semināru vismaz 8h apjomā ar mērķi aktualizēt starpkultūru izglītības kompetences un praktiskās iemaņas, iegūt zināšanas par jaunākajiem metodiskajiem materiāliem, to izmantošanas iespējām.
- Tā kā joprojām ir nepietiekami mācību līdzekļi augstākajiem valodas zināšanu līmeņiem (B un C), atbalstīt šādu līdzekļu izstrādi PMIF darbības ietvaros.
- Ieteikums PMIF turpmāko aktivitāšu plānošanā paredzēt aktivitātes, kas vērstas uz latviešu valodas vides un prakses trūkuma kompensāciju, piedāvājot dažādus mākslīgās valodas vides risinājumus (valodu klubus, valodu siltumnīcas u.tml.). Paredzēt papildus stundas valodas prakses nodarbībām (120h + valodas prakse).
- Latviešu valodas kursu organizēšanas jomā ieteikums dažādot piedāvājumu pēc tādiem kritērijiem kā kursu ilgums un intensitāte, grupu komplektēšana ar vienu un dažādām starpniekvalodām, valodas apguves mērķis (sagatavošana eksāmenam vai praktiskā sarunvaloda u.c.), valodas prakses instrumentu pielietojums (iekļauts/ nav iekļauts programmā vai nav).
- Ieteikums pārdomāt nosacījumus attiecībā uz tiesībām vienai personai piedalīties vairāku valodas līmeņu apmācībās vienā projektā un noteikt kritērijus personas atkārtotai dalībai viena līmeņa apmācībās (šāda vajadzība ir mērķa grupas pārstāvjiem ar valodas apguves grūtībām).

Konsultācijas un tulkošanas pakalpojumi

- Galvenais konsultatīvā un informatīvā atbalsta sniedzējs ir Informācijas centrs imigrantiem (ICI). PMIF projekta ietvaros, ko īstenoja biedrība „Patvērums „Drošā māja””, ICI atbalstu ir saņēmušas kopumā 2514 personas, no tām Rīgā 1451, Liepājā 462, Jelgavā 199, Daugavpilī 223, Cēsīs 179.
- Aktuālākās konsultāciju tēmas mērķa grupai: migrācija, nodarbinātība, biznesa un ģimenes jautājumi, iespējas apgūt latviešu valodu.
- Reģionālie ICI kontaktpunkti ir galvenais informatīvā atbalsta sniedzējs reģionu pašvaldībās.
- Atbalstīt pēctecīgu ICI darbību Rīgā un reģionos. Neatkarīgi no konkrētā šī

pakalpojuma sniedzēja saglabāt centra nosaukumu „Informācijas centrs imigrantiem”, veicinot centra atpazīstamību mērķa grupas vidū.

- Pozitīvi vērtējama tulku un tulkošanas pakalpojumu pieejamība 24/7, kas ir īpaši svarīga akūtās situācijās. Šī aktivitāte noteikti ir turpināma, ņemot vērā izveidoto tulku dienesta resursu – pieejamo valodu daudzveidība sasniedz ap 20 valodām. Pilnveidot tulkošanas pakalpojumu pieejamību reģionos. Attīstīt inovatīvus tulkošanas rīkus, kas atvieglotu PMIF mērķa grupas saziņu ar pakalpojumu sniedzējiem (piemēram, komunikācijas kartītes).
- Konsultatīvā un informatīvā atbalsta kvalitāte ir pamats klientu uzticēšanās līmenim bezmaksas konsultācijām, īpaši juridiskos jautājumos. Šī pakalpojuma sniedzējam izvirzīt konkrētas konsultāciju sniedzēju-speciālistu kvalifikācijas prasības, uzmanību pievēršot šo speciālistu starpkultūru kompetencēm.
- Turpināt attīstīt interneta vietni www.integration.lv un veicināt tās atpazīstamību mērķa grupas vidū (sk. arī ieteikumus par informācijas pieejamību mērķa grupu ieteikumu sadaļās).
- Ieteikums PMIF darbības ietvaros atbalstīt pasākumus, kas vērsti uz speciālistu, kas strādā ar PMIF mērķa grupu, profesionālās tālākizglītības aktivitātēm starpkultūru komunikācijas kompetenču stiprināšanai.

Integrācijas kursi

- Pieprasījums pēc integrācijas kursiem ir zemāks nekā pēc valodas apmācībām. PMIF projektu īstenotāji, kas organizē integrācijas kursus, saskaras ar mērķa grupas motivēšanas grūtībām.
- Pieprasītākās tēmas: uzturēšanās atļaujas un pamats, nodarbinātība, uzņēmējdarbība, nodokļu sistēma, veselības aprūpe. Svarīgs ir informācijas un zināšanu praktiskais pielietojums.
- Reālā integrācijas kursu mērķa grupa ir imigranti, kas ieradušies Latvijā nesen, bet ne ilgāk kā pirms diviem gadiem.
- Ieteikums izstrādāt integrācijas programmu ar pamata tematisko moduli un papildu moduļiem padziļinātai informācijas ieguvei dažādās jomās.
- PMIF projektu ietvaros projektu īstenotāju vērtējumā ir nepietiekams stundu skaits savstarpējās saskarsmes pasākumiem. Ieteikums aicināt uz diskusiju projektu īstenotājus šī jautājuma padziļinātai apspriešanai, kas ir ļoti svarīgs valodas prakses nodrošināšanas vajadzībām tiem, kas mācās latviešu valodu.
- Attīstīt ciešāku sadarbību starp integrācijas un latviešu valodas kursu organizētājiem, sekmējot integrācijas kursu apmeklēšanas motivāciju. Piemēram, latviešu valodas kursu dalībniekiem pirms apmācību uzsākšanas noteikt prasību noklausīties integrācijas kursa pamata moduli, ko nodrošina integrācijas kursu organizators, kas ir specializējies šajā jomā.
- Izvērtēt iespēju atgriezties pie pieejas, ka vienā projektā iespējami kā latviešu valodas, tā integrācijas kursi.

Atbalsts starptautiskās aizsardzības personām

- Biedrība „Patvērums “Drošā māja”” ir vienīgais PMIF projektu īstenotājs ar pieredzi un kompetenci darbā ar šo mērķa grupu.
- Projekta mērķa grupa pozitīvi vērtē biedrības sniegtos pakalpojumus un to pieejamību viņiem saprotamā valodā.
- Galvenās līdzšinējās problēmas saistībā ar atbalsta pasākumiem starptautiskās aizsardzības mērķa grupai: atbalsta pasākumu starptautiskās

aizsardzības personām pieejamība (daļa mērķa grupas izmitināta/ dzīvo ārpus Rīgas), mērķa grupas motivācija apgūt sociālekonomiskās iekļaušanās programmas, ņemot vērā migrācijas mērķus (Latvija un Rīga kā pagaidu uzturēšanās vieta).

- Interneta vietne www.beglis.lv: informācijas pieejamība latviešu valodā vietējai sabiedrībai un piecās svešvalodās mērķa grupai vērtējama pozitīvi. Problēma: interneta vietnes www.beglis.lv atpazīstamība un pieejamība mērķa grupai, informācijas aktualizācija un izklāsts viegli uztveramā valodā un formā.
- Atbalsta pasākumus PMIF ietvaros šai mērķa grupai plānot ciešā sinerģijā ar rīcībpolitikas plānošanas dokumentiem (Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā).
- Ieteikums atbalstīt aktivitātes nepilngadīgajiem bērniem kā papildu atbalstu vecākiem sociālekonomiskās iekļaušanās programmas apguvē.
- PMIF darbības ietvaros kā papildu aktivitāti darbā ar PMIF mērķa grupām plānot aktivitātes, kas vērstas uz vietējās sabiedrības izpratnes veidošanu par starptautiskās aizsardzības personu situāciju un iespējām dzīvot Latvijā.

Plānojot PMIF tālākās aktivitātes fonda mērķa grupas atbalsta un integrācijas jomā, ieteicams uzmanību vērst uz šādiem kopējiem nosacījumiem neatkarīgi no projekta atbilstības konkrētai aktivitātei.

Pirmkārt, projektu īstenotāju pieredze, kvalifikācija un materiāli tehniskā bāze. Uzkrātā pieredze un materiāli tehniskā bāze, kā arī profesionālā kvalifikācija ir nozīmīgi priekšnoteikumi efektīvai aktivitāšu īstenošanai un līdzšinējā darbībā uzkrāto resursu izmantošanai. Vienlaikus, nosakot pieredzes prasības, svarīgi ir neradīt nepārvaramus šķēršļus mazāk pieredzējušu organizāciju iespējām saņemt PMIF atbalstu. Kaut arī pieredzējušo organizāciju devums ir ļoti vērtīgs, veidojoties monopola situācijai, pastāv zināmi pakalpojumu kvalitātes krišanās riski, ko sekmīgi var novērst pozitīva konkurence.

Otrkārt, projektu īstenošanas ieteicamais ilgums ir ne mazāks kā viens gads. PMIF integrācijas projektu īstenotāji atzinīgi vērtē to, ka fonda atbalstīto projektu īstenošanai ir paredzēts pietiekami ilgs laiks. Vēlamo projektu īstenošanas laiku ieticams izvērtēt pēc pirmo projektu noslēguma, ņemot vērā arī projektu uzraudzības darba specifiku.

Treškārt, projektu aktivitāšu plānošana ir ieteicama, balstoties uz rīcībpolitikas plānošanas dokumentiem (politikas plānošanas dokumentiem, kuros ir definētas plānotās darbības un rezultatīvie rādītāji, ne tik daudz vispārīgie mērķi). Pētījumā veiktais PMIF integrācijas projektu izpētes un ietekmes novērtējums liecina, ka šāda pieeja lielā mērā jau tiek ievērota. Tā ir atbalstāma arī nākotnē, jo ļauj nodrošināt kopējo sinerģiju integrācijas politikas jomā. Šādas pieejas ierobežojums ir tas, ka konkrētu pasākumu plānošanā projektu īstenotājiem primāri ir jāseko politikas plānošanas vadlīnijām un loģikai, nevis jāvadās pēc savas kompetences un mainīgajām mērķa grupas vajadzībām, resursiem un iespējām.

Ieteikumi mērķa grupas iekļaušanās sabiedrībā mērījumu veikšanai

2011. gadā ar Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda un Latvijas valsts finansiālu atbalstu tika izstrādāta trešo valstu pilsoņu integrācijas politikas novērtēšanas metodoloģija, kas tika balstīta uz ES definētajiem integrācijas politikas pamatprincipiem:

- Integrācija ir dinamisks, imigrantu un dalībvalsts pamatiedzīvotāju savstarpējas pielāgošanās divvirzienu process.
- Integrācija prasa ES pamatvērtību respektēšanu.
- Nodarbinātība ir galvenais integrācijas procesa komponents, un tam ir centrālā nozīme, lai imigranti piedalītos, sniegtu savu ieguldījumu vietējās sabiedrības dzīvē un lai šis ieguldījums kļūtu acīmredzams.
- Pamatzināšanas vietējās sabiedrības valodas, vēstures un institūciju jomā ir neaizstājami integrācijas faktori; imigrantu sekmīga integrācija ir iespējama tikai tad, ja viņiem sniedz iespēju iegūt šīs pamatzināšanas.
- Izglītības jomā pieliktām pūlēm ir izšķiroša nozīme, lai imigrantus un īpaši viņu pēcnācējus sagatavotu par veiksmīgākiem un aktīvākiem sabiedrības dalībniekiem.
- Labākas imigrantu integrācijas faktoru vidū izšķirošs ir nosacījums, ka ieceļotājus nediskriminē un viņi ir līdztiesīgi pamatiedzīvotājiem attiecībā uz piekļuvi iestādēm, kā arī sabiedriskiem un privātiem labumiem un pakalpojumiem.
- Svarīgs integrācijas mehānisms ir bieža sadarbība imigrantu un dalībvalsts pilsoņu starpā. To var attīstīt kopīgos forumos, starpkultūru dialogā, sniedzot informāciju par imigrantiem un viņu kultūru, kā arī veicinot labākus dzīves apstākļus pilsētu vidē.
- Eiropas Pamattiesību harta garantē dažādu kultūru un reliģiju praksi, un šīs tiesības ir jāaizsargā, ciktāl tas nav pretrunā ar citām nepārkāpjamām Eiropas tiesībām vai atsevišķo valstu likumiem.
- Imigrantu integrāciju, īpaši vietējā līmenī, veicina viņu līdzdalība demokrātijas procesos un integrācijas politikas un pasākumu formulēšanā.²²⁸

Metodoloģijā ir iekļautas astonas integrācijas pamatjomas: (1) latviešu valoda un pamatzināšanas par Latviju, (2) nodarbinātība, (3) veselība, (4) izglītība, (5) sociālā un tiesiskā aizsardzība, (6) mājoklis, (7) sociālie kontakti (mijiedarbība ar vietējo sabiedrību), (8) pilsoniskā un politiskā līdzdalība. Kā atsevišķa joma nav izdalīta diskriminācija, jo tā iekļaujas pilnīgi visās iepriekš minētajās jomās un šādas pieredzes novērtējuma indikatori ir iekļauti katrā no jomām.

Metodoloģija paredz, ka katra no minētajām jomām ir mērāma sešās indikatoru grupās – (1) tiesiskais regulējums un rīcībpolitika, (2) statistikas dati, (3) mērķa grupas mērījumi (pētījumi), (4) sabiedriskās domas mērījumi, (5) NVO sektora informācija, (6) ārvalstu un nacionālā finansējuma programmu (projektu) rezultāti. Savukārt katrai indikatoru grupai ir norādīti ieteicamie datu avoti un metodes un instrumenti datu ieguvei (anketas, interviju vadlīnijas u.c.), analīzei un indikatoru novērtēšanai.

²²⁸ Eiropas Komisijas paziņojums COM (2005) 389 Padomei, Eiropas Parlamentam, Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai „Kopīgā integrācijas programma - Ietvars trešo valstu pilsoņu integrācijai Eiropas Savienībā”, 12.lpp.

Izvērtējot 2011.gadā izstrādāto trešo valstu pilsoņu integrācijas politikas novērtēšanas metodoloģiju no šī pētījuma pieredzes perspektīvas, secināms, ka tajā nav nepieciešamas būtiskas izmaiņas. Šī pētījuma rezultātā ir sniegti papildus ieteikumi par trešo valstu pilsoņu mērķa grupas mērījumu veikšanu, konkrēti par trešo valstu pilsoņu aptaujas īstenošanu.

Lai turpmāk veiktu salīdzināmus mērķa grupas mērījumus, balstoties uz aptauju, nepieciešams nodrošināt, ka **datu vākšanā tiek izmantoti vienādi principi**. Pirmkārt, ir jā saglabā anketēšana kā datu ieguves metode atbilstoši iepriekšējos pētījumos aprobētai anketai. Šī pētījuma rezultātā ieviestas izmaiņas dažu jautājumu formulēšanā, pilnveidoto anketu latviešu valodā sk. pielikumā. Otrkārt, ir jā nodrošina līdzvērtīga anketēšanas norises vietu pārstāvēniecība. Izvērtējot iepriekšējos pētījumos īstenotās pieejas, nākotnē ir ieteicams veikt trešo valstu pilsoņu aptaujāšanu zemāk minētajās vietās, apjomā un ievērojot rekomendējošus nosacījumus attiecībā uz aptaujas norises laiku:

- Aptaujas īstenošanas laiks: vismaz divu mēnešu posmā rudens, ziemas vai pavasara mēnešos, izvairoties no mēnešiem, kuros novērojams pastiprināts ārvalstu studentu skaita pieplūdums PMLP uzturēšanās atļauju kārtīšanai (vai studentu ar īsu uzturēšanās laiku (līdz diviem mēnešiem) Latvijā izslēgšana no izlases);
- Aptaujas īstenošanas vietas:
 - PMLP nodaļas (vismaz 50% no sasniegtās respondentu kopas): ļauj vislabāk sasniegt dažādas kvalifikācijas strādājošos un tos, kas ieguvuši uzturēšanās atļaujas uz nekustamā īpašuma iegādes pamata; anketēšana organizējama, no PMLP neatkarīgiem intervētājiem uzrunājot mērķa grupu un piedāvāto aizpildīt anketu; būtiski svarīgi, lai intervētie zinātu galvenās trešo valstu pilsoņu saziņas valodas (krievu un angļu);
 - Augstskolas, kurās mācās trešo valstu pilsoņi: studējošo aptaujāto kvota sadalāma vienmērīgi galveno augstskolu starpā;
 - Pakalpojumu sniedzēji (NVO, valodu kursi u.c.), kas ļauj nodrošināt pieeju tiem trešo valstu pilsoņiem, kuri uzturēšanās atļaujas atjauno citā, nevis pētījuma veikšanas laikā (līdz 30% no sasniegtās respondentu kopas).
- Veicama aptaujāto kopas kontrole vismaz pēc diviem parametriem: ierašanās Latvijā iemesli un izcelsmes valsts; jā nodrošina koordinēšana dažādu iesaistīto institūciju starpā, lai mērķa grupa, kas sasniegta dažādās vietās, tiktu aptaujāta tikai vienu reizi.

Starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupas situācijas mērījumi veicami atbilstoši trešo valstu pilsoņu integrācijas politikas novērtējuma metodoloģijas principiem, ņemto vērā, ka metodoloģija tika izstrādāta tā, lai būtu pielietojama daudzveidīgām integrācijas politikas mērķa grupām. Papildu norādes par šīs mērķa grupas mērījumiem:

- Šajā mērķa grupā novērtējums ir veicams visās tajās pašās jomās kā trešo valstu pilsoņu mērķa grupā: latviešu valoda un pamatzināšanas par dzīvi Latvijā, nodarbinātība, izglītība, mājoklis, veselības aprūpe, sociālā aizsardzība, sabiedriskā aktivitāte, mijiedarbība ar vietējo sabiedrību. Papildus uzmanība pievēršama uzņemšanas un izmitināšanas apstākļiem un diskriminācijas pieredzei visās minētajās jomās, ņemot vērā augsto šīs grupas diskriminācijas risku. Galvenie rādītāji katrā no jomām ir tie paši, kas trešo valstu pilsoņu mērķa grupā, ņemot vērā, ka imigrantu tiesību kopums lielā mērā ir atkarīgs no uzturēšanās atļaujas veida.

- Ņemot vērā šīs mērķa grupas lielumu, galvenie datu ieguves avoti ir: (1) valsts reģistru un iestāžu statistikas dati, t.sk. par šo iestāžu īstenoto projektu rezultātiem darbā ar šo mērķa grupu; (2) dokumentu analīze (tiesiskais regulējums, politikas plānošanas dokumenti); (3) NVO sektora dati, kas strādā ar šo mērķa grupu, t.sk. projektu rezultāti; (4) mērķa grupas mērījumi (kvalitatīvie pētījumi, pamata metode – padziļinātā intervija). Situācijas novērtējuma mērķiem iespējams izmantot šajā pētījumā izstrādātās un aprobētās padziļināto interviju vadlīnijas ar starptautiskās aizsardzības personām.
- Galvenie metodiskie ieteikumi, kas jāņem vērā, veicot padziļinātās intervijas ar patvēruma meklētājiem, bēgļa un alternatīvo statusu ieguvušām personām. Pirmkārt, ir jādod iespēja respondentam izvēlēties intervijas norises vietu, kurā persona jūtas droši (izmitināšanas centrs, NVO telpas, pētnieku darba vieta u.c.). Otrkārt, maksimāli izmantot starpniekvalodas vai respondenta dzimto valodu, izvairoties no tulku starpniecības, jo, kā rāda šī pētījuma pieredze, tulka kā trešās personas klātbūtne var būt respondenta atbildes ierobežojoša. Turklāt tulks mēdz neapzināti interpretēt respondenta atbildes, tādējādi var rasties būtiskas interpretācijas nobīdes kopumā. Treškārt, pētniekam ir svarīgas starpkultūru komunikācijas kompetences, lai maksimāli novērstu iespējamās respondenta un pētnieka kultūru atšķirību barjeras un jebkādu psiholoģisko spriedzi.

Pielikums

2. tabula. Iegūto kvantitatīvās aptaujas anketu skaits pēc sadarbības partnera tipa

	Saņemto anketu skaits	Derīgo anketu skaits	Derīgās anketas (%)
Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde	378	274	54,5%
Rīgas 1.nodaļa	366	262	52,1%
Liepājas nodaļa	12	12	2,4%
Augstskolas, kurās mācās trešo valstu pilsoņi	71	50	9,9%
Valodu apmācību pakalpojumu sniedzēji	124	111	22,1%
NVO, kuras sniedz pakalpojumus trešo valstu pilsoņiem	46	45	8,9%
Darba devēji	9	9	1,8%
Sociālo tīklu vietnes	14	14	2,8%
KOPĀ	642	503	100,0%

3. tabula. Mērķa grupas atteikumu skaits Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē*

Kopējais atteikumu skaits	351
Atteikumu iemesli	
Nav laika	92
Nepatīk, nevēlas piedalīties aptaujā	127
Noguris, dusmīgs, neapmierināts	25
Cits: nezina valodu, jau ir pildījuši anketu citā vietā, PUA vairāk par 20 gadiem u.c.	106
Atteikumu raksturojums	
Dzimums	
vīrietis	253
sieviete	97
Vecums	
15-30 gadi	121
31-50 gadi	188
51-75 gadi	41
Daļēji aizpildītas	29

* Piezīme: Aptaujas norises kārtība ļāva uzskatīt mērķa grupas atteikumus tikai Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē

4. tabula. Intervēto trešo valstu pilsoņu mērķa grupas pārstāvju raksturojums

Nr.	Dzimu ms	Vecums (gadi)	Valsts	Reģions	Nodarbošanās Latvijā	Ģimenes stāvoklis	Dzīves vieta
1.	V	29	Krievija	NVS	strādājošais	neprecējies	Rīga
2.	V	18	Gambija	Āfrika	skolnieks	neprecējies	Rīga
3.	S	45	Azerbaidžāna	Kaukāzs	mājsaimniece	precējies, 2 bērni	Rīga
4.	V	36	Pakistāna	Dienvidāzija	students	šķīries	Rīga
5.	V	48	Ukraina	NVS	strādājošais	precējies	Rīga
6.	V	26	Indija	Dienvidāzija	students	neprecējies	Rīga
7.	S	41	Kanāda	Ziemeļamerika	strādājošais/ brīvprātīgais	precējusies	Rīga
8.	S	32	Krievija	NVS	pašnodarbinātā	precējusies	Rīga
9.	V	34	Krievija	NVS	strādājošais	precējies	Rīga
10.	V	48	Ķīna	Austrumāzija	uzņēmējs	precējies	Rīga/ Bauska
11.	S	20	Krievija	NVS	mājsaimniece/ grūtniece	neprecējusies	Liepāja
12.	V	24	Indija	Dienvidāzija	strādājošais	neprecējies	Liepāja
13.	V	41	ASV	Ziemeļamerika	strādājošais	precējies, gaidāms bērns	Liepāja
14.	V	40	Meksika	Ziemeļamerika	pašnodarbinātais	neprecējies, 1 bērns	Rīga
15.	S	37	Baltkrievija	NVS	strādājošā	precējusies	Rīga
16.	V	40	Kanāda	Ziemeļamerika	strādājošais	precējies, 3 bērni	Rīga
17.	S	38	Izraēla/ Krievija	Tuvie Austrumi/ Krievija	pašnodarbinātā	precējusies, 1 bērns	Rīga
18.	S	34	Dienvīdkoreja	Austrumāzija	jaunā māmiņa	precējusies, zīdāinis	Rīga
19.	V	19	Kazahstāna	Vidusāzija	students	neprecējies	Rīga
20.	V	21	Uzbekistāna	Vidusāzija	students	neprecējies	Rīga
21.	V	34	Ukraina	NVS	religiskā darbība	precējies	Daugavpils
22.	V	47	Ukraina	NVS	strādājošais (neoficiāli)	šķīries, 1 bērns	Daugavpils
23.	V	30	Baltkrievija	NVS	strādājošais	neprecējies	Rīga
24.	V	39	Azerbaidžāna	Kaukāzs	strādājošais	precējies, 3 bērni	Rīga
25.	S	65	Krievija	NVS	pensijā/ sabiedriski aktīva	šķīrusies	Rīga
26.	S	45	Krievija	NVS	strādājošā	precējusies, 2 bērni	Rīga

5. tabula. Intervēto starptautiskās aizsardzības personu mērķa grupas pārstāvju raksturojums

Nr.	Dzimums	Vecums (gadi)	Valsts	Reģions	Statuss	Ģimenes stāvoklis	Izglītība
1.	V	33	Eritreja	Āfrika	Bēglis	neprecējies, 3 bērni	Augstākā
2.	V	33	Sīrija	Tuvie Austrumi	Alternatīvais statuss	precējies, 3 bērni	Nepabeigta pamata
3.	S	25	Sīrija	Tuvie Austrumi	Alternatīvais statuss	precējusies, 3 bērni	Nepabeigta pamata
4.	V	32	Sīrija	Tuvie Austrumi	Alternatīvais statuss	precējies, 2 bērni	Nepabeigta pamata
5.	S	27	Sīrija	Tuvie Austrumi	Alternatīvais statuss	precējusies, 2 bērni	Nepabeigta pamata
6.	S	31	Kamerūna	Āfrika	Patvēruma meklētāja	neprecējusies, 1 bērns	Augstākā
7.	S	44	Irāka/ Kurdistāna	Tuvie Austrumi	Bēgle	precējusies, 2 bērni	Vidējā- profesionālā

TREŠO VALSTU VALSTSPIEDERĪGO LATVIJĀ APTAUJA

Lūdzam Jūs atbildēt uz jautājumiem par to, kā cilvēki, kas Latvijā uzturas ar uzturēšanās atļaujām, jūtas šeit un kā uzlabot viņu dzīves apstākļus. Pētījuma atskaitē Jūsu viedoklis parādīsies tikai apkopotā veidā, nodrošinot pilnīgu Jūsu atbildžu anonimitāti. Atbildot uz jautājumiem, apvelciet ar aplīti to atbildi, kura vislabāk atbilst Jūsu viedoklim vai ierakstiet nepieciešamo atbildi.

1. Cik ilgi Jūs uzturaties Latvijā kopumā? |__|__| (gadi) un |__|__| (mēneši)

2. Kāds šobrīd ir Jūsu statuss Latvijā? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Citas valsts piederīgais ar termiņuzturēšanās atļauju
2. Citas valsts piederīgais ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju
3. Dzīvoju Latvijā bez uzturēšanās atļaujas
4. Cits (ierakstiet)

3. Kādas valsts pilsonība (pase) Jums ir? Ierakstiet valsts nosaukumu:.....

4. Kāds ir Jūsu ierašanās Latvijā iemesls? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Ģimenes apvienošanas nolūkā, pie vecākiem
2. Lai strādātu
3. Lai mācītos
4. Kā uzņēmējs
5. Esmu investējis kapitālsabiedrībā
6. Esmu iegādājies nekustamo īpašumu
7. Cits (ierakstiet)

5. Vai Jūs šobrīd veicat kādu regulāru vai gadījuma darbu, kas nes (vai var nest) ienākumus Jums vai Jūsu ģimenei?

(ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Jā, esmu darba ņēmējs, strādāju uz pilnu slodzi
2. Jā, esmu darba ņēmējs, strādāju uz nepilnu slodzi
3. Jā, esmu pašnodarbināta persona
4. Jā, esmu uzņēmuma īpašnieks vai līdzīpašnieks
5. Jā, strādāju bez samaksas ģimenes uzņēmumā vai praksē
6. Jā, veicu darbībā nepieciešamas savas uzņēmējdarbības vai prakses uzsākšanai
7. Nē - Tie, kas atbildējuši „nē”, lūdzu, pārejiet uz 10.jautājumu!

Jautājumi strādājošajiem

6. Kādā nozarē Jūs strādājat vai plānojat strādāt Latvijā? Ierakstiet:.....

7. Kāda ir Jūsu pamatprofesija (specialitāte)? Ierakstiet:.....

8. Kāds ir Jūsu ieņemamais (vai plānotais) amats (vai profesija) darbā Latvijā?

Ierakstiet:.....

9. Kāda ir Jūsu alga uz rokas vidēji mēnesī?

Ierakstiet, lūdzu, summu EIRO: |__|__|__|__|__|

Jautājumi tiem, kas nestrādā. Pārējiem pāriet uz 12.jautājumu.

10. Vai Jūs vēlētos strādāt Latvijā?

1. Jā
2. Nē

11. Kāds ir iemesls tam, kādēļ Jūs nestrādājat? (ATZĪMĒJIET 3 NOZĪMĪGĀKOS IEMESLUS!)

1. Latviešu valodas zināšanu trūkums
2. Pārāk augstas latviešu valodas zināšanu prasības
3. Grūtības atrast darbu savā profesijā
4. Bezdarbs, grūti atrast darbu
5. Zems atalgojums
6. Grūtības nokārtot darba atļauju
7. Grūtības ar izglītības vai kvalifikācijas atzīšanu
8. Cits (*ierakstiet*)

Jautājumi visiem

12. Kur Jūs šobrīd dzīvojat? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Savā privātmājā (Jūsu vai Jūsu ģimenes locekļu īpašums)
2. Īrētā privātmājā
3. Savā dzīvoklī (Jūsu vai Jūsu ģimenes locekļu īpašums)
4. Īrētā dzīvoklī
5. Īrēju istabu
6. Studentu kopmītnēs
7. Darba devēja kopmītnēs
8. Pie radniekiem, draugiem
9. Cits (*ierakstiet*)

13. Cik apmierināts Jūs esat ar savu pašreizējo dzīves vietu Latvijā? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Ļoti apmierināts
2. Drīzāk apmierināts
3. Drīzāk neapmierināts
4. Ļoti neapmierināts
5. Grūti pateikt

14.A. Vai Jums vai Jūsu ģimenes locekļiem ir bijušas grūtības saņemt veselības aprūpi Latvijā, piemēram, nav pieejama veselības apdrošināšanas polise, pieejami tikai maksas pakalpojumi, ārsti nerunā Jums saprotamā valodā?

1. Jā. Kādas? (*ierakstiet*)
2. Nē
3. Nav bijušas veselības problēmas

14.B. Vai Jums vai Jūsu ģimenes locekļiem ir bijušas grūtības saņemt sociālo aizsardzību Latvijā, piemēram, Jums atteikts sociālajā dienestā, nevarat saņemt pabalstu u.tml.?

1. Jā. Kādas? (*ierakstiet*)
2. Nē
3. Neesmu vērsies pēc sociālās aizsardzības

15. Vai Jūs Latvijā dzīvojat viens pats vai kopā ar savu sievu vai vīru (kopdzīves partneri)?

1. Viens/-a
2. Kopā ar sievu, vīru vai kopdzīves partneri

Jautājums tiem, kas dzīvo kopā ar savu sievu vai vīru (kopdzīves partneri). Pārējiem – 19.jautājums.

16. Vai Jūsu sieva vai vīrs (kopdzīves partneris) ir... (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Citas valsts piederīgais, kas dzīvo Latvijā mazāk nekā 5 gadus
2. Citas valsts piederīgais, dzīvo Latvijā 5 gadus vai ilgāk
3. Latvijas pastāvīgais iedzīvotājs vai pilsonis

17. Vai Jūsu sieva vai vīrs (kopdzīves partneris) strādā Latvijā?

1. Jā - Tie, kas atbildējuši „jā”, lūdzu, pārejiet uz 19.jautājumu!
2. Nē

18. Kāds ir iemesls tam, ka Jūsu sieva/vīrs (kopdzīves partneris) Latvijā nestrādā? (ATZĪMĒT 3 NOZĪMĪGĀKOS IEMESLUS!)

1. Latviešu valodas zināšanu trūkums
2. Pārāk augstas latviešu valodas zināšanu prasības
3. Grūtības atrast darbu savā profesijā
4. Bezdarbs, grūti atrast darbu
5. Zems atalgojums
6. Grūtības nokārtot darba atļauju
7. Grūtības ar izglītības vai kvalifikācijas atzīšanu
8. Pilda mājsaimnieces un/vai bērnu kopšanas pienākumus
9. Negrib vai nav nepieciešams strādāt
10. Cits (ierakstiet)

Jautājumi visiem

19. Vai Jums ir bērni vecumā līdz 18 gadiem?

1. Jā
2. Nē - Tie, kas atbildējuši „nē”, lūdzu, pārejiet uz 22.jautājumu!

20. Vai Jūsu bērni dzīvo kopā ar Jums Latvijā?

1. Jā
2. Nē - Tie, kas atbildējuši „nē”, lūdzu, pārejiet uz 22.jautājumu!

Jautājumi tiem, kam ir bērni, kas dzīvo Latvijā

21. Vai Jūsu bērnam ir bijušas grūtības saņemt atbilstošu izglītību Latvijā (bērnu dārzā vai skolā)?

1. Jā. Kādas? (ierakstiet)
2. Nē

Jautājumi visiem

22. Vai Jums ir sieva/vīrs (kopdzīves partneris), kas nedzīvo Latvijā?

1. Jā
2. Nē - Tie, kas atbildējuši „nē”, lūdzu, pārejiet uz 25.jautājumu!

23. Vai Jūsu sieva/vīrs (kopdzīves partneris) plāno pārcelties dzīvot uz Latviju (vismaz uz 6 mēnešiem)?

1. Jā - Tie, kas atbildējuši „jā”, lūdzu, pārejiet uz 25.jautājumu!
2. Nē

24. Kāpēc Jūs sieva/vīrs neplāno pārcelties dzīvot uz Latviju?

1. Grūti (vai nezināt kā) dabūt atļauju
2. Šeit būtu grūti atrast darbu savā profesijā
3. Ir jāveic ģimenes pienākumi izcelsmes valstī
4. Nav vērts, jo Latvijā neplānoju palikt pārāk ilgi
5. Cits (*ierakstiet*)

Jautājumi visiem

25. Kādās situācijās Jūs kontaktējaties ar „vietējiem” latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem? (APVELCIET VISAS ATBILSTOŠĀS ATBILDES KATRĀ RINDIŅĀ!)

		Ar vietējiem latviešiem	Ar vietējiem krieviem	Ar vietējiem citu tautību pārstāvjiem
1.	Mājās – savās vai viņu	1	1	1
2.	Kontaktējoties ar mājas kaimiņiem	2	2	2
3.	Darbā	3	3	3
4.	Augstskolā	4	4	4
5.	Kopā pavadot brīvo laiku, izklaidējoties un atpūšoties	5	5	5
6.	Valsts vai pašvaldību iestādēs	6	6	6
7.	Uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā	7	7	7

26. Vai esat iepazinušies un draudzējaties ar „vietējiem” latviešiem, krieviem un citu tautību pārstāvjiem?

1. Jā, man ir daudz draugu un paziņu vietējo vidū
2. Jā, man ir daži draugi un paziņas vietējo vidū
3. Jā, man ir paziņas, bet nav draugu vietējo vidū
4. Nē

27. Ar cik daudziem Latvijā dzīvojošiem citu valstu valstspiederīgajiem Jūs uzturat regulārus kontaktus (kopā dzīvojiet, strādājat, studējat vai pavadiet brīvo laiku)?

1. 1 līdz 5
2. 6 līdz 15
3. Vairāk kā 15

28. Ko Jūs visbiežāk mēdzat darīt brīvajā laikā, dzīvojot Latvijā (piemēram, nodarbojaties ar sportu, atpūšaties pie dabas, lasāt, darbojaties kādā organizācijā, dziedat korī, apmeklējat koncertus u.tml.)?

Ierakstiet:.....

29. Kādos sabiedriskos pasākumos Jūs mēdzat piedalīties, dzīvojot Latvijā (piemēram, talkā, ziedojumu vākšanā, strādājis kā brīvprātīgais u.tml.)?

Ierakstiet:.....

Jautājums tiem, kas nepiedalās sabiedriskos pasākumos

30. Kāds ir iemesls tam, kādēļ Jūs nepiedalāties sabiedriskajos pasākumos? (ATZĪMĒJIET 2 NOZĪMĪGĀKOS IEMESLUS!)

1. Esmu ļoti aizņemts darbā, studijās vai mājās
2. Nejūtu interesi vai vajadzību piedalīties šādos pasākumos
3. Manā kultūrā nav ierasts piedalīties šādos pasākumos
4. Nav informācijas, kur šādi pasākumi notiek un kā tajos piedalīties
5. Nejūtos droši, lai apmeklētu šādus pasākumus
6. Cits (*ierakstiet*)

Jautājumi visiem

31. Vai Jūs sekojat līdzīgi notikumiem Latvijā, piemēram, laikrakstos, TV, radio, internetā?

1. Jā, bieži
2. Jā, dažreiz
3. Nē

32. Kurus medijus (laikrakstus, TV kanālus, radio stacijas, interneta vietnes u.tml.) Jūs parasti lietojat, lai sekotu līdzīgi notikumiem Latvijā?

Ierakstiet:.....

33. Kuru medijus (laikrakstus, TV kanālus, radio stacijas, interneta vietnes u.tml.) Jūs parasti lietojat izklaides nolūkos Latvijā?

Ierakstiet:.....

34. Cik cieši Jūs personiski jūtaties saistīts ar Latviju?

1. Ļoti cieši
2. Cieši
3. Ne pārāk cieši
4. Nemaz

35. Kādai reliģijai un/vai kultūrai Jūs personīgi jūtaties visvairāk piederīgs (neatkarīgi no tā, vai Jūs esat ticīgs)?

1. Katoļu
2. Protestantu
3. Pareizticīgo
4. Jūdaiistu
5. Musulmaņu
6. Hinduistu
7. Budistu
8. Citai (ierakstiet)_____

36. Kādus svētkus Jūs un Jūsu ģimene parasti atzīmē, dzīvojot Latvijā: gan mājās, gan apmeklējot dažādus pasākumus?

Ierakstiet:.....

37. Vai uzturēšanās laikā Latvijā Jūs esat saskāries ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi sava valstiskā statusa – trešo valstu valstspiederīgais ar uzturēšanās atļauju Latvijā dēļ?

1. Jā, bieži
2. Jā, dažreiz
3. Nē

38. Vai uzturēšanās laikā Latvijā Jūs esat saskāries ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi etniskās vai reliģiskās piederības dēļ (darba vietā, uz ielas u.c.)?

1. Jā, bieži
2. Jā, dažreiz
3. Nē

39. Kādās situācijās Jūs esat saskāries ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi? (ATZĪMĒJIET VISAS ATBILSTOŠĀS ATBILDES!)

1. Valsts institūcijās vai kontaktos ar valsts institūciju pārstāvjiem (PMLP, robežsardze, policija utt.)
2. Izglītības iestādē
3. Veselības aprūpes iestādē
4. Kontaktējoties ar darba devēju/ potenciālajiem darba devējiem
5. Meklējot mājokli
6. Uz ielas, sabiedriskajā transportā
7. Citur (*ierakstiet!*) _____
8. Neesmu saskāries ar netaisnīgu vai aizvainojošu attieksmi

40. Kādā valodā Jūs pārsvarā runājat šeit, Latvijā? (NE VAIRĀK KĀ 2 NOZĪMĪGĀKĀS ATBILDES KATRĀ RINDINĀ!)

		Latviešu	Krievu	Angļu	Cita	Nekon-taktējos
1.	Ar ģimenes locekļiem, ar kuriem dzīvojat kopā	1	2	3	4	5
2.	Darbā	1	2	3	4	5
3.	Augstskolā	1	2	3	4	5
4.	Ar draugiem, paziņām	1	2	3	4	5
5.	Uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā	1	2	3	4	5
6.	Uzrunājot latviešus	1	2	3	4	5

41. Vai Jūs esat mācījies latviešu valodu?

1. Jā
2. Nē

42. Kā Jūs vērtējat latviešu valodas kursu pieejamību Latvijā (iespējas mācīties latviešu valodu kursus)? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Ļoti labi
2. Drīzāk labi
3. Drīzāk slikti
4. Ļoti slikti
5. Grūti pateikt

43. Kā Jūs novērtētu savas latviešu valodas zināšanas?

1. Latviešu valodu nezinu
2. Pamatzināšanas
3. Viduvēji
4. Labi
5. Ļoti labi

44. Vai Jūs esat apmeklējis integrācijas kursus par Latvijas vēsturi, dzīves veidu, Latvijas iestādēm un organizācijām, kuras piedāvā pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem?

1. Jā
2. Nē - Tie, kas atbildējuši „nē”, lūdzu, pārejiet uz 46.jautājumu!

45. Cik apmierināts Jūs esat ar apmeklētajiem integrācijas kursiem? (ATZĪMĒJIET VIENU ATBILDI!)

1. Ļoti apmierināts
2. Drīzāk apmierināts
3. Drīzāk neapmierināts
4. Ļoti neapmierināts
5. Grūti pateikt

46. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jums ir bijis kontakts ar policiju (jebkādā jautājumā) Latvijā?

1. Jā
2. Nē

47. Vai Jūs uzticiaties Latvijas policijai?

1. Jā
2. Drīzāk jā
3. Drīzāk nē
4. Nē
5. Grūti pateikt

48. Vai Jūs uzticiaties Latvijas robežsardzei?

1. Jā
2. Drīzāk jā
3. Drīzāk nē
4. Nē
5. Grūti pateikt

49. Kurā no jomām Jūs izjūtat vislielāko informācijas trūkumu par pakalpojumiem Latvijā? (ATZĪMĒT NE VAIRĀK KĀ 3 NOZĪMĪGĀKĀS ATBILDES!)

1. Uzturēšanās atļauju saņemšanas procedūra
2. Iedzīvotāju ar termiņuzturēšanās atļaujām tiesības un pienākumi
3. Darba meklēšanas pakalpojumi
4. Veselības aprūpes pakalpojumi
5. Latviešu valodas apguves pakalpojumi
6. Izglītības iespējas un pakalpojumi (izņemot latviešu valodas kursus)
7. Dzīves vietas atrašana
8. Sociālā un tiesiskā aizsardzība (kur griezties diskriminācijas gadījumā, kā aizsargāt savas tiesības, kur meklēt palīdzību krīzes situācijā)
9. Līdzdalības iespējas nevalstisko organizāciju darbā
10. Cits variants (*ierakstiet*) _____

50. Kā Jūs vērtējat uzturēšanās atļaujas kārtošanas procedūras sarežģītību Latvijā?

1. Ļoti vienkārša
2. Drīzāk vienkārša
3. Drīzāk sarežģīta
4. Ļoti sarežģīta
5. Grūti pateikt

51. Cik ilgi Jūs šobrīd plānojat vēl palikt Latvijā?

1. Ne vairāk kā vienu gadu
2. Vairāk kā vienu gadu, bet ne vairāk kā divus gadus
3. Vairāk kā divus gadus, bet ne vairāk kā piecus gadus
4. Ilgāk kā piecus gadus
5. Vēlos palikt Latvijā pavisam

52. Vai Jūs plānojat iegūt Latvijas Republikas pilsonību?

1. Jā
2. Nē
3. Neesmu par to domājis

53. Jūsu dzimums?

1. Vīrietis
2. Sieviete

54. Jūsu dzimtā valoda?

Ierakstiet: _____

55. Jūsu vecums (pilni gadi)?

Ierakstiet: |__|__|

56. Kāds ir Jūsu sekmīgi iegūtais augstākais (pēdējais) izglītības līmenis:

Ierakstiet: _____

57. Kas veido Jūsu ienākumus?

1. Vecāku vai radnieku dotā nauda
2. Personīgie uzkrājumi
3. Darba alga
4. Bizness, ienākumi no dažādiem darījumiem
5. Stipendija, valsts pabalsti
6. Citi avoti (*ierakstiet*) _____

58. Kurā Latvijas pilsētā/ciematā Jūs dzīvojiet?

Ierakstiet nosaukumu:.....

Paldies par atsaucību!